

A
000 051 962
9
UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

Kristof Kolumbo.

(Po De-Bryjskom bakrorezu iz 16. stoljeća.)

Antonio Benussi

KRISTOF KOLUMBO

I

OTKRIĆE AMERIKE.

NAPISAO

JURAJ CARIĆ.

SA 51 SLIKOM I GEOGRAFSKOM KARTOM KOLUMBOVIH PUTOVANJA.

NAGRADJENO IZ ZAKLADE ADOLFA VEBER-TKALČEVIĆA
ZA GODINU 1891.

ZAGREB.
NAKLADA „MATICE HRVATSKE".
1892.

Tisak Karla Albrechta u Zagrebu.

Pri izradjivanju ove knjige, koju je „Matica Hrvatska“ namijenila slavi četiristogodišnjice otkrića Amerike, — a prema želji odbora „Matice Hrvatske“, bilo mi je do toga, da se izbjegne svaka znanstvena težina, i da se članovima „Matice“ predoči rad i nastojanje velikoga Talijanca u što zanimivljijem obliku. Za prva četiri poglavlja i za šesnaesto, a osobito za drugo i za treće, veoma mi je dobro došao jedan talijanski rukopis, kritične i polemične naravi, od poznatog spisatelja prof. E. Gelčića, na čem mu ovdje lijepo zahvaljujem. Za prvo poglavlje, u kojem je govora o kulturnim prilikama u Americi prije otkrića, crpao sam osobito iz Bastianove knjige: „Die Geschichte des alten Amerika“, pa iz knjige R. Cronau: „Amerika“, koja mi je zgodno došla i za drugo poglavlje, a iz koje su izvadjene gotovo sve slike, koje dolaze u ovoj knjizi. Za treće poglavlje, u kojem je govora o pomorskim pothvatima Portugiza, osim iz navedenog Gelčićeva rukopisa, crpao sam osobito iz krasne i duhovite Helpsove knjige: „Život Kristofa Kolumba“; a osim navedenih i osim Kolumbova dnevnika imao sam pri ruci radnje A. Lamartina, A. F. Rosselly de Lorguesa, W. Irvinga i F. Tarduccia, kojih sam se dvaju pošljednjih najviše držao pri opisu Kolumbovih doživljaja i pri crtanju krvavih dogadjaja na Haitskom otoku za adelantadove uprave i kasnije.

Za bolji prijegled Kolumbovih putovanja dodana je ovoj knjizi i malena geografska karta, koja nam predočuje Kolumbova otkrića, a izradjena je po većoj karti, koja je dodana već spomenutoj Cronauovoj knjizi: „Amerika“.

Dubrovnik 2. augusta god. 1892.

Juraj Carić.

KRISTOF KOLUMBO

I

OTKRIĆE AMERIKE.

I.

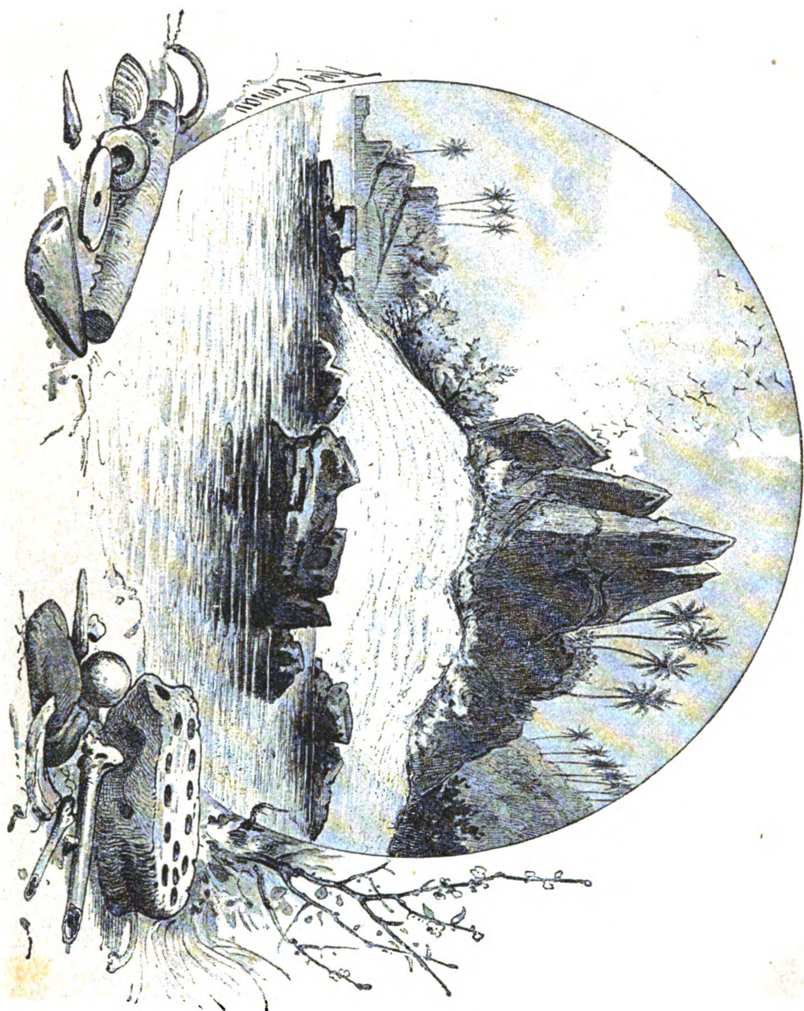
Kulturno stanje Amerike prije otkrića.

Gradjevni spomenici. — Mitologija. — Obredi. — Običaji. — Azteki, Inkasi i Peruanci. — Pismo. — Nagadjanje o općenju izmedju Staroga i Novoga svijeta u davnim vremenima; američke pretpovijesne iskopine.

Spomenici, što su ih ostavili izumrli narodi američki, pobudjuju svakako čustvo udivljenja i začudjenja. Svake godine iznose naučnjaci novih dokaza, da je Amerika bila nekoć u nekim svojim dijelovima kud i kamo kulturnija i naprednija nego u doba otkrića. Na dvoru Montezume, pošljednjega vladara u Mexiku, našao je Cortez i raskošja i bogastva i umjetnosti, ali ruševine drevnih gradova, što se nalaze u Yukatanskim prašumama, punim umjetničkih djela, koja se mogu takmiti s ruševinama misirskim, govore jasno o kulturnom stanju onih naroda, kojima se danas ne zna više dobro ni za ime. Ima spomenika u Americi, o kojima stari svijet nije imao ni pojma. Valja reći, da se i u davnim vremenima u onoj blaženoj zemlji sve orijaški razvijalo: same indijske umjetne pećine i grobovi misirski kao da se mogu takmiti s veličinom stanovitih ljudskih proizvoda u Americi.

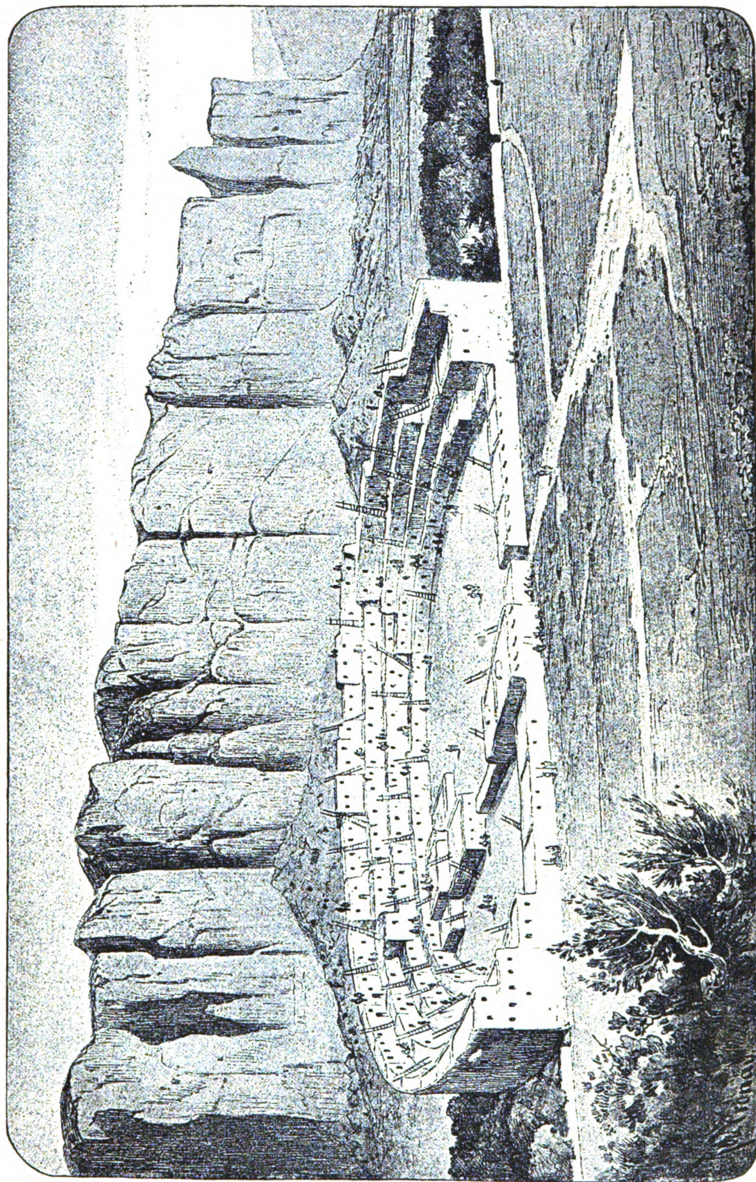
Spomenimo najprije tako zvane „sambaqui“ ili „shell-Mounds“ (sl. 1.), to jest nasipe od školjaka, kojih ima takodjer i u Evropi i koje je glasoviti putnik Stanley našao i pokraj rijeke Aruwimini u Africi. Ovih nasipa ima gotovo u svim predjelima Amerike, a na mjestima su gotovi brežuljci. Jackons je izračunao, da jedan od ovih brežuljaka u državi mainskoj ima

četrdeset i pet milijuna kubičnih stopa školjaka-kamenica. Na samoj obali zaliva Santosa u Brazilu ima više od dvadeset takovih nasipa, od kojih je jedan visok dvadeset metara, a ima gotovo

Sl. 1. Sambaqui ili Shell-Mounds na obali sv. Katarine u Brazilu.
(Sprijeda razni iskopani predmeti.)

kilometar promjera. Skoro je trista godina, da tu pâlê vapnenice, a školjaka ipak nije još ponestalo. Ljušture su se s vijekovima tako stopile jedna uz drugu, da su pojedini nasipi postali pravi

Sl. 2. Pueblo Bonito.

konglomerati, te se ocjepljuju komadi, koji teže po više stotina kilograma. Nasipi su brazilski osobito znameniti, jer se našlo u njima ljudskih kostura, s očevidnim dokazima, da su tu ljudi bivali zakopani. Pokraj kostura našlo se oružja i raznih nakita od kremena, porfira i bjelutka, pa ostataka riba i raznih životinja, što je sve valjda bila mrtvacu popudbina za u drugi svijet. U nekim se nasipima našlo ljudskih kostiju, pomiješanih s kostima životinja uz očevidne dokaze kanibalizma (ljudožderstva), jer sve kosti nose jednake tragove glodanja i mrcvarenja. Za čudo je svakako, otkud su ovi ljudi mogli nagomilati toliko školjaka, pak se nameće misao, da možda nijedan nasip nije bio nakupljen od jednog samog pokoljenja, i da se tako vršio koji vjerozakonski obred. U doba osvojenja urodjenici nijesu znali ništa kazati o narodima, koji su one nasipe od školjaka podigli.

Čudnovate su gradjevine Pueblo-Indijanaca, koji su stanovali u Utahu, Koloradu, Unioni, Novom Mexiku i u Arizoni. Još se čuvaju ostanci njihovih gradova i gorostasnih gradjevina; oni su predjeli sada pusti i čovjek gotovo ne pojmi, kako su se ljudi mogli nastaniti u onako nezahvalnoj zemlji; pa je valjda istina, što kaže Cronau, da su prilike za stanovanje morale nekoć biti mnogo povoljnije, pa da je i Kolorado sa svojim pritocima morao nekoć biti pristupniji nego što je danas. Valja da je čudnovat utisak, što ga one drevne ruševine u onoj osamljenoj pustoši čine na putnika i na naučnjaka, koji uzalud traži da pogodi društveni život onoga naroda, kojega su vijekovi još prije osvojenja Amerike bili pozobali. Ništa slično, barem po svrsi svojoj, nijesu nam ostavili naši praoci. Ove kamenite zgrade podignute su od složna naroda za opće stanovanje i na opću obranu. Neke su, kako kaže Cabeza, bile veće od samoga Mexika. Zgrada „Pueblo Bonito“ (sl. 2.) opseže više od pô kilometra naokolo; imala je svega skupa šest stotina i četrdeset prostorija ili soba, u kojima je moglo stanovati do tri hiljade ljudi. Kako se vidi na slici, zgrada je bila na stepenice. Nigdje otvora pri zemlji sa spoljašnje strane; valjalo se uspinjati ljestvama. U naznačenim predjelima ovakih zgrada ima mnogo, koje sve rek bi da svjedoče o zajedničkom i donekle komunističkom življenju, što ga je vodio onaj narod. Jer ako su im stanovi bili zajednički, valja reći, da su u svakom pogledu dijelili jednakú sudbinu. A nemirno svakako moralo je biti njihovo življenje. Jer gdje se nijesu mogli sakupljati u veliku broju, zidali su svoje

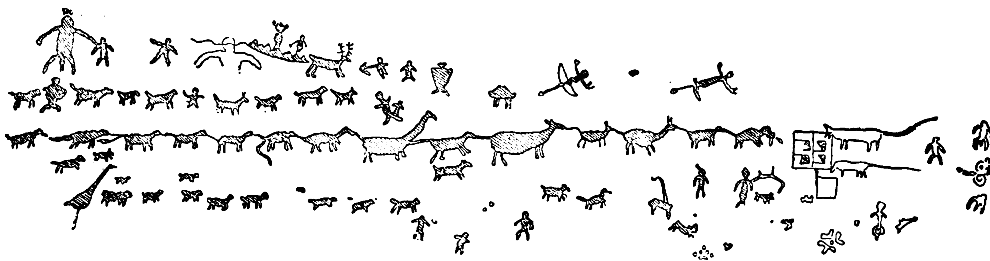
stanove visoko u špiljama i pećinama (sl. 3.). Po klisurama i po nizbrdicama, što su ih pritoci Kolorada izrovali iz zemlje, još je i danas mnoštvo stanova, kojih se samo ljestvama može čovjek dokopati.

Sl. 3. Stan u klisuri u Novom Mexiku.

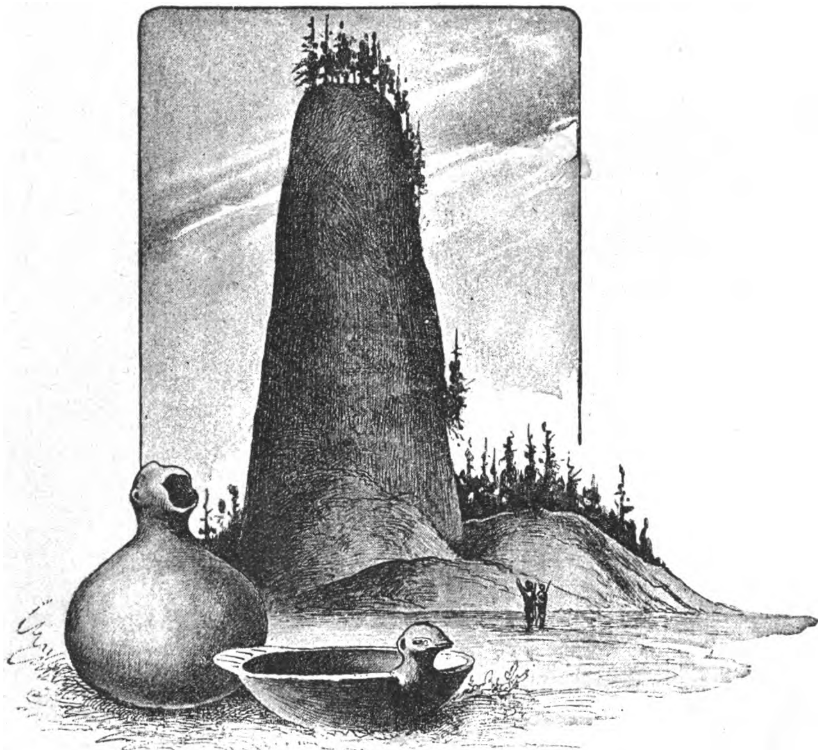
Mast vanjskih zidova naliči masti same klisure, što se opaža na svakom stanu, pa valjda nije slučajno. Cronau drži, da je ovaj narod

upotrebljavao slikovito pismo. Ima zaista po onim klisurama dosta sad uklesanih, a sad bojadisanih znakova (sl. 4.).

Sl. 4. Kipotvorine na jednoj klisuri pokraj rijeke San Juan u Novom Mexiku.

Napredniji bili su svakako oni narodi, tako zvani Moundbuilders, koji su ostavili u Americi vječni trag u gorostasnim svojim nasipima (mound) od zemlje i od kamenja, osobito po

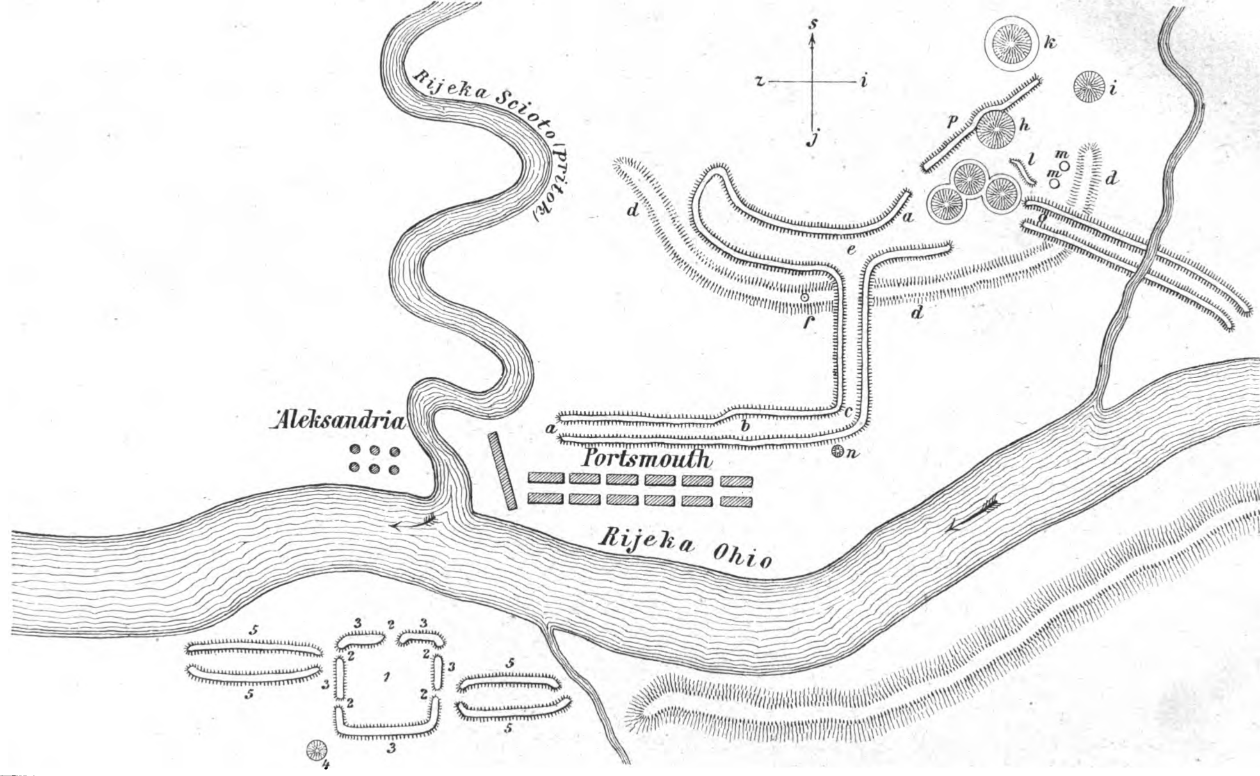

Sl. 5. Zemljani nasip (Manard Mound) u Arkansasu.
(Sprijeda nadjene zemljane posude.)

plodnim ravnicama Mississippia i Ohia (sl. 5.). Squier i Davis dijele ove nasipe ili gradjevine u šest redova: prvo, u gradjevine namijenjene obrani; drugo, u mjesta posvećena; treće, u sveta brda; četvrto, u brda za žrtve; peto, u grobna brda; šesto napokon u gradjevine, koje prikazuju lik sad čovječji, sad koje životinje. Ovih brdašca ima veoma mnogo. U samom Ohiu nabrojili su ih trinaest hiljada. Kad se pomisli, da je gotovo oko svakog od ovih spomenika trebalo na hiljade i hiljade ruku, tada je teško i nagadjati o narodima, koji su to izveli i o trudu, koji je bio potrošen.

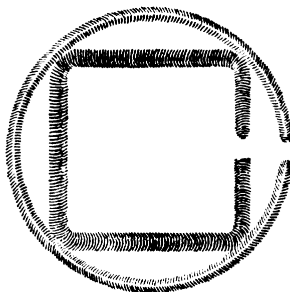
Gradjevine, namijenjene obrani, većinom su upravo orijaške. Na strani 10. (sl. 6.) donosimo topografični nacrt dviju takvih gradjevina ili tvrdja u grofoviji Sciotskoj u Ohiu. Da stvar bude jasnija, naznačeni su današnji položaji gradova Portsmutha i Aleksandrije. Rijeci na jugu vidimo četverokutnu zgradu (1) sa petero vratâ (2), visokih kojih šest metara. Spram uglu, što gleda na jugozapad, nalazi se brdašce (4) visoko sedam metara, koje je valjda grob kojega poglavice. Od vratâ (2), što su na istoku i na zapadu, protežu se dvostruki bedemi, dva do rijeke, a druga dva (5) spuštaju se naglom nizbrdicom do pritoka, s očevidnom svrhom, neka je u svakom slučaju slobodan prijelaz k rijeci i k pritoku. Ova gradjevina s jednog kraja na drugi duga je više od dva kilometra. Ali je svakako nadmašuje ona, što je vidimo rijeci na sjeveru. Iza današnjeg Portsmoutha idu usporedo dva zemljana bedema, prije na istok (a, b) za dva kilometra, pak put sjevera (c, e) za više od kilometra, dospijevajući na lijepu i veoma plodnu visočinu, gdje se susretaju s drugim utvrdama. Zdenac (f) izduben je izvan tvrdje. Vidimo šest zemljanih brdašca (k, h, i t. d.). Sa veoma visoka bedema (l) vidjaju se sve opisane gradjevine, pa još dva zdenca (m), grob (n), bedem (p) na sjevero-zapadu, a na jugoistoku dva bedema (o), koja se protežu usporedo za više od kilometra i pô. Ova dva utvrdjena mjesta po svoj prilici svjedoče, da su se na onoj rijeci sastajala dva razna naroda.

Mjesta posvećena, koja su većinom po dolinama i na obroncima brežuljaka, opasuju često do četrdeset hektara površine, a oblika su sada kružna a sada četverokutna, kako nam to pokazuje slika 7. Nego rek bi da su ovake zgrade bili prosti stanovi, u koje bi se ljudi zaklanjali, tek da nijesu sasvim na otvorenu. Sveta brda — Teocalli — bila su često i na stepenice, gotove zemljane piramide (sl. 8.). Naliče Teocallima mexikanskim. Na mjestima je više Teocallia spojeno suputicama. Sveta brda svršavala su se uopće malašnim ravnom,

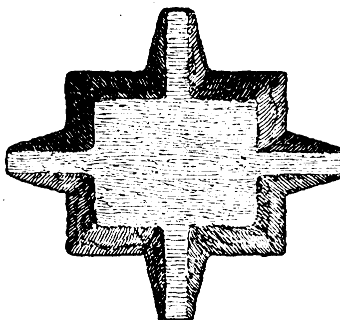
Sl. 6. Dvije tvrdje u grofoviji Sciotskoj u Ohiu.

na kojem su prinosili žrtve. Najglasovitije je sveto brdo Monk pokraj Cahokia u Illinoisu. Podnica mu je ogroman paralelogram dug dvjesta dvadeset pet a širok sto sedamdeset četiri metra. Uza četiri ogromne stepenice visok je dvadeset osam metara. Zadnja stepenica široka je četrdeset šest a duga devedeset sedam metara, na kojoj je malašno brdašce, u kojem se našlo ljudskih kostiju, ostataka posuda i raznih

Sl. 7. Mjesto posvećeno kod Hopetona u Ohiu.

darova. Okolo naokolo ovoga brda diže se šezdeset omanjih brdašca visokih koje deset a koje dvadeset metara. Samo veliko brdo sadržaje dvadeset pet milijuna kubičnih stopa zemlje, pa možemo pomisliti, koliko je tu godina moralo raditi ljudi na hiljade. Gotovo je isto tako ogromno i sveto brdo pokraj Sellzertowna u Mississippiu.

Sl. 8. Teocalli, zemljani nasip u podobi terase.

U jednom brdu za žrtve paljevine našlo se na hiljade progorenih strijela; u nekom drugom šest stotina sjekira od kamena; a u nekom trećem mnoštvo lula od kamena i sijaset mjedenih nakita često srebrom obloženih.

U grobnim brdima ljudske kosti zauzimlju sve moguće položaje, bilo u općoj grobnici, bilo u posebnom kamenitom sarko-

fagu. Pokraj kostiju ima često posuda, strijela, noževa, bodeža, raznih nakita, kolajna, prstenja i drugo. Lešine su omotavali tkaninom a katkad spaljivali, a ostanke sačuvali u žarama. Jedno je brdo u zapadnoj Virginiji visoko dvadeset dva metra a paše ih naokolo tri sta dvanaest. Godine 1838. našli su u njem dvije sobe, jednu ispod druge. U gornjoj je bio jedan kostur a u donjoj dva, pored kojih nekoliko hiljada nakita od školjaka i od mjedi. U grobnim brdima Južne Karoline našlo se i posuda punih ljudskih ostanaka, pa gotovih groblja od samih mrtvačkih žara.

Sl. 9. Zemljani nasip u podobi zmije u grofoviji Adam u Ohiu.

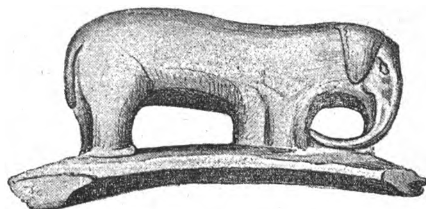
Nada sve su znameniti oni zemljani nasipi, koji predočuju bilo čovjeka bilo koju životinju, kao što gušutericu, zmiju, žabu, vuka i tako dalje. U Georgiji je na dva mjesta prestavljen orao. Jedan je od glave do repa dug trideset i tri metra a širok od krila do krila trideset sedam: ogroman bas-relijev, izveden bjelutkom razmjerno i ukusno poredjanim. Drugi jedan kip, koji prestavlja takodjer orla, isto je tako velik, ali je izradjen zemljom. U Minnesoti ogroman zemljani pauk pokriva hektar površine. Na drugom mjestu izradjen

je kip čovječji, visok pedeset metara. Nekud blizu same obale Mississipia nalazi se lik mastodonta, barem ga za takova sude, jer ima svakako nešto što naliči slonu. Ne manje zanimljiv je lik zmije u grofoviji Adam (sl. 9.), dug tri sta trinaest metara. Temelji su mu od kamena, a sam je nasip od ilovače pomiješane s pepelom. Rastvoreni kosiri gorostasne ove nemani udaljuju se pri vrhu jedan od drugoga

Sl. 10. Posuda, nadjena u nasipu u Arkansasu, koja prestavlja «ljudsku glavu».

za dvadeset pet metara. Spram rastvorenoj čeljusti nalazi se nasip u podobi elipse duge četrdeset metara, posred koje se diže gomila kamenja diljem izgorena. Cronau drži, da je samo vjera mogla proizvesti ovako ogromne radnje, pak da su ovi narodi dizali spomenike onim životinjama, kojima su se klanjali i koje su obožavali.

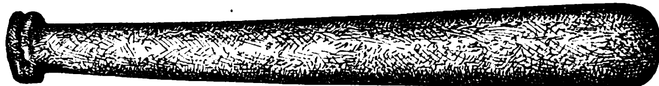

Sl. 11. Zemljana lula u podobi slona iz Arkansasa.

Narodi, koji su dizali ovako ogromne nasipe, odavaju svakako mnogo žilavosti i još veće ustrajnosti; a da su bili i kulturno dosta napredni, o tom svjedoče i predmeti, koji su se našli u onim nasipima. Razne posude ne samo da su uopće lijepe, već su često prava umjetnička djela. Sad prestavljaju ljudsku glavu (sl. 10.), sad koju

životinju a sad koje voće, kao krušku, jabuku i drugo. S osobitom su pomnjom izradjivali lule u podobi ljudske glave ili koje životinje. Zanimljivo je, što se našlo lula (sl. 11.), koje prestavljaju slona; zanimljivo i čudnovato ujedno, jer se zna, da je slona nestalo iz Amerike nazad tisuć i tisuć godina.

Osim kamena oružja našlo se u nasipima svake vrste nakita, kao naušnica, narukvica, kolajna od mjedi obloženih srebrom; našlo se sje-

Sl. 12. Kameni mlat, nadjen u nasipu u Kaliforniji.

kira, strijela, batova i bodeža od mjedi; našle se u St. Louisu pokraj ljudskih kostura omotane platnom dvije mjedene kornjače izvanredno točno i lijepo izradjene. Mnogo se nagadjalo, odakle su mjed dobivali; dok se napokon nije naišlo na nekoliko pretpovijesnih mjedenih rudnika, na južnoj obali Gornjeg jezera. Našlo se tu na mnogim mjestima rovova dubokih deset metara, a u jednome od ovih komad mjedi težak šest tona;

Sl. 13. Nakiti i posude nadjene u pećinama Pueblosa.

počivao je na gredama, što dokazuje, da su se ljudi mučili, da ga iznesu na površje. Odmah blizu našla se dva mlata, jedan od kamena (sl. 12.) težak osamnaest kilograma a drugi od mjedi težak dvanaest. Ima spomenika, po kojima se sudi, da je ovaj narod natapao umjetnim vodovodima svoja polja, da je trgovao na daleko, a sva je prilika, da je imao i ljudi posvećenih pomorstvu. Nego na žalost svaka

druga uspomena utopila se u moru zaboravi, pa nije moguće ni nagadjati o društvenom mu ustrojstvu ni vjerskom ni političkom.

Posude kod Pueblosa (sl. 13.) ne samo što su bile čvršće, nego su uopće bile i finije izradjene, a često i brušene. Naliče u mnogo čem na starogrčke i etrurske posude.

Keramična umjetnost bila je isto tako razvijena i kod naroda južne Amerike. Kod Inkasa posude, koje su prestavljale životinje, bile su često tako napravljene, da kad bi se voda iz njih izlijevala, davale bi zvukova sličnih glasu dotične životinje, u koju bi svrhu posuda imala dvije rupe: dok bi kroz jednu točila voda, kroz drugu bi ulazio zrak, te radjao stanoviti zvuk. Znamenita je kod Chimua raznovrsnost zemljanih posuda. Kako govori Cronau, gotovo da i nema posuda, koje bi bile jednake i slične. Prestavljale su sad koje voće, sad koju životinju, a sad žensko ili muško čeljade, a često su bile bogato naslikane. Zanimljiva je slikarija na jednoj posudi (sl. 14.), koja predočuje čeljade, što udara u bubanj. Na donjoj strani je naslikano nekoliko svirača i ljudi, koji plešu. Druga jedna posuda nosi nacrtano pet oružanih vojnika. Našlo ih se često sa slikama mitologična sadržaja. Tako nije rijetko predočena bitka čovjeka s kraja sa čovjekom iz mora (sl. 15.), koja se bitka svršava uvijek pobjedom čovjeka s kraja.

Sl. 14. Chimuaška zemljana posuda.

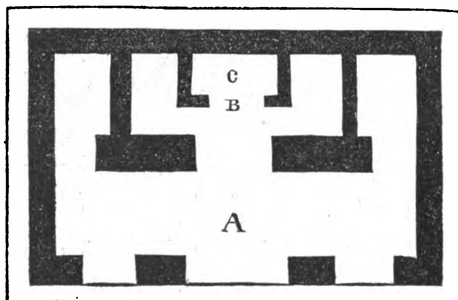
Ali osobitu pažnju zaslužuju gradjevni spomenici starih naroda u Mexiku i centralnoj Americi. Ne možemo se zaista dovoljno načuditi onomu, što su znali izvesti ovi prastari američki narodi. Znamo o Montezumi i o Guatimozinu i o njihovoj sjajnoj prijestonici Tenochtitlanu, današnjem Mexiku; znamo o bogatim palačama, u kojima su stanovali, ali se ove nijesu ni iz daleka mogle takmiti s onim palačama i s onim hramovima, što su ih podigli stariji

narodi u Yukatanu, u Guatemali i u Hondurasu. Nebrojeni gradovi bili su još u doba osvajanja Amerike same ruševine; a možda ih ima još više u nepristupnim šumama Hondurasa i Yukatana. Ostanci, što se još danas čuvaju, kazuju jasno o naprednoj kulturi onih naroda, jer su to prava umjetnička djela, koja ne zaostaju ma u čem za

Sl. 15. Bitka čovjeka s kraja sa čovjekom iz mora.
(Slikarija na Chimuaškoj posudi.)

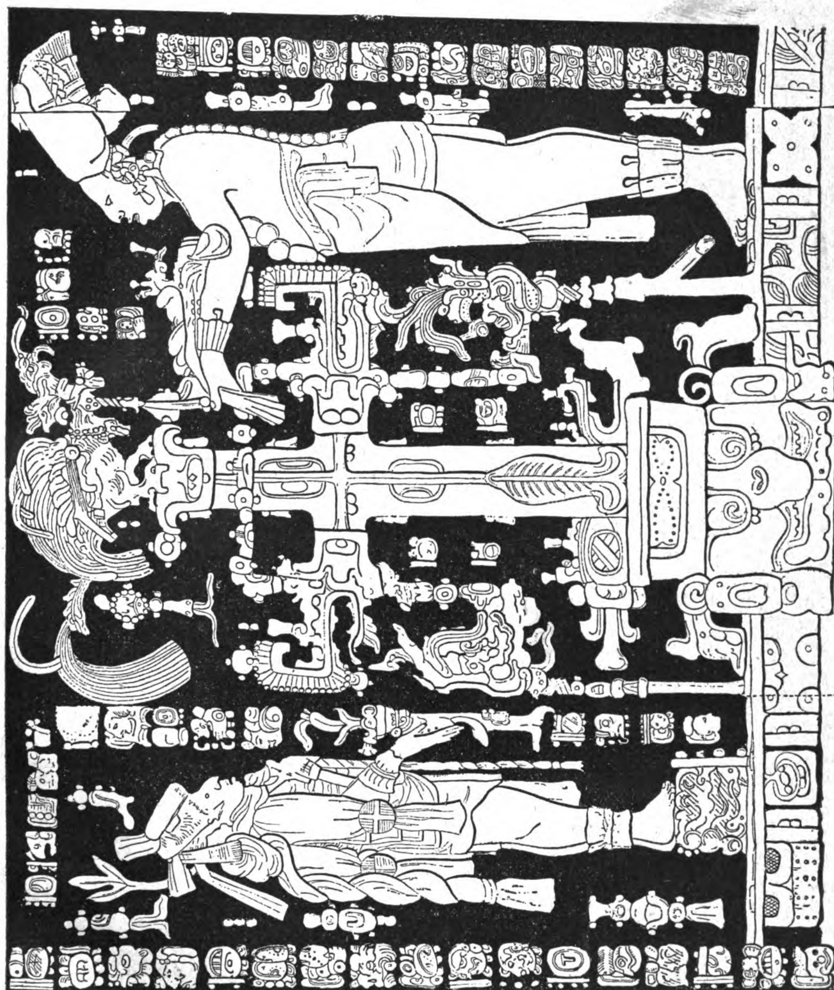
gradjevinama misirskim. Još dakako ostaje mnogo toga, da se otkrije ali je i po onom, što se dosle znade, jedan naučnjak mogao ustvrditi, da je Yukatan pravi Misir Novoga svijeta. Znamenite su drevne ruševine svetoga grada Palenque na sjevernoj strani Yukatana, gotovo izgubljene u skoro nepristupnoj šumi, po kojoj leži posijano

Sl. 16. Tloris «Hrama Križa» u Palenqui.

nebrojeno hramova, uz bogate trijemove i ornamentovane stupove, uz raskošne stepenice i veličajne dvorane, sve nakićene krasnim bas-relijevima i gorostasnim kipovima. Kako kaže Cronau, Palenque je valjda bio grad posvećen, kojemu su hrlili Tolteki da prinose

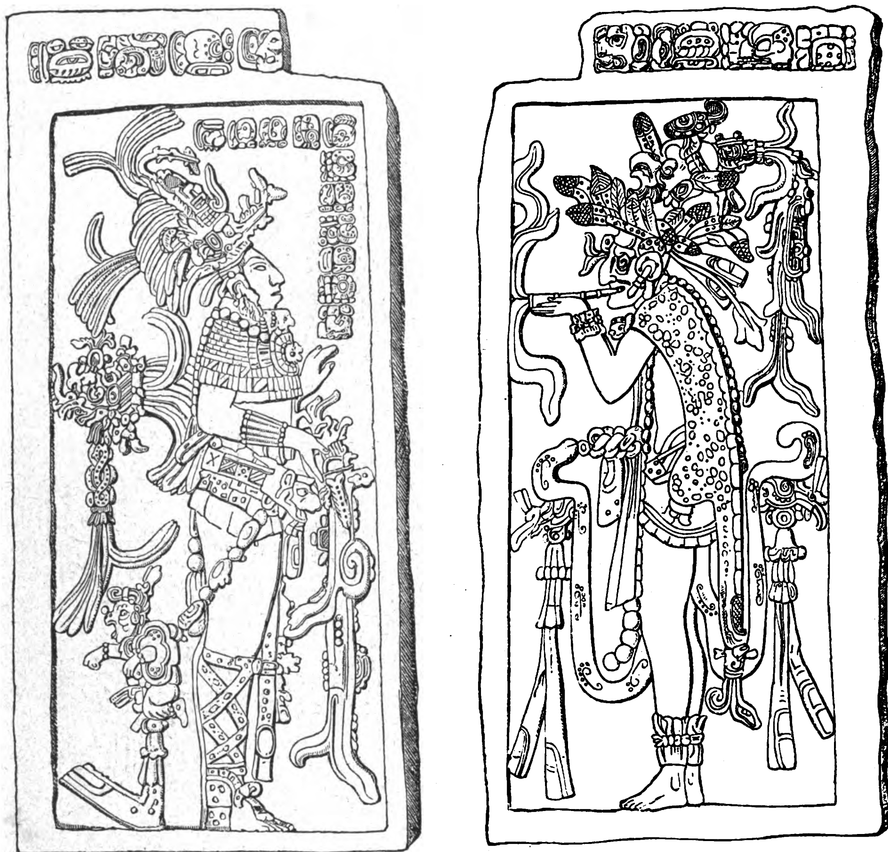
žrtve bogovima svojim i koji su toltekski kraljevi bogatili zadužbinama. Znamenit je tako zvani „Hram Križa“ (sl 16.). Sagradjen je na jednoj okrnjenoj piramidi; tri ulaza, odijeljena jedan od drugoga ogromnim stupovima, vode u veliku dvoranu A., iz ove prostran ulaz

Sl. 17. Žrtvenik u «Hramu Križa» u Palenqui.

vodi u drugu manju B., iz koje se dolazi u treću C., gdje je žrtvenik. Zidovi su svi ukrašeni ornamentima i natpisima, a žrtvenik sastoji od krasno izradjena križa sa pticom na vrhu, a pokraj križa dva svećenika u naravnoj veličini, koji prinose darove (sl. 17.). Ploča je okolo

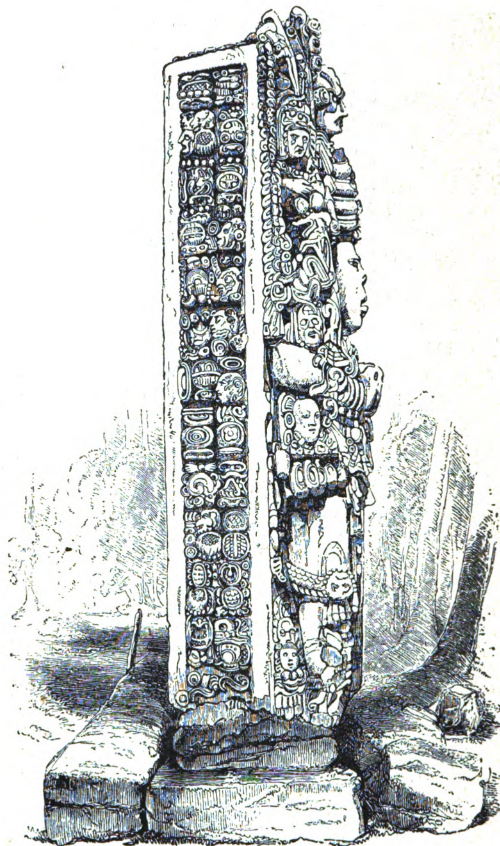
naokolo ukrašena hieroglifima. Drugi jedan hram naliči gotovo u svem ovomu, samo što svećenici drže križ, i što se povrh križa nalazi izbečeno jedno lice. Krasan je bas-relijev (sl. 18.), što resi stupove pri ulazu, te, kako govori Cronau, može stati o bok bilo kojemu sličnom djelu misirskom. Tako zvana velika palača počiva na piramidi visokoj trinaest, širokoj osamdeset pet a dugoj

Sl. 18. Bas-relijevi na stupovima, što su na ulazu u «Hram Križa».

više od sto metara. Rese ju krasni redovi stupova, bogati trijemovi i veličajne stepenice. Stijene su ukrašene likovima i medaljonima a u dvorištu je uklesanih likova visokih četiri metra. Uz ruševine hramova ima i ruševina mostova, koji su vodili preko potoka, iz jedne strane grada u drugu.

Ne manje znamenit je grad Copan na samoj granici Guatemalskoj. Ruševine proviruju iz šume uz samu rijeku Copan, duž koje ima zidova visokih trideset metara a debelih osam, sagradjenih kamenjem dugim do dva metra. Sve nije istraženo, jer je šuma gotovo nepristupna, a ruševinama je prikrivena sva okolica. Osobito su krasni kipovi (sl. 19. *a* i 19. *b*), koji su valjda predstavljali bogove, premda su likovi prekrcani ornamentima svake vrste, osobito hieroglifima, koji još svedjer ostaju nerastumačeni. Stephenson tvrdi, da su ovi kipovi, gdjekad četiri metra visoki, tako vještački izradjeni, da se ni danas ne bi moglo što finije izvesti uza sve usavršeno orudje, koje je pri ruci našim umjetnicima.

Sl. 19. ***a*** **Kameni kip boga (idol) u Copanu.**
(Sa strane.)

Nedaleko od ovih kipova bogova ili idola nalaze se često odnosni žrtvenici ukrašeni sa strane bas-relijevima. Gornje im je lice ižlijebljeno, po čem se vidi, da su rabili za žrtve; a da su te žrtve bile ljudske, razabira se i iz bas-relijeva nadjena pokraj S. Lucia de Cozumalhuapa. Osim zanimljivih ruševina toltekskih gradova Palenque, Copana, Quirigue, Petena, Tayasala, Ticala, Lorillarda, Xochicalea, Cholule, Tiele i drugih još, ima u samom Yukatanu ostataka i ruševina od više nego četrdeset gradova, dakako istraženih samo letimice, ali ipak u toliko, u koliko

je dovoljno čovjeku, da žali sudbinu napredna naroda, koji je one gradove bio podigao, i kojega je nestalo. Osobito su važne ruševine gradova Uxmala i Chichen Itza. Ove je gradove otkrio slučajno godine 1828. dr. Lewis Mitchel, liječnik u Sisalu. On je naime naišao slučajno na ruševine Uxmala, a za njim čitavo jato naučnjaka dalo se na istraživanje. Nego su one ruševine gotovo zakopane u šumi, pak se hoće velika truda i silnih troškova da se onamo dopre, i da se ruševine očiste od bujnog tropikalnog prorašća, i tako dobije bar kakav takav prijegled onih nekoć krasnih i sjajnih palača, u kojima su valjda obitavali kraljevi mayaškog naroda i njihovi najviši dostojanstvenici. U koliko se znade, narod Mayaški gospodario je Yukatanom mnogo stoljeća prije otkrića Amerike. Oko polovice petnaestoga vijeka navali kralj Mayapan na nj i osvoji ga uništivši gradove Uxmal, Kabah, Labna i druge još. Krasna je i gorostasna u Uxmalu tako zvana: „Casa del gobernador“, duga sto šesnaest metara, široka trinaest, a visoka osam. Sva je skoro palača ostala naokolo okružena likovima svake vrste, ljudskim glavama i raznim ornamentima. Ima jedanaest ulaza. Iz gornjih spratova izbočuje se množina elegantnih shodova i prislona

Sl. 19. ***b*** **Kameni kip boga (idol) u Copanu.**
(U pročelju.)

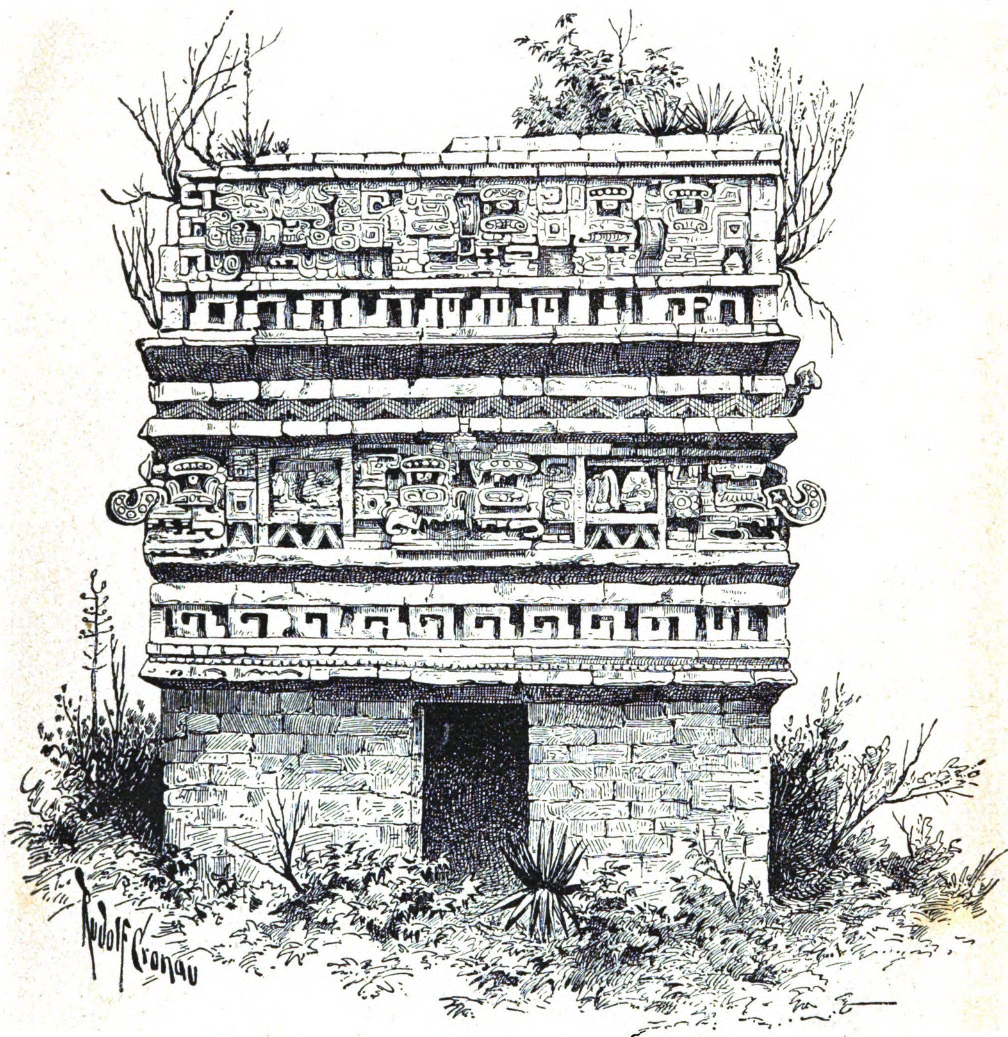
ispod krasnih trijemova, a sve je išarano nebrojenim bas-relijevima, koji prestavljaju oružane vojnike, zvijezde i razne životinje. Pločnici su na mjestima izradjeni na mozaik. Računa se, da bi se bas-relijevi postavljeni jedan do drugoga, protegli gotovo za dva kilometra. Ne manje bogata je druga palača tako zvani „samostan duvna“. Ima toliko nakita i tako je bogato ukrašena, toliko s unutrašnje koliko sa spoljašnje strane, da bi sama izradba takove zgrade, po računu nekog američkog arhitekta, danas stajala više od deset milijuna forinata. Nedaleko od ove diže se kuća patuljkova (Casa del Enano), na umjetnu brežuljku, visoka trideset metara. Sastoji od dvije zgrade; prva se počinje na sedamnaest metara od tla i dopire do druge, koja je na vrhu. Spredpje lice donje zgrade prestavlja neku neman, kojoj su usta sa zubima sama vrata od palače, a oči prozori iznad vratâ. Sve su ostale strane izradjene i natrpane kipovima, od kojih jedan prestavlja gorostasa sa četiri ruke; dvije mu počivaju na prsima a sa druge dvije kao da blagosivlje. Ima tu i životinja, koje sa svojim hobotom sjećaju na slona. Krasna je uz ostale i kuća kornjačâ (Casa de las Tortugas), kojoj je uklesano po zidovima mnoštvo kornjača. Dvije zgrade, od kojih je svaka duga četrdeset metara a široka deset, opkoljene su od dvije gorostasne zmije od kamena.

Grad Kabah znamenit je sa svojih velebnih palača, krasnih slavoluka, hramova i piramida. Pročelje jedne palače skroz je prikriveno ornamentima a stijene svih dvorana pune su uklesanih i bojadisanih natpisa i likova.

Grad Izamal ima veličanstvenih piramida, jedna od kojih obuhvaća naokolo dvije stotine i dvadeset metara; ostaje joj na sjeveru hram Izamnov, ka kojemu su hrlili vjernici sa svih strana prostranoga carstva, čak sa Tabasca, Chiapasa i Guatemale, krasnim i udobnim cestama širokim od sedam do osam metara. Na podnožju druge kamene piramide čuvale su se dvije orijaške glave, jedna od kojih je bila visoka četiri metra.

Ruševine grada Chichen-Itza pašu naokolo nekoliko kilometara. Palača duvna (Casa de las Monjas, sl. 20.), koja naliči donekle onoj u Uxmalu, sva je ukrašena ornamentima i likovima a ulazi se krasnim i širokim stepenicama u velebnu dvoranu, kojoj su stijene bogato nakićene ljudskim kipovima. U neku drugu zgradu

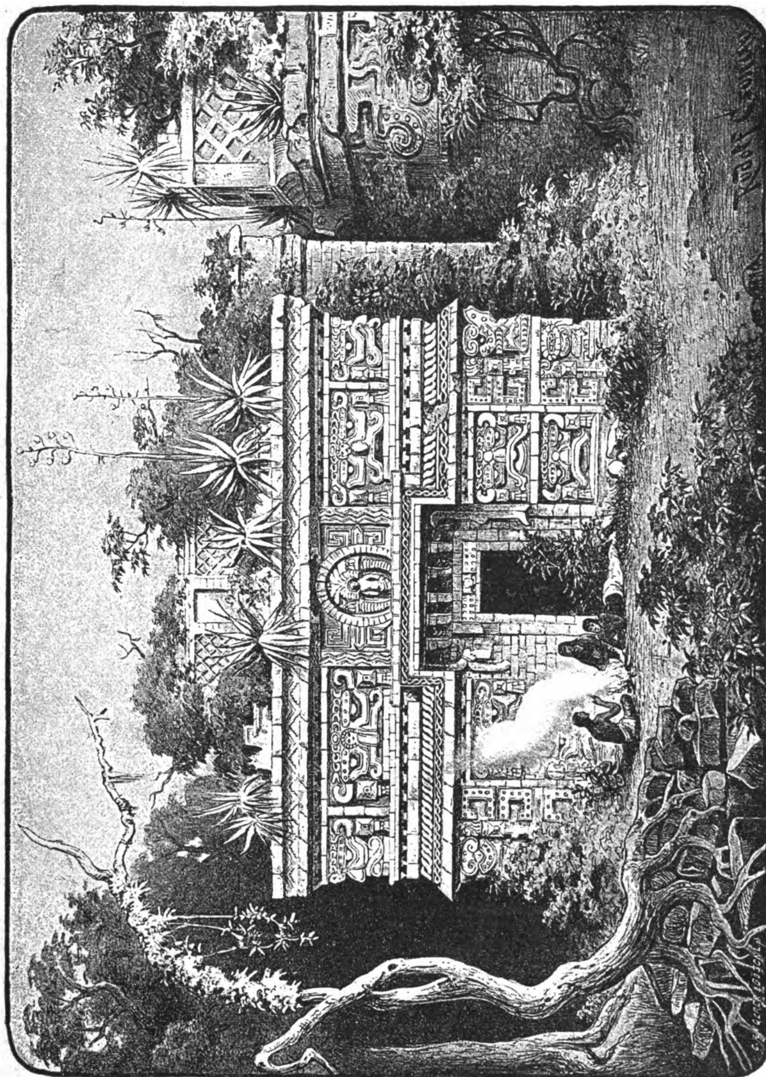
oblika okrugla ulazi se stepenicama širokim sto pedeset metara, kojima služe kao prislon kamene zmije, omotane jedna okolo druge. Hodnik tako zvane *crvene palače* pun je natpisa, dakako ne-

Sl. 20. Lijevo krilo «palače duvna» u Chichen-Itza.

rastumačenih. Zgrada „El Castillo“ sazidana je na nasipu visoku dvadeset pet metara, do koje vode devedeset širokih stepenica, ko-

jima su prisloni dvije gorostasne zmije od kamena. Na glavnom ulazu, koji je sa sjeverne strane, stoje dva stupa krcata bas-relije-

Sl. 21 Pročelje jednog hrama u Chichen-Itza.

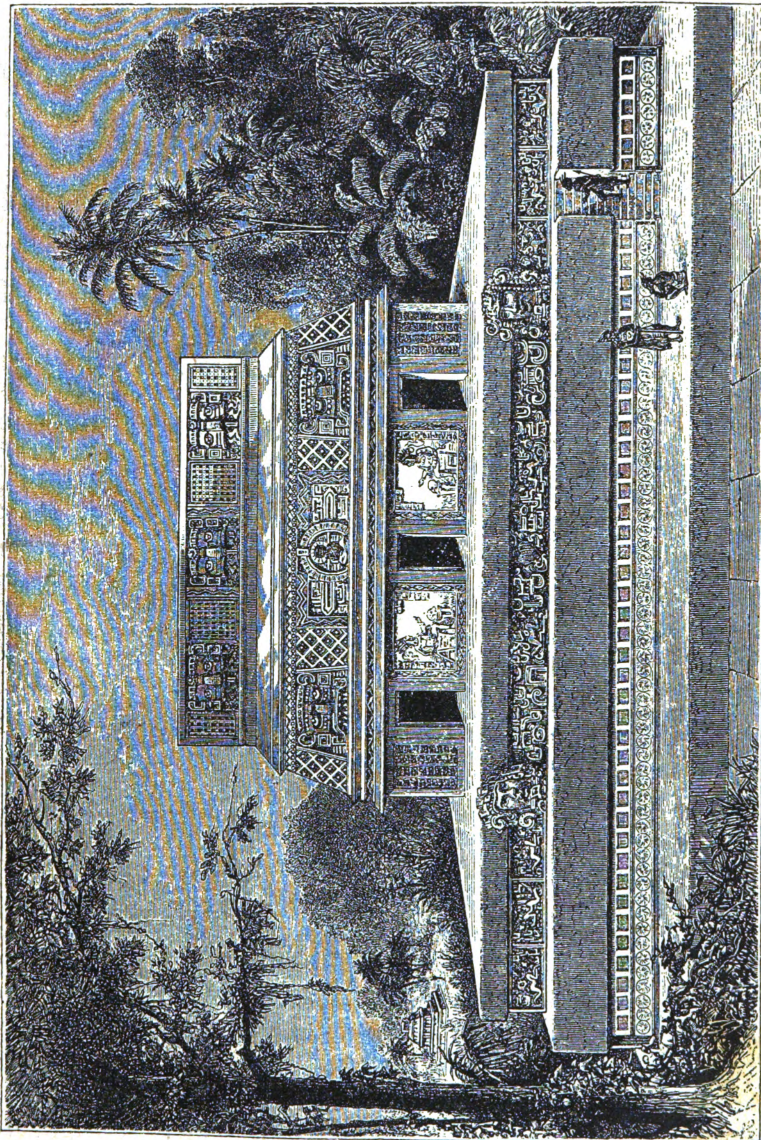
vima. Dolazi se prije u jedan trijem, pak u jednu dvoranu, kojoj se krov naslanja na dva stupa sa četverokutnim kapitelima. Chi-

chen-Itza i Palenque obiluju osobito gorostasnim piramidama, velebnim hramovima, krasnim pridvorima i grobnicama (sl. 21.). Na sve ove ruševine navaljuje bez odmora bujno tropikalno prorašće, ruši svodove, potkopava zidove, skače na krovove, pa će ove krasne umjetnine, prije nego što prodje mnogo stoljeća, možda utonuti u zaborav.

U mexikanskim gradjevinama, u gradjevinama Centralne Amerike uopće, vladao je oblik piramidalni. Ruševine grada Aké bogate su velebnim piramidama. Znamenite su pak one u San Yuanu de Teotihuaca i spomenik Cholula, okolo kojega se pomicala priča o pomutnji jezika. Hramovi su uvijek u podobi okrnjene četverokutne piramide s uglovima put sjevera, put juga, put istoka i put zapada; a spoljašnja lica sada su ravna a sada su na stepenice kao što nam to pokazuje i slika 22., koja nam pretstavlja staromexikanski hram. Kipovi idola uopće su gorostasni i naliče idolima peruanskim. Našlo se kipova, kojima rone suze niza jagodice i kipova sa staklenim očima. Na Tequicistepekskoj planini našao se labirinat, a nedaleko rijeke Gila ruševine drugog labirinta. U Tonali je brežuljak vas prošupljen podzemnim rovovima. Ima pećina umjetno izdubenih; ima i takovih, koje su nakićene kipovima. Našlo se traga vodovodima i širokim udobnim putovima; a nedaleko od rijeke Gila rudniku, iz kojega su kopali mjed.

Neke ruševine južne Amerike kao da potječu od gorostasa, tako su ogromni stanci, što su ih upotrebljavali u svojim gradjevinama. Osim samotvora poredjanih na krug, koji sjećaju na pretpovijesne evropske Druidske stance, na men-hirse, ruševine grada Tiahuanaca na Titicacskoj visočini, ostanci su velebnih i gorostasnih gradjevina. U zidovima nekog hrama, uz ostale, jedan jedini kamen širok je dva metra i pô a dug dvanaest, tako da mu se težina računa na dvije stotine tona. Znamenita su tako zvana „velika vrata“ (sl. 23.); ogroman stanac širok četiri metra i trideset i tri centimetra, a visok dva metra i trideset i tri centimetra, ukrašen raznim kipotvorinama valjda pobožne naravi. Jedna zgrada, koju je Ciesa de Leon nazad tri stoljeća bio opisao i nazvao „sudnicom“, sazidana je kamenjem često dugim osam, širokim četiri a debelim dva metra. Ima tu stuboka tako lijepo isklesanih i sa tako fino izvedenim likovima i raznim nakitima, da ih ni današnji umjetnici ne bi mogli bolje i točnije izraditi.

U red najstarijih peruanskih spomenika spadaju i groblja, što su nedaleko od Titicacskog jezera i na poluostrvu Sillustanskom, na Umayskom jezeru. To su sada četiri kamene ploče, a

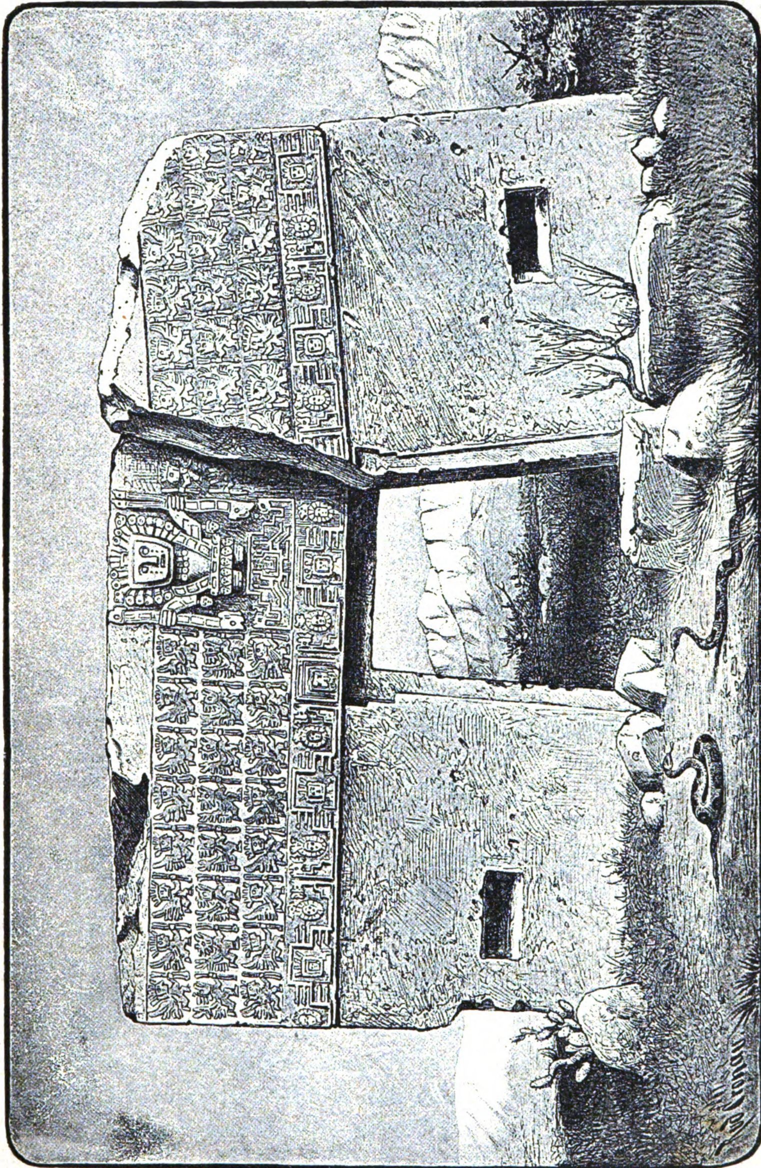
Sl. 22. Staromexikanski hram.

nad njima gomila kamenja, a sada elegantni tornjevi, visoki na mjestima više od trinaest metara, kad kad s jednim samim, a kad kad sa više grobova. Blizu Titicacskog jezera vidja se na kojem brežuljku do stotinu ovakovih tornjeva jedan do drugoga. U gradu Hatuncollu čuvaju se dva ogromna stuboka sa krasnim bas-relijevima, većinom lika geometrična. U red starijih spomenika peruanskih spadaju i ruševine hramova i palača, što su na obalama i po otočju Titicacskog jezera. Otok Titicaca, na istoimenom jezeru, ostao je i pod gospostvom Inkasa otok posvećen. Narod je sa svih strana hrlio da se klanja „svetomu kamenu“, koji su držali pokriven zlatom i srebrom izvezenim sagovima i koji su mogli gledati samo s daleka. Kroz troja vrata hodilo se k ovoj svetinji, a na prva bi se hodočasnici morali ispovjediti. I Pachainac na jugu od Lime bio je takodjer mjesto posvećeno, ka kojemu su hrlili vjernici raznih plemena i onda, pokle su zemljom bili zagospodarili Inkasi, koji su znali štovati vjerska čustva svojih novih podanika.

Ne zna se, kojemu narodu pripadaju ovi spomenici; svakako su mnogo stoljeća stariji od samog inkaškog naroda. Znamenite su ruševine prijestonice naroda Chimu, koji se širio izmedju Perua i Ecuadora. Zauzimlju nekoliko kilometara prostora pa se još i danas dižu odanle nebu u vis, ogromne piramide visoke na mjestima sedamdeset metara; čuvaju se još ostanci gradskih zidova i vodovoda, iz kojega se pak manjim rovovima točila voda u sve dijelove ogromnoga grada, u kojem je uz ostale bilo i radionica za srebrne i zlatne nakite s dragim kamenjem i u kojem se izradjivalo tkanina izvezenih srebrom i zlatom sa slikama mješovite masti. Piramide su bile često groblja mogućnika; pa kao što i u Misiru našlo se i ovdje mnoštvo mumija (sl. 24.). Jedna sama zgrada, kojoj su još i danas zidovi visoki deset metara, bila je široka trista šezdeset metara a duga više od pô kilometra. Chimu su podlegli navali Inkasa, koji su došli s juga i koji su im prijestonicu osvojili i porušili. Squier drži, da se odlučna bitka vodila ispred same prijestonice, jer ravno, koje je naokolo grada, puno je kostura samih odraslih ljudi, a najveći dio lubanja nosi očitih tragova sile.

Gradjevine su peruanske uopće tako vještački izradjene, tako je kamen priljubljen kamenu, da su kao sliveni jedan s drugim. Uz mnoge druge ostanke čuvaju se u Cuscu hram Mjesečev, pa-

lača Mango-Capova, jedna tamnica i samostan svetih djevica. Stijene tvrdje Parmangae, kao što i stijene hramova naslikane su pticama i životinjama uopće. Kamenje, što su ga Inkasi upotrebljavali

Sl. 23. Velika jednokamena vrata u Tiahanucu.

u svojim gradnjama, bilo je tako ogromno, da je mnogi stanac ostao na po puta, jer ga se dalje nije moglo potezati. Hram Cacha ima labirinat; a blizu Cusca je još tragova labirintu Chinganovu. Podzemni svodovi neke zgrade blizu Chavina prolazili su ispod rijeke. Preko rijeka vodili su mostovi. Grad Cusco, prijestonica Inkasa, bila je opkoljena sa tri reda debelih zidova, koji su se otvarali na velike i široke putove, kojima se još i danas čuvaju tragovi. Na mnogim je mjestima tragova vodovodima, koji su bili sad podzemni a sad otvoreni. Ceste su peruanske znamenite u mnogom pogledu. Najduže su one od Cusca do Quita i od Quita do Chilia. Put, što

Sl. 24. Staroperuanska mumija.

je iz Cusca vodio ka Quitu, pravo je remek-djelo takove vrste. Gdje je samo trebalo, dubli su rovove i potkopavali obronke gora i brežuljaka, a preko rijeka bacali orijaške svodove. Ovim je cestama hodila pošta, ovim su se cestama raznosile u narod kraljevske zapovijedi. Svi putovi skupa spajali su prijestonicu sa tri sto hramova, što bi moglo značiti sa tri sto gradova ili sela. U Mexiku, kod Azteka pošta je bila tako izvrsno uredjena, da je Montezuma mogao imati svaki dan na svom stolu svježe ribe iz zaliva mexikanskoga, premda su ga od mora dijelile više od dvije stotine kilometara.

* * *

Američka je mitologija veoma znamenita, te sjeća na grčku i na indijsku. Broj bogova i božica gotovo da nema ni konca ni kraja. Zemlja, nebo, more, rijeke, životinje, stabla, plodovi, zanati, sve je imalo svoj razlog da bude postavljeno na oltar. Na mjestima su sami kraljevi bili obožavani za živa, a za njima mrtvima našlo bi se uvijek mnogo pobožnika, koji bi se nudjali da budu žrtvovani, samo da ih slijede u drugi svijet. Cieza de Leon i drugi još naidjoše u sjevernozapadnom kraju južne Amerike na ovu priču: Bilo je vrijeme, kad se na zemlji pojavio čovjek, koji je samom riječju liječio bolesne a slijepcima vid povraćao. Svak ga bio zavolio, a on hodio od mjesta do mjesta i činio dobra svakomu. Ali se namjeri na narod, koji mu se usprotivi i koji htijaše da ga kamenuje; a kad ga počeli kamenovati, klekne na zemlju i uzdigne ruke k nebu, kao da sazivlje nebesku pomoć. I u taj čas počela s neba kiša od vatre i od kamenja, tako da oni ljudi pomisliše, svi su poubijani a zemlja sva uništena. Na što se taj narod vas u strahu obrati k svecu moleći, da ga izbavi od zla; a svetac to i učini. Pak podje k obali i pošto se omota plaštem, hiti se u more i niko ga živ nije više ni čuo ni vidio. S toga mu nadjenuše ime Viracocha, to jest „pjena morska“. A za uspomenu narod sazida hram blizu neke rijeke, u koji postaviše idola.

Kod Taraskeva stvoritelj se zvao Tacapacha, koji da je djelo stvorenja toliko krat bio ponovio. Prvi put da je čovjeka stvorio od gnjile, ali se razdrobio. Drugi put da ga je stvorio opeta od gnjile, ali od gnjile pomiješane s kovinom; nu sad je pritegao na se gromove i potop, od kojega se spasao jedan jedini čovjek po imenu Tezpi. U Yukatanu su vjerovali, da kad je svijet bio uništen po treći put, uništen ujedno i toranj Cholula, da su onda kušali da mu na razvalinama podignu hram, a tom prigodom da je nastala pomutnja jezika; da je poslije toga bog Tonacatecotle nadahnuo i stvorio sina Quetzalcoatlea, kojega da posla na zemlju, neka bi spasao čovječanstvo, koje grijeh bijaše rastočio. Mexikanci su vjerovali, da je sunce četiri krat bilo potamnilo, i brojili su po tom pet doba. Tlalani su ih brojili samo četiri; u prvo doba da je bio potop; u drugo da je čovjek bio pretvoren u majmuna, a da se u treće svijet bio prekovrnuo, kojom prigodom da su gorostasi ostali podušeni. Za potopa bog Titlacahuan zatvori čovjeka po imenu Nata i ženu po imenu Nenu u izdubeno drvo

i zabrani im oganj, jer da bi dim mogao bogovima dodijavati. Tlinkiti su držali, da se korablja, na kojoj se čovjek spasao od potopa, razbila o nekoj klisuri. Jinari su obožavali boga stvoritelja zemlje, koji ju je potopom bio jednom uništio, a nakon toga poslao na zemlju jedinca sina, koji je poginuo. Caddai su govorili, da su im se praoci spasli od potopa na nekom brežuljku, a Apalaki su vjerovali, da su se spasli od potopa samo oni, koji se bijahu sahranili u hramu Sunčevu. Amotkan, rodjen od djevice, stvori mnogo svijetova; prvo ljudsko pokoljenje uništi potopom, jer bijaše šepavo i gluho; drugo, dvaputa brojnije, uništi vatrom; treće uništi kugom, a četvrto pusti da živi na molbe svoje matere.

Sl. 25. Bog Huitzilopachtli.

Azteki, koji su gospodovali u Mexiku za doba osvojenja, obožavahu boga Huitzilopachtlia (sl. 25.) kao oličenu bojnu silu boga Tezcatlipoca kao gospodara noći i tmine; boga Tlaloca kao onoga, koji je upravljao kišom; boga Quetzacoatla kao gospodara vjetra, a mater mu Coatlicueu (sl. 26.) kao božicu, koja je štitila plodove zemaljske, pa bogove Tonatiuha, Hiuhtecutlia (bog vatre) i još mnoštvo drugih. Za doba Zapoteka dodje u Tehuantepec Vixipecocha noseći križ; podigne hram, postavi svećenika i nestane ga. Pak se prikaza na gori Cempoaltepecovo, gdje mu ostane trag stopama u kamenu. Pojavi se pak u zemlji Zapoteka pripovijedajuć i umjerenost i post. Kad ga u zemlji Mixteka počeli proganjati, nestane ga. Kasnije su ga vidjeli na nekom otoku blizu Tehuantepeca.

Utjecaj svećenika bilo u javnom bilo u privatnom životu bio je svemožan, nije mu bilo granica osobito u Mexiku. Sam kralj je

najvišemu svećeniku bio gdjekad podvržen, te je u velikim svetkovinama sjedio uza nj, ali na mjestu podredjenu. Najvišega svećenika nije prosta svjetina smjela ni pogledati.

Oni svećenici, koji su prinosili žrtve, uživali su u svome činu našljedno pravo. Bilo je hramova, u kojima su se djevojke uzgajale i u kojima su podržavale vatru, dok se ne bi udale. Na mjestima su štovali križ kao stablo života. A dok su s jedne strane pedepsali smrću riječi nepristojne, vješali priložnike i priložnice, imali su s druge hramova, u kojima su se klanjali stidnim predmetima; imali su božica, koje su štitile bludnice.

Sl. 26. Božica Coatlicue.

Mexikanci su se pričešćivali jedući u hramu kruha. Premda su bili okrutni i nasilni, rek bi da nijesu jeli ljudskoga mesa, već samo od žrtava, što je takodjer bila neka vrst pričesti. Na mjestima bi napravili boga od kruha pa bi ga pojeli. Koncem svake pedeset druge godine svetkovala se velika svečanost. Učinili bi boga od kukuruza, te bi ga razasjekli na toliko komada, koliko je bilo pokrajina i razaslali ih. U svakoj pokrajini bi dobiveni dio raskomadali tako, da bi svako mjesto dobilo komadić, a u svakom bi mjestu ovaj komadić razdrobili, neka je

svakoj duši po jedna mrvica. Peruanci su pili vino i jeli posvećeni kruh na dan svetkovine Raymi; a vas je narod postio u oči svetkovine Ytu, i ničesa se okusio, u čem bi bilo soli.

Huavi prije nego bi žrtvovali bogu Pinopiau, ispovjedili bi se u svoga svećenika, čineći svaki na tankoj žici toliko uzala, koliko je imao grijeha. U Quamachucu svećenici, zvani Alcosi, slušali su ispovijest, a pošto bi pregledali utrobu žrtve, odredili bi pokoru. U Cuscu ispovijest je liječila od nemoći, jer je s grijeha postala; a u tu svrhu su se ispovijedali u mnogim pokrajinama i sjeverne i srednje i južne Amerike, jer bi ispovijest uz ostale i ublažila boli pri radjanju. Kod Mexikanaca je nauka o ispovijesti bila sačuvana u knjizi Tonalamtl. Obrezovanje je bilo u običaju kod mnogo plemena, kao što kod Iluta i kod Totonaka. I u jednoj i u drugoj Americi bilo je mnogo samostana. Mixteki bi uzgajali djecu u samostanima; najstariji sin Kacika pak i sinovi kraljeva valjalo je da sprovedu jednu godinu u samostanu.

Po svoj državi peruanskoj uzgajale bi se mnoge djevojke u posebnim zavodima; pak bi, u stanovito doba godine, bili poslane u Cuzco i tamo porazdijeljene; jedne da služe kao djevice u hramu Sunčevu, druge u hramu Gromovu, treće u hramu posvećenu Zemlji, ostale napokon bile bi darovane Inkasu i vidjenijim dostojanstvenicima. Neke bi pak odredili za žrtve preko godine u slučaju kuge, rata, bolesti kraljeve, pomrčanja i druge koje narodne nezgode. Bilo je samostana, u kojima su svećenici bili posvećeni samo postu i molitvi.

Pogrebni o b r e d i bili su po raznim plemenima raznovrsni. Neka su plemena palila mrtva tjelesa, da im ostanke bolje sačuvaju; a pokopali bi samo one, koji bi poginuli od gube i djecu ispod sedamnaest godina. Mrtve su vladare obožavali, jer su mislili, da vladar ne mre, već samo da pada u dubok san, pa da se može i probuditi. Da samrtni ostanci ne podju Bog zna kud, da ih crna zemlja ne uživa, neka su ih plemena južne Amerike miješala s pićem i pili. U Nikaragui najviši bi dostojanstvenici s istoga razloga pojeli svoga mrtvoga kralja. U Andama su mrtve robove davali služinčadi; vidjeniji bi pojeli ostanke odličnih osoba; a to uvijek sa svetom svrhom, da samrtne ostanke što dostojnije pokopaju. Kad bi umrlo dijete od sise, Dasi bi s njim zakopali i mater, neka ga i na onom svijetu uzmogne dojiti. S istoga bi razloga pokopali

i dijete s mrtvom materom. U Hondurasu bi izgorjeli kuću mrtva čovjeka. Mrtvace su postavljali u grob većinom tako kao da sjede. U Peruu su pokopavali sad u kući, sad u crkvi, sad u kamenicama, sad u pećinama, a sad u podzemnim trijemovima. Pri pogrebu Inkasa zakopali bi s njim sve njegove dragocjenosti, poubijali bi na stotine njegove priložnice i sluge najvjernije, neka ga dvore na drugom svijetu. Blago izuće, koje bi s njim zakopali, moralo je služiti njegovim potrebama. Kuća mrtva Inkasa ostala bi pusta i niko u njoj ne bi više stanovao. Tijelo bi balsamovali, a srce sačuvali u hramu.

Obredi starih Amerićana bili su uopće svi poliveni ljudskom krvlju. Čovjek se zgraža na nevinu krv, koja je u toliko i toliko stoljeća bila prolijevana. Rek bi da su se u tom razna plemena takmila, koje će koje natkriliti. Inkasi su bili s vremenom ograničili broj godišnjih žrtava, ali kao da nijesu inače u tom pogledu, što se tiče okrutnosti, ni malo zaostajali za okrutnim Aztecima, koji su baš polijevali ljudskom krvlju svoje žrtvenike. Kao i kod istočnih naroda tako je i kod njih bilo biranijih ljudskih žrtava. Prosti rob nije mogao imati pred bogom velike vrijednosti. Chinateci kao i Kartažani žrtvovali bi nevino dijete, čisto od svakoga grijeha, s toga bogu ugodnije; a u Mexiku je uprav ljudsko srce bilo bogovima najprijatnija žrtva. U Yukatanu su za to tražili najbiranije ličnosti, a Araukanci su žrtvovali zarobljenike vadeći im srce za živa. Množinu bi djece odgajali u naročitu hramu do desete godine, pa ih prodavali Kacikima, koji bi ih tovili i u petnaestoj godini žrtvovali.

Mexikanci su u svojim žrtvama upravo nastojali, kako bi svojom okrutnošću svojim bogovima što bolje ugodili. Zadavali su u tu svrhu smrt tužnim žrtvama sada vadeći im srce, sada utapajući ih u more, sada paleći ih u peći, sada čineći da ginu od gladi. U Nikaragui bi truplo žrtve rasjekli; svećenici bi pojeli srce, noge i ruke poslali bi knezu, rebra uglednijima, koji bi ih željeli; ostalo bi raznesla i pojela prosta svjetina. Mexikanci su tovili žrtve u krletkama, neka bogu budu ugodnije. Otomi su javno prodavali meso svojih žrtava. Kod nekih plemena kralj bi postio u hramu, prije nego bi svećenici žrtvovali zarobljenike. U doba kuge i glada žrtvovali su samo domaće ljude, s razloga, što sužnji nijesu mogli da utišaju rasrdjene bogove.

Kad bi svećenici, zaogrnuti kožom žrtvovane žene, izlazili iz hrama, svjetina bi ih pozdravljala: „evo već idu naši bogovi“. A kad bi na dan svečanosti Izcalli, poglavice naroda, pokriveni kožama žrtvovanih žena, silazili niza stepenice hrama, narod bi vikao: „evo bogova“. Bilo je hramova posvećenih suncu, mjesecu i zvijezdama, kojima su prinosili mnoštvo žrtava, a to sa svrhom, da ne bi utrnuli svoje svjetlo, kako se to već prije četiri puta bilo dogodilo. Bogu Tezcatlipocu bilo je u Mexiku svečanim načinom žrtvovano. Godinu prije izabrali bi čovjeka za žrtvu. Obukli bi ga u haljine jednake onima, kojima su kitili samoga boga. Bilo mu je slobodno obilaziti grad, dakako uz jaku stražu, koja ga je pazila i čuvala. Svak mu se klanjao. Dvadeset dana prije svečanosti oženili bi ga sa četiri djevojke; a pet dana prije gostili ga sjajno i dopuštali mu da plije u zabavama, koje bi samo zaželio. Na dan svečanosti otpratili bi ga u hram, a na vratima valjalo bi da se odijeli i oprosti za uvijek od svojih žena. Zaveli bi litiju a on bi morao da prati kip Tezcatlipocov. Kad bi došlo vrijeme da se prikaže žrtva, povalili bi ga na žrtvenik, a najviši svećenik s velikom pobožnošću i s najvećim štovanjem otvorio bi mu prsa i izvadio srce. Ali nijesu sva plemena bila tako krvoločna. Na mjestima su žrtvovali samo životinje, na mjestima cvijeće i voće, a na mjestima napokon bogu na čast i pušili.

U Mexiku su računali rodbinu do sedmoga koljena. U jednom te istom mjestu mladić se mogao oženiti djevojkom u rodbini samo u sedmom koljenu. U Verapazu računala su se koljena samo po muškim glavama; rodbina po tankoj krvi nije se smatrala rodbinom. Na nekom otoku nedaleko od Floride niko se u istom mjestu nije smio ni udati ni oženiti; mladići bi kupovali žene, kad ih ne bi mogli oteti neprijatelju. Sve što bi im se žensko radjalo, sve bi ubijali. U Yukatanu imenjaci su se smatrali u najtješnjoj rodbini, pa se nijesu smjeli ni vjenčavati. Mixteki su se ženili u rodbini, ali je valjalo da se prije savjetuju s pametnijima, e da li nije koje zapreke u imenu. Žene su bile smatrane uopće kao stvorovi podredjeni čovjeku. Ali kod Morotoca ljudi su bili podložni ženama; a u Yukatanu su žene do potrebe mogle tjerati muževe iz kuće. U Nikaragui žene su trgovale i radile u polju a muževi su upravljali kućom.

Mayai i Maraui okupali bi novorodjenče, da ga tako očiste od

grijeha, a kod Maraua muž bi odmah poslije obreda legao u krevet, te sa ženom zajedno postio tri tjedna.

Peruanci su častili, gotovo obožavali ženu, koja bi porodila blizance, a u Gujani je majka morala uništiti jedno čedo, da ne bude ruga i sramote njojzi i njezinoj rodbini.

Robove je u Mexiku smatrao gospodar kao da su mu od kuće. Često bi se gospodarica udala za roba, a gospodar bi se oženio ropkinjom. Djeca bi po zakonu postala slobodna. Obitelj bi u potrebi prodala dijete, ali ga je kasnije uvijek imala pravo otkupiti. Koji bi se rob mogao ma i za čas sahraniti u kraljevski dvor, postao bi slobodan. Rob se mogao lako riješiti opaka gospodara. Dosta je bilo, da ubije komu drugomu kravu ili da mu razdere odijelo, jer je tada bio dužan da ovomu robuje, da mu štetu namiri. Ko bi lupeža zatekao u kradji, dobio bi ga kao roba. Nego nijesu svukud vladali ovakovi običaji, jer bi robu na primjer u Hondurasu odrezali nos.

Naobrazba kod Azteka i kod Inkasa svjedoči svakako, da su to bili narodi svoje vrste kulturni. Azteki su imali izbornu monarhiju. Kralja su birali četiri plemića izabrana izmedju onih obitelji, koje su bile najbliži rod umrlomu kralju. Kralj je sam krojio zakone, a stajao mu je o bok tajni državni savjet. Narod je bio porazdijeljen u razrede, u kmete, u slobodne ljude i u plemiće. Prvi su bili zavisni od gospodara zemlje, od plemića, te se nijesu smjeli seliti bez dozvole posjednika onoga predjela. Plemstvo je malo općilo sa slobodnim ljudima. I plemstvo je bilo podijeljeno u više i niže. Više je plemstvo brojilo trideset obitelji, koje su posjedovale do sto hiljada duša svaka. Brojilo se do tri tisuće manjih plemića, koji su bili podredjeni višemu plemstvu. Sudstvo je bilo jako razvijeno. Sucima su mogli biti imenovani samo ljudi nezavisni; a bilo ih je u svakom mjestu. Zakoni su bili strogi, okrutni. Svaki i malo veći prestupak bio je kažnjen smrću. Tako bi bio osudjen na smrt i onaj, koji bi na polju pomaknuo medjaše na svoju korist, koji ne bi na trgu mjerio pravedno. Platio bi glavom i onaj sudac, za kojega bi bilo dokazano, da nije sudio pravo, da se dao podmititi. Ko bi ubio čovjeka, pa bilo i roba, platio bi glavom. Preljubu bi kaznili kamenovanjem. Kazni za kradju bile su prema vrijednosti ukradena predmeta; ali onoga, koji bi ukrao bilo zlata bilo srebra, zlatari bi ga u svečani dan žrtvovali svomu bogu Hipeu. Čovjeka, zatečena u pijanstvu, smakli bi bez milosti, a lašcu bi od-

rezali sad usne a sad uši. Ovo sve dakako dokazuje veliko počitanje prema zakonu i moglo bi se reći neku težnju k napretku, premda je ova okrutnost bila inače uzakonjena crkvenim obredima, po kojima je ginulo na tisuće i tisuće ljudi na godinu. Ćudoredno im življenje bilo je inače dosta strogo, a pazili su osobito na uzgoj mladeži. Osobito su zakoni štitili robove, a sve, što bi se od robova porodilo, bilo bi slobodno. Višeženstvo je bilo zabranjeno, a sami su velikaši mogli imati priložnica. Razvod braka bio je dopušten samo u odredjenim slučajevima, o kojima je sudio poseban sud. Žena je bila štovana gotovo kao i u Evropi. Roditelji su zahtijevali od sinova, da ljube i štuju svoga boga, da ga ne vrijedjaju, da poštuju starost, da se pokoravaju zakonima, da budu pravedni, krotki i ponizni prema svakomu. Ovakove je nauke davala majka svojoj kćeri: „Poštenje i čast oca tvoga padaju i na te. Vrši svoje dužnosti, jer ti ne će inače biti mjesta medju poštenim i kreposnim ženama i niko te ne će uzeti za ženu. Budi skladna i radina; neka je u kući svaka na svom mjestu; pa tako i radi, kad budeš udana. Ma gdje se našla, čuvaj svoj obraz; putem niti trči niti idi polagano, niti se smij, niti se obaziri na prolaznike; gledaj samo preda se i svak će ti reći, da si skladna i poštena. Budi milosrdna na siromaha i ne budi lakoma. Ne mrzi nikoga i nemoj biti nenavidna na dobra, koja je bog drugima podijelio. Čuvaj se i stoj daleko od lažica, od onih, koje ljenčare, od klevetnica i od razuzdanica, jer te takove ne bi navele na dobro. Ako te putem koji neznan nagovori, ne odvraćaj, ne gledaj ga i ne slušaj ga; ako vidiš, da te slijedi, ne osvrći se. Ne narivavaj se nikomu, jer će napokon za tobom govoriti. Ljubi, štuj i slušaj muža, koga ti odaberu tvoji roditelji. Da nijesi nikad obrnula glavu na stranu, kad ti muž govori. Ako ti reče što neugodno, svladaj se i muči. Nemoj ga prezirati, ako i živе tvojim imetkom. Nemoj nikad da ga izazivlješ, jer bi tako uvrijedila boga i zaslužila muževlju srdžbu. Nastoj osobito da ga nikad ne uvrijediš pred drugim, jer bi to bila za te sramota. Ako ti je muž udario stramputicom, nastoj da ga svedeš na pravi put." — Kako se vidi, mogla bi svaka kršćanka mati prisvojiti ove nauke.

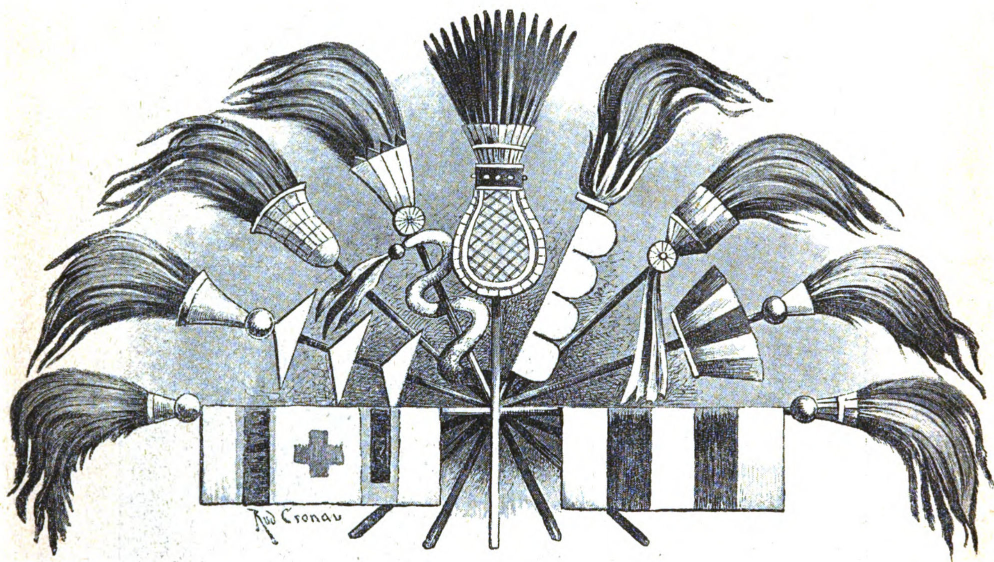
Kraljeva je osoba bila sveta, gotovo obožavana. Sami viši plemići, kad su pred njega izlazili, nijesu smjeli da budu odjeveni raskošno, te su bosonogi morali pred njim pokleknuti. Kad bi se Montezuma (sl. 27.) pokazao narodu, niko nije smio da ga pogleda

u osvećeno lice. Stanovao je u ogromnoj palači, kojoj su svi unutrašnji zidovi bili obloženi izbrušenim mramorom i porfirom. Na jedna od osamnaest vrata, koja su vodila u carski dvor, širio se grb

Sl. 27. Montezuma, posljednji vladar u Mexiku.

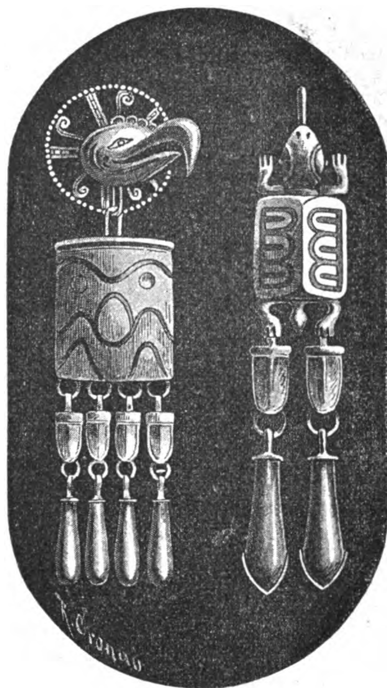
vladarev: orao, koji se zalijeće na panteru. Svaka soba, njih sto na broju, imala je šezdeset četiri metra površine; a dvorana, u kojoj je Montezuma primao knezove i ostale dostojanstvenike, zapremala je osam stotina metara površine i bila je sva obložena srebrnim pločama i pločama od suhog zlata, nakićena dragim kamenjem i bojnim znakovima (sl. 28.). Carski je perivoj bila prava botanička i zoologička zbirka; obilovao je svačim, što se samo u zemlji nalazilo. Tu cvijeća svake vrste i svake vrste stabala. U deset vodenika močilo se i kupalo se mnoštvo morskih i vodenih ptica, za koje se htjelo dnevno sto dva-

Sl. 28. Bojni znakovi mexikanski u doba zapreme.

deset kilograma ribe. Bila tu zbirka svih zanimljivih životinja od kolibrija do orla, od lisice do pantere, do lava i do jaguara, od gušterice do orijaških boa i otrovnih zmija, od žabe do aligatora. Sve je ovo bilo nadzirano od šest stotina ljudi. Okolo naokolo carskog dvora širio se grad Tenochtitlan, današnji Mexiko, sazidan u četrnaestom vijeku na otoku posred Tezococskog jezera. Šest kamenih gatova spajalo je grad s kopnom, a jednim od ovih prolazio je vodovod. Dvje sta hiljada stanovnika oživljavalo je ulice i trgove, a čamci na hiljade vozili se jezerom i konalima preko grada, kao što u dana-

šnjim Mlecima. Nedaleko od carske palače dizao se ogroman hram, posvećen narodnim bogovima, koji je obuhvatao deset hiljada kvadratnih metara površine i ka kojemu je vodilo sto četrnaest stepenica. U zidovima, kojima je bio opkoljen, nakićenim orijaškim basrelijevima, stanovalo je deset hiljada vojnika. Sjeverno-zapadni dio grada zapremao je velik trg, na kojem su razni proizvodi bili namješteni na odjele, po vrstama. Nebrojeni oružnici pazili su na red, a osobiti nadzornici čuvali su da bude mjereno po mjeri i brojeno po broju, jer rek bi, kako kaže Cronau, da tezulje nijesu poznavali, da stvari nijesu mjerili po svojoj težini. Tu je u prostranim trijemovima bilo svega i svašta na prodaju: divljači, ribe, mesa, voća, cvijeća, zeleni, posuda svake vrste, prostih odijela, odijela pernatih za vojnike, oružja, svake vrste orudja, pokućstva, krasnih šarenih sagova, skupocjenih krzna, duhana, lula, mirisavih ličila, uvježbanih papiga, ptica pjevica, slika s okvirom, srebrnih i zlatnih nakita (sl. 29.) s dragim kamenjem, izbrušenih dijamanata, pa napokon i robova. Plaćalo se kakaom, tutijnim, srebrnim i zlatnim novcem (sl. 30.). Trgom je kolalo dnevno što gradjana, što stranih trgovaca, što ljudi s okolice do trideset hiljada duša. Neki su španjolski vojnici tvrdili, da ovako živa prometa ne bijahu vidjeli ni u Rimu ni u Carigradu. Osim ljekarnica imali su učionica, u kojima su naučavali svećenike u povijesti, u astronomiji i u vjeronauku, a pisali su po nekoj vrsti papira, napravljena od lišća.

Sl. 29. Staromexikanski zlatni nakiti.

Nu Inkasi bili su kud i kamo naprednij od Azteka. Jezik, koji je vladao u carstvu, zvao se Quechua. Spominju pisci neki tajni jezik, što se samo na dvoru govorio, i koji su samo vidjeniji smjeli

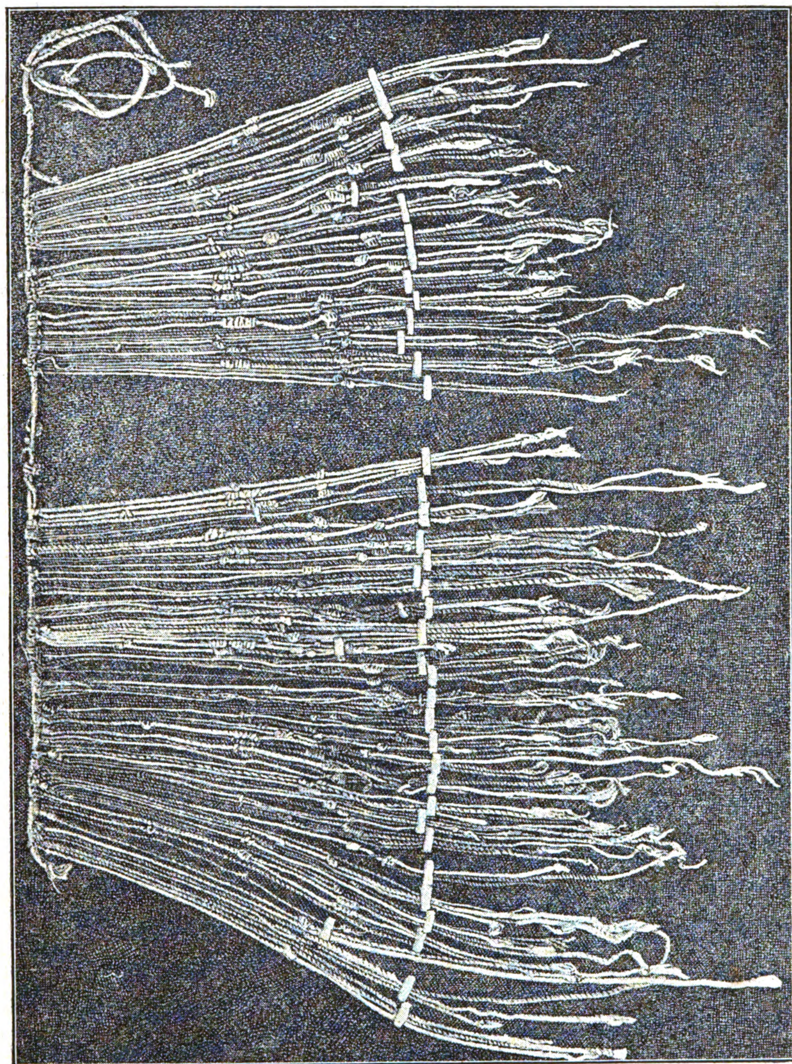
poznavati. Tako su svećenici govorili bogovima jezikom, kojega prosti puk nije razumijevao. U doba osvajanja kraljevstvo je perusko bilo podijeljeno na četiri pokrajine; a na čelu svake pokrajine stajao je kraljevski namjesnik. Popis pučanstva ponavljao se veoma često. U svrhu plaćanja poreza narod je bio porazdijeljen na razrede, po godinama. Na prva su dva razreda spadale osobe starije od pedeset godina, koje nijesu plaćale poreza. Vojnici, oni naime od dvadeset pete do pedesete godine, spadali su u treći razred i plaćali su porez. Do potrebe, za javne radnje uzimali su mladiće od šesnaeste do dvadesetpete godine, koji su pripadali četvrtomu i petomu razredu. Na dvoru je vladao zakon o našljedstvu. Našljednik prijestola morao se oženiti polusestrom od istog oca, ali od druge matere, neka je kraljevska krv što čišća. Pod smrtnu je kazan bilo zabranjeno uzeti više od jedne žene; to je samomu Inkasu bilo dopušteno. Svake bi godine zemlje bile iznova podijeljene po glavama.

Sl. 30. Staromexikanski zlatni novac.

Svi su bili dužni da pomažu jedan drugoga u obradjivanju polja. Valjalo je da narod obradi najprije polja, namijenjena uzdržavanju hramova, pak polja namijenjena uzdržavanju bolesnika, udova i sirota, pak svoja a najzadnja polja kraljeva. Ali radnje na polju ne bi za živu glavu bile započete, prije nego bi Inkas prvi svojom rukom probio zemlju i tako rad naroda blagoslovio. Sijali su uz ostalo kukuruz, krumpir, banane, agavu i duhan. Bilo je u zemlji mnoštvo vodovoda za natapanje ravnica; još im se pomiču tragovi. Mlade plemiće uvodili su svečano u red vitezova. Mladić bi se pripravio postom, a na dan Huaracov bacio bi postole od konopljike, koje je kao kandidat morao nositi, a obukao bi vunene; probušili bi mu uši, dali bi mu u ruke sjekiru, na koju bi se morao priseći; opasali bi ga pasom Huaracovim i tako bi postao vitezom.

Žene su peruanske nosile duge oprave, a muškarci kratke. Mastili su svoje tkanine u crno, u crveno, u modro, u žuto. U tom

Sl. 31. Uzlano pismo.

su pogledu nadmašivali u velike najbolje španjolske radnike. Odijela su im bila često izvezena srebrom i zlatom, a nakićena dragim ka-

menjem. Tako se našlo u grobovima košulja s utkanim slikama; našlo se odijela tako vještački izradjenih, da se nije moglo razaznati od prve, jesu li od svile ili su od vune, i izvezenih zlatom tako umjetnički, da, kako kaže Oviedo, ne samo u Španjolskoj već i po čitavom svijetu onake bi radnje bile smatrane kao veoma bogate i ukusne. Osobite su radnice tkale kraljevske haljine, a sama bi kraljica svečano započela svojom rukom gojenje svilenih buba.

Peruanci su pisali na lišću, a kako tvrde neki pisci, i na pergameni. Svoje su pjesnike zvali Haravec, koje su u velike štovali kao sinove Sunčeve. Gojili su glazbu, za koju su imali posebnu školu. Spominju se i drame, koje da su pred kraljevima predstavljali. Čitali su naopako, s donje strane uzbrdo. Dok je uzlano pismo (sl. 31.) u Kitaju došlo prije pisanoga, kod Peruanaca misle pisci, da se dogodilo protivno. Jer kad je kraljevstvo podleglo sili varvarskoj s istoka i kad je bio uništen sveti grad Cusco, pošalju dinasti k svećenicima da ih zapitaju, za što se nebo toliko rasrdilo i kako bi se mogao narodu mir povratiti; na što svećenici odgovoriše, da zlo leži u pisanoj knjizi, koju, da se bogovi utišaju, valja što prije uništiti. Nu kasnije se pismo opet bilo pojavilo. Crtanje karata bilo je jako razvijeno. Gotovo u svakom selu našao se nacrt hrama, što je u Cuscu. Mnogi se nacrt vidi još i danas na kojem kamenu.

Humboldt kaže, da su Mexikanci upotrebljavali prije uzlano pak pisano pismo. Bastian, kojega pri ovom opisu slijedimo, misli, da je u Mexiku bilo poznato pismo još prije dolaska Azteka. Pisali su na dva načina. Sad bi svoje slike uklesali u kamen a sad bi ih crtali raznim, uopće živim bojama na koži ili na papiru. Da se boje bolje uzdrže, u mast bi pomiješali ulja. Po nekoj knjizi, što se čuva u Draždjanima, sude pisci, da je pismo bilo mnogo u običaju. Pri dolasku Španjolaca na obale mexikanske jedan je urodjenik narisao brodove španjolske sve do najmanje potankosti, pa nacrte poslao Montezumi.

Hieroglifi obiluju ne samo u Mexiku nego u Srednjoj Americi i u Kolumbiji. Kod Mayasa naidjoše stručnjaci na sva tri oblika misirskih hieroglifa (sl. 32.), na simboličan, na ideografičan i na oblik fonetičan. Kronologija i koledar Azteka svjedoče, da su imali prilična znanja u matematici i u astronomiji. Godinu su dijelili u osamnaest mjeseci od dvadeset dana svaki sa pet prestupnih dana. Koledar

im je dakle bio točniji od koledara grčkoga i rimskoga prije Julija Cesara. Dan su označivali znakom: ; noć znakom: jedan dan znakom: , a tjedan od pet dana sa . Svaki je dan u mjesecu imao posebno ime.

Sustav brojeva imao je u Mexiku za temelj brojeve 5 i 20; a u Peruu je vladao sistem decimalni.

Mexikanci su do pet brojili točkama. Na primjer: ∴ = 3. Brojeve veće od pet sastavljali su shodnim ponavljanjem točaka. Na primjer: = 12. Broj 20 bilježili su znakom: ; broj 400 znakom: ; broj 8000 znakom: .

Ovima su znakovima pak sastavljali sve ostale brojeve. Na primjer:

8000 + 8000 + 400 + 20 + 20 + 20 + 5 + 5 + 5 + 3 = 16.478.

Peruanci su imali godinu od dvanaest mjeseci. Mjesece su računali po mjesečnim mijenama, ali je bilo prestupnih dana, da se popuni sunčana godina. I u Cuscu i u Quitu bilo je po dvanaest kamenih stupova, po kojima bi se vladali da odrede godišnja doba. Peruancima je Begova slama bila ona početna tvar, iz koje su se radjale zvijezde i zvjezdani sistemi. Kao što i u starom svijetu konstelacijama su nadijevali imena životinja. Razlikovali su sad devet a sad dvanaest nebesa. U devetom nebu mexikanskom prebivao je bog Tlazoltecotl sa božicom ljubavi. Mislili su, da je zemlja veliko ravno, okruženo odasvud velikim neizmjernim morem.

* * *

Sve, što smo dosele u kratko naveli, uvjerava nas, da je Amerika bila napučena još od davnih vremena. Budući da ne možemo pristati na to, da je čovječanstvo imalo više otaca, to nam je priznati, da američki urodjenici dolaze ujedno s nama od jednoga te

istoga čovjeka. Stručnjaci, koji su poredili starine novoga sa starinama staroga svijeta, našli su u svim ljudskim proizvodima mnogo sličnosti. Posude američke naliče proizvodima grčkim i misirskim. U njih hieroglifa, u njih pismo kao što i u nas; njihove grobnice slične našima. U crkvenim obredima i u pretpovijestnim iskopinama i u jeziku mnogo je znakova o nekom bivšem zajedništvu sa starim svijetom.

Sl. 32. Mayaški rukopis.
(Jedna umanjena stranica. Čuva se u Draždjanima.)

Red je dakle priznati, da je nekoć bilo općenja izmedju novoga i staroga svijeta, izmedju Američana i naših praotaca. Povijest ovo nije zabilježila, jer najprvo čovječanstvo se s teškom mukom razvijalo, a drugo ako je i preživjelo toliko promjena, nije moglo uvijek spasti stečevine uma, a tih je svakako bilo; jer ima nešto tajno u duhu čovječjem, što ga sili, da traži, da vidi, da pita, da kuša a po tom da napreduje. Ako se dakle nije sačuvala pisana uspomena, ostale su predaje i ako u magli, što su ju razastrli vijekovi. Kod mnogih plemena u Americi živjela je predaja o ljudima, što su došli s mora. Koji su to bili ljudi i u koje doba su došli; jesu li došli jedan ili višeput, o tom se dakako raspravljati ne može, jer se to sve gubi u tmini vijekova. Ali se može raspravljati o načinu, po kojem je stari svijet mogao napučiti novi ili obratno. Tri su puta. Ili je, u doba kad se čovjek pojavio, Amerika bila spojena s Evropom i s Azijom,

pa se tek kasnije bilo naglo bilo polagano odijelila, tako da je s vremenom nestalo svake uspomene; ili je Amerika bila već odijeljena, pa je čovjek još u davnoj davnini prebrodio Atlantski ocean; ili se napokon, što je vjerovatnije, dogodilo i jedno i drugo: to jest, Amerika bila napučena prije nego se odijelila od Azije i od Evrope, a ljudi u davnim vremenima u više prigoda preplovili Atlantski ocean.

Geologija nas uči, da lice zemaljsko mijenja svoj oblik, da je prije bilo drugačije nego što je danas, da se mogu donekle označiti medje i moru i kopnu u davnoj davnini. Neki Darwinov šljedbenik držao je, da raj zemaljski nije bio baš u Aziji, već na nekom kopnu, što se dizalo ondje, gdje se danas širi Indijski ocean, koje kopno da zvahu Lemuria. Tako misle mnogi, da današnji Atlantski ocean zauzimlje mjesto nekog kopna, kojega je nestalo i koji su zvali Atlantidom; Atlantidu da je raznio i uništio koji kataklizam, valjda sveopći potop. Držali su, da se potop začeo ondje, gdje se sada širi južni Tihi Ocean, da je prešao preko Srednje Amerike, raznio Atlantidu, s njezinim ruševinama navalio i stvorio Saharsku pustoš i izlio se napokon u Sredozemno more i dalje. Platon spominje Atlantidu i zove je ostrvom, koji da je bio spram tjesnu Gibraltarskomu i s kojega da se lasno moglo proći na druge otoke, pak na neko veliko kopno, veće nego i Evropa i Azija zajedno. Misle mnogi, da su naši stari znali za Ameriku, a tomu nalaze neku potvrdu u onoj Senekinoj kitici, kojom je navijestao, da će doći vrijeme, kad otok Thule ne će biti više najzapadnija zemlja.

Zna se, da su Feničani prošli rt Dobre Nade i obišli Afriku; a putem su bili valjda i naišli na neke otoke, za koje su po tom Grci bili i doznali. Moguće je svakako, da su neki bili preplovili Atlantski ocean i ako ne od svoje volje, pak ondje i ostali. Ovo se dakako ne može dokazati. U Americi se našlo natpisa, u kojima su neki htjeli razpoznati znakova feničkih, ali su oni isti natpisi bili protumačeni u trinaest raznih jezika, te nam ništa i ne dokazuju. George Horne hoće, da su Mexikanci došli u Ameriku iz Kitaja. Zna se zaista za mnoge kitajske brodove, koji su bilo od morskih struja, bilo od vjetrova bili bačeni na obalu Kalifornije. Pickering i Barton nalaze mnogu sličnost izmedju jezika američkih i jezika Polinezije.

De Guignes, povjesničar Mongola, pisao je još 1761. godine, da su Kitajci bili otkrili Ameriku preko Kamčatke i preko Aleuta već u petom vijeku poslije Krsta, pak je kušao da dokaže, kako

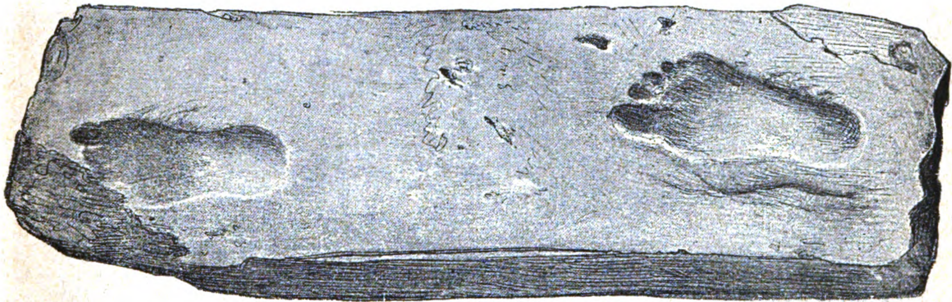
su oni poznavali Ameriku pod imenom Fusanga. Čuveni orijentalista Klaproth tvrdi nasuprot, da je Fusang značio Japan. Ali je Neumann godine 1864. dokazao, da je u petom vijeku po Kr. bivalo u istinu trgovačkih odnošaja izmedju Kitaja i Amerike, pa da opisi o Fusangu pristaju samo na srednju Ameriku. U ovim je opisima mnogo govora o Budhinu vjerozakonu, koji tada još ne bijaše uveden u Japan. Ako se pomisli, da se nekakav pojam o trojstvu nalazio kod Azteka, pa da se našlo kipova, koji su u koječem sjećali na Budhin vjerozakon, onda nije isključena mogućnost, da je koje pleme mexikansko prevalilo Beringovo tjesno.

Kultura Inkasa možda potječe od nekog davnog neposrednog općenja izmedju južne Amerike i srednje Azije. Zna se, da su Kitajci odvažni pomorci, da je ondje brodarstvo bilo nekoć tako razvijeno, da su im ladje plovile i Oceanom Indijskim. Ne može se dakle reći, da nijesu plovili i Tihim oceanom, a tim više, što je posijan ostrvljem, i što su znali ako ne za busulu a ono barem za magnetičnu iglu, koja ih je mogla voditi i po visokom moru.

Mnogi su pisci ozbiljno vjerovali i pripovijedali, da je Amerika bila naseljena od nekih plemena izraelskih. Herrera piše, da se kod urodjenika u Yukatanu čuvala predaja, da je ona zemlja bila naseljena od naroda, koji su došli s istoka, pošto ih Bog bješe oslobodio od sužanjstva, otvorivši im put preko mora. Sličnu predaju spominje i Landa. Lizana i Torquemada govore, da su vidjeli u Yukatanu neke spomenike, po kojima da se može izvijesno zaključiti, da je u Ameriku došlo naroda iz Afrike putem Kanarskog ostrvlja i Antila. Poredeći običaje onih urodjenika s običajima rastrkanoga naroda izraelskoga, nadjoše mnogo sličnosti. I zaista postili su, žrtvovali su prvo voće, svetkovali su dan mladog mjeseca i prve dane mjeseca rujna, i činili pokoru. Kao što i u Ruthovo doba, brat bi vjenčao bratovljevu udovicu; prali su se i čistili su se i obrezovali su se. Imali su napokon i svetu korablju, koju su čuvali u hramu, i koju bi u ratu nosili sa sobom, čuvajući, da se ne bi dotakla zemlje. — Nego na žalost samo je malo putnika ovo sakupilo, i to taki putnici, koji su već naginjali k ovoj hipotezi, pak dakako da u sabiranju podataka nijesu mogli biti slobodni od svake predsude. Mnogi su htjeli, da su našli sličnosti u jeziku; a Court de Gébelin napisao je čitavi jedan rječnik peruanskih riječi, koje da potječu od jezika izraelskoga. Ali su neki vrijedni filolozi našli, da su Gébelinove asimilacije sumnjive, jer da se

hoće mnogo dobre volje, da se nadje sličnosti ondje, gdje je on nalazi. Nego nije to samo. Za Izraelce se znade, da su sačuvali svoj tip i u Aziji i u Africi i u Evropi, na sjeveru i na jugu, na istoku i na zapadu; a izraelskomu tipu u Americi nije ostalo traga.

Ovo su dakako samo puka nagadjanja, koja vrijede samo u toliko, u koliko donekle možda dokazuju, da je katkad bilo općenja izmedju staroga svijeta i novoga. Ali o naseljenju Amerike sa naše strane rek bi da se ne bi ozbiljno smjelo ni govoriti. Duša Kolumbova kao da je ovo i slutila, jer je on raj zemaljski tražio u Americi i za jedan čas mislio, da ga je našao. I zaista stariji su onamo tragovi pretpovijesnomu čovjeku nego amo kod nas. Zna se, da je slona nestalo iz Amerike nazad tisuć i tisuć godina, a ipak, kako smo vidjeli, našlo se rukotvorina, koje prestavljaju ovu životinju. Nego ovo bi možda moglo samo dokazati, da je još u najdavnijim

Sl. 33. Ljudske stope u sedri (tufu), nadjene u Nicaragui.

vremenima bilo općenja izmedju jednoga i drugoga svijeta. Ali nas druge činjenice uvjeravaju, da je čovjek živio u Americi ujedno s megateriumom, s mamutom i s mastodontom; da se zaklanjao i stanovao u kori eliptodonta, koja je bila duga katkada do tri metra; da je ondje živio, kad možda ni u Evropi ni u Africi ni u Aziji nije još bilo ljudskih stvorova. U Kaliforniji i drugdje našlo se izradjenih predmeta uz ostanke mamuta i mastodonta. U državi missourskoj našlo se na dva mjesta pokraj kostura ovih životinja kamenja, strijela i kamenih bodeža, što sve dokazuje, da je ljudsko čeljade ubilo one životinje. U Louisiani su našli ispod mamutova kostura mnoštvo košara, ispletenih od Arundinariae macrospermae; a u Kaliforniji ljudskih kostiju pokraj kostiju mastodonta. Znameniti su tragovi ljudskih stopa nadjeni u sedri ugašena vul-

kana (sl. 33.). Povrh lave ležalo je do četrnaest slojeva što od kamenja što od drugih naslaga. U sedmom kamenom sloju našlo se kostiju od mastodonta, koji je u Americi bio katkad dug deset metara.

Pri ovakovim činjenicama, koje nam jasno govore, da je čovjek ondje živio u tercijarno i u kvaternarno doba, valja reći, da ni Feničani ni Mongoli ni Izrailci nijesu naselili Ameriku; što opeta ne isključuje mogućnost, da nije koji fenički i koji mongolski brod kad i kad namjerno onamo pristao. Vjerovatno je, da je stari svijet ovako namjernim putovanjima i utjecao na kulturni razvitak Amerićana, ali je to opet nagadjanje, jer niko ne može ustvrditi, da se nije dogodilo baš protivno, da kulturna klica nije došla našim praocima baš iz Amerike. Zaista je gusta, odviše gusta magla, što su je u ovom pogledu razastrli vijekovi.

II.

Otkrića Amerike od Skandinavaca. — Braća Zeno. — Irske priče; sv. Brandan. — Jean Cousin.

Skandinavci svojataju prvenstvo otkrića Amerike; i to na temelju nekih sredovječnih dokumenata, izmedju kojih prvi su na redu Sage (priče) skandinavske. Po ovima, u devetom vijeku poslije Krsta, knez Harald Haarfager zaljubi se u neku krasnu, ali veoma oholu ljepoticu, po imenu Ragna Adilsdotter, koja se medjutim bješe zarekla, da bi se udala samo za onoga, koji bi postao kraljem sve Norveške. Harald Haarfager vojeva dvanaest godina, te napokon u bici kod Hafursfiorda (god. 872.) podvrgne vas poluostrv. Predobljeni knezovi, htjevši sačuvati svoju slobodu, odlučiše preseliti se na one otoke, što su na sjeveru od Engleske, te u Škotsku i u Francusku. Većina njih krene put zapada i naseli Izlandiju, koju bješe otkrio Nadod g. 860. Pak s vremenom, tako hoće priča, odvažni pomorac Gunnbjörn krene dalje na zapad i naidje na zemlje do tada još nepoznate. Vijek kasnije, neki Erik prezimenom Crveni, pošto ubi čovjeka, bi prognan iz domovine g. 984. Ukrca se na ladju, da traži zemlju, koju bješe vidio Gunnbjörn. Sreća mu posluži i nadje je i nazva je Groenland, to jest zelena zemlja, da tako namami druge, neka bi ga slijedili, što mu i podje za rukom. Izmedju onih, koji ga slijediše, našao se neki Heriulf, koji ostavi u domovini sina nazvana Bjarne. Otac se stavi na put, kad je Bjarne bio sa svojim brodom u Norveškoj; ali netom se vrati i netom ču, da je otac otišao, odluči da ga ide tražiti. Nakon duga i duga putovanja nadje se od jedne u gustoj i debeloj magli; ali kako se pojavi sunce, eto mu na vidiku zemlje pokrivene šumom. Tako putova dva dana, gledajući uvijek zemlju na lijevoj strani. Naidje na

drugi otok a četiri dana nakon toga na samu Groenlandiju, baš ondje, gdje mu se otac bijaše nastanio.

Bjarne se povrati u domovinu, u kojoj se već javno razgovaralo o otkriću novih zemalja. I zaista Leif, sin Erikov, kupio ladju Bjarneovu te zaplovio negdje okolo g. 994. put jugozapada. Naidje na neku zemlju kamenitu i pokrivenu snijegom, koju prozva Helluland, to jest zemljom kamenitom (Nova zemlja). Proslijedi svoj put i namjeri se najprije na zemlju nisku i šumovitu, kojoj nadjenu ime Markland (današnja Nova Škotska), pak otkri neki zaliv, u kojem se zaustavi da prezimi. Jednu večer nestalo jednoga od družine, kojega nadjoše tek sutradan i to pijana. Pošto se osvijesti, pripovjedi, kako bijaše našao groždja. Po tom nazva Leif onu zemlju Vinland.

Godine 1002. bi opremljeno novo poduzeće u one zemlje, ali se svrši nesrećno, jer urodjenici navališe i ubiše vodju Thorvalda. Godine 1006. krene Thorfin iz Groenlandije sa sto šezdeset ljudi i sa nekoliko žena, s namjerom da udari temelj naseobini. Prispije srećno u Helluland, pak u Markland; a putujući dalje namjeri se napokon na ušće neke rijeke, prema kojem je bilo mnoštvo ostrva, i ovdje htijaše da se udomi. Ali ga urodjenici prisiliše na povratak. Još gore prodjoše dva brata Helge i Finnboge, koji udruženi s Frögdisom, sestrom Leifovom, podjoše u Vinland; jer ih Frögdisa najprije prevari, pak na prijevaru izazva kavgu, u kojoj poginuše obojica. Irske priče spominju, da je godine 983. Are Marson bio od oluje zanesen put zapada i da su ga Izlandezi pak vidjeli u Huitramannalandu. Ovo pošljednje ime spojeno je s putima Bjärna Bredevigskämpea, na kojega da se godine 1029. bio namjerio Gudleif Gudlagssön, kad ga na putu iz Dublina u Izlandiju nevrijeme bilo bacilo u nepoznate zemlje. Misli se za izvijesno, da su Guaškonci, mnogo vremena prije Sebastijana Cabota, posjećivali one zemlje i onuda ribali. Valeški rukopisi a i pjesme valeških barada spominju kneza Madoca, koji da je godine 1170, da se ugne bratskoj neslozi, zajedrio put zapada i naišao na plodne i krasne zemlje i tu utemeljio naseobinu; ali na drugom putu da mu je nestalo traga. Erik Gnupson, biskup groenlandeški, podje godine 1121. u Vinland; po čem Cronau drži, da je ondje morala još živjeti jaka normanska naselbina. Zadnje putovanje u Vinland reklo bi se da je slijedilo godine 1347.

Negdje okolo godine 1380. mletački plemić Nikola Zeno zajedri put sjevera s nakanom da podje u Englesku. Ali ga na putu zateklo nevrijeme i bacilo na ostrv Frisland, za koji se misli, da je jedan od ostrvlja Faröer. Tu udje u službu kneza Zichmnia i pomogne mu osvojiti mnoge otoke. Nakon malo dodje u Frisland i brat mu Antun. Nikola pak sa tri broda zajedri put Engroenlanda (Groenlandije), gdje naidje na jedan samostan i na jednu crkvu posvećenu sv. Tomi. Tu se Nikola razbolio i pošto se povrati u Frisland, nakon malo umrije. Brat mu Antun htio je da se povrati u domovinu, ali ga knez ne htio da pusti. Znalo se ovdje za nekog ribara, kojega je oluja bila bacila sa još mnogo drugova na otok Estotiland, kojih tisuću milja na zapadu od Frislanda. Ribar je pripovijedao, da je ona zemlja bogata i plodna; da su urodjenici dosta napredni; da je vidio u kraljevoj knjižnici latinskih knjiga, koje ondje niko nije više razumijevao; da imadu posebno pismo; da znadu za sve kovine; da imadu dosta zlata i da trguju s Groenlandijom; da ga je kralj bio poslao sa nekoliko ladja put juga u Drogeo, u zemlju veoma napučenu i bogatu zlatom, ali da ga nevrijeme bijaše putem prisililo da pristane na neki kraj, gdje mu urodjenici pojedoše sve drugove a njega pustiše da živi, jer ih bijaše naučio loviti ribu mrežom. Tu izmedju divljeg naroda da je proživio nekoliko godina i s teškom mukom da je pribjegao u Drogeo, u zemlju pitomu, u kojoj su ljudi bili bolje odgojeni, poznavali srebro i zlato, imali hramova, u kojima su prinosili ljudske žrtve. Tu je služio kao tumač u trgovini s Estotilandom. A pošto se pak sam bio dao na trgovinu, da je bio obogatio i tako uzmogao sagraditi brod, kojim da se nakon dvadeset i šest godina odsutnosti povratio u domoviuu.

Ovo ribarevo pripovijedanje namami Zichmnia, te naumi da osvoji one zemlje. Ali ribar bijaše medjutim umro. Uzme tada kao vodića jednoga mornara, koji bijaše došao s ribarom. Ladje krenuše, a s njima i Antun Zeno. Otkriše neki otok po imenu Iceria, ali ih urodjenici odbaciše silom. Zajedriše dalje put zapada i nakon šest dana naidjoše na neku zemlju, u kojoj Zichmni ostane, da utemelji naseobinu a brodove povjeri Antunu Zenu, da ih povede u domovinu.

Putovi braće Zeno bili su uzrokom mnogih prepiranja izmedju naučnjaka, jer ih je iznio na srijedu tek godine 1558. jedan Zenov potomak i to na temelju listova Antuna Zena, kojih odavna bijaše

nestalo. Ali danas nema više sumnje; ova su putovanja bar u svojoj jezgri istinita, a to je Nordenskiöld sjajno dokazao.

Red je ovdje još spomenuti, da su naseobine u Groenlandiji bile bar donekle zavisne od matere zemlje, od Norveške, i da su joj plaćale danak. Stari ljetopisi spominju, kako su taj danak godine 1256. bile zanijekale, ali kako na to bijahu opeta prisiljene. Nego malo po malo jenjala je sveza s materom zemljom, čemu doprinese mnogo kraljica Margarita, koja zabrani, pod smrtnu kazan, da ko putuje bez dozvole u Groenlandiju, a to valjda od straha, da danak ne bude izmamljen na prijevaru. Pak nadodjoše engleski gusari i navale Eskimosa, što sve prouzroči veliko oslabljenje naseobina. Godine 1408 zadnji groenlandeški biskup, šesnaesti na broju, na putu u Groenlandiju ne uzmogne pristati na kraj poradi leda, što je plivao obalom, i povrati se natrag. Nadodje strašna zima od godine 1423., koja je valjda utamanila većinu naseljenika. Nordenskiöld misli, da su se oni, koji su sve ovo bili preživjeli, malo po malo pretvorili u Eskimose. Stari svijet bijaše gotovo zaboravio sva ova otkrića, tako da su i sami nacrti onih zemalja bivali sve to mutniji i netočniji.

Stari rukopisi spominju Poljaka Ivana Kolnusa (Skolnusa, Scolvusa), koji da je godine 1476., po nalogu danskoga kralja Kristijana I., bio zajedrio put zapada, da ponovi sveze s Groenlandijom, koje već tada bijahu sasvim prekinute. I zaista na karti Mihovila Loka od godine 1582., nacrtana je neka zemlja na zapadu od Groenlandije imenom: Jac. Scolvus Groetland. Kad je godine 1721. Hans Egede posjetio Groenlandiju, našao je samo Eskimosa, a davnoj naseobini traga u toliko, u koliko su mu neki od njih kazali, da ima na tri konaka odanle ruševina nekih zgrada, koje su po kazivanju njihovih djedova bile sagradjene u davnim vremenima od Kablunana. I zaista našlo se pak ruševina od kuća, crkava, tornjeva i groblja. U zadnje doba kao da se našlo i u Americi osobito u Massachusettsu izvijesnih tragova normanskim naseobinama. Profesor Harsford drži za stalno, da je našao mjesto, u kojem su se bili nastanili Leif i Thorfin. Cronau je uvjeren o istinitosti Harsfordove tvrdnje i navodi kao nov dokaz neke stare predmete nadjene u Massachusettsu, koji da su svakako evropski.

Da napomenemo neke irske priče, koje su pak utjecale i na samu kartografiju. Ove su priče važne i u toliko, što svakako svje-

doče, da su oči galiških naroda bile još u davnim vremenima uprte put zapada i da su težili za otkrićem novih zemalja.

Stajao nekoć Condlar sa svojim kraljevskim ocem na brežuljku Usnech u pokrajini Meathskoj, kad mu se približila od jedne mlada ženska glava, obučena odijelom njemu nepoznatim i rekla mu: ja dolazim iz zemlje života, gdje se ne zna ni za smrt ni za grijeh, gdje smo. uvijek u slavlju i vršimo samo krepost; stanujemo na veliku brežuljku, a s toga nas i zovu narodom brežuljaka. Condlar odgovori nešto, a otac mu, ne videći nikoga, upita: s kim govoriš? A ona odvrati: s lijepom, dražesnom i plemenitom djevojkom, koja se ne plaši ni smrti ni starosti. Zaljubljena sam u Condlara i zovem ga, da dodje sa mnom u zemlju blaženstva, gdje kraljuje Boadag. Otac, videći, da mu sin kipi od ljubavne strasti, umoli svećenika, neka bi nestalo prikaze, što mu čarolijom podje i za rukom. Ali prije nego je nestade, lijepa djevojka baci Condlaru jabuku. Mladić nakon toga ništa ni okusiti; samo je ogrizao jabuku, koja je ipak uvijek bila cijela. Nakon nekoliko vremena, baš kad su otac i sin bili zajedno, ljepotica se opet prikaže. Htijaše otac da opet zazove svećenika, ali mu prikaza reče: nemoj ga zvati, jer će to biti uzalud. A sinu reče ovo: ako ćeš da postaneš opet srećan i veseo, skoči u moju ladjicu, da te prevezem u zemlju blaženstva. Condlar je posluša te obojemu više ni traga ni glasa.

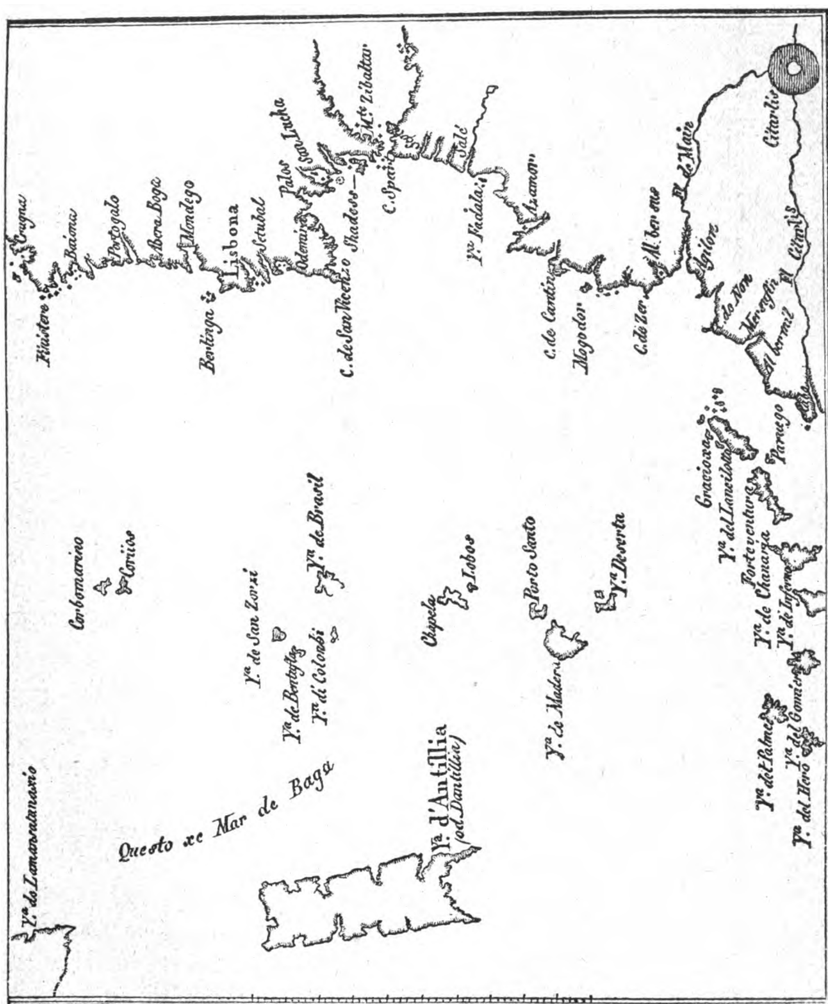
Ova priča, poganska u svome postanku, s vijekovima preobrazila se razno. Pošto Irci primiše kršćanstvo, priča ostane u bitnosti ista, samo što zemlja blaženstva postane rajem zemaljskim. S vremenom nastalo u njoj i drugih promjena prema stanju kulturnom onih naroda; a kad se kod njih pojavilo znamenitih putnika, tada se putovanja stopila s pričom i tako od jedne postade njih množina. Da napomenemo glavnije. Prvom polovinom šestoga vijeka neki šljedbenici sv. Barinta ostaviše svoj manastir, da idu tražiti i živjeti u samoći i u molitvi na brdu kamenitom nekog čarobnog ostrva. Sv. Brandan, pošto dozna za ovu zadrugu, odluči da je pohodi, te je zaista i nadje nakon deset dana putovanja. Ovdje ga kaludjeri ukrcali u ladjicu i s njim zajedno dali se na put. Nedaleko od obale stigne ih gusta magla. Sat kasnije razabraše u zapadu neko veliko kopno. Pošto pristaše na obalu istočnu, sadjoše na kraj. Tu ne bilo stabla, koje nije nosilo ploda, tu ne bilo grane, na kojoj nije bilo cvijeća. Bilo tu ruda svake vrste i dragog kamenja. Hodaše i hodaše. Hodaše petnaest dana neprestance te dodjoše na-

pokon k nekoj rijeci, koja je tekla put zapada. Onu je rijeku čuvala neka prikaza ljudska. Branila je, da ko ne prodje, jer je ono bila medja raju zemaljskomu, u koji sami sveci imadijahu pristupa. Sličan put poduzme kasnije sv. Brandan sam na svoju ruku. Po pričama latinskim o sv. Brandanu, reklo bi se, da je na prvom putu posjetio Orkade, a na drugom putu da je lutao po oceanu punih sedam godina a da nije našao traženu zemlju blaženstva. Drug mu Machut, reklo bi se, da je bio pristao na obale Bretanje, gdje da je postao utemeljiteljem grada S. Maló.

Po rukopisu, nadjenom u samostanu sv. Matije pokraj rta Finisterskoga, desilo se nekoć, da je nekoliko samostanaca lutalo tri godine po moru ne vidjevši ništa do neba i mora; ali kad ushtjede Bog, vidješe napokon neki ostrv kameniti a na ovom ženski kip, koji rukama kazivaše smjer. Putnici udariše naprijed naznačenim pravcem. Sutradan vidješe drugi kip, koji im takodjer kazivaše smjer. Veseli nastaviše svoj put, kad eto razabiru neki kraj. Kad blizu, raspoznaše jedno brdo od suhoga zlata. Pak dva svećenika sa stotinom ljudi sadjoše na kraj da razgledaju ono brdo, kad uz samu obalu eto grada od zlata, opkoljena čvrstim zidinama. Prenoćiše u onoj okolici; a kad se razdanilo, čekaše uzalud, da bi se ko živ pojavio. Sve tiho, nikud nikoga. Gradska vrata otvorila se napokon sama. Unidjoše i vidješe ovud onud zlatnih kuća; pak udjoše u hram vas od suhoga zlata i dragog kamenja. Tražeći, ne bi li se namjerili na koga živa, susretoše napokon dva starca, jedan od kojih reče putnicima: naš je kralj stvoritelj svijeta i zemlje; čuvari ovoga grada sami su kerubini i serafini; ovdje stanuju samo angjeli; svetkujemo svoje svetkovine samim pjevanjem, a hranimo se kruhom nebeskim. Pak oba starca odoše svojim putem. Jedan bješe Ilija a drugi Enoh. U pet dana samostanci se vratili u svoj samostan; ali niko živ da ih je mogao raspoznati. Tražeći po samostanskim ljetopisima nadjoše napokon, da su oni bili odsutni više od tri vijeka.

Sve ostale priče idu po ovom istom kalupu. Ove su priče svakako djelovale na stare kartografe, što se i vidi po zemljama i po otocima, o kojima se ovako nagadjalo na kartama srednjega vijeka, kao što vidimo i na karti Biancovoj od godine 1436. (sl. 34.), a i kasnije. Osobito zu zanimljivi otoci sa sedam gradova, Antilija i ostrv sv. Brandana. Postanak otoka sa sedam gradova, reklo bi se, da valja tražiti u doba, kad Arapi navališe na Španjolsku. Nakon poraza kod Xeres de la Frontera nadbiskup Portski

sa još šest biskupa sakupiše svoje vjernike, te odoše da traže sreću po svijetu. Prispješe na nepoznat ostrv, na kojem utemeljiše sedam gradova; svaki biskup sa svojim stadom po jedan. Prof. Gaffarel vidi u ovoj priči zadnju iskru nade i ufanja potlačena naroda,

Sl. 34. Karta Biancova od god. 1436.

koji se nada oslobodjenju od ruku svoje daleke braće. Franjevac Marko iz Nizze tražio je ove gradove god. 1539. u Mexiku: a u ostrv sv. Brandana vjerovalo se sve do godine 1721. Antilija na-

lazi se narisana na karti za prvi put godine 1414. E da li je ovo ime prestavljalo kakov otok, ne zna se. Vjerovatno je, da je Antilija, kao što i ostrv sa sedam gradova, ostrv sv. Brandana i ostrv De la man Satanaxio, u jednu ruku plod mašte i praznovjerja a u drugu nov dokaz, da je čovječanstvo već slutilo veliku istinu. Jer ne mogući shvatiti onu veliku prazninu na zapadu i ne vjerujući više u zemlje pune zmija i u vrele vode oceanske, bi stvoreno nešto, što je praznovjerju stajalo na kraj a onu prazninu popunjalo. Okruglost zemaljska i ako ne općenito, bila je ipak priznata; a ova sama istina otvarala je čovječanstvu novih vidika, s kojih su bar biraniji umovi slutili istinu. Zanimljiv je u tom pogledu otok de Brazil, što ga donose karte srednjega vijeka. Brazil bi zaista otkriven i ako ne ondje i onako, kako ga je bila stvorila mašta. Tako je i neizvijesna Antilija dala ime zapadnim Indijama.

Nego red nam se zaustaviti na dva fakta, koja su osobito naperena proti obretniku Amerike Kristoforu Kolumbu. Jer tvrde neki, da je on doznao za Ameriku po nekom pilotu (pomorskom vodiću), kojega oluja bješe zanijela put zapada i bacila na nepoznatu obalu. A pošto se vrati u Porto Santo, kažu, da je umro u kući Kolumbovoj, ostavivši mu kartu o prevaljenom putu. Ovo je prvi iznio Oviedo, suvremenik Kolumbov, ali kao neku priču, koja je kolala svjetinom i u koju priču nije ni on sam vjerovao. Gomara ponovi priču, ali kao istinitu. dodajući, da je onaj pilot neznan i imenom i rodom. Stoji medjutim, da prvi povjesničari Kolumbovi, a medju onima Sabellico, Petar Martire, Giustiniani, el curato de los Palacios, Las Casas, ovu priču ni ne spominju; Garcilasso de la Vega, rodjen u Cuscu u Peruu, dodaje priči neke potankosti, a neka bi mu se bolje vjerovalo, navodi Akostu i Gomaru. Ali je dosta pomisliti, da je Gomara samo lakoumno prepisao iz Ovieda i ne pitajuć, odakle je ovaj pošljednji crpao onu priču. Drugi fakat, kad ne bi i on počivao na isto tako slabom temelju kao što i prvi, mogao bi zaista da potamni slavu Kolumbovu. U povijesti putnika francuskih znamenit je kapetan Gonneville de Honfleur, vodja neke ekspedicije, poduzete god. 1503. put Indije. Ovaj se otputi iz Dieppea, a ne daleko od rta Dobre Nade naidje na ružna vremena, koja ga tisnuše u zapad, te se namjeri na nepoznate zemlje, u kojima ostane nekoliko mjeseci. Po svojim računima Gonneville bijaše tako dopro blizu zapadne Indije, blizu onoga kraja naime, koji da su pomorci Dieppski, Maluinski, Normandijski i Bretanski znali i pohadjali straga nekoliko godina, i iz kojega da

su izvozili crveno drvo, pamuk, papige i drugo. Riječi „straga nekoliko godina" dale su povoda nagadjanju, da su pomorci francuski znali za Brazil još prije, nego što ga je Cabral bio otkrio; pak sve ovo bi dovedeno u savez sa predajom o nekom Jeanu Cousinu, koji da se zaputio iz Dieppa g. 1488. s namjerom, da preteče Portugize u otkriću istočnoga puta u Indije. Predaja kaže, da je Jean Cousin znao veoma dobro širinu, do koje bijahu doprle ladje portugiške, da je bio odlučio putovati što dalje put juga, da uzmogne obići Afriku s većom sigurnošću. Ne daleko od ekvatora jaka struja da ga je zanijela daleko put zapada i prisilila ga, da se usidri blizu ušća velike rijeke, dakle u Americi. Na povratku, ploveći put jugoistoka, da bijaše naišao na onaj rt, koji su Portugizi zvali Aguhljas, pak da se vratio zapadnom obalom Afrike u Dieppe godine 1489. Uspjeh ovoga putovanja bio bi po tom dvostruko važan; važan, što bi Amerika bila otkrivena prije Kolumba, važan poradi prijelaza rta Dobre Nade prije Portugiza. Premda nema vjerodostojnih dokaza, ipak Francuzi drže do ove predaje.

Ali u petnaestom vijeku otkriti bilo je isto što i osvojiti i nema primjera da je bivalo drukčije. Pak ne samo da je trgovina išla sva na korist matere zemlje, već bi obretnik bio nadaren visokim položajem, povlasticama i častima, kojima Jean Cousin nije imao razloga da se otimlje. Narodni ponos vrijedio je svakako i onda i nije vjerovatno, da bi vlada bila voljna držati tajnom nešto, što joj je po ondašnjem pravu pripadalo, i što je inače danas sutra moglo postati tudje. Desmarquets. zaslužni promicatelj pomorskih pothvata kod svojih sunarodnjaka, pripovijeda onu stvar ovako. Jedan od pilota Cousinovih, po imenu Pinzon, bio je naravi nasilne i krute, te po putu pokušao, ali uzalud, ne bi li pobunio družinu proti Cousinu. U svojoj prekomjernoj dobroti Cousin oprosti Pinzonu. Kad bili u Angoli. Pinzon se zavadio s urodjenicima, uvrijedio ih i ražljutio ih, te ovi navale na Francuze, koji pred silom moradoše pobjegnuti. Kad se vratili u Dieppe, Cousin tuži Pinzona, koji s toga bi prognan. Prognanik podje u Gjenovu, a iz Gjenove u Španjolsku. Gaffarel tvrdi, da je ovo, što kaže Desmarquets, u neku ruku dokaz, da je ovaj Pinzon istovjetan s istoimenim drugom Kolumbovim. Arhivi Dieppski izgorjeli su god. 1694. a Desmarquets je pisao godine 1785. Teško dakle da je imao pri ruci dokumenata, a ono, što je o Dieppu napisao, napisao je samo po predaji, a i sam Gaffarel priznaje, da je pun griješaka i netočnosti. A vjerovatno je,

da je slabo poznavao povijest otkrića, pak da je sve razne događjaje, za koje je znao, zbrkao u jedan. Jer kako inače tumačiti, što prigodom znamenite parnice, što je imadjaše obitelj Kolumbova, nijesu Pinzoni izašli s ovim na srijedu? A ipak stoji, da su prijatelji Pinzonovi i svojta im učinili sve, što su samo mogli učiniti, naveli sve, što su samo mogli navesti, ne bi li potamnili zasluge Kolumbove i tako sebi koristili. Ako je dakle za živa Pinzona bila nužda, da mu se zataji prošlost, pošto umrije, te nužde nije više bilo. Za Pinzonove baštinike ona je parnica bila od prevelike, neizrečene važnosti, pak ako se nijesu nikad na to pozvali, valja reći, da je Desmarquets ili krupno lagao ili krupno pogriješio. Nego ima još nešto. Zna se, da su Pinzoni bili jaka, ugledna i bogata obitelj pak nije vjerovatno, da je koji od njih otišao u Dieppe da traži dobiće. A još je nevjerovatnije, da bi prognanik bio uživao toliko ugleda i da bi toliko bio mogao u Palosu, kako su to mogli Pinzoni. Stoji napokon i to, da je Kolumb radio i raspravljao o svojem pothvatu mnogo prije, nego što se s pravim Pinzonom bio i upoznao.

III.

Infant Henrik, vojvoda od Visca. — Prijelaz rta Bojador i Kapverdskoga rta. — Ca da Mosto; otkriće kapverdskoga ostrvlja. — Velho Cabral; otkriće Azora. — Smrt vojvode Henrika. — Portugízi nakon smrti Henrikove; Martin Bohemicus. — Prijelaz rta Dobre Nade. — Geografijska nauka u oči otkrića Amerike.

Do sad smo se bavili putima više manje prijepornim; nu evo nas sada na čine, kojima su povijesni izvori izvan svake sumnje i koji su u neku bili priprava za otkriće Amerike.

Ime Henrika, portugiškoga infanta i vojvode od Visca, slavno je i ostavilo je neizbrisiva traga u povijesti otkrića. Jer njemu valja zahvaliti početak redovitih pomorskih pothvata put neznanih krajeva, a tim ujedno i početak znanstvena usavršivanja nautičke znanosti. Red nam je ovdje istaknuti, da premda što su Feničani bili obišli Afriku, nije se ipak ništa znalo o obliku njezina primorja, kako to svjedoči karta Herodotova oko god. 450. pr. Krsta (sl. 35.), na kojoj vidimo, da joj se južna strana svršuje na zapadu sa zalivom Guinejskim a istočna s rtom Guardafui. Ma kojem ostrvu na Atlantskom oceanu ni traga. Edrisi, glasoviti arapski geograf rodom iz Ceute, znao je (sl. 36.), da je od ušća Nila dalek put do južnoga kraja Afrike, jer je u ono doba bilo živahne trgovine sa sjevera na jug i obratno. Na njegovoj karti od god. 1154. vidimo, kako je južni dio Afrike na čudnovati način zavinut put istoka. A evo zašto. Onda su držali, da je pojas na jugu od Etiopije vas užaren, da voda vri od silne topline, da je more uslijed silna isparivanja tako gusto, da je svaka plovidba nemoguća, da nema prorašća, da je napokon sve pusto, sve mrtvo. Pak je Edrisi doveo nekako u sklad predsudu s dužinom Afrike, u koliko mu je bila poznata. Stotinu godina kasnije karta Ibn el Wardieva od god. 1232. (sl. 37.) popravlja, ali razmjerno neznatno, kartu Edrisijevu.

U doba vojvode Henrika, u prvoj polovini petnaestog vijeka, znalo se za zapadnu obalu Afrike samo do glave Nun. Niko ni pomisliti da je prodje. U Portugiškoj se o njoj govorilo:

Quem passar o Cabo de Nun
Ou tornar, ou non.*

Mislilo se, da je onkraj glave Nun more nepristupno poradi velike množine otoka, pak i poradi plitkoća; držalo se, da ima otoka napučenih zmijama, da ima kanibala, da ima nakaza svake vrste, da ima svega po malo, samo ništa dobra. Raspršiti sve ove predsude, nadahnuti pomorce potrebnom odvažnošću, uputiti redovita istraži-

Sl. 35. Karta Herodotova oko god. 450. pr. Krsta.

vanja u nepoznate predjele, osigurati domaćoj trgovini nove izvore dobiti a izvrći putnike što manjoj pogibiji — evo teške zadaće, koju se vojvoda Henrik bješe odvažio da riješi.

Henrik povjeri najprije dvojici odvažnih mladića, Tristanu Vazu i Gonzalesu Zargu, jednu ladju i naputi ih, neka bi plovili što dalje budu mogli put juga. Oni se otputiše i otkriše otok Porto Santo. Mnogo se raspravljalo i prepiralo, ko je otkrio Madersko ostrvlje, jer ne samo da je bilo poznato Arapima, već Englezi i Španjolci hoće da su ga po drugi put otkrili. Pošto ga pretražiše

* Ko prijedje glavu Nun, il' mu se vratiti ili ne.

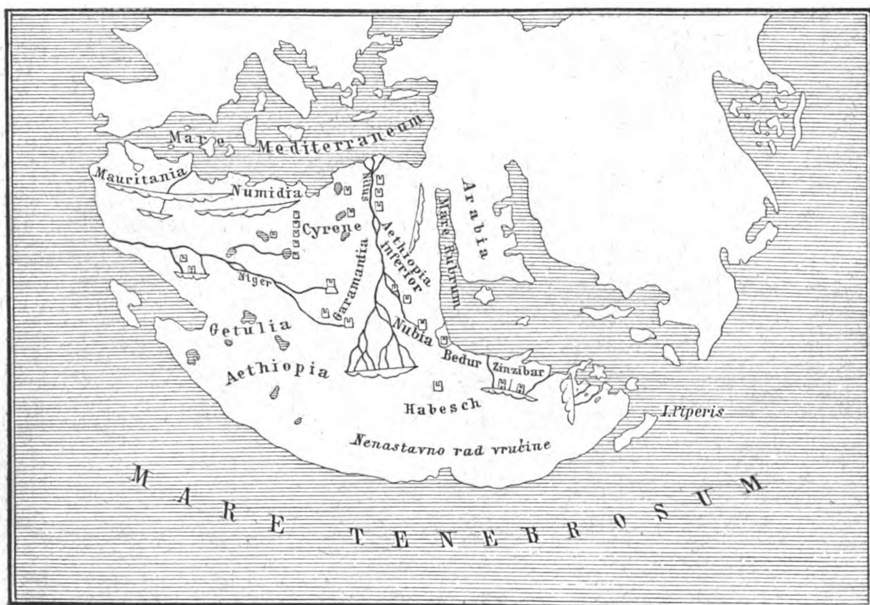
koliko je dug i širok, povratiše se u domovinu. Netom se prosuo glas o ovom otkriću, Bartolomeo Perestrello, koji pripadaše dvoru princa Ivana, podje k vojvodi Henriku i reče mu, kako bi rado glavom sudjelovao pri novom kojem pothvatu. Henrik mu to dopusti, te ujedno s Tristanom i Zargom ode u Porto Santo, da postavi temelje naseobini. Ali za svoju nesreću ponijeli sobom uz ostale životinje i kunaca, kojih se pak toliko nakotilo, da je otok postao brzo gotova pustoš. Pak Tristan i Zargo otkriše Maderu. Zatim jedan nakon drugoga bijahu otkriveni i ostali otoci Maderskog ostrvlja.

Sl. 36. Karta Edrisijeva od god. 1154.

Ovi uspjesi sjetiše Henrika na ostrvlje Kanarsko, koje Genovezi bijahu posjetili još trinaestoga vijeka. Godine 1424. otpremi dakle znatno brodovlje sa 2500 ljudi i sa 120 konjanika pod vodstvom Fernanda de Castro, neka one otoke osvoje. Premda su se urodjenici (Guanchi) hrabro branili, bili bi se ipak morali predati, da nije Portugizima ponestalo hrane. Druga je pak navala bila uspješnija, ali s političkih razloga ostrvlje Kanarsko pade godine 1478. sasvim u ruke kraljeva kastiljskih.

Nego Henrik nastojaše svakako, kako bi mu mornari prošli onaj zloglasni rt Bojador, pred kojim su se toliko plašili, i koji je za toliko godina priječio svako daljnje otkriće put juga. Ali jedna ladja nakon druge vraćale su se a da ne bijahu postignule svrhe. Okolo njega su medjutim žamorili, jer da zemlje, koje traži, nijesu nego same pustoši poput Libijske. Valja ovdje napomenuti, da osim busole nijesu Portugizi imali ma kojeg drugog instrumenta, da se njim vladaju, kad bi im kopna ponestalo s vidika, a to je povećavalo poteškoće. Tako je prošlo punanih dvanaest

Sl. 37. Karta Ibn el Wardieva od god. 1233.

godina u uzaludnim pothvatima. Henrik nije ipak očajavao o konačnom uspjehu; nadao se i ufao je stalno, da će kad li tad li njegova misao pobijediti. I zaista je pobijedila.

Jedan od njegovih podvornika po imenu Gil Eannes, koji bješe sudjelovao pri takom jednom pothvatu, gledajući vruću čežnju svoga gospodara, odluči ili da se žrtvuje ili da otkrije onu tajnu. I zaista godine 1434. stavi se na put. Ploveći uz sami kraj prispije nedaleko od rta Bojador. Stisne srce, proslijedi i prodje ono stra-

šilo. Kad onamo s one strane, eto mu na vidiku zemlje zelene i plodne. Ko da opiše radost Henrikovu, kad se povratio onaj srčani putnik! Učini ga vitezom i obdari ga stanjem i imanjem.

Ovo je otkriće bilo veoma znamenito. Palo je, srušilo se mnogo predsuda od vijekova. Otvorilo se novih vidika. Od onog dana otkrića su se množila čudnovatom brzinom. Novi, živahniji duh zavlada pomorcima. Godine 1436. Alfonso Gonsalves doplovi do Rio d' Ouro. Nego nesrećna vojna Portugiza proti Tangeru, smrt kralja Don Duarta, brata Henrikova, i boj za našljedstvo izmedju Don Pedra i Donne Leonore ozlovoljiše Henrika u toliko, da se godine 1438. povukao sasvim u svoj ljubljeni Sagres. A ovo bi prava sreća za plovidbu, jer sakupi oko sebe sve vrijedne matematičare kraljevine, pa osnova najprvu pomorsku školu na svijetu, i tako postavi temelj razvitku nautičnih znanosti.

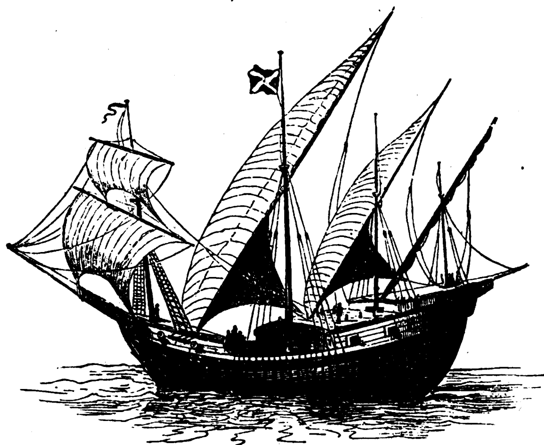
Pomorac treba na putu kartu o predjelima, kojima valja da plovi, treba stroj, kojim da mjeri visinu sunca nad obzorom, treba napokon tablu za dotične račune, jer u jednu izmjerena visina sunca ne bi mu služila, a u drugu računi bi bili veoma dugi. Na pomorskim kartama srednjega vijeka nijesu bile naznačene ni širine ni duljine. Ali sada, kad se nastojalo oko otkrića novih zemalja, bilo je svakako potrebito, da se otkrivene zemlje unesu u kartu što točnije. Mnogi povjesničar tvrdi, da je Henrik izumio kartu ravnu. Ali je izvan svake sumnje, da je takove karte iznašao Marin Tirski a da je Henrikova zasluga, što je prvi te karte predložio pomorcima na porabu. Henrik je isto tako uveo prvi u porabu na moru i astrolabij, jer zaista što je ta astronomična sprava mogla koristiti prijašnjim pomorcima Sredozemnoga mora, kad nijesu imali karte, na kojoj bi pak zabilježili mjesta po širini svojoj i po svojoj duljini! Oboružani ovim novim srestvima i pomagalima pomorci su mogli biti odvažniji i srčaniji.

I zaista godine 1441. Henrik otpremi na put Antuna Gonsalvesa i Ivana Tristana. Gonsalves u mjesto da lovi morske pse, za što je bio i poslan, zarobi nekoliko crnaca Azenegâ. Tristan proslijedi put do glave Bianco.

Henrik, odgojen u pravom duhu kršćanskom, izmoli za svoje pomorce od pape Eugenija II. potpuno oproštenje u slučaju smrti na putu, koje podijeliše kasnije i drugi sveti oci pape; a Nikola V. zapiše Portugiškoj sve one zemlje, koje su Portugizi otkrili i koje će otkriti. Kalisto III. g. 1455. potvrdi sve bule svojih pred-

šasnika. Kao što smo spomenuli, u Portugiškoj se s početka žamorilo i rovarilo protiva ovih pothvata; ali kad se ladje (sl. 38.) počele vraćati pune južnoga voća, zlatnoga praha i drugih proizvoda i kad dovedoše nekoliko urodjenika, tada nasta preokret u javnom mišljenju. Pohlepa za dobitkom nagna i veliko i malo da se jagmi za ovim novim izvorom dobiti. Nego u ovoj jagmi, plemenitoj donekle s početka, začne se ona neizbrisiva sramota za kršćansku Evropu, naime trgovanje robovima. Henrik nije odobravao takovo nedjelo, ali ga je morao trpjeti.

Svedjer okom uprtim put juga otpremi na put svoga vjernoga slugu Gonsalva de Cintra, neka istraži Guineju. Gonsalvo ga ne posluša, već se zaustavi na otoku Arguin, da robi urodjenike,

Sl. 38. Portugiška ladja 15. vijeka.

koji ga smakoše. Bjehu mu vjerniji i poslušniji Dinis Diaz, koji dopre skoro do Kapverdskoga rta, te Lançerota i Gomes Pires, koji ga otkriše. Alvaro Fernandes prodje na jug od Sierra Leone a Diego Gil i Joao dopriješe do Mese. Nego je osobitu važnost imalo putovanje Alvisa Ca Da Mosta. Ovaj se otputi iz Lisabona dne 22. marta g. 1455. Pošto bješe prošao Kapverdski rt, susretne dvije ladje, jednom od kojih je zapovijedao Usodimare. Ca Da Mosto i Usodimare, oba Talijanci, sprijateljili se odmah. Dopriješe zajedno do rijeke Gambije, gdje na njih naskočiše urodjenici. Pred otrovnim strijelama i zbog znatna gubitka ljudi moradoše uzmaknuti.

Ca Da Mosto je jedini putnik, koji je ostavio napisane svoje doživljaje. Po njemu znamo štogod o trgovanju robovima, kojoj je trgovini bilo središte u Arguinu. Svake bi godine bilo poslano na pazare portugiške kojih sedam ili osam stotina robova. Arapi onih predjela bili su posrednici u toj trgovini. Ovi bi nosili unutar kopna svoje konje, te za jednog konja dobili deset do osamnaest robova.

Zanimivo je, što Ca Da Mosto pripovijeda o kralju Crncu Budomelu, koji bijaše vjere muhamedovske. „Ovaj kralj, kaže doslovce Ca Da Mosto, rado je slušao govoriti o našoj vjeri, te me je često nutkao, neka mu što god kazujem. A ja sam mu govorio, da njegova vjera nije prava, da oni, koji ga na nju napućuju, ne poznavaju istine. A dok sam ja tako ljutio i srdio one njegove vjerozakonske učitelje, on se smijao i govorio, da misli, da je naša vjera dobra, jer da drukčije nije moglo da bude. Jer pošto nam Bog bijaše darovao toliko stvari i lijepih i bogatih pa i toliko uma i znanja, da je valjalo da nam dade i dobar zakon; ali da imaju i oni dobar zakon i da misli, da se Crnci mogu lašnje spasti nego kršćani, budući da je Bog pravedan gospodar, koji je udijelio nama na ovom svijetu toliko dobra i toliko stvari a Crncima spram nama gotovo ništa. Ako mi dakle imamo raj na ovom svijetu, da ga oni moraju imati na drugom."

Pak g. 1456. nagnan od oluje, otkri Kapverdsko ostrvlje; svrati se u Gambiju i u Rio Grande; prodje rt Roxo i dopre sve do ostrvlja Bissagoskoga. Uzalud je ovdje tražio da trguje, jer nijedan tumač nije znao jezika onih urodjenika. Kad je bio na povratku, vojvoda Henrik ga susretne i dočeka s velikim slavljem. A ovo bi zadnji put, što Henrik prisustvova takovu primanju. Ali prije nego se s njim rastanemo, red nam se povratiti nekoliko godina nazad. Gledajući dakle vojvoda Henrik, kako se Portugizi žacaju proći glavu Bojador, bijaše došao na misao, da ko bi zaplovio iz Portugiške ravno put zapada, morao bi svakako da se namjeri na koje kopno; pa bješe i otpremio Don Gonsalva Velha Cabrala s naputkom, neka bi jedrio uvijek put zapada, sve dok ne otkrije koju zemlju. Cabral otkri tako Azore i vrati se u Portugišku g. 1432.

Vedar i miran umrije vojvoda Henrik dne 13. studenoga g. 1460. Mornari, vojnici, trgovci, radnici, naučnjaci, seljaci, bogato i siromašno, gradjani svake ruke, svi su za njim plakali. Petnaesti vijek

gledao je začudjen i zabezeknut njegova djela. Sa svih strana trčali su ljudi u Lisabon; jedni, da se dive odvažnim putnicima, a drugi, da pri onim pothvatima sudjeluju. Izmedju ovih bijaše i Kristof Kolumb.

Smrt Henrikova zaustavi za nekoliko godina daljnja otkrića. Godine 1469. Alfons V. dade u zakup svu trgovinu afričku nekomu Fernaou Gomesu, pod uvjetom, da mora otkriti svake godine sto lega obale put juga. U ovo je doba dolazilo na evropejska trgovišta mnogo zlatna praha, slonove kosti i veliki broj robova. Nešto prijevarom a nešto silom najogavnijom i najodurnijom Portugizi su lovili nedužne Crnce te ih slali na stotine u Sagos, u Lisabon i u Oporto, što je sve priječilo miran i postepen razvitak otkrića, a lomilo je u zametku svako civilizovanje onih krajeva, jer Crnci su s potpunim pravom mrzili na te klete svoje neprijatelje. Još se i danas ćute posljedice. Godine 1471. istražiše Portugizi zaliv Guinejski i dopriješe do zaliva Beninskoga, u koji sto godina prije bijahu došli slučajno neki pomorci Dieppski.

Putnici Joao de Santarem i Pedro Escalone g. 1471. prodjoše ekvator, te se tada za prvi put vila zastava kršćanska na jugu od ekvatora. Ovi dopriješe do rijeke Ogavai i do rta sv. Katarine. U isto doba pohodiše pomorci portugiški otoke St. Thomas, Annabon, Fernando Po i druge u zalivu Guinejskomu.

Bogastvo onih predjela i pomnja Portugiza da utvrde svoje naseobine zapriječiše za trinaest godina svako daljnje otkriće. Medjutim je jedan znameniti pojav morao dati plovidbi novi polet. Martin Bohemicus dodje da se nastani u Portugišku. Godine 1484. Diego Cam zaputi se na more sa svrhom, da istražuje obale afričke, a s njim kao kosmograf podje i Martin Bohemicus. Portugizi već naučni a donekle i vješti obalam afričkim, putovali su već sada srčanije i sigurnije. Tako Cam dopre do ušća rijeke Zaire, pak proslijedi kojih tisuću dvje sta milja put juga, a za uspomenu, neka se zna, da je sve ono primorje portugiško, podigne nekoliko piramida ovud onud na vidjenijim točkama obale. Na ovom se putu desi Martinu Bohemicusu prigoda da steče ono iskustvo, koje je stručnjaku potrebito, da dovede u sklad praksu s teorijom. Godine 1481. umrije Alfons V. i naslijedi ga Ivan II. koji se zanimao za otkrića, kao u svoje vrijeme i Henrik. U općenju s ljudima od zanata, kao što bješe M. Bohemicus, kralj se uvjeri, da se pomorstvo nije moglo dovoljno razviti s nestašice potrebitih nautičnih instrumenata za odredjenje širine i duljine. Ivan II. sazove stručnjake

na dogovor. Tu dodje i M. Bohemicus. Pošto je astrolabij bio poznat, pošto na njem nije bilo šta da se usavrši i pošto je napokon M. Bohemicus zadobio tom prigodom plemstvo, vjerovatno je, da je ne samo uveo u praktičnu porabu štap Jakovljev, nego da ga je prema potrebi i usavršio. M. Bohemicus vrati se godine 1491. u Nürnberg i tamo izradi onaj glasoviti globus, na kojem su bile naznačene sve zemlje, poznate u ono doba, kad se Kolumb pogadjao s kraljevima kastiljskim o zemljama, koje bi otkrio.

U isto doba dodje u Portugišku poslanik kralja Beninskoga, koji je uz ostalo pripovijedao o nekom moćnom vladaru, kojemu da je dapače sam njegov kralj bio podložan. Ovo uzbudi u kralju portugiškom uspomenu na Popa Ivana (Prete Gianni, Prestegianni), kojega je uzalud Don Pedro bio poslao tražiti. Kralj spravi odmah na put Bartolomea Diaza, neka bi pošao razvidjeti, koji je i gdje je taj veliki vladar, o kojem se toliko pričalo. Pošto prevali dosta puta, zateče Diaza jaka oluja, koja ga nanese sto milja na istok od glave Dobre Nade, a da se ni sam nije tomu odmah dosjetio. Proslijedi još put istoka i pristane na neki ostrv, koji nazva Santa Cruz. Tražio je svukud da što dozna o Popu Ivanu, ali uzalud. Dopre do zaliva Delagoaskoga, odakle krene natrag i na veliko svoje čudo opazi onaj rt, za kojim je Henrik uzalud toliko čeznuo. Poradi zla vremena, što ga onuda bijaše pretrpio, bijaše mu nadjenuo ime: Cabo Tormentoso. Ali kralj ne htjede takova imena i naredi, neka bi se zvao rt Dobre Nade, jer reče kralj: ovaj nam rt otvara put u Aziju.

Red nam je sada ostaviti daljnja nastojanja portugiška, jer nas evo u doba, kad se približavalo otkriće Amerike.

* * *

Prije no prodjemo na samu povijest otkrića Amerike, da rečemo ovdje u kratko, koliko, kako i što se znalo o našoj zemlji u ono doba, kad se Kolumb spremao na put u nepoznate zemlje. Znalo se naime za svu Evropu, a dalje na sjeveru sve do ušća Pečoře. Afričko primorje je bilo gotovo sve poznato sa zapadne strane, a s istočne, kao što sad vidjesmo, Diaz bješe dopro do zaliva Delagoaskoga. Da je Diaz prevalio onom prigodom još koju stotinu milja put sjevera, bio bi spojio otkrića portugiška s onom točkom primorja afričkoga, za koju su već znali arapski geografi. Nastojanjem putnika talijanskih, kao što bjehu Marko Polo, Nicoló

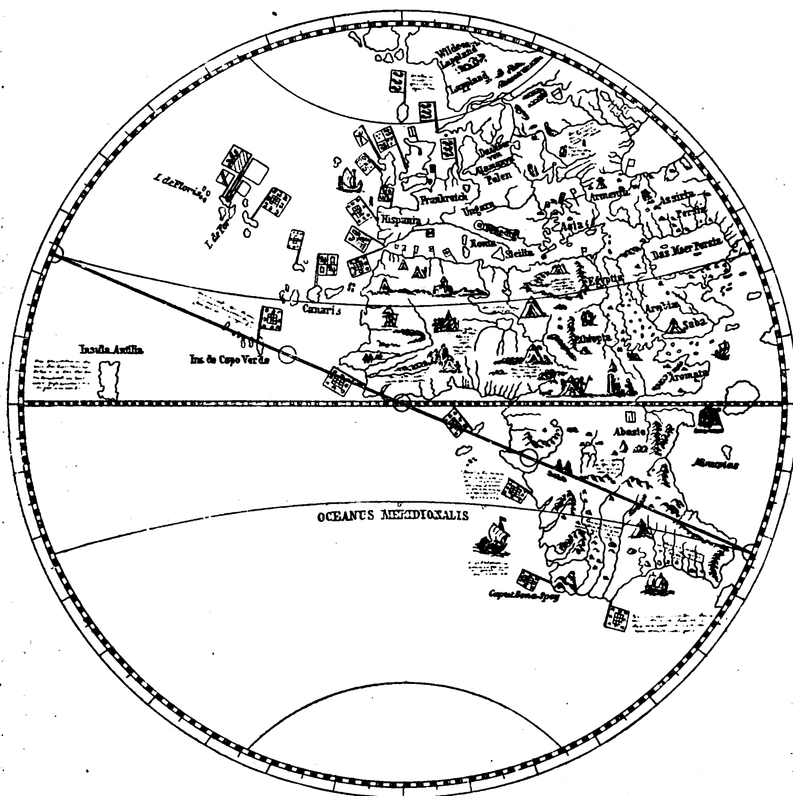
Conti i mnoštvo drugih, znalo se dosta, sad sa više, sad sa manje točnosti, o kopnu azijskom. Znala se Arabija, znala se mala Azija, znale su se napokon i obale azijske Crnoga Mora. Marko Polo bijaše prošao preko Kitaja sve do mora a na povratku bješe vidio otočje Sundajsko, te se vratio u Evropu preko Ormuskog tjesna. Znalo se napokon nešto i o Japanu.

Sl. 39. ***a*** **Globus Martina Bohemicusa od god. 1492.**

Nego je za našu povijest osobito važno ono, što se znalo i nagadjalo o istočnoj Aziji i o Atlantskom oceanu. U ovo će nas najbolje uputiti globus Martina Bohemicusa (sl. 39. *a* i 39. *b*) od g. 1492. Kao što je to onda bilo u običaju, globus ovaj je natrpan bilješkama, opaskama i primjedbama svake vrste. Da počnemo od otoka u Atlantskom oceanu. Tu vidimo najprije Azorsko, Kanarsko i Kapverdsko

ostrvlje. Tenerifi u zapad vidimo Antiliju, koju je i M. Bohemicus pomjerio s ostrvom Sedam Gradova. Na jugu od Antilije vidimo mnogo veći ostrv sv. Brandana, koji se gotovo dotiče ekvatora. Na zapadu vidimo kopno azijsko, kako ga M. Polo bijaše opisao; na sjeveru je Kitaj s morem istočnim a do njega zemlja Mongola; malo niže Indija. Niže sjevernoga obratnika napomenuto je svukud bogastvo

Sl. 39.*b* Globus Martina Bohemicusa od god. 1492.

onih predjela. Sve od sjevera prema jugu naznačeni su nebrojeni otoci. Tu je veliki ostrv Cipangu, očevidno Japan, o kojem se pričalo, da je najbogatiji, da ima mnogo zlata. Izmedju Cipangua i kopna ostaje ocean gornje Indije. Na jugu od ekvatora čitamo čudnovat napis. Tu je naime rečeno, da brod krcat željezom ne bi onuda mogao ploviti poradi velike množine magnetičnoga željeza;

što raste na onom kraju. Vidimo ostrve Java, Major i Minor, ostrv Candyn, ostrv Pentam i ostrv Neucurum. Vidimo po ovom, da je veći dio od onoga, što se znalo o Aziji, bilo nestalno, neizvijesno i netočno: netočno osobito što se tiče primorja. A nijesu odgovarala ni sama imena. Gotovo sve, što se znalo, znalo se pod iskrivljenim imenom.

Odavle se razabira, da su svi ondašnji kosmografi mislili, da bi brod, koji bi iz Evrope zajedrio put zapada, naišao najprije na množinu otoka, izmedju kojih je Cipangu najbogatiji i najveći, te napokon prispio u Indiju. Valja nam ovdje spomenuti, što se mislilo o veličini same zemlje, a u tu svrhu red nam je da se vratimo nekoliko vijekova natrag, jer je Kolumb temeljio svoje mnijenje u tom pogledu na stare klasike. Veliki grčki filozof Tales (600 god. pr. Kr.) bijaše došao do uvjerenja, da je zemlja okrugla; a netom joj se znalo za oblik, mogla joj se izračunati i veličina. I zaista je to Eratosten (250 g. pr. H.) kušao u Aleksandriji; a nakon Eratostena Posidonije. Eratosten bijaše našao, da je jedan stupanj meridijana dug 700, a Posidonije, da je dug 500 stadija. Po tom je po Eratostenu zemlja bila veća, a po Posidoniju manja nego što je u istinu. Pozniji geografi poprimiše kao istinitu mjeru Posidonijevu. Aristotel je mislio, da nije mnogo daleko od Evrope do Indije, a tako i Strabon. Kolumb je znao za sve ovo, što je sve imalo velik utjecaj na njegovo mišljenje a po tom i na njegov veliki pothvat, jer na zemlji, smatranoj manjom nego što je u istinu, manji je morao biti i prijelaz preko Atlantskog oceana, a po tom manje i poteškoće.

Napomenimo ovdje jednu važnu priliku, koje nam se kasnije valja opet dotaknuti. I ako je oblost zemaljska bila već onda od učenih ljudi uopće priznata, nije se ipak znalo još ništa o teži i mislilo se, da je zemlja nepomična, da je u sredini svemira. S toga filozofi nijesu mogli razumjeti, kako bi to moglo biti, da bi ljudi u onom nepoznatom dijelu svijeta hodali glavom strmo a nogama uzbrdo. Mislilo se, da ako je u jednu ruku moguće prevaliti ocean, nije u drugu moguće vratiti se natrag, jer ko da se uspne uz Atlantik, pošto se niza nj bijaše spustio? Ipak, kao što nam to dokazuje globus M. Bohemicusa, nijesu svi dijelili ove bojazni. Nu takvih ljudi ne bijaše mnogo, dapače veoma malo. Svi ostali, premda bijahu inače naučeni, vjerovali su i prisizali su na sveto pismo, u kojem su mislili da je tako napisano. Takova su bila vremena, pa takovi i ljudi.

IV.

Mladost Kolumbova; njegov dolazak u Portugišku. — Kako je došao na misao, da putuje put zapada; prvi prijedlozi. — Prijedlog dvoru Portugiškomu i nevjera ovoga dvora.

Mnogo se pisalo o rodnom mjestu Kristofa Kolumba. U posljednje je doba bilo dokazano, da se Kolumb rodio u Genovi od oca Dominika pokojnog Ivana Kolumba i od majke Susane (Sozana Fontanarubea u listinama latinskim), kćeri Jakovu Fontanarossi. Dominik imadjaše četiri sina, naime Kolumba, Pelegrina, Bartolomija i Jakova a jednu kćer, o kojoj se samo znade, da je bila udata za nekog Jakova Bavarella. Valja da je Dominik bio tanak na imuću, jer se razabira iz listina, da je morao prodati neke ženine zemlje, a zna se takodjer, da su ga u starosti sinovi potpomagali. Ipak se bio dosta poskrbio za naobrazbu Kolumba i Bartolomija. Oba su brata učili u Genovi, oba se bijahu posvetili crtanju hidrografijskih karata, koje su i prodavali. Kolumb (naslovna slika) po ondašnjem običaju polatini ime i prozva se Columbus. A u Španjolskoj ga promijeni još jednom i prozva se Cristoval Colon.

Sve do danas nije se moglo ustanoviti, kad se rodio. Mnijenja se razilaze za dvadeset godina, to jest od god. 1436.—1456. Najvjerovatnije je, da se rodio godine 1446. Stoji svakako, da je Kolumb za rana učio matematiku, kosmografiju i latinski, jer drukčije ne bi bio mogao čitati klasike i po njima misliti sam svojom glavom. Peschel i Ruge a za njima mnogi drugi naučnjaci izgubili su dosta vremena, da svijetu predoče, koliko je bilo veliko neznanje Kolumbovo. Teško da su uspjeli u svojim dokazima, jer se na glavno nijesu osvrnuli, na vremena i na okolnosti. U tamnoj i dugoj noći srednjega vijeka bilo je nestalo traga svakomu napretku geografijske znanosti, i cjeplidlačarenje skolastika trošilo je vrijeme i varalo

misao prelom praznih tančina i sofizama. Nije se dakle mogla zahtijevati strukovna obrazovanost u čovjeka, koji u prvoj svojoj mladosti ostavi školu i podje na more.

Kako pripovijeda suvremenik Giustiniani, Kolumb nakon što ostavi nauke, dade se s početka na zvanje oca svoga. Ali je u ono doba Genova bila prvi trgovački grad na Sredozemnom moru; svaki je dan dolazila i odlazila množina brodova; luka je bila puna života; sve što je bilo mlado, sve je naginjalo k moru, a velika je množina hodila u svijet. Malo ih se vraćalo, nešto što bi poginuli, a nešto što im se nije dalo živjeti u domovini, koju je točio crv nesloge i domaćeg razdora. Kolumb, koji je radije učio nego prevraćao vunu kao što i otac mu, ostavi takodjer kutnji prag i podje u svijet. Mržnja, s koje su često kipjele jedna na drugu državice talijanske, gusarenje Katalana, naoružani brodovi talijanskih knezova i oružane ladje privatnika, koji bi sad gusarili na svoju ruku a sad u službi kojega mogućnika, ratovi napokon gotovo neprekinuti protiv Turaka, sve je ovo davalo Sredozemnomu moru prizor grožnje i straha. U ovoj krutoj školi sproveo je Kolumb svoju prvu mladost: u ovoj školi stekao je prva svoja iskustva. A nije bez temelja, što se misli, da se i sam katkada upuštao u gusarenje. Provencalski kralj Rainiero bio ga je poslao u potjere za nekom galijom neprijateljskom; ali pošto pristane u Sardiniju, doču, da su onoj galiji bila došla na pomoć tri druga broda. Vojska se Kolumbova prestraši i zatraži, neka bi se pošlo natrag, uzelo pojačanje pak onda navalilo. Kolumb hini da pristaje, ali kad nastupi noć, obrne tako iglu na busoli, da je ova u mjesto juga kazala sjever i obrnuto. I tako se vojska dade prevariti. Nego ne znamo, kako se stvar upravo svršila; ali nam ona svakako pokazuje čovjeka, koji znade i misliti i raditi u ozbiljnim časovima; pokazuje nam njegovu neustrašivu odvažnost, koja će mu kasnije, na putu k neznanim zemljama, dati potrebitu jakost da odoli plahosti svoje družine; pokazuje nam čovjeka od oka, koji će tako udesiti svoj put i svoje račune, da mu pothvat bude što manje zavisan od ljudi, a po tom i sigurniji. Kolumb sam pripovijeda, da je jedrio i po istoku i po zapadu pa da je bio u grčkom ostrvlju, na otoku Scio, gdje je vidio, kako peku rakiju.

Ne zna se za izvijesno, kako i kada je došao u Portugišku. Uopće se drži, da je to bilo godine 1470. Onda je on bio u cvijetu života. Bio je visoka stasa, čvrst i jedar; lice mu duguljasto

ni mršavo ni punano, izrazito, masti crnomanjaste, koja je naginjala na rumenkasto; nos zavinut, oči sive, bistre, koje bi se lako uspalile i iskrile; sva mu vanjština napokon skladna i dostojanstvena. Bijaše plave kose, ali sijed već u tridesetoj godini. U jelu i u piću veoma umjeren; prijazan sa svakim, govorio je lako i živahno. Po naravi nagao, znao bi se ipak svladati, kad mu ne bi dodijalo. U Lisabonu, slušajući svaki dan sv. misu u samostanu de Santos, upozna se s Filipom Mognizovom, koja je ondje bila na naukama. Ne zna se stalno ni gdje ni kada su se vjenčali, ali je sva prilika, da se to zbilo godine 1474. u Porto Santo, gdje se pak Kolumb i nastanio kod svoje punice. Tu mu se i rodi prvi sin Diego. Zna se za izvijesno, da je odanle katkad putovao obalom afričkom a uz to da je pomno svaku bilježio, učio, crtao karte i gradio sfere. U listu, što ga je pisao kralju, kaže od riječi do riječi: „Bio sam do tvrdje sv. Jurja, koja je ispod ekvinokcijala, te sam dobar svjedok, da se ondje može prebivati . . . Putujući od Lisabona do Guineje i opažajući pomno, imao sam se prilike uvjeriti, da je jedan stupanj najvećega kruga dug $56^2/_3$ milja“. A u nekoj bilješci, u kojoj raspravlja o stanovljivosti svih pojasa zemaljskih, govori, da je februara mjeseca godine 1477. bio sto lega dalje od Izlandije.

Nije moguće ustanoviti, kako je baš Kolumb došao na misao da preplovi Atlantski ocean. Straga nekoliko vremena, hoće neki spisatelji, da je glasoviti liječnik i matematičar Pavao Toscanelli pravi začetnik velike misli, a to sude po jednom listu, što ga je upravio Fernandu Martinezu u Lisabon, u kojem listu govori uz ostalo, da se u Indije može prispjeti ploveći put zapada, i dokazuje, da se taj put može izvesti, dodavši k istomu listu kartu, na kojoj je, kako on sam veli: „nacrtan konac zapada uzevši Izlandiju s juga sve do Guineje, sa svim otocima, koji su na ovom putu; prema kojima ravno na zapad stoji nacrtan početak Indije s otocima i s mjestima, ka kojim možete poći“. Ovaj je list odgovor na pismo, što ga po kraljevu naputku bijaše dobio iz Lisabona. Jasno je dakle, da ovo pitanje nije došlo na srijedu u Portugiškoj po Toscanellijevu utjecaju, već da ga je ondje neko drugi bio postavio. Taj drugi bio je Kolumb, kojemu ne bi inače valjalo vjerovati, kad kaže, da je sproveo u Portugiškoj punih četrnaest godina, mučeći se uzalud, kako bi kralja predobio za svoju osnovu, jer je onaj list pisan na 25. lipnja g. 1474. a Kolumb je ostavio Portugišku koncem god. 1484. Nego valja priznati, da je Toscanelli s ovim listom pak i s drugim, što ga

je kasnije pisao samomu Kolumbu, mnogo doprinio, da ovaj ne klone duhom pred suprotivštinama i pred zaprekama, što su mu ih protivnici postavljali. Stoji svakako, da su začeću velike namisli u glavi Kolumbovoj dala prvi povod otkrića portugiška, pa da su na nj morala znatno utjecati nagadjanja starih geografa o neznanim otocima na zapadu, pak i kazivanja, što su kolala svjetinom o čudnovatim predmetima, što su ih struje kad i kad nanosile na obale poznatih otoka; a u prvom redu uvjerenje o okruglosti zemaljskoj. Po Ptolomeju dijelio je Kolumb ekvator zemaljski u 24 dijela; svaki dio po jedan sat, dakle u 24 sata, koji odgovaraju 360°, to jest 15° na jedan sat.

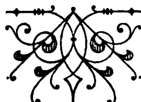
Promatrajući globus Ptolomejev i najstariju kartu Marina Tirskoga, zaključi Kolumb, da je već Marin Tirski znao zemlju za 15 sati, to jest za 225° u duljini. Skrajne poznate točke na zapadu bijahu otoci Kanarski, a na istoku azijska rijeka Thinae. Sad se Portugizi bjehu tisnuli na jug od otoka Kapverdskih a na zapad do Azora; tako da je poznati prostor u duljini narastao na 16 sati. Još je dakle ostajalo nepoznato 8 sati u duljini to jest 120°. Ova mu je praznina zapinjala za oči a po njegovu mišljenju mogla je donekle biti popunjena i nepoznatim zemljama same Azije. Nego je Kolumb znao i za mnijenje Arapina Alfragana, po kojem je stupanj bio mnogo manji nego po drugim spisateljima, a po tom manji i prostor nepoznatog dijela svijeta. A Strabo ga je u svojoj petnaestoj knjizi učio, da još nijedna vojska ne bješe doprla do skrajne točke Azije. Što je Kolumb stvar više učio i što je o njoj više razmišljao, sve se više uvjeravao, da Atlantski ocean nije tako širok a da ga čovjek ne bi mogao preploviti. I on je zaista čitao u Seneke, Aristotela i Plinija, da se iz Kadixa može u Indije u malo dana. K mislima, koje su se u njemu tako razvijale, nadodju i putovanja Marka Pola i Johna Mondevillea. Ovi su putnici tvrdili, da bijahu prešli predjele, koje je Ptolomej već poznavao, i da su doznali za neke zemlje, što su dalje od same Azije, naime za zemlju Cipangu, za Sumatru i za Javu. U njegovim snovima i razmišljanjima miješalo se živo i preplitalo se duboko vjersko čuvstvo, koje ga je često zavodilo na pretjeravanja. Smatrao je sam sebe nebeskim izaslanikom, kojemu providnost bijaše dosudila, da izvrši njene velike osnove. Mislio je, da vidi u svetom pismu proročanstva, koja su navieštala njegova otkrića, i bio je uvjeren, da su sveti proroci u nadahnutim svojim riječima govorili o velikom djelu. „Krajevi zemaljski bit će zbliženi

jedan drugomu i svi narodi svijeta, svi jezici bit ce spojeni i sakupljeni pod zastavom Otkupitelja". A ovo je morao biti veliki plod njegovih osnova i njegova pothvata: dovesti naime u doticaj i istok i zapad sa kršćanskom Evropom; raznijeti i raširiti luč prosvjete kršćanske medju narode poganske; spojiti ih duševnom svezom i staviti ih pod zapovijed i pod okrilje svete matere crkve; osloboditi napokon sveti grob iz ruku nevjernika.

Oduševljenost za svoju namisao, koja ga je svega obuhvatala davala je njegovim riječima osobit i živahan izraz. Za nijemo i za glupo stado neznalica dakako da je to bivalo drukčije. Ali je on ćutio, što i koliko će moći na sudbinu ljudstva njegovo uvjerenje i njegova gvozdena odvažnost; ćutio je u sebi onu iskru genija, koja daje novi neslućeni pravac i ljudima i mislima, pak je s toga i mogao i znao i hotio da u odnošaju s okrunjenim glavama opći kao jednak s jednakima.

Svoju osnovu, kako se misli, podnio je najprvo vijeću Genoveškomu, pak republici mletačkoj. Jedni kažu, da su ga u Genovi primili porugljivo; drugi vele, da nijesu, već da se na stvar nijesu mogli osvrnuti poradi rastrojstva, koje je točilo republiku. Ne zna se ništa izvijesna ni što se tiče Mletaka, ni kada, ni kako. Mnogo se više znade o ponudama, što ih učini Ivanu II. kralju portugiškomu. Osokoljen od sveopćega zanimanja u onoj zemlji za otkrića, podje glavom pred kralja i razloži mu svoju osnovu. Valja svakako da su njegove riječi djelovale na kralja, jer se znade, da je ovaj stvar povjerio naročitu odboru, neka bi je razvidio i raspitao. Odbor osudi osnovu kao nevaljanu, neizvedivu i smušenu. To rek bi da kralju nije bilo po ćudi, premda su otkrića duž obala afričkih stajala s jedne strane velikih žrtava a s druge nije bilo vidjeti onih plodova, kojima se nadao i što još nije bio otkriven put u Indije, za kojim se u Portugiškoj toliko težilo. Jer kažu, da je Kolumb bio naveo toliko dobrih razloga, da kralj bijaše napokon pristao i da je još trebalo samo utvrditi uvjete. Ali da je Kolumb zahtijevao visoke časti i velikih nagrada, na što da kralj nije nikako htio da pristane. Pak po nagovoru svojih savjetnika otpremi potajno jednu karavelu (brod) put zapada, u koju svrhu bijaše izmamio Kolumbu podroban nacrt puta, kojega se kanio držati. Ali se karavela u brzo povrati. Mornari, da opravdaju svoju neodvažnost, rugahu se Kolumbu kao sanjaru i kao smušenjaku. Ovo postupanje ni u čem plemenito a podlo svakako, dirne tako nemilo Kolumba,

da je odmah odlučio da ostavi onu zemlju, kojoj ga ništa nije više pritezalo, jer mu je žena bila već umrla. I zaista, koncem godine 1484. sa svojim sinom Diegom ostavi Portugišku, kao što on sam kaže, potajno od straha, da ga silimice ne bi zadržali. Drugi nagadjaju, da ga je protjerala nevolja, jer da bijaše zapao u velike dugove, koji da bi ga bili doveli do tamnice. Po listu, što mu ga kasnije kralj Ivan II. pisao, misli se, da je pobjegao poradi kakva nedjela. Stoji medjutim, da kad ga nevrijeme, na povratku s prvoga puta, bacilo u Portugišku, niko i ne spominje, da se bojao onih sudova.

V.

Kolumb dolazi u Španjolsku; političke prilike na poluostrvu; Kolumb pred vijećem u Salamanci. — Kolumb u nevolji; njegova nova nastojanja i novi dogovori. — Nenadane poteškoće s Kolumbove strane; kraljica pristaje na njegove zahtjeve. — Glasoviti ugovor od 17. aprila god. 1492.; priprave za prvo Kolumbovo putovanje.

Pošto Kolumb ostavi Portugišku, ne zna se ništa, kuda bijaše krenuo i kako je sproveo onu godinu. Misli se, da je bio u Genovi da pohodi oca, jer majka mu je bila već umrla; pak neki spisatelji drže, da je tom prigodom ponovio usmeno ponudu vijeću genoveškomu, ali dokazano nije. Zna se samo, da je koncem one godine ili početkom g. 1485. stigao u Španjolsku. Po svjedočanstvima, što ih je iznijela na vidjelo glasovita parnica njegovih baštinika proti vladi, Kolumb je najprije stigao u Palos, da gladan, žedan i u poderanim haljinama kucne na vrata samostana Rabidskoga, proseći komad hljeba za se i za svoga jedinca Diega. Nego rek bi, da ovo nije bilo baš ovako, već da je došao u Sevilju, gdje je bio preporučen vojvodi Sidonskomu od bogatoga Florentinca Ivanata Berardija. Vojvoda ga primi ljubazno, ali zanos i oduševljenje pak i sigurnost, kojom je Kolumb govorio o uspjehu, pobudiše u njem sumnju, da li možda nema posla s kakim sanjarom, te ga otpravi. Kolumb se tada obrati k vojvodi Medina-Coeli, koji ga primi i ugosti. Htijaše vojvoda da mu pruži potrebita sredstva, ali odustane od nakane bojeći se, da se ne bi dvoru zamjerio. Preporuči ga, kako hoće jedni, ocu Talaveri, kraljičinu ispovjedniku; a kako misle drugi, pisa samoj kraljici, neka bi pothvat poduprla. Ali prilike bijahu za Kolumba veoma nepovoljne, jer dvor bijaše zabrinut s rata protiva Maura. A to je sve i ovom prigodom i kasnije imalo velik utjecaj na tôk Kolumbovih nastojanja oko

dvora španjolskoga. A pošto se tadanji politički odnošaji u Španjolskoj prepliću s Kolumbovom poviješću, to se tih odnošaja valja svakako da dotaknemo.

Ženidbom Ferdinanda, kralja aragonskoga, s Izabelom, kraljicom kastiljskom, bijaše prestao onaj razdor na poluostrvu, iz kojega su Mauri crpli najveću silu i korist. Ovom se ženidbom kraljestva nijesu ipak bila stopila. Oba ostadoše nezavisna jedno od drugoga. Ženidba kraljeva bila ih je u toliko stopila, da su radili zajednički, da su bili postali najuži saveznici. Izabela bješe svedjer kraljica kastiljska, a Ferdinand kralj aragonski. Ferdinand bijaše čovjek bistra uma. Znao je, što hoće; a da postigne ono, za čim je težio, znao je odabirati i putove i sredstva. Bio je veoma pobožan. Željan slave, nije u njem ipak bilo veledušja. U politici bio je hladan i egoističan. Izabela je upravo još nevidjena pojava u povijesti: dobra, darovita, pronicava duha, puna muževne snage, a veledušna, lijepa i nježna ujedno. Rijetko kada da se tolike kreposti našle sve u jednoj ženi — nikad još u ženi, koja je sjedila na prijestolu. Živo je sudjelovala u svim državnim savjetima. Slijedila je uvijek kralja na bojište; a dok ga je s jedne strane nadmašivala u odvažnosti, znala je s druge nadahnuti iskrom svoga žara i visinom svojih misli cjepidlačarsku njegovu politiku. Vrhu svega lebdilo joj pred očima oslobodjenje Granade od Maura, da pak na ponosnoj Alhambri razvije barjak kršćanski. Bilo je gotovo osam vijekova, da je maurska sila tištila Španjolsku, osam vijekova borbe i krvoprolića. Bilo je jednoć vrijeme, kad su zadnji tragovi kršćanske slobode bili našli jedino utočište na vrletnim kosama Asturskim, kojih jedinih ne pogazi kopito maursko. Pak stopu po stopu, grudu po grudu, počeše Španjolci oslobadjati svoju domovinu. Pokrajina iza pokrajine, grad iza grada, tvrdja iza tvrdje, sve bijaše malo po malo palo u ruke kršćanske. Mauri potisnuti odasvud sakupiše se sada i utvrdiše se po gorama, koje okružavaju Granadu. Sada je moralo pasti i to zadnje utočište neprijatelja.

Izabela u svojoj kršćanskoj revnosti, dok je s jedne strane materinskom brigom ublažavala u svojoj kraljevini stroge naredbe Ferdinandove protiva Maura i Jevrejaca, nastojala je s druge da oživi ona vremena, u koja je u Španjolskoj sve čeznulo, da i onaj jedini kraj domovine oslobodi od neprijatelja. A kad zaori ratna trublja, sva se Španjolska odazva oduševljeno ratnomu pozivu. Kordova, mjesto sastanka svih vojska kršćanskih, bila je promijenila

lice. Oba kralja, oba dvora, cvijet plemstva i svećenstva, svi državni dostojanstvenici, silna vojska, sve napokon što je bilo otmenije u Španjolskoj, sve je bilo usredotočeno u Kordovi. U onoj ratnoj vrevi, u onoj mješavini nebrojena puka, izgubljen i zablenut raskošjem i bogastvom vitezova španjolskih, tumarao je Kolumb po ulicama Kordovskim u siromašnom odijelu a možda i gladan, vrebajući, kako bi mogao govoriti s ocem Talaverom. List, što ga je nosio, otvori mu vrata kraljičina ispovjednika i savjetnika. Ali se on uzalud mučio da pobudi u Talavere bar znatiželjnost za svoju veliku osnovu. Talavera je bio valjan bogoslovac, pak se samo morao čuditi drzovitosti toga nepoznatoga čovjeka, koji se usudjuje predlagati nešto, što se po njegovu mnijenju nije sudaralo sa svetim pismom. A osim toga Talavera bješe zabavljen drugim poslima; a kraljevi u onako ozbiljnim prilikama nijesu mogli imati vremena da ga slušaju.

Položaj kršćanskih vojska bio je ozbiljan i težak, jer kraljevi granadski Muley Boabdil i nećak mu Mohamed Boabdil, prije neprijatelji, bjehu se sada pomirili i združili. Kolumb nadajući se mirnijim prilikama ostane u Kordovi i tu se upozna s Beatricom Enriquezovom, u koju se zaljubi i koja mu rodi sina Fernanda. Životario je plodom svoga truda crtajući karte i globuse i prepisujući razne rukopise. Valja reći, da mu je trud bio veoma kukavno nagradjen, kad su mu često manjkale i najpotrebnije životne stvari, a često bi skapavao bio i od gladi, da ga nije potpomagao prijatelj mu Alonzo Quintanilla, ministar financija kraljevine Kastiljske. Nego Kolumb svojim dostojanstvenim ponašanjem i kretanjem, dubokim uvjerenjem i plemenitim zanosom, kojim je govorio o svojoj osnovi, steče malo po malo i drugih moćnih prijatelja, koji mu pak pribaviše pristup k moćnomu kardinalu i nadbiskupu Toledskomu D. Petru Gonzalesu de Mendoza. Mendoza je bio više bogoslovac nego geograf, pak ga od prve smuti i zanese u misli prijedlog Kolumbov, bojeći se, da ne bi tu što bilo, što bi se protivilo crkvenoj nauci; ali kao čovjek bistra uma shvati veliku korist, koju bi i crkvi i državi moglo nanijeti izvedenje takova pothvata, pak se zauzme, da ga kralj i kraljica puste preda se.

Kolumb izadje pred kralja i kraljicu skladno, ali otvoreno i dostojanstveno, kao no čovjek, koji je bio uvjeren, kao što je sam kazao, da dolazi „kao poslanik Svevišnjega, odabran po neizmjernoj njegovoj dobroti, da navijesti zauzeće Indije kraljevima, koji su neu-

morno nastojali oko širenja vjere". U onom času, koji je za Kolumba bio plod tolikih patnja, toliko ustrpljiva nastojanja, počne govoriti kao nadahnut o narodima, koji su u onim nepoznatim zemljama čamili u bludnji, u krivovjerstvu i u neznaboštvu, lišeni prave i spasonosne vjere kršćanske; pak o bogastvu onih krunovina, kojima je evo on spravan da poveća sjaj i moć kraljeva španjolskih. Navede sve biljege i sve dokaze, koji su ga na tu misao naputili, spomenu davne spisatelje, u kojima je ta misao nalazila potvrdu. Ferdinandu kao što ne izbježe zanesenost Kolumbova, koja mu je i u Portugiškoj toliko štetovala, ne izbježe takodjer ni znanstvena podloga, na kojoj je svoj prijedlog osnivao. Hladan i oprezan kao što je uvijek bio, naredi ocu Talaveri, neka bi pozvao najbolje geografe i kosmografe kraljevine, da stvar ispitaju. Vijeća onoga odbora bijahu urečena u Salamanci, glasovitoj s najboljega sveučilišta, što ga je imala Španjolska. Odbor se sakupi u dominikanskom samostanu sv. Stjepana. Tu dočeka i primi Kolumba Diego de Deza, koji je i onda i kasnije i uvijek bio neutrudljiv zagovaratelj njegova prijedloga.

Odbor bi sastavljen od naučnjaka svake vrste, osobito od bogoslovaca. Takav odbor bio je dakako i odviše častan za nepoznata pomorca, koji je ne samo bio iznio na srijedu veliko jedno pitanje, već je to pitanje ujedno i hotio da riješi. Možemo pomisliti, s koje ga je visine gledala velika većina onih odbornika; što je morala misliti o čovjeku, koji se spremao da uništi predaje od vijekova, potvrdjene od svetoga pisma; pak možemo i slijediti one porugljive posmjehe i uvjerenih naučnjaka i nadutih neznalica, kojima bi popraćen Kolumbov dolazak u onu znamenitu dvoranu.

Koliko veličine u onom trenutku! S jedne strane sirotan mornar, a s druge odabrana kita geografa, matematičara, državnih i crkvenih dostojanstvenika, pozvanih da sude nauku, koje je on nosilac! Onom naravnom rječitošću, kojom ga priroda bješe obdarila, pojačanom od živa uvjerenja o svetoj stvari, počne Kolumb razlagati i tumačiti svoju osnovu. Ali ga je dubok jaz dijelio od velike većine onih pametnih ljudi. Oni su ljudi živjeli od uspomene i nijesu mogli da se zalete skokom tako visokim, okovani kao što bjehu predsudama prošlih vijekova. Kolumbu bi bilo valjalo da ih podigne do sebe: valjalo bi bilo da sruši u onim duhovima onu nauku, koju su oni temeljili na svetom pismu; valjalo bi bilo da ulije u njih iskru onoga božanstvenoga nadahnuća, koje ga je vodilo, neka bi

ga mogli i ako ne razumjeti a ono barem slušati. Teška zadaća u istinu! Pripovijedaju povjesničari, kad je Kolumb počeo govoriti, da su ga sami redovnici onoga samostana pozorno slušali, jer da su oni jedini mogli da slijede njegova tanka i duboka razglabanja. Ostali, nešto s nepovjerenja prema novotariji, koja je rušila uvriježene predsude a nešto, što nijesu bili pripravni da slijede i razumiju brojeve, koji su sami u onoj neizvijesnosti pojmova mogli pomoći, govore, da ga nijesu ni slušali. Jedni prosto rekoše, da je nevaljano i nemoguće, što je naveo, drugi rekoše, da otkud njemu prostu mornaru toliko pameti, da vidi dalje nego što su vidjela čitava pokoljenja kosmografa i filozofa; treći napokon, zadubeni u simboličnu koju izreku svetoga pisma, govorahu i pomišljahu na drzovitost i na posljedice takove nauke. Kolumb je uzalud dokazivao okruglost zemaljsku, kad su mu oni navodili kiticâ iz svetoga pisma i toliko svetih otaca, koji da su to nijekali. David bješe rekao: „Ti si Bože prostro nebo nalik zastora“; pak ako je nebo razastrto nalik zastora, govorahu oni, mora da je ravno a ni počem krugljasto. „Ima li što smješnije — bješe rekao Laktancije — nego vjerovati, da ima antipoda, kojima noge stoje suprot našim nogama, da ima ljudi, koji idu nogama u zrak a glavom po tlima? Da ima strana svijeta, u kojoj je sve naopako, u kojoj stabla rastu sa žilama u vis, s granama strmo i u kojoj kiši i sniježi uzbrdice?“ — Drugi su navodili svetoga Augustina, koji bješe rekao, da se nauka o antipodima protivi povijesnom temelju kršćanske vjere, jer da nije nikako moguće, da je ko živ mogao prevaliti ocean, koji nas od njih dijeli, pak da je to isto „što i vjerovati, da ima ljudi na svijetu, koji ne dolaze od Adama“. Teške su morale biti na mjerilu protiva Kolumbovih razloga ove riječi u pobožnoj onoj skupštini, pak možemo pomisliti, s kojom su nategom morale biti izuštene i ponovljene. Pak na isto mjerilo bijahu bačene sa svom svetom svojom težinom slične izreke sv. Ambroza, sv. Jerolima, sv. Grgura, sv. Hrisostoma, sv. Bazilija i drugih. Nije čudo, što se onom dvoranom bilo počelo žamoriti o svetoj Inkvisiciji i ne zna se, što bi se bilo dogodilo, da nije Aleksandar Geraldini potekao k velikomu kardinalu i da nije ovaj utišao i umirio bar donekle one uzrujane duhove.

Kolumb se nije nadao, da će se geografijska rasprava pretvoriti u bogoslovne tančine, da će protiv brojeva i matematičnih do-

kaza doći na srijedu izreke svetaca i kitice svetoga pisma. Što su rasprave bile življe, to je ona pobožna skupština gorih nesmisala iznosila na vidjelo. Rekoše, da put preko Atlantskoga oceana ne bi mogao trajati manje od tri godine, pak otkud tolik brod, da nosi ljudima potrebitu hranu? Oni, kojima se činilo, da bi zemlja mogla ipak biti krugljasta, tvrdiše, da na južnoj poluci nije moguće prebivanje poradi velike i nesnošljive vrućine, jer da Epikur bješe rekao, da je samo sjeverna polutka pokrivena nebom, a južna da nije drugo nego pusto i neizmjerno more. Neki, da mu samo bolje pobiju nauku, rekoše, ako se i uzme zemlja kao krugljasta, te postavi, da ima stanovnika na drugoj polovici, pak da se do nje može i doploviti, ali kako natrag? Ako je zemlja krugljasta, vode oceanske morale su naličiti veliku brdu; pak koji vjetar da tjera uzbrdo brodove, koji bi se spustili nistrmo?

Videći Kolumb, kako mu znanstveni razlozi ne pomažu u onoj skupštini zanesenjaka i bogoslovaca, baci daleko od sebe i karte i sfere te počne braniti svoje navode sa svetim pismom u ruci. Ali uzalud, kad je malo bilo njih, koji su ga htjeli slušati a još manje onih, koji su ga mogli razumjeti, i kad je istinito ono, što kaže Helps, da svi veliki ljudi vrijedjaju donekle svoje suvremenike, dokazujući svojim djelima njihovo neznanstvo i njihovu glupost. Ipak njegove riječi ne odoše sasvim izgubljene. Mladi samostanac Diego de Deza, kasnije nadbiskup Toledski, bijaše uz njega odmah s početka pak i doprinese, da su se rasprave produžile, da su ga napokon neki bili počeli slušati pak uz njega i pristali. Od velike zaštite i obrane i pomoći bješe Kolumbu fratar Antun de Marchena. O ovom fratru govori Las Casas, da je našao u nekim spisima Kolumbovim, da ga je poslije Boga najviše branio i podupirao.

One rasprave prekinute u pramaljeću g. 1487. ma koliko bile burne, ma koliko se ondje bilo pojavilo možnih protivnika, bile su za Kolumba od velike koristi. Njemu se ondje bila desila prigoda da govori pred najbiranijim duhovima kraljevine, da čuje prigovore i da ih pobije. Nije bio uspio, kao što se nadao, ali je mnoge bio predobio na svoju stranu, a protivnici mu valja da su se bili uvjerili, da u njega ima i duboka znanja i velika iskustva, što mu je sve bilo u velike povećalo ugled. Sami su ga kraljevi počeli od onda prijazno susretati. Možemo samo pomisliti na duševno raspoloženje Kolumbovo u onoj mučnoj neizvijesnosti, pak je red da se divimo

onoj njegovoj rijetkoj, gotovo nečuvenoj ustrajnosti. A časno i dično je svakako po kraljeve, što su s njim postupali obzirno, i što su ga potpomagali; jer svaki put, kad bi bio pozvan na dvor, sa svrhom da se rasprave nastave, skrbili bi mu uvijek za stan i dali bi mu novčanu potporu.

Dne 18. augusta godine 1487. pade napokon Malaga u ruke kršćanske. Devet dana iza toga dobi Kolumb četiri tisuće maravedisa, da po naredbi kraljeva dodje u Malagu. Ali se kraljevi ni ovom prigodom nijesu mogli baviti njegovim prijedlogom, jer bijahu zapremljeni poslima, što ih rat nosio sa sobom. Medjutim Bartolomije Kolumb bješe se vratio s Diazom u Lisabon, i reklo bi se, da ga je pak brat poslao odmah u Francusku i u Englesku, neka bi onim dvorovima podnio prijedlog. Ivan II. kralj portugiški, a to smo napomenuli, pisa mu dne 20. marta g. 1488., neka bi se povratio na onaj dvor, sa svrhom da se opeta preuzmu dogovori. Kolumb se ne odazva, bojeći se valjda nove kake prijevare. Na povratku kraljeva u Kordovu, što bi maja godine 1489., rek bi da se bilo ozbiljno odlučilo uzeti stvar u konačni pretres, ali vijećanja bijahu opet odgodjena poradi novoga rata protiv Maura.

Tako je morao gledati, kako godine uzalud prolaze, kako troši uzalud svoje vrijeme, kako ne dobiva ništa do pustih obećanja. Kraljevi, zapremljeni punih šest mjeseci podsjedanjem utvrdjenoga grada Baza, nijesu se mogli na nj osvrtati. A kad se onaj grad preda, hvala osobito junačkoj odvažnosti Izabelinoj, sva se Španjolska dala na igre i na veselja.

U ovakim okolnostima dakako da je Kolumbova osnova morala drijemati. A još se duhovi ne bili umirili, još se pomicali tragovi prošlih svečanosti, a već se na dvoru raspravljalo o ženidbi najstarije kraljevske kćeri s Infantom Don Alonzom, našljednikom prijestola portugiškoga. Pak dodje vjenčanje, te tako sa zapreke na zapreku nadodje zima g. 1491. A tada se počnu velike ratne priprave za navalu na samu Granadu. Kolumb, živeći gotovo u bijedi, izvrgnut porugama i pogrdama proste svjetine, koja se klanja samo sjaju i uspjehu, a videći, da će novi rat odgoditi stvar Bog zna još za koliko vremena, napne sve sile i svoje i svojih prijatelja, ne bi li se što zaključilo, prije nego kraljevi otidju na bojište. I zaista, nastojanjem prijatelja mu, sazovu kraljevi odbor. Ovaj većinom glasova osudi prijedlog.

*

Kraljevi preko Talavera poručiše tada Kolumbu u Kordovi, da im ratni troškovi ne dopuštaju sada žrtava u sličan pothvat, ali netom se svrši rat, da će uzeti stvar u ozbiljan pretres.

Kolumbu, koji znadijaše Talaveru sebi neprijatelja, bi dvostruko gorko i mrsko čuti ovaj odgovor baš iz njegovih usta, pak podje glavom u Sevilju da čuje od samih kraljeva svoju osudu. Odgovor kraljeva bi nešto blaži, ali sadržaj bio mu isti. Uvrijedjen, ogorčen i žalostan, ali ne očajavajuć, ostavi odmah Sevilju s nakanom da ostavi i Španjolsku. Rek bi da ga je sama ljubav za Beatricom Enriquezovom zadržala kratko vrijeme u Kordovi. Odluči napokon da će u Francusku, pošto ga je onaj kralj bio već pozvao. Prije nego krene na put, podje u samostan Rabidski, da pozdravi oca Marchenu, koji ga toliko bijaše podupro, a sinove Diega i Ferdinanda ostavi medjutim u Kordovi.

Vrijedni i učeni fratar, videći ga potištena i u podrtim haljinama, shvati odmah, što se bilo dogodilo; a čuvši, da hoće da ostavi Španjolsku, da pak ponudi drugomu kojemu narodu izvedenje svoje osnove, ostane u velike uznemiren. Nego sreća namjerila ovdje u samostanu fratra Ivana Pereza, bivšega nekoč kraljičina ispovjednika, a dolazili onamo često večer na razgovor iz Palosa liječnik Garcia Fernandez i Martin Alonzo Pinzon, bogat čovjek i vješt pomorac. Više nego ma o čem drugom govorilo se ondje i raspravljavljalo o Kolumbovoj osnovi, za kojom je Garcia Fernandez bio upravo zanes n. Otac Marchena pošalje odmah po svoje prijatelje. Pak onaj malobrojni odbor, za koji niko nije znao, o kojem se niko nije bavio, sakupljen da se dogovara o predmetu, koji je svijetom morao pokrenuti, može se reći, da je odlučio otkriće Amerike na korist Španjolske. Svi zanosni pristaše Kolumbovi stadoše vijećati, kako i što bi se moglo učiniti, da se uzmogne još jednom kušati, da Kolumb podje pred kraljeve. Pak zaključiše, neka otac Perez piše kraljici, a Kolumb neka u samostanu čeka odgovor. Perez napisa list, pa ga svi dogovorno povjeriše jednomu od najvidjenijih osoba u gradu, Sebastijanu Rodriguezu, koji odmah zaputi put Sta Fé, gdje je kraljica tada boravila. Kraljica otpisa u isti mah Ivanu Perezu, zahvaljujući mu i moleći ga, neka bi odmah došao na dvor. Perez ne časeći ni časa podje pred kraljicu. Njegove riječi mogle su mnogo na nju, a tim jače su mogle, što ga je u plemenitom nastojanju oduševljeno podupirala kraljičina mi-

ljenica, markezica de Moya. Kraljica naredi, neka Kolumb dodje na dvor; a pomišljajući na siromašne haljine, u kojima se prije bijaše na dvor prikazao, odredi mu dvadeset tisuća maravedisa (kojih 800 for.) neka se uzmogne pristojno odjeti i obuti. Ivan Perez pisa Garciji Hernandezu i posla mu novac. Kolumb, samo što se pobrine za odijelo, zaputi odmah put Sta Fé.

Granada, najzadnje utočište Maurima, bijaše pala na 2. januara g. 1492. u ruke kršćanske. Sva je Španjolska bila uskliknula od radosti na ovaj dogadjaj, koji je bilježio svršetak onoj krvavoj borbi, koju su Španjolci vodili gotovo osam vijekova. Kolumb dodje na dvor, da bude svjedokom onom oduševljenomu narodnom veselju. A netom se svršile svečanosti, kraljevi pristadoše na prijedlog, te odrediše povjerenstvo, koje bi se s Kolumbom moralo sporazumjeti, što, kako i pod kojim uvjetima. U to povjerenstvo udje i Talavera, vječiti Kolumbov neprijatelj a već sada nadbiskup Granadski. Odmah iza prvih dogovora porodiše se velike poteškoće, a to sada sa strane samoga Kolumba. Uvjeren o veličini i o zamašaju svoga pothvata, nije hotio nikako da pristane na uvjete, koji ne bi odgovarali dostojanstvu njegove osnove. On je dakle zahtijevao naslove i povlastice admirala i potkralja u svim zemljama, koje bi otkrio, pak i desetinu sve dobiti, koja bi otud došla kruni. Povjerenstvo svrši dogovore s izjavom, da bi bilo ispod dostojanstva krune, kad bi se pristalo na takove uvjete. Pak mu ponudiše druge, časne svakako i po njega dosta korisne, ali Kolumb nikako pristati. Tako dogovori bijahu sasvim prekinuti. Kolumb, pošto pozdravi prijatelje, podje u početak februara godine 1492. u Kordovu, da pak odanle zaputi put Francuske. Ali prijatelji mu i pristaše, a na čelu im Alviž Santangelo, prijamnik crkovnih dohodaka u Aragoni, žalosni, što eto hoće da se izmakne Španjolskoj prigoda da se proslavi a možda i obogati, ne ostadoše prekrštenih ruku. Santangelo ujedno s Alonzom de Quintanilla podje u tu svrhu pred kraljicu. Prinese joj pred oči žalost, koju bi morala trpjeti, gledajući možda danas sutra, kako joj se neprijatelji vesele, a narod njezin žalosti, što je propustila tako zgodnu prigodu na korist druge koje države. Spomenu joj slavu, koju tim putem bijahu stekli drugi knezovi i vladari, a sad da je prigoda, da ih možda svih natkrili. Reče napokon, da i sama sumnja, da bi djelo moglo biti izvedeno od druge koje države, mora odlučiti, da se Kolumb ne pusti da ide,

već da ga pozovu natrag. Markezica de Moya, sa žarom i zanosom ženske ćudi pripomogne takodjer, te kraljica, kojoj se valjda sada za prvi put prikazala ova osnova u svojoj pravoj veličini, izjavi odlučno, da će pristati na uvjete, koje je Kolumb bio postavio.

Kralj ne samo što ostane hladan prema kraljičinu zanosu, već je i nastojao, kako bi je sveo na prijašnje mnijenje. Primjeti, da su financije državne sve iscrpene; ali kraljica nadahnuta plemenitim oduševljenjem, odvrati kralju: „Ja, ja sama uzimljem na se sve troškove kao kraljica kastiljska, a jer bi i malo zakašnjenje moglo stvari štetovati, dat ću do potrebe sve svoje zlato i drago kamenje, da nadjem potrebiti novac.“ Koliko je uzvišen ovaj trenutak u povijesti one kreposne, one velike kraljice!

Ulak, što ga poslaše za Kolumbom, zateče ga nekoliko milja daleko od Granade. Jahao je na mazgi zlovoljan i zamišljen. Lasno je pojmiti, kako ostade iznenadjen. Bojeći se ponovnih razvlačenja i zapreka, nije znao od prve, bi li se vratio ili ne bi. Samo kad bješe dobro čuo i razabrao, što se bilo dogodilo, okrene natrag. Kraljica ga odmah dade pozvati preda se. Kralj, da ugodi kraljici, ne postavi nikakovih zapreka, ali se u stvari ne htje miješati, ostavljajući, da to izvede Izabela kao kraljica kastiljska i na račun kraljevine kastiljske. Pošto bijahu tako odstranjene sve zapreke, dne 17. aprila g. 1492. bi sklopljen ovaj ugovor:

1. Da će Kolumb za živa, a nakon njega zakoniti mu našljednici od koljena do koljena, uživati prava i dostojanstva admirala u svim zemljama i morima, koja bude otkrio. Da će on i našljednici mu uživati one iste povlastice, koje uživa u svom djelokrugu admiral kastiljski.

2. Da će biti potkraljem u svim zemljama, koje bi otkrio; s pravom da postavlja tri kandidata za upravu pojedinih ostrva i pokrajina, a kraljevima pravo imenovanja.

3. Da ima pravo na desetinu od svih čistih dohodaka na sve, što bi se, bilo otkrilo, bilo kupilo, bilo prodalo u okviru njegovih povlastica.

4. Da ima pravo bilo glavom bilo putem svoga namjesnika biti jedini sudija u svim trgovačkim rasprama i razmiricama, što bi se mogle pojaviti u otkrivenim zemljama, ako samo sličnu povlasticu bude uživao u svom djelokrugu veliki admiral kastiljski.

5. Da može stupiti bilo odmah bilo kasnije s osminom tro-

škova u ovaj pothvat, s pravom da tada dobije osminu od svih čistih dohodaka.

Na 30. pak istoga mjeseca bi objavljen redovito patentski list, kojim vladari svečano potvrdjuju Kolumbu naslove i povlastice, sadržane u navedenom ugovoru. Bi mu ujedno podijeljeno našljedno plemstvo s pravom, da može nositi naslov Don. Istoga dana bi napisan i ovaj čudnovati list, koji je Kolumb morao predati prvom vladaru, na kojega bi se namjerio u onim nepoznatim zemljama.

„Ferdinand i Izabela kralju . . . .

Vladari su dočuli, da Oni i njihovi podanici goje vruću ljubav za njima i za Španjolskom. Znadu takodjer, da Oni i njihovi podanici žele u velike znati štogodj o Španjolskoj; šalju za to svoga admirala Kristofora Kolumba, koji će im kazati, da su oni i zdravi i čestiti.

Granada, 30. aprila 1492.“

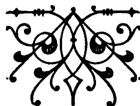
Kolumb, gledajući evo napokon ispunjenu želju, za koju se borio punih dvadeset godina, nije skrivao pred nikim svoju radost i svoje veselje. Osobito bi se ushitio pred kraljevima, koji su sada s njime još obzirnije postupali; ushitio bi se i zanio u opisivanju neznanih zemalja i pretresao drugo veliko pitanje, koje je moralo biti pošljedicom ovoga prvoga, oslobodjenje naime Hristova groba iz ruku nevjernika. Na 12. maja g. 1492. ostavi dvor i vas radostan zaputi put Palosa.

Dne 23. maja g. 1492. na dan sv. Jurja sve je pučanstvo Paloško bilo sakupljeno u crkvi. Tu dodje i Kolumb s javnim bilježnikom, koji pročita kraljevsku naredbu upravljenu gradu, neka odmah pripravi i opskrbi one dvije karavele, na što je još od prije od kraljevskoga savjeta bio osudjen. Kad doznaše, za što i u koju svrhu, ostadoše svi zapanjeni i preplašeni. U njihovim očima i vojska i karavele bile su žrtve osudjene smrti i uništenju. Brodovlasnici ne htjedoše dati svojih brodova, a najsrčaniji mornari strepili su od straha na samu misao o takovu putu. Pučka mašta oživi kao još nikad prije priče o moru tamnom, koje da se prostire na zapadu. Sva gatanja, sve priče o onim tajinstvenim predjelima preko oceana izadjoše sada na srijedu: o njegovim vodama crnim i punim ružnih, gadnih i proždrljivih nakaza, od kojih bi samo jedna mogla najjači brod pritegnuti i prevrnuti; o onim hudobama zračnim, što su tumarale vazduhom a osobito o strašnom Rochu,

koji je samim kljunom dizao brodove u vis, pak ih razmrcvarene razbacao po moru, a one nakaze dočekivale i gutale još vruće ostanke nesrećnih pomoraca. Da su ove priče morale znatno djelovati na svakoga, dosta je pomisliti, da su ih turali u svijet i žive podržavali sami vidjeniji geografi, unoseći u svoje karte svakovrsnih prikaza. A Arapi, kojima je koran zabranjivao prikazivati životinje, nacrtali bi na kartu ogromnu ruku dugih zavinutih prstiju, koja poseže za brodom hvata ga i guši ga. U kućama, na polju, u sastancima sve je u Palosu jedno drugoga odvraćalo od ma bilo koje pomoći tomu pothvatu. Pak uzaludna sva nastojanja oblasti, da se ispuni kraljevska naredba; uzaludan svaki pritisak, uzaludna svaka prijetnja, jer je više mogao strah pred neznanim, nego pred gnjevom kraljevskih službenika. Jedva da je kraljevski povjerenik mogao u Palosu uzaptiti „Pintu“, karavelu Gomesa Rascona i Christovala Quintera. Sva je prilika da se Kolumb, videći kako sila malo pomaže a mirno nagovaranje i dobar izgled da će moći mnogo više, obratio na svoje prijatelje u samostanu Rabidskomu. Hernandez Garcia i Martin Alonzo Pinzon bili su, kako vidjesmo, u onom malašnom vijeću, koje je k oživotvorenju osnove toliko bilo doprinijelo. Pak nam je lasno pomisliti, kako oni i sada živo raspravljaju ove nenadane poteškoće. Garcia, svedjer oduševljen pristaša Kolumbov, odluči sada da glavom sudjeluje pri pothvatu; a lasno da je svojim primjerom povukao za sobom i Alonza Pinzona, a ovaj pak svoja dva brata Vincenta Yanesa i Frana Martina. Ne zna se, pod kojim su uvjetima pristali Pinzoni, da s njim putuju i da na svoje troškove naoružaju karavelu „Ninu“ pak još, kako neki kažu, da mu dadu potrebiti novac, da plati osmi dio troškova; ali red je priznati njihovu veliku zaslugu za samu stvar. Bogati, na glasu pomorci mogli su mnogo i u Palosu i u susjednom gradu Mogueru, pak njima napokon podje i za rukom, da mnoge nagovore i predobiju za put, na koji su se sami bili glavom odvažili. Što mitom, što molbom, što silom, tri karavele bijahu napokon gotove, naime: Sveta Maria, Pinta i Nina.

Kolumb se ukrca na Svetu Mariju a s njim kao prvi poručnik Ivan de la Cosa, kasnije znamenit geograf. Vincente Yanes Pinzon preuzme zapovijed Nine. Martin Alonzo Pinzon ukrca se na Pintu kao zapovjednik, a s njim brat mu F. Martin Pinzon, vrijedni Garcia Hernandez i gospodari broda Rascon i Quintero.

Ne zna se za izvijesno, koliko je bilo vojske na sva tri broda zajedno. Neki kažu, da svega skupa devedeset broja a neki da sto dvadeset. Svaka je ladja ili karavela mogla potegnuti kojih sedamdeset ili osamdeset bačava. Jedina Sv. Marija, kako kaže Petar Martire, imala je palubu; druge dvije imale su samo po jedan kaštio na krmi i na provi. Dakle svi brodovi, da bi se mi i danas čudili i divili onomu, te bi na njima kušao da prebrodi ocean. Što se tiče troškova, zna se za izvijesno, da je Santangelo uzajmio milijun sto četrdeset tisuća, a Frano Pinello sto četrdeset tisuć maravedisa. Računajuć maravedis 0·6 od novčića svaki, troškovi su dakle iznosili sedam tisuća šest stotina i osamdeset forinata u zlatu.

VI.

Odlazak. — Nezgoda na Pinti. — Kolumb na Kanarskom ostrvlju. — Prvo opažanje promjenljivosti magnetične deklinacije. — More Sargaško. — Prve ptice. — Prva razočaranja. — Pobuna na sv. Mariji. — Kraj! Kraj! — Prvo općenje s urodjenicima.

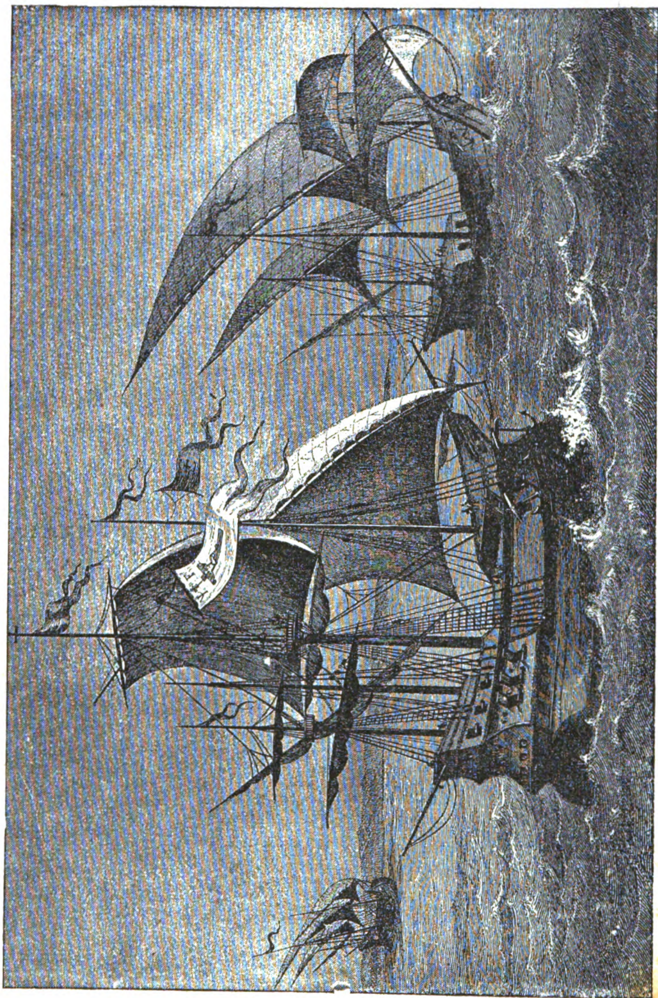
Pošto je već sve bilo pripravno za put, Kristof Kolumb, kao pravi kršćanin, ispovjedi se i pričesti u o. Ivana Pereza, a s njim i sva ostala družina. Dne 3. augusta god. 1892., još prije osvitka Kolumbove ladje (sl. 40.): Sveta Marija, Pinta i Nina zajedriše put Kanarskog ostrvlja, da pak odanle okrenu put zapada. Na Sv. Mariji vila se zastava admiralova. Kolumb počne odmah da bilježi dogadjaje i doživljaje, sa svrhom da ih pak priopći kraljevima na povratku, o kojem on nikad nije ni za čas posumnjio. Dnevnik, koji je vodio, počinjao se s ovim uvodom:

„In nomine D. N. Jesu Christi.

Previsoki, prekršćanski, preuzvišeni i premogući Principi, kralju i kraljice španjolska i ostrvlja morskih, naši vladari, ove sadašnje godine 1492.

Pošto su Vaša Visočanstva dovršila rat protiva Maura, koji su gospodovali Evropom, koji se rat svrši u velikom gradu Granadskom, gdje sam, ove iste godine dvanaestoga dana mjeseca januara, vidio, da su silom bojnoga oružja bili podignuti kraljevski stjegovi Vaših Veličanstva na tornjevima Alhambre, tvrdji rečenoga grada, i da je kralj maurski na vratima istoga grada poljubio ruke Vašim Visočanstvima i kraljeviću, momu gospodaru; u isto doba, onoga istoga mjeseca, po obavijesti, što sam bio pružio Vašim Visočanstvima, što se tiče zemalja Indije i što se tiče nekoga kneza imenom Velikoga Kana, što u našem jeziku znači kralj kraljeva, i kako ovaj (kao i njegovi predšasnici) bješe poslao u Rim pita-

jući naučitelja naše Svete Vjere, neka bi ga u nju naučili, te kako se sveti Otac ne bijaše nikad odazvao i kako je toliko naroda bilo izgubljeno vjerujući u krive bogove i primajući sljedbâ, nad kojima je izrečena vječita osuda.

Sl. 40. Kolumbove ladje (karavele). — Po starom nacrtu.

Vaša su Visočanstva, u svojstvu kršćana katolika, knezova prijatelja i širitelja Svete Vjere kršćanske, protivnika sljedbe Muhamedove i svih krivoboštva i krivovjerja, promislila poslati mene **Kristofa Kolumba** u pomenute zemlje Indijske, da pohodim rečene

knezove i narode, da im promotrim običaje, da razvidim stanje i način, kojim bi valjalo postupati, da se obrate na našu Svetu Vjeru; ona mi naredi̇še, da ne idem krajem put Istoka kao što se dosle običavalo, već suprotno, da se zaputim put Zapada, kojim putem do sada ne znamo za izvijesno, je li ko ikada prošao. Dakle, pošto ste protjerali sve Židove iz Vaših kraljevina i gospoštija, Vaša Visočanstva istoga mjeseca januara naredi̇še mi, da se stavim na put s dovoljnim brodovljem put rečenih indijskih zemalja. I u ovoj prigodi podijeliše mi mnoge milosti i plemstvo, neka se odsele mogu nazivati „Don" i neka sam veliki admiral mora Oceanskoga i potkralj i upravitelj vjekoviti svih ostrva i zemalja, koje bih otkrio i zauzeo i onih još, koje bi drugi s vremenom otkrili i osvojili na rečenom moru Oceanskomu, i naredi̇še, neka mi moj prvorodjeni sin bude nasljednikom i neka tako bude uvijek od koljena do koljena. Zaputih se iz grada Granade u subotu na 12. mjeseca maja iste godine 1492. i dodjoh u Palos, koji je luka pomorska, gdje naoružah tri broda veoma prikladna za sličan pothvat i stavih se na jedro iz rečene luke, dobro providjen hranom i mornarima u petak trećega dana mjeseca augusta rečene godine, pô ure prije nego što je isteklo sunce; i slijedih put, koji vodi ka Kanarskim otocima, koji pripadaju Vašim Visočanstvima i koji leže na rečenom moru Oceanskom, da se pak odanle otputim i plovim sve dok ne bih došao u Indije, da ondje izručim poruke Vaših Visočanstva onim knezovima i tako ispunim, što su mi bila naredila.

Odlučio sam takodjer opisati s najvećom pomnjom ovaj put i donositi dan po dan sve, što budem radio i vidio i što mi se bude pripetilo, kako ćemo unaprijed vidjeti. Suviše, Veliki Kneže i Velika Kneginjo, ne samo što sam odlučio pisati svaku noć što mi se preko dana dogodi a po danu put prevaljen preko noći, nego sam naumio učiniti novu pomorsku kartu, na kojoj ću pokazati, kako stoji more i sve zemlje mora Oceanskoga u njihovom pravom položaju, po vjetru, u kojem ostaju i kako ostaju jedna prama drugoj; hoću da napišem knjigu, u kojoj ću predočiti sve kao na slici po širini i po duljini. Vrhu svega je od najveće važnosti, da ne spavam mnogo i da učim postojano put, kojim plovim, da uzmognem ispuniti sve, što mi je bilo naredjeno; što će sve biti ogroman trud."

Ova oduševljenost, koja bi u drugom čovjeku i u drugim prili-

kama bila bahata nadutost, pokazuje nam, koliko je Kolumb bio uzrujan od velike radosti.

Prva dva dana rek bi da je na brodovima teklo sve u redu. Ali treći dan eto putnicima prve neprilike. Pinta daje znakove, da je u pogibli, da joj treba pomoći. Na velike muke razabra Kolumb, da joj se krmilo rasklimalo. Ova nezgoda, kad se još dobro ne bili ni zaputili, rastuži ga u velike; a tim jače ga rastuži, što je imao razloga da posumnja, da su Rascon i Quintero bili krmilo navlaš slabo učvrstili, neka bi se prvim morem pokvarilo i tako Pinta bila prisiljena na povratak; pak se bojao, da što slična nije bilo učinjeno i ostalim brodovima. Pinzonu podje napokon za rukom, te uredi privremeno krmilo i tako proslijediše Ali je sada Pinta jedrila sporo, pak su i ostali brodovi morali umanjiti jedra. Ovaj kvar nagne Kolumba, da pristane na ostrvlje Kanarsko, ne bi li našao drugi brod, kojim bi Pintu nadomjestio.

U osvitak 9. augusta vidješe veliku Kanariju, ali se tri dana uzalud mučiše, da se dokopaju kraja, jer ili nije bilo vjetra, ili kad ga je bilo, puhao je protivan. Admiral, da ne gubi vrijeme, naredi Pinzonu, neka ostane i neka uznastoji, da pristane na veliku Kanariju, a on se zaputi put Gomere. Na povratku iz Gomere u veliku Kanariju prodjoše nedaleko Tenerife. Vulkan je strašno rigao, što mnoge mornare u velike preplaši, jer u onoj mukloj tutnjavini a osobito u onom ognju, što ga rigaše onaj visoki kuk, kao da se već objavljaju tajnovite sile „Tamnoga mora". Ali ih Kolumb umiri, tumačeći im, kako takovi pojavi nijesu neobični. Tri tjedna odoše uzalud izgubljena, jer kojemu brodu ni traga. Popraviše dakle Pintu, te na 2. septembra odjedriše sva tri broda put Gomere, da ukrcaju hranu, što su bili sakupili i pripravili mornari, koje Kolumb bijaše ondje ostavio. Još su krcali, kad neka karavela dojedri s otoka Ferro i prijavi Kolumbu, da tri broda portugiška križaju nedaleko od otoka i da vrebaju, kako bi ulovili i njega i brodove mu. Admiral se dosjeti odmah, da je tu prst Ivana II., ne bi li satro u zametku ovaj pothvat španjolski. Požuri se dakle i u prvi osvitak digne se na jedro i krene ravno put zapada. Bilo je to na 6. septembra god. 1492.

Prvu svoju brigu posveti Kolumb da naputi zapovjednike ostalih dvaju brodova, kako da se vladaju. U prvu im naredi, neka se drže blizu ili po krmi ili po provi, a u tu svrhu visjelo je obnoć svjećalo na sv. Mariji; u drugu, ako bi ih nevrijeme odije-

lilo i rastrkalo, da moraju ploviti naprijed za sedam stotina lega put zapada, a od toga časa jedriti naprijed samo po danu. U isto vrijeme, da mu se vojska ne bi preplašila, ako se nakon sedam stotina lega puta ne bi naišlo na koji kraj, odluči da drži dva dnevnika; u jednom da bilježi točno prevaljeni put, a u drugom da bilježi svaki dan nešto manje milja. Prvi je dnevnik držao tajnim, a samo je drugi bio svakomu na uvid.

Dne 11. septembra, a na sto pedeset lega u zapadu od otoka Ferro, naidjoše na jarbuo nekoga potopljenoga broda. Dne 13. septembra na večer opazi Kolumb, da mu magnetična igla busole ne kaže onu istu stranu neba, koju mu je kazala na istočnim obalama Atlantskog oceana. Raspozna po tom, da je deklinacija magnetične igle rasla, kako su plovili put zapada. Tako je Kolumb otkrio promjenljivost magnetične deklinacije. Da mu se vojska ne uzrujava, ne htjede da o stvari što govori. Ali i piloti opaziše kasnije istu stvar, što ih i preplaši, jer mišljahu, da su u nekom svijetu, u kojem su prirodni pojavi podvrgnuti nepoznatim zakonima, pak se pobojaše, da ne bi igla izgubila svoju moć. Ali Kolumb izmisli odmah jednu svoju teoriju, da ih umiri. Sutradan nasta na brodovima veliko veselje, jer se bjehu pojavile neke morske ptice, koje se obično ne zalijetaju daleko od kopna. Veselje ne potraja dugo. Preko noći oni, koji su bili na straži, opaziše, kako se iz neba ocijepila ognjena trijeska, te zabucala u more. Ovaj pojav ne bi na suhu kraju bio gotovo nikoga preplašio, ali ondje na otvorenu i nepoznatu moru morao je svakako da djeluje na duhove i onako plašljive i pune svakojakih predsuda

Na 16. septembra opaziše množinu trave, koja plije po moru. Što dalje, trava je bivala gušća. To je bio početak velikog mora Sargaškoga i Kolumb se sjeti, da je Aristotel bio napisao, kako su neki brodovi iz Cadixa, zaneseni vjetrom i morem put zapada, bili naišli na more prikrito travom i zelenim ravnom, i kako se svi u strahu bijahu jedva spasli od te pogibli. Ali mjesto pogibli on uvidi u onoj travi očite tragove kopna. Tu se namjeriše na veliku množinu tuna. Mornarima, što bijahu na Nini, podje za rukom, te jednoga uloviše. Sad se brodovi jagmili, koji će brže da jedri, koji će prije da se na kraj namjeri.

Na 18. septembra Pinta se približi k admiralovoj karaveli i Alonzo Pinzon priopći Kolumbu, da bi se po letu ptica, pa i po nekim biljezima, što ih je vidio u sjeveru, moralo suditi, da je kraj

u onom smjeru. Nu Kolumb uvjeri odmah Pinzona, da oni biljezi u sjeveru dolaze jedino od magle. Sutradan nije bilo vjetra a za neko vrijeme je i rosilo, što je sve za Kolumba bio dobar znak. Doletješe uz to na brod i dva pelikana, koji se vidjaju veoma rijetko na pedeset milja daleko od kraja. Uvjeren, da je kraj blizu, naredi, neka bi izmjerili dubinu mora; ali na dublje od tri sta metara ne nadjoše dna. Ipak ga ovi biljezi bijahu uvjerili, da sada plovi izmedju nepoznatih otoka. Ali on bijaše rekao, da će ploviti put zapada i da će u zapadu naći kopno, pak mu se nije dalo da križa sad put sjevera sad put juga. Bojao se, da ne bi mornari pomislili, da sam ne zna, što će i kako će.

Dani prolaze, a još kraja nema. Kolumb je uzalud tajio pravu daljinu od matere zemlje, jer je svatko znao, da se prevalilo mnogo puta, a što dalje, da će to teži biti povratak. Bili su se svakako tisnuli u zapad dalje nego ma bilo ko drugi, pak je za Kolumba bila dvostruka muka, kako bi svoje ljude tješio, kako bi ih uvjeravao, da kraj ne može biti daleko. Jer sada je svaka stvar imala za njih svoju tamnu stranu; sve je u njima pobudjivalo sumnju i bojazan. Sami povoljni vjetar sa sjeveroistoka, koji ih je neprestano pratio, sada ih je plašio, jer se pobojaše, da svukud po oceanu puše uvijek isti vjetar, koji da im pak ne će dopustiti povratak u domovinu.

Na 20. septembra zapuše protivan vjetar; na što se mornari razveseliše; nego kako su trave bivale po moru gušće, udariše opet u prijašnje bojazni. Mnogi se sjetiše, kako bijahu čuli pripovijedati o nekom sledenjenom moru, u kojem su brodovi ostajali zaokruženi, zatvoreni. Drugi su sudili, da su one trave dokaz, da onuda mora biti plitkoća, pak da će se oni od jedne gdjegod nasukati posred oceana. Da miri ljude, admiral je često davao uzalud mjeriti dubinu, jer dnu ni traga. Sve to nije pomagalo, jer sad je velika nedostiziva dubina bila za njih dokaz, da je kopno daleko, da ga se naći ne će. Vidješe velika kita, a Kolumb je počeo uvjeravati družinu, da kitovi ne idu mnogo daleko od kraja. Nego se mornari počeli sad bojati tišine, pošto bijahu opazili, da sami vjetar s istoka puše jako a ostali vjetrovi da su tihi i nestalni. Na to Kolumb počne dokazivati, da su tišine prouzročene od kopna, spram kojima puše vjetar, koji da od kopna biva suzbijen.

Položaj je Kolumbov bivao medjutim s dneva na dan sve teži, jer zemlja kao da je pred njima bježala. A nije bilo to samo.

Došla je bila na srijedu i hrana, koja otkud i kako da se dobavi na morskoj pučini, ako je ponestane, ako se ide još dalje i ako vjetrovi zapriječe i zakasne povratak? Ćutio je, da bi ga preplašeni mornari mogli možda u očajnosti prisiliti na povratak; zeblo mu je srce promišljajući, kako bi razuzdana svjetina mogla uništiti snove, za koje je živio i za koje se bješe rodio. I zaista pogibao je danomice rasla, jer je bilo mnogo plašljivica i nezadovoljnika, koji su mu na brodu sijali otrov, prije potajno a sada gotovo bez obzira. Miran i hladan pozove ih preda se; jedne ukori na lijepe; drugima predoči sramotu, u koju bi upali, ako bi činili, da se pothvat izjalovi; a onima, koji su najviše rovarili, zaprijeti, da će se po njima drugi opametiti, ako samo pokušaju kakov nered.

Na 25. septembra Kolumb i M. A. Pinzon raspravljali su svaki sa svoga broda o karti, koju Kolumb bijaše poslao Pinzonu tri dana prije. Pak Kolumb zaželi da vidi onu kartu, koju mu Pinzon i dobaci na brod. Čim je Kolumb sa svojim pilotima kartu pregledavao, M. A. Pinzon onamo s krme svoga broda zaviče: kraj! kraj! Pak dovikne admiralu: „Gospodine, pitam obećanu nagradu“. Valja znati, da je vlada španjolska bila obećala nagradu od kojih tri sta forinata godišnjih onomu, te bi prvi kraj ugledao. Pinzon je pokazivao rukom put jugozapada, i zaista se onamo vidjalo nešto, što je naličilo kraju. Kolumb se baci na koljena, da zahvali Bogu, a M. A. Pinzon začne na svom brodu: „Tebe Boga hvalimo“. Mnogi se mornar bacio od radosti u more, da se okupa. Vrijeme je bilo lijepo, more tiho a nebo prozirno, pak je to sve doprinosilo onomu blaženstvu, u kojem su sada svi plivali. Kolumb naredi, neka se jedri put jugozapada. Plovili su svu noć, ali kad se razdanilo, kraju ni traga! Sada se sjetiše, da jučerašnji kraj ne bijaše drugo već magla zbijena na obzoru! Žalosni i pokunjeni krenuše opet put zapada. Jedriše tako nekoliko dana. Sad se počeli javljati dupini i množina morskih lastavica. Ovi i drugi pojavi ulijevali su i ako slabih nada u vojsku svedjer preplašenu i očajnu. Tako osvanu prvi dan mjeseca oktobra. Po računima pilota na sv. Mariji, sada su bili na pet stotina i osamdeset lega daleko od ostrvlja Kanarskoga, ali po skrovitom dnevniku Kolumbovu oni su u istinu bili za sto i dvadeset lega više na zapadu. Nagrada, što ju vlada bila obrekla onomu, koji bi prvi kraj opazio, mamila je svakoga, te bi ma i najmanji oblačić, zbijen na obzoru, navodio sad jednoga mornara sad drugoga da najavi kraj, što je sve poradjalo svaki put i

veću pokunjenost u družini i mnogu uzaludnu smetnju na brodovima. Da stane na put ovomu neredu, admiral naredi, da onaj, koji bi unaprijed zavapio: kraj, a kraja ne bi bilo, gubi svako pravo na nagradu, makar poslije u istinu kraj prvi i ugledao.

Na 6. oktobra u večer reče Pinzon Kolumbu, da bi valjalo krenuti put juga. Kolumb se ne dade sklonuti, premda su se razlozi Pinzonovi temeljili na letu ptica, koje da su uvijek letjele put juga. Sutradan mnogi mornari kao da razabiru kraj ravno u zapadu, ali se nijedan ne usudjuje da zaviče, od straha, da uzalud ne izgubi nagradu. Nina pojača jedra i zaleti se naprijed, pak nakon malo opali top. Sad svi radosni i veseli gledaju put zapada. Oni, koji su straga, ne vide još ništa, ali misle: vide ga oni, što su na Nini. Ali kad naprijed, eto nova razočaranja! Oni na Nini bili se prevarili. Svi pokunjeni i ulišeni gledaju opeta pred sobom pusto i neizmjerno more. Nego ne prodje mnogo, a eto novih znakova, novih biljega.

Kolumb se sad sjeti Pinzonova savjeta, a bio je po skrovitim svojim računima već preplovio sedam stotina i pedeset lega, dakle nekud blizu otoka Cipangua. A pošto ga još ne bijahu našli, pomisli, da je počinjena kakova pogrješka u širini, pak naredi, da se obrne prova put jugozapada. More je bilo tiho i mirno a mnoštvo je tuna skakutalo po glatkoj mu površini; trave, koje su po njemu plivale, kao da su se sada od obale ocijepile. Ptice svakojake motale se i prelijetale oko brodova i oko jarbula, pak sve u jato put jugozapada. Tako prodje prvi dan, pak drugi, pak treći. Ali kraja još nigdje. Uzbudjene nade, čežnja sada živa kao što još nikad za tvrdom zemljom, sve se to opet pretvori malo po malo u očajnost. Pak vojska na sv. Mariji počne opet u jedan glas žamoriti i zahtijevati, da valja krenuti natrag. A kad se karavele kao navadno približile jedna drugoj na večer 10. oktobra, sa karavele admiralove stala vika i buka, da se valja povratiti u domovinu, dok je na vrijeme. Onoj se vici pridruži vika vojske na ostalim brodovima. Sad počeli očito i javno prijetiti admiralu, da se mora pokoriti većini. Admiral se pomiješa medju mornare i počne ih nagovarati na lijepe, neka bi se predali razlogu, jer da kraj nije daleko. A kad uvidi, da lijepe ne pomažu, da se dapače mnogi usudjuju zalijetati mu se u riječ, odreže kratko i reče: „da su sve njihove žaobe i zanovijeti uzaludne; da prošli dobro ili prošli zlo, valjalo je svakako uspjeti

i naći Indije, za što su ih kraljevi katolički bili poslali". Pak neustrašeno i hladno naredi, neka se jedri dalje put jugoistoka.* Kolumbova odvažnost urodi dobrim plodom. Buntovnici se vrate na posluh.

Sutradan eto novih, jasnijih biljega nedaleka kraja. Osim nekih trava, što rastu uskraj rijeka, eto pliva po moru trnova grana s cvijećem, pak jedna rozga, pak napokon i jedan štap, na kojemu se vidjelo, da ga je bila izdjelala čovječja ruka.

Pošto se pred večer domolila obična molitva, Kolumb pozove k sebi zapovjednike brodova i ponovi naputke, pak preporuči svima, da gledaju što pozornije, jer da kraj mora biti blizu. Obeća onomu te bi ga prvi najavio, da će mu osim obrečene nagrade darovati i dolamu od baršuna. Pak u sunčani zahod naredi, da se okrene opeta put zapada. Kao gotovo uvijek, Pinta je i sada bila prva. Pade noć a niko na spavanje ni pomisliti: svi paze, svi gledaju, ne bi li što uočili. Kolumb ganut i uzrujan sjedijaše na krmi.

Kad oko desete ure kao da vidi neko svjetlo u neizvijesnoj daljini. Zatrepeta mu srce i kako reče poslije, pomisli, da je ono Duh Sveti, koji hoće da umiri uzrujanu dušu njegovu. Ne vjerujući svojim očima pozove k sebi kraljevskoga komornika Petra Gutiereza i upita ga, e da li što vidi. Gutierez odvrati, da vidi. Kolumb bojeći se, da bi možda obojica mogli biti opsjenjeni, pozove Rodriga Sancheza. Prije nego se ovaj približi, nestane svijeće. A nakon malo vidješe ju sva trojica, kako se pomiče obzorom. Pak iščezne. To je sve trajalo tako kratko vrijeme, da je jedini Kolumb bio uvjeren o istini. Ipak se ne odvaži, da javi stvar ostaloj vojsci i ostalim brodovima. Sve je pak teklo kao da se još ništa nije bilo namjerilo. Kad na dvije ure po ponoći puče top na Pinti. Mornar Diego iz Triane bješe vidio kraj na same dvije lege od brodova!

Ovako pade onaj veliki zastor, koji je za tisuće i tisuće vijekova dijelio čovječanstvo u dva gotovo različita svijeta; ovako je bio udaren novi pravac ljudskomu poletu. Čovječanstvo spojeno moglo je sad koracati k onoj uzvišenoj svrsi, koju mu je providnost bila dosudila. Sad je Kolumb gledao ispunjeno veliko djelo,

---

* Nije istina, da se Kolumb bio upustio u nagadjanja s mornarima; da je naime bio popustio u toliko, da se plovi još za tri dana, pak ako se ne nadje kraja, da će se onda vratiti. O tom ne govore ništa ni Kolumbov sin Fernand ni Las Casas, koji je imao u rukama dnevnik Kolumbov, pak ni ostali suvremenici Kolumbovi.

po kojem su se otvarale sve tajne tajanstvenoga oceana; sad više nije moglo biti nikoga, koji bi se rugao njegovoj osnovi. Da čovjek nagadja, što se sve rojilo u njegovoj duši u onom velikom trenutku, valjalo bi da se uzmogne popeti do one visine, s koje je on, još kao sirotan pomorac, gledao na uzvišenu zadaću, koju je bio pozvan da riješi; valjalo bi da bude proniknut duhom petnaestoga vijeka, koji je morao gledati zablenut i začudjen, što se to bilo dogodilo, da je ljudstvo živjelo odijeljeno na dvije velike grane, koje nijesu znale jedna za drugu, da se eto otvora novi, nepoznati svijet, da eto zemlja izlazi iz svoje neizvijesnosti, te okrugla, obla, svukud jednaka, nudja se na umovanje filozofu i matematičaru.

Osvane napokon dan 12. oktobra god. 1492. Kolumb gleda pred sobom zelen otok. Ne zna, ima li taj otok kakva odnošaja s državom Velikoga Kana ili s velikim otokom Cipanguom ili je predstraža kopna azijskoga. Vidi se, na otoku je živo, urodjenici izilaze iz šuma, probaravaju brežuljcima i silaze na obalu, da brodove bolje razgledaju. Svi su goli kao od matere rodjeni. Pošto se bijahu usidrili, admiral, odjeven u bogatoj crvenoj haljini sadje na kraj uz sjajnu pratnju. Tu se odmah baci na koljena, poljubi zemlju i suznim očima pomoli se Bogu i zahvali mu na tolikoj milosti. Pak se podigne, izvadi sablju iz korice, razvije kraljevski barjak, te pred zapovjednicima brodova, pred kraljevskim bilježnikom i pred ostalima prisvoji otok u ime kraljeva kastiljskih i nazva ga San Salvador (sv. Spasitelj). Svi prisutni moradoše mu zapriseći posluh kao velikomu admiralu mora Oceanskoga i kao potkralju novih zemalja.

Mornari svi blaženi i radosni okupili se okolo admirala, te nijesu znali, kako bi mu iskazali svoju odanost, ljubav i privrženost. Oni, koji su mu se najviše protivili, sada su se natjecali, koji da mu bolje iskaže svoje pokajanje. Urodjenici su iz svojih zasjeda gledali presenećeni te ljude odjevene i bijele, na kojima se sve sjajilo i iskrilo. A kad vidješe, da ih ti ljudi ne proganjaju, nešto što ih prvi strah bješe minuo a nešto od radoznalosti, da ih bolje razgledaju, počnu se približavati k obali. Drzovitiji stupiše gotovo blizu, samo što se zaklanjahu iza stabala, kako ne bi bili vidjeni. Oni nijesu mogli pojmiti, da bi to mogli biti ljudi kao što su oni, a prikaze morske ne, jer ona sjajna odijela, ono oružje, što se laštilo na suncu, oni brodovi sa krilima, to je sve moralo dolaziti s neba, to su morali biti samo nebeski stvorovi. Malo po malo prevlada

radoznalost, te oni korak po korak sve bliže k Španjolcima. Ovi su se po nalogu Kolumbovu tako vladali, kao da ništa i ne opažaju. Drzovitiji pomiješaše se napokon s Španjolcima, te se sjatiše okolo Kolumba, čije ih je sjajno crveno odijelo najviše pritezalo. Videći, da ih niko ne napastuje, počeše ih sve na tenani razgledati. Osobito ih je čarala bjeloća kože i brada, kojoj na njihovim obrazima nije bilo ni traga. A ne vjerujući svojim očima počeše pipati Španjolce po odijelu, po bradi i po rukama. Nego i Španjolci nijesu se na svoju ruku mogli dosta načuditi urodjenicima. Po samoj vanjštini moglo se odmah suditi, da je to narod siromašan, prost, dobar i lišen svake kulture. Svi su bili nagi i namazani, neki po licu, neki po nosu, neki samo okolo očiju a neki napokon po svem životu; koža im mjedenasta a na licu ni dlake. Vlasi naježeni i sprijeda ostriženi sve do kože. Izmedju njih bila sama jedna žena, mlada i naga kao što i svi ostali. Kolumb da ih još bolje pripitomi, porazdijeli im nekoliko kapa, nešto staklenih zrna, nekoliko zvončića, po koje zrcalo i još po koju stvarčicu, što su oni sve primali kao moći, te vješali o vrat.

Španjolci ostadoše vas onaj dan na kraju, da se malko odmore. Samo se u kasnu noć povratiše na brod, svi začudjeni i udivljeni s onoga, što bijahu vidjeli i doživjeli. Kad sutra u sami osvitak eto mnoštvo urodjenika pliva okolo brodova. Mnogi su bili došli u svojim čamcima. Ovi su čamci bili svi od jednog komada. Zvali su ih kanoe. Sakupljali su s najvećom pomnjom sve, što su im s brodova dobacivali, kao što komadiće stakla, pa čak i komadiće razbijenih lonaca. Osim papiga i pamuka nijesu oni imali ništa, što bi mogli dati u zamjenu; a davali su do dvadeset pet librica pamuka za koju mu drago malenkost. Bijahu donijeli na brod neku vrstu kruha, koji su zvali kasava i koji su pripravljali od korijenja neke trave.

„Gledao sam, kaže Kolumb, i promatrao sam ih pozorno, e da li imaju zlata. Opazih, da su samo neki imali po komadić zaboden u nos da vjesi, i razabrah po znakovima, što su ih činili, da ima u podnevu neka zemlja, u kojoj kralj ima mnogo zlata i mnogo zlatnih posuda.“

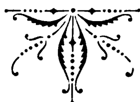
„Ovaj je ostrv velik i ravan, šumovit i bogat vodom; ima po srijedi veliko jezero a gorja nema. Tako je zelen, da ga je milota gledati, a stanovnici su veoma blagi i dobroćudni. Pohlepni za svim,

što imamo, a uvjereni, da ništa ne mogu dobiti bez zamjene, ako samo mogu, ukradu te se bace u more i preplivaju na kraj.“

Mornari netom uvidjeli nešto zlata, dali se odmah na trgovanje, te im ga mamili za neznatne stvari. Ali je trgovina zlatom i pamukom bila pridržana samoj kruni, pak Kolumb zabrani svaku izmjenu bez dozvole. Tumačeći na svoj način znakove, što su ih činili urodjenici, Kolumb je bio uvjeren, da je sada na kojem od onih nebrojenih otoka, o kojima je govorio Marko Polo, da su prema Kitaju.

Drugo jutro sadje u čamac, da pregleda otok s druge strane. Kud bi se pokazao, urodjenici su svedjer u čudu pitali znakovima, otkud dolaze i je da li oni stanuju na nebu. Kolumb ih je primao ljubeznivo, te svakomu štogod darivao. Na povratku uzme ih šest sa sobom, neka bi naučili španjolski i neka bi mu tako mogli služiti kao tumači. One iste večeri ostaviše San Salvador, koji su oni urodjenici zvali Guanahani.

Čudnovato u istinu! Još se ni danas ne zna, koji je bio ovaj otok, jer jedni tvrde, da Grand Turk, drugi, da Cat-Island, treći, da Mariguana, četvrti, da Samana a većina napokon, da otok Watling, što je i najvjerovatnije sudeći po dokazima, što ih je iznio Cronau, koji je tu nedavno sve one otoke proputovao.

VII.

Kolumb otkriva mnoštvo otoka. — Prelazi tjesnom Bahamskim. — Otkriva Kubu. — Traži državu Kublay-Kana. — Otkriće tabaka i krumpira. — Pinzonovo izdajstvo. — Kaitski otok. — Kacik Guacanagari. — Gubitak „sv. Marije“. — Tvrdja Nadividad.

Sad je Kolumb imao pred sobom mnoštvo otoka i otočića. Uputi se put najvećega, te ga na 16. oktobra prisvoji u ime kraljeva kastiljskih i prozva Concepcion I ovdje ista dobrota i ista golotinja kao što i na Guanahaniu. Zlatu gotovo ni traga. Prve noći ponestane mu s broda jednog Indijanca. Sutradan, čim su dizali sidro, skoči u more i drugi, te prepliva zdravo do neke indijske piroge (čamca), koja ga srećno prenese na kraj.

Odavle zajedriše put jednoga od onih otoka, na kojem su, kako su kazivali Indijanci, ljudi nosili debelih zlatnih kolajna na vratu, na rukama, na glavi pak i na samim nogama. Namjerili se putem na jednoga Indijanca, koji se vozio u malašnoj kanoi; ovaj ih zamoli, neka bi ga pustili na brod. Imao je sa sobom malašan hljeb od kasave, tikvu punu vode, nešto masti da se namaže, netom dodje na kraj, nešto suhoga lišća, a u jednom krtolu od vrbe nekoliko staklenih zrnaca i dva sitna novca kastiljska, po čem se moglo suditi, da je bio iz San Salvadora i da je valjda hodio navještati po bližnjim otocima dolazak ljudi iz neba. Pogostiše ga kruhom, medom i vinom, i pustiše ga da ide, neka bi tako pripravio one urodjenike utvrdivši ih u dobrom mnijenju o bijelim ljudima. I zaista, još preko noći, dok su bili na jedra, doplovi mnoštvo piroga punih urodjenika, noseći darova dobrim i čudnovatim stvorovima. Kolumb je darovao svakomu po koju sitnariju a mnoge i počastio čašom vode pomiješane s medom i sladorom.

Prozva otok po kralju Ferdinandu, ali ga danas zovu i Yuma.

Urodjenici su naličili onima s ostalih otoka, samo što mladje žene nijesu bile posve nage, već su jedne imale pregače a druge neku vrstu pamučne mantije. Stanovi su im bili nalik na čador, svi pokriveni tršćem i lišćem od pôme; a spavali su u pamučnoj mreži zavezanoj za dva kraja pri zidovima od kuće. Taki su krevet zvali hamac, koji je danas u običaju na brodovima. Naši ga mornari zovu ranać. Svoje su goste gledali začudjeni i gotovo obožavali. Ali to je sve malo pomagalo Španjolcima, koji su tražili zlata i opeta zlata. A i Kolumb je ponajviše sanjao o zemljama punim zlata i dragog kamenja. S toga je i sve znakove urodjenika navodio samo na onu misao, koja ga je najviše obuzimala. Na 19. oktobra u jutro zaplovi put nekog otoka, koji su Indijanci zvali Saomet i koji je, kako je on bio shvatio Indijance, morao biti veoma bogat, jer je tu kralj stanovao u velikom gradu, u kojem su ljudi hodili odjeveni i nosili na sebi zlatnih nakita. Sad je Kolumb mislio, da nije daleko od onih bogatih država, koje Marko Polo bijaše opisao. Ali kad su pristali na otok, koji Kolumb prozva Izabela, ne nadjoše ni kralja ni zlata. Prevareni s ote strane, nadjoše ipak neku utjehu u ljepoti i raskošju prirode. Kolumb piše ovako u svojem dnevniku: „Ako su ostali otoci veoma lijepi, zeleni i plodni, ovaj je još više; jer je bogat zelenim šumama i prostranim jezerima, po kojima se dižu lijepi i ponosni gajevi, zeleni kao što je sve na otoku zeleno; a trava je sada ovdje kao što je u Andaluziji mjeseca aprila.“

U razgovoru s urodjenicima razumi Kolumb, da je na jugu velik otok Kuba, koji da ima nebrojena zlata, biserja i mirodija, te da na nj pristaju veliki brodovi, koji dolaze da trguju. Pomisli odmah, da to mora biti otok Cipangu a oni brodovi da moraju biti brodovi Velikoga Kana. Pak odluči, da se onamo zaputi, sa svrhom da se upozna s onom zemljom; a odanle da pak pohodi neki drugi veliki otok, o kojem su mu urodjenici kazivali, te napokon da zajedri put Indije, do koje je računao da će trebati deset dana jedrenja; a tu je mislio pohoditi grad Quinsay a u njemu Velikoga Kana, da mu izruči pozdrave i list svojih kraljeva.

Na 24. oktobra ostaviše ostrv Izabelu, te se namjeriše na neke male otočiće, na današnje Mucaras. Prodjoše tjesnom Bahamskim a na 28. oktobra ugledaše Kubu. Približajući se k otoku, Kolumb se začudi njegovoj prostranosti i njegovoj veličini. One

visoke gore sjećale su ga na gore sicilijanske, a nije se mogao dosta nadiviti ljepoti kraja, pak pomisli, da bi to mogao biti glasoviti otok Cipangu. Pristaše na kraj pred samu večer na ušću neke rijeke, koju admiral prozva San Salvador. Urodjenici pobjegoše glavom bez obzira. Nedaleko od obale bile su dvije potleušice, u kojima nije bilo ni žive duše, osim jednoga psa. U svakoj je kućici bilo po više ognjišta, po čem prosudiše, da je više obitelji živjelo pod istim krovom.

Nego je i ovdje priroda razvijala sve svoje čare, te Kolumb naumi da prodje otokom i da ga svega po mogućnosti razgleda. Zaputi se najprvo obalom put zapada, misleći, da negdje onamo jamačno leži veliki grad vladarev. Putem se mnogokrat zaustavi i sadje na kraj, sa svrhom da obadje koje selo. Kuće su sve bile od lišća od pôme, sve rastrkane a putovi neuredni. Nakon nekoliko dana namjeri se na veliki dugi rt, koji nazva rt od Pôme. Ona tri Indijanca iz Guanaharia, što bijahu na Pinti, dadoše razumjeti M. A. Pinzonu, da je iza onoga rta velika rijeka, po kojoj se može u četiri dana u Cubanacan, gdje je jedan zlatni rudnik. Pinzon, opojen takodjer Kolumbovim idejama, pomisli odmah, da su Indijanci govorili o tatarskom vladaru Cublay-Kanu ili o kojem mjestu njegove države opisane po Marku Polu, te zaključi, da Kuba nije ostrv već kopno. Ova Pinzonova nagadjanja zavedoše odmah i Kolumba, koji odbaci misao, da bi ovo mogao biti otok Cipangu i pomisli, da ovo mora biti azijsko kopno, u kojem slučaju kitajski Mangi valjalo je da je negdje blizu. Sad se dadoše da traže naznačenu rijeku. Ali uzalud. Pak ih protivni vjetrovi nagnaše k ušću malene rijeke, koju prozvaše Rio de los Mares. I ovdje kao i drugdje urodjenici pobjegoše glavom bez obzira. Kolumb posla na kraj jednog Indijanca, koji ih umiri.

U razgovoru s njima pričini se Kolumbu, da kažu, da je njihov kralj na četiri dana hoda od obale, kojemu da su već poslali javiti dolazak stranaca; da će ulaci za tri dana biti na povratku, a s njima da će valjda doći mnogo trgovaca. Ali je Kolumb bio neustrpljiv, da dozna koju potankost o kraljevoj prijestonici, pak otpravi dva Indijanca i dva Španjolca, jedan od kojih po imenu Torres, znadijaše jevrejski, arapski i kaldejski. On se dade medjutim na posao, da istraži okolicu. Jednoga dana dojaviše mu neki mornari, da su našli kanele, oraška i rabarbara; ali se poslije ustanovilo, da se bijahu prevarili. Kolumb pokaza urodjenicima neke

mirodije, a oni mu rekoše, da toga ima u jugozapadu. Pokaza im zlata i biserja, a oni kao da su htjeli da kazuju, da su čuli za neku zemlju, u kojoj ljudi nose nakite od zlata i od bisera o vratu, na rukama i na nogama; te su ponavljali svaki čas riječ Bohio.

Poslanici se vrate dne 6. novembra. Rekoše, da su nakon dvanaest lega puta bili prispjeli u neko selo. Selo da broji pedeset kuća i kojih hiljadu stanovnika. Da su bili dočekani svečano, te uvedeni u neku kuću, u kojoj da bijahu posjeli na drvene stočiće, izdjelane poput četveronožnih životinja. Oko njih da posjedaše mjesne poglavice. Torres počne da govori razne jezike, ali uzalud, jer su oni razumijevali jevrejski, kaldejski i arapski isto onako kao što i španjolski. Tako dodje red na Indijanca s Guanahania, koji u svojem govoru uzveliča što je samo bolje mogao moć, dobrotu i pravednost bijelih ljudi. Na to urodjenici izljubiše ruke i noge ljudima, koji su kako je onaj Indijanac bio rekao dolazili s neba. Pošto se obrediše muški, izadjoše na dvor a udjoše u kuću žene, koje posjedaše naokolo i jedna nakon druge izljubiše i one noge bijelim ljudima. Mnoge su pipale Španjolce, da se uvjere, e da li su od kosti i od mesa kao što i one. Muško i žensko sve je bilo nago, samo što su žene nosile sprijeda kratku pamučnu pregaču. Kazivali su još, da su se svukud morali samo čuditi divoti i bogastvu prirode, a putem da su vidjeli urodjenikâ, koji bi smotali neko lišće, užegli ga s jednoga kraja, drugi kraj stavili u usta, te tako potezali dim, što sve da je bilo čudnovato gledati. Ono su lišće zvali tabacos. Ovom su prigodom osim tabaka otkrili Španjolci i krumpir. Kolumb nije mogao pojmiti važnost ovih otkrića. Njemu se htjelo zlata i bisera; a pošto toga nije bilo i pošto se približavala zima, odluči da traži Bohio.

Kad su bili na odlasku, do pet stotina urodjenika sjatilo se okolo brodova, neka bi ih poveli u nebo. Došao tu i neki poglavica sa svojim sinom. Hoće i on da ga uzmu sa sobom. Na to Kolumb pristane a ostale utiša, kako je bolje znao i mogao.

Na 12. novembra proslijedi put jugoistoka. Da je samo još koji dan plovio put zapada, sva je prilika, da bi bio otkrio Mexik, a po tom bi i tok njegovih otkrića bio krenuo sasvim drugim pravcem. Ali se njemu motale po pameti riječi onih urodjenika, te je sad u Bohiu sad u Babequi nazrijevao gospodstvo Velikoga Kana. Jedrio je samim krajem, ali kojemu gradu ni traga; na vidiku same potleušice; svukud jednaka golotinja. Udario od jedne

protivan vjetar, te ga prisilio, da udje u velik zaliv, koji nazva Mare de nuestra Señora, i da se usidri u luci, koju prozva Puerto del Principe.

Na 19. novembra stavi se opeta na jedro s namjerom, da zajedri put Bohia. Nego se pojavi protivan vjetar. Odluči dakle da se povrati na Kubu. Nina razumi zapovijed od prve, ali na Pinti kao da ne vide ništa. Ponovi znakove, ali uzalud. Kad se razdanilo, Pinte nije više bilo na vidiku. Tako se M. A. Pinzon bješe svomu admiralu iznevjerio. Ovaj čin smuti Kolumba u velike, jer ovaj otvoreni neposluh mogao je djelovati na nemirne duhove, kojih je bilo dosta. Nego nije bilo to samo. Sad je Kolumba počela smućivati misao. da se M. A. Pinzon ne bi od jedne povratio u Evropu, sa svrhom da mu otme lovor velikog otkrića. Ipak, videći, da Sv. Marija ne može nikako da dostigne Pintu, proslijedi turoban i zamišljen svoj put do Kube.

Ma kolike i bile Pinzonove zasluge u ovom pothvatu, nijedna ga voda ne opra nikada od crnoga izdajstva proti svojemu starješini. On je i od prije režao na Kolumba. Mučila ga je nenavidost, što će slava biti gotovo sva njegova kao onoga, koji je bio na čelu pothvata. On je i prije bio pokazao, kako mu je teška njegova zapovijed, ali je Kolumb znao izbjegnuti otvoreni sukob. Bilo to dana 21. novembra. Kolumb je svršio ovim riječima dnevnik onoga dana: „Pinzon mi je rekao i učinio još mnogo težih stvari!“

Ploveći obalom, Kolumb se morao svedjer diviti i čuditi bogastvu prirode. Na 5. decembra prispije na istočni kraj Kube, za koji je mislio, da je istočni kraj Azije i koji nazva Alpha i Omega. Sad je kolebao, kojim putem da udari, ili da proslijedi svoja istraživanja obalom ili da ide tražiti Bohio. Još se ne bijaše odlučio ni za jedno ni za drugo, kad mu eto u jugoistoku neke zemlje na vidiku.

Bohio! uskliknuše Indijanci, što su bili na brodu, a Kolumb pomisli, da ono mora biti ona zemlja puna zlata, pak se uputi put onamo. Kad to vidjeli Indijanci, svi u strahu počeše moliti, kumiti i zaklinjati admirala, da ne ide onamo, jer da su oni stanovnici ljudi okrutni, da su prave zvijeri, da jedu ljude, da ih ima sa samim jednim okom, da će ih svih uništiti. Dok su se ovako mučili, ne bi li ga odvratili od naumljenoga puta, ponavljali su svaki čas riječ Canniba. Ova se riječ pričini Kolumbu, da ima odnošaja s ri-

ječju Kan, pak prevrćući svoje misli izvede, da ovi tobožnji ljudožderi valja da su podanici Velikoga Kana, koji ovamo dolaze na svojim brodovima, da napastuju ove mirne urodjenike.

Lijepi je otok Haiti rastvarao sve svoje južne ljepote začudjenom oku Evropejaca. Bilo to u samo smrknuće, kad brodovi stigli blizu obale; pak moradoše čekati, dok se ne razdani. Urodjenici s otoka bijahu opazili nepoznate ladje, jer su Španjolci mogli gledati svu božju noć same ognje po vrhuncima gora i brežuljaka; očit biljeg, da su urodjenici javljali jedan drugomu dolazak nekog neprijatelja. Sutradan, na 6. decembra, usidriše se brodovi u velik zaliv, koji prozvaše Sv. Nikola, a sutradan proslijediše sjevernom obalom i pristadoše u neku luku, koju Kolumb nazva Concepcion. U znak prisvojenja usadi i ovdje križ, kao što je to činio na svakom mjestu, kojega bi se dotaknuo.

Na 12. decembra tri mornara pošli u nedaleku šumu, da je razgledaju, kad se eto namijeraju na mnoštvo urodjenika, koji se odmah dadoše u bijeg. Podje im nekako ipak za rukom, te uloviše mlado i lijepo žensko čeljade, koje odmah povedoše k admiralu. Bila je gola. O nosu joj visio zlatan nakit. Tresla se od straha, pak možemo pomisliti njenu radost, kad je Kolumb odjevenu i obdarenu pusti slobodnu. Nu ona sad da ne će više na kraj. Ali je Kolumb težio za tim, kako bi pokazao onim urodjenicima svoje prijateljstvo i tako ih primamio na razgovor. Otpremi ju zato sutradan na kraj sa nekoliko ljudi. Kad ovi prispjeli u neku dolinu, eto im uskraj ubave rijeke velika varoš od kojih tisuću kuća. U prvi se mah urodjenici dali u bijeg. Tada jedan Indijanac počeo vikati što mu je samo grlo nosilo, i nagovarati ih, neka se ne boje, jer da su ovo nebeski stvorovi a ne ljudožderi. Na ovaj se glas umire malo po malo, pak se njih dvije tisuće vrati natrag i dodje Španjolcima na susret. A ne vjerujući svojim očima počeše ih gladiti po glavi i po rukama, kao u znak môlbe i preporuke. Pak sasvim umireni počeše nositi Španjolcima sve, što su imali i što su samo mogli pomisliti, da bi im moglo biti ugodno. Tu dodje napokon i muž one žene, da zahvali na tolikoj dobroti i velikodušnosti. Kako se vidi, ovi su urodjenici bili isto tako blage i mirne ćudi kao i ostali, s kojima su se Španjolci bili dosle upoznali; a bili su i ljepši i jačega struka i gotovo bijeli, te je mnoga žena bila tako bijela, kao koja Španjolkinja. Ovi blaženi ljudi nijesu znali za oružje, jer ga nijesu trebali. Štovali su jedan drugoga, a

namjerne razmirice sudili su im starješine. Priroda im je davala sve, što su trebali, a odijela nijesu imali, jer nijesu znali za zimu. Što je zemlja radjala, bilo je svačije. Jednaka su prava imali svi kao što i na vodu tako i na sve plodove zemaljske. Njihov je mirni život bio samo katkad uznemiren od ljudi iz Kanibe, koji su navaljivali na otok, da ih robe i zasužnjuju.

Na 14. decembra Kolumb se stavi opeta na jedro, da traži Bohio ili Babeque. Zapuše protivan vjetar, pak posjeti onaj otok, što je spram luci Concepcion i nazva ga Tortugas. Na 16. decembra svrati se u bližnju luku, kojoj nadjene ime Puerto de Paz. Više od pet stotina urodjenika sjati se na obalu. Svi se čude moći bijelih ljudi. Tu dodje i njihov Kacik, mlad čovjek od kojih dvadeset godina, a s njim tri dostojanstvenika, koji su ga pratili. Gotovo da je uvijek šutio. Bio je gô kao i svi njegovi podanici. Ali po držanju, pak i po počitanju, koje su mu ostali iskazivali, jasno se vidjelo, da je bio proniknut uzvišenim svojim položajem. Na večer podje na brod, a Kolumb ga primi sa svim počastima, koje su se dolikovale njegovu položaju. Dodje opeta i sutradan, a ovoga puta u nosiljci uz pratnju od dvije stotine ljudi. — „Kad je Kacik, piše Kolumb, stupio na brod, ja bijah za stolom; dodje ravno k meni, sjedne mi o bok i ne htje dopustiti, da se maknem sa stola prije nego dovršim .... Prije nego što je došao ispod kaštila, bijaše dao znak svojima, neka svi ostanu natrag; oni ga s velikim počitanjem poslušaše, te posjedaše po palubi; samo dvojica dodjoše s njim, o kojima sudim, da mu je jedan bio savjetnikom, a drugi učiteljem, te mu sjedoše uz noge. Pomislih, da bi mu moglo biti drago kušati naša jela, pak naredih, neka bi koje donijeli; on bi uzeo samo da ih se okusi meni za ljubav, a ostalo bi poslao svojima, tako da su svi okusili po komadić. Govorio je malo; ali ono malo riječi, što je izustio, u koliko mogoh razabrati, bile su sve i pametne i promišljene. Ona dva, što su mu stali do nogu, promatrali su pomno gibanja njegovih usana, te su za nj govorili; s njim su se takodjer razgovarali, ali svedjer s najvećim počitanjem. Poslije objeda neka vrst štitonoše donese jedan pâs, sličan onima, koji su u porabi u Kastilji, nu različito izradjen. Kralj ga uzme i pruži mi ga uz dva izradjena i veoma tanka komadića zlata. Razabrah, da mu se mili nakit na mojem krevetu i darovah mu ga ujedno s nekoliko komadića jantara, što sam nosio o vratu, i jedne pomašćene crevlje i staklenku punu

vode od cvijeća, od naranača; s kojima je stvarima bio tako zadovoljan, da ga je milota bilo gledati; pak je u velike žalio, što me ne može da razumije ....“ Kacik ostavi brod u samo smrknuće; sjedne u nosiljku, a četvorica s njim na rame i tako se zaputiše. Malo po za njim nosili su mu i nejaka sinčića, koji je gotovo imao isto tako brojnu pratnju kao i otac. Kad su Španjolci po naredbi admiralovoj udjelali velik križ, da ga posade usred sela, urodjenici su im bili pri ruci, te su se isto tako klanjali svetomu drvu, kao što bi vidjali, da to čine Španjolci; a to je bilo mnogo razveselilo pobožno srce Kolumbovo.

Na 19. decembra pristane Kolumb u neku luku, kojoj nadjene ime Sv. Toma, današnji Acul. Na obalu navrvi veliko mnoštvo urodjenika; svi veseli, što mogu gledati s bliza goste nebeske. Od svega što su imali, nosili su na dar, ali Kolumb bijaše naredio svojima, da ne smiju ništa uzimati bez uzdarja. Što bi od Španjolaca dobili, ma bio to i komadić razbijena pladnja ili zdjele, sve im je to dolazilo iz Tureya, to jest iz neba.

Na 22. decembra dodje na brod poslanstvo Velikoga Kacika Guacanagaria, koji je vladao jednim dijelom Haitskog otoka, te imao pod sobom mnogo manjih Kacika. Poslanici u ime svojega gospodara predadoše Kolumbu širok pâs, lijepo izradjen i o kojem je visjela drvena obrazina s očima, jezikom i nosom od suhoga zlata i umoliše ga, neka bi došao bliže k prijestonici, koja da je nedaleko od obale. Pošto vrijeme nije bilo povoljno, Kolumb posla kraljevskoga bilježnika uz mnogobrojnu pratnju. Medjutim su admirala bili pohodili neki manji Kaciki. S njima u razgovoru, pričini mu se, da je unutar otoka zemlja Cibao, koja po njegovu sudu nije morala biti drugo već Cipangu, kad je tu kralj imao od zlata i same zastave. Lasno je pomisliti radost, koja ga je bila obuzela, kad razabra, da se gotovo svi urodjenici slažu u tom, da je Cibao ona zemlja, u kojoj je zlata u izobilju.

Na dan 24. decembra stavi se na jedra da podje do ispred prijestonice Guacanagarieve. Na 11 sati na večer bio je još samo legu i pô daleko, kad videći, da se poradi tišine brodovi gotovo i ne miču, podje malko da opočine. One noći bijaše od straže Juan de la Cosa, poslije znameniti putnik i kosmograf, čovjek, u kojega se Kolumb mogao pouzdati. Ali Cosa videći, da nema admirala, povjeri krmilo nekom mladiću, te legne spavati i on. Zaspaše i mornari. Sudbina sviju ostane tako povjerena ruci ne-

iskusna momka. Struja je medjutim zanosila brod silnom brzinom, a da se mladić ničemu nije ni dosjetio. Samo kad se krmilo dotaknulo dna, zazove na pomoć. Admiral skoči prvi na palubu. Dodje za njim i Juan de la Cosa, pak i ostali mornari. Kolumb naredi odmah, neka bi potegli jedno sidro po krmi, da se uzmogne brod tako odalečiti od plitkoće i porinuti u more. Ali Cosa netom skoči u čamac, u mjesto da posluša i da uznastoji, kako bi se brod spasao, zaveze put Nine, ostavivši admirala i svu čeljad na brodu svojoj zloj sudbini. Ali kad dodjoše k Nini, kapetan im predbaci izdajstvo i ne htje ih primiti, i sam skoči u čamac i pohiti da admiralu priteče u pomoć. Nu sad je bilo već kasno, jer struja bješe još jače usadila brod u pržinu. Tako Sveta Marija bi izgubljena bez otkupa. Pak sva družina prodje na Ninu, a Kolumb pošalje Diega Arana i Petra Gutiereza u Guacanagaria, neka bi mu dojavili, što se bilo dogodilo. Guacanagari naredi odmah svojim podanicima, neka sa svojim čamcima skoče na pomoć. Kolumb kaže u svojem dnevniku, da ga ni na obalama kastiljskim ne bi bili onako prijazno i gostoljubivo dočekali. A ipak, ovi urodjenici tako dobri, tako tihi, tako pošteni i miroljubivi morali su prvi oćutiti gvozdenu i razbojničku ruku Španjolaca, koji su u svojoj nezasitljivoj proždrlosti natopili nevinom krvlju one krajeve, što su u ime prosvjete i u ime vjere išli da osvajaju. Strašne li ironije u povijesti ljudskoj! Svaki korak, što ga prosvijetljena Evropa učinila na korist divljih naroda, morao je da ostavi krvnih tragova, morao je da silom tamani božju pravdu i prirodne zakone!

Sad vidimo Kolumba u teškoj neprilici. Ostavljen najprije od M. A. Pinzona, a sada izdajstvom nevjerna prijatelja, ne ostaje mu nego jedan jedincati brod i to najslabiji. Što da sada učini; na što da se odvaži?

Dobri i veledušni Guacanagari stavi Kolumbu na raspolaganje tri kuće, neka bi u njih smjestio družinu i stvari spasene od izgubljene Svete Marije; a videći, kako se Kolumb veselio, kad bi vidio zlata, dade mu razumjeti, da ga ima mnogo u nedalekoj gori i da će mu ga dati donijeti, koliko hoće. I zaista urodjenici su ga imali dosta, a najradije su ga davali u zamjenu za zvončiće, koji su za njih imali veliku važnost. Oni su rado plesali, ali nijesu znali za drugu glazbu već za onu, koju su izvodili na nekoj vrsti tamburice i klapucanjem drva o drvo. Blažen onaj, koji je u plesu mogao imati zvonce objašeno o vrat! Svi urodjenici pak i sam

Guacanagari, pokazujući zlato, spomenuli bi Cibao, tako da se Kolumb sve više uvjeravao, da ovo mora biti onaj toliko traženi Cipangu. Guacanagari objedova kod admirala i pozove ga, neka bi ga pohodio u njegovoj prijestonici. Kolumb se odazva pozivu. Dočekaše ga svečano, a Kacik mu pripravi objed. Bilo tu prirедjeno dvoje troje vrsti krumpira, ribe, divljači, voća i kruha od kasave. Kolumb se nije mogao dovoljno načuditi pristojnosti i skladnosti Kacikovoj pri jelu, kojemu napokon donesoše neke trave, da otare ruke. Kolumbu donesoše vode, kako to bijahu vidjeli na brodu. Poslije objeda povede Guacanagari svoga gosta, neka bi razgledao gajeve, što su okolo prijestonice. Veliko i malo sve se sjati za njima. Kacik bijaše obukao ovom svečanom zgodom košulju i natakao rukavice, što mu ih Kolumb bijaše darovao. Kako se divilo ono dobro pučanstvo svomu gospodaru onako odlikovanu od nebeskih gostiju! Moć Kacikova bila je neograničena; on je raspolagao i sa imanjem i sa životom svojih podanika. Ako bi Kacik umro bez potomaka, vlast bi nastupio sin sestre mu, jer je tako bilo sigurno, da je novi Kacik od iste krvi i od iste obitelji. Pri rastanku Guacanagari darova Kolumbu veliku obrazinu nakićenu zlatom i dvije krunice od zlata; obdari takodjer i svu njegovu pratnju.

Guacanagari se jednom potuži Kolumbu, da ljudi iz Kanibe, naime Kanibali, navaljuju kad i kad na njegove podanike, da ih robe i vode u sužanjstvo. Kolumb mu obeća, da će ih uništiti; a da mu pokaže moć, kojom raspolaže, naredi svojima, neka ispale koji hitac. Kad su urodjenici čuli gruvanje topova, jedva da mogoše vjerovati svojim ušima; a kad su razabrali, kako su oni gromovi razbijali i probijali sve, što su sami nebeski ljudi htjeli da unište, popadaše na koljena od čuda i od straha. Pak svi u djetinske igre i veselje, kad razabraše, da će oni gromovi uništiti Kanibale, one njihove krvne neprijatelje.

Mnogi Španjolci, promatrajući onaj mirni život urodjenika, koji nijesu trebali truda da prehrane život, kojima je blaga priroda nudjala sve, što im je trebalo, zažele da ondje ostanu. Kolumb rado pristane na tu želju, jer je s jedne strane bilo gotovo nemoguće, da se svi ukrcaju na Ninu, a s druge, što je tako mogao odmah započeti naseljivanje otkrivenih zemalja. Sasvim što nije baš trebalo nikakove obrane proti onim mirnim stanovnicima,

ipak naumi, da podigne tvrdju s ostancima nasukane Svete Marije, neka bude utočište novoj naseobini.

Još se gradnja ne bijaše dobro ni započela, kada mu javiše neki urodjenici, da je negdje nedaleko još jedan brod pun bijelih ljudi. On pomisli odmah na Pintu. Napisa list i pošalje jednoga od svojih čamcem, koji mu Guacanagari stavi na raspolaganje. U ovom se listu nije pozivao na izdajstvo, samo je javljao Pinzonu, gdje se nalazi, s nalogom, da ga odmah dostigne. Ali nakon tri dana vožnje Pinti nigdje ni traga. Ovo ga razočaranje još više rastuži. Čim je gradnja napredovala, Kolumb je nastojao, da što bolje učvrsti dobre odnošaje i s manjim Kacikima, koji su ga često pohadjali. Guacanagari nije štedio truda, da Kolumba razveseli i zato je sakupljao zlata, što je više mogao i slao mu ga na dar, a Kolumb je zahvaljivao Bogu, što je napokon bio naišao na zemlju bogatu i plodnu.

Tvrdja bi dovršena u deset dana. Nad prostranim podrumom dizala se visoka drvena kula, opkoljena širokom jarugom. Prenesu unutra vas prah i sve olovo, što je bilo na Svetoj Mariji, pak i sve ono, što Nini nije moglo služiti; posadiše i nekoliko topova. Kolumb nadjene tvrdji ime Nadividad. Izabere trideset i devet ljudi za posadu; imenova glavnim zapovjednikom Diega Aranu i svečano mu podijeli svu vlast, koju kraljevi bijahu njemu samomu podali; naredi, da ga u slučaju smrti naslijedi u zapovijedi Petar Gutierez, a poslije ovoga neka bi vlast prošla u ruke Rodriga Escobida. Prije odlaska pozove ih svih preda se. Spomene im dužnosti prema vjeri, prema kraljevima i prema domovini; zapovjedi im posluh prema svome starješini; preporuči im, neka ne bi nikad zaboravili prijaznost i prijateljstvo, kojima im Guacanagari bijaše došao na susret; neka gledaju da budu blagi i prijazni u općenju s urodjenicima, neka budu obzirni prema ženama, a vrhu svega neka budu pošteni i pravedni i uvijek zajedno, uvijek na okupu.

Pošto bijaše nestalo svake nade, da bi se Pinta mogla povratiti, odluči da krene na put. Na 2. januara god. 1493. podje na kraj da pozdravi veledušnoga Guacanagaria. Pozove sve poglavice na objed i tu im preporuči ljude, koje je ostavljao. Guacanagari žalostan, što Kolumb odlazi, obeća mu, da će davati Španjolcima sve, česa budu trebali.

U petak, na 4. januara god. 1493., digne se Kolumb iz luke. Ali je na moru vladala tišina, te čamci moradoše za neko vrijeme

potezati brodove. Napokon zapuše, ali slabo, pak se one večeri moradoše usidriti šest milja daleko od nekog rta, koji Kolumb bijaše nazvao Monte Cristi. Sutradan prodjoše onaj rt. Na 6. januara bijahu opeta na jedra. Puhalo je s istoka i dosta jako. Mornar, koji bijaše na straži na jarbulu, zaviče od jedne: Pinta! Ova riječ razveseli svu družinu a osobito admirala. Pinta je punim jedrima plovila u krmu put Nine. Ali vjetar pojača, te Kolumb krene put bližnje luke. Tek što se Nina usidrila, eto i Pinte, koja dolazi i baca sidro u more. M. A. Pinzon uznastoja da se opravda, tvrdeći, da se bio odalečio proti svojoj volji, da je pak uzalud tražio admirala. Ovaj svlada svoj gnjev i primi ispriku, premda je bio uvjeren o Pinzonovoj nevjeri, u što su ga pak još bolje uvjerili glasovi, što su se družinom pronosili.

Kolumb bi sada rado bio proslijedio svoja otkrića, ali ne samo što se u Ninu nije mogao uzdati, već od časa do časa morao se bojati kojega novoga izdajstva; s toga odluči da se povrati u Evropu. Na 9. januara krene na put, uljeze u neku rijeku, koju bijaše već pohodio M. A. Pinzon i koju Kolumb prozva Rijeka Milosti. Tu dobije novih dokaza o Pinzonovu izdajstvu, jer se uvjeri, da je ovaj bio doznao za nesreću, koja ga bijaše zadesila, nu ipak nije hotio da skoči u pomoć. Ali se Kolumb učini nevješt; nu prisili Pinzona, da pusti na slobodu šest čeljadi, što bijaše zarobio.

Na 10. u jutro krenuše dalje obalom, a na 12. dojedriše u velik zaliv, i tu se usidriše. Kad čamci na kraj, a tamo ljudi sasvim drukčiji, nego što su ih dosle imali prigode vidjati. Goli kao što i svi ostali, ne bijaše u njih one plašljive i tihe ćudi, kojoj su se Španjolci toliko divili. Puni odvažnosti, bili su oružani lukovima i strijelama, a pasali su sablje izdjelane od pôme, tako tvrde i tako teške kao da su od željeza. Grdno im obličje još je grdnije izgledalo, jer bijaše namazano i išarano, kao što i sve tijelo. Vlasi im dugi i sakupljeni straga u neku vrst toboca ispletena perjem od papiga.

Pošto izmijeniše neke stvari, jedan se urodjenik uslobodi te podje na brod. Admiral je od prve bio pomislio, da su ovo oni Kanibali ili Karaibi, od kojih se Guacanagari toliko plašio, ali mu onaj urodjenik ukaza prstom put juga. Upita ga, ima li na otoku zlata, a on mu odgovori, da ima komada velikih kao što je krma broda. Nego ga je teško bilo razumjeti, jer i sami Indijanci, što su bili na brodu, nijesu mu znali jezika. Pak se Kolumbu pričinilo,

da kazuje o nekom otoku na kojem da žive samo žene, da tim ženama idu Karaibi u pohode samo jedan put na godinu, da mušku djecu uzimlju muški sa sobom, a žensku djecu da ostavljaju ženama. Ovo je u mašti Kolumbovoj bio onaj otok, o kojem je kazivao Marko Polo, da na njem stanuju Amazonke.

Pošto se Indijanac povratio na kraj, htjedoše Španjolci, koji ga bijahu otpratili, da dobiju u zamjenu koje oružje, da ga uzmognu ponijeti sa sobom u Španjolsku. Kako pristupiše na obalu, opaziše nekoliko oružanih urodjenika, te su bili skriveni iza stabala. Ovo dakako nije slutilo na dobro. Indijanac poleti k njima, reče im nekoliko riječi. Sada kao pripitomljeni pobacaše oružje i dodjoše prijazno Španjolcima na susret. Ali prijateljstvo ne potraja dugo. Urodjenici kao pomamljeni potekoše od jedne k mjestu gdje bijahu ostavili oružje, i da će navaliti na Španjolce. Ovi, videći što im se sve pripravlja, navališe prvi. Urodjenici pošto oćutiše kako sijeku sablje španjolske, pobjegoše, ostavljajući svoje lukove i svoje strijele. Ovo je bio prvi put, što je u Novom Svijetu potekla krv urodjenika od rukû Španjolaca.

Sutradan eto na obali mnoštvo svijeta. Kolumb posla na kraj oružani čamac, da razvidi, što je taj svijet naumio. Kad čamac na obalu, eto dolazi onaj Indijanac, koji je jučer bio na brodu, i nosi admiralu u ime Kacikovo kolajnu od kamenčića zvanu: Wampum, znak mira i prijateljstva. Kacik, koji glavom bijaše tu došao, saželi da pohodi admirala, te se sa sama tri pratioca ukrca u čamac, kao da se jučer nije ništa bilo ni dogodilo. Kolumb ga primi veoma prijazno, počasti ga dvopekom i medom; darova mu crvenu kapu, nešto crvena sukna i staklenih zrnaca, obdari i njegove pratioce. Sad nasta živo općenje izmedju Španjolaca i urodjenika. Ipak je njih nekoliko platilo slobodom svoje slijepo pouzdanje. Četiri urodjenika bijahu pridržana, da budu povedeni u Kastilju. Na uspomenu zbivšega se čarkanja, nazva Kolumb onaj zaliv: golfo de las flechas, nu sada ga zovu zaliv Lemana. Stavi se na jedro na 16. januara, te krene najprije put sjeveroistoka pak put jugoistoka s namjerom, da nadje Amazonski otok. Ali se brzo uvjeri, da se nije kud kamo više izvrgavati novim pogiblima, da družina vapi sva u jedan glas za domovinom, pak zajedri put Evrope.

VIII.

Odlazak put Evrope. — Alizeji. — Oluja. — Nestaje Pinte. — Kolumb u pogibli. — Zavjeti. — Srećan dolazak na Azorsko ostrvlje. — Kastanedova nevjera. — Opeta oluja. — Dolazak u. Portugišku. — Dolazak u Palos. — Izdajstvo i smrt M. A. Pinzona. — Sjajan doček na dvoru u Barceloni. — Papina bula o razdiobi zemalja na zapadu. — Priprave za drugo putovanje.

Alizej — stalan vjetar sa sjeveroistoka, — koji ih je tako vjerno pratio pri dolasku, sada, dakako, bio im je protivan. Kolumb se ne stavi križati protiv alizeja, već stisne vjetar što je mogao bolje i krene put sjevera, naginjući što se samo moglo na desno. Ovako radeći pogodio je, pak ovo valja ili da je puki slučaj ili da je na svojim putima u sjevernim stranama bio opazio, da u umjerenom pojasu vladaju na oceanu vjetrovi sa zapada. Početkom februara stigoše u 38° sjeverne širine, te vjetrom sa zapada zaploviše put istoka. Na 10. februara g. 1493. sakupili se piloti; da pregledaju račune, pak da zajedno nagadjaju točku, u kojoj su. Ali se računi nijesu sudarali. Pak se svi slože, da su po prilici u širini, u kojoj leži i Madera. Ovo se nagadjanje nije sudaralo s računom Kolumbovim, ali on pusti, neka tako misle, jer je htio, da sam znade put, koji vodi u otkrivene zemlje.

Na 12. februara zapuše jače nego obično, a sutradan strašno nevrijeme, gotova oluja. Na 14. vjetar se iz jutra nešto utiša, ali bukne pak strašniji i pogibeljniji; gotov orkan. Sad se brodovi odvojili; P i n t e nestalo s vidika. N i n a je bila veoma trošna a more uzburkano, kao da će je od časa do časa progutati. Sad su čekali samo božju sudbinu. Sam Kolumb bijaše izgubio gotovo svaku nadu u spasenje. Dozove k sebi svu družinu i reče im, da se valja zavjetovati svetoj Bogorodici. Pak uzme onoliko bobica koliko je čeljadi bilo na brodu; na jednu ureza križ i postavi sve u

jednu kapu. Ko izvadi bobicu s križem, da ide k Gospi u Quadalupu i da ponese na dar voštanicu od pet librica. Kolumb posegne prvi i izvadi bobicu s križem. Pak na isti način učiniše drugi zavjet blaženoj Gospi u Loretu; a ovoga puta izvadi bobicu s križem neki mornar. Kolumb mu obeća, da će mu platiti troškove. Učiniše i treći zavjet svetoj Klari u Mogueru, da će dati reći svečanu misu i da će bditi svu noć u crkvi. Kolumb izvadi bobicu s križem po drugi put.

Oluja je medjutim svedjer trajala, a pogibao sve to očevidnija. S toga se još jednom zavjetovaše, da će svi zajedno bosonogi i u košulji otići odmah k najbližoj crkvi blažene Djevice. U ovoj dugoj i očajnoj borbi sa neumitnim elementom Kolumbu je moralo biti teško, veoma teško pri duši. Teško, jer od časa do časa mogao je koji val progutati Ninu, a Pinta, koje više nije bilo vidjeti, možda je već bila zaronila u bezdane morske. Misleći sada samo na to, kako bi spasao barem svoje djelo, a s njim i svoje ime, napisa u kratko najvažnije dogadjaje na pergameni, zapečati je i upravi je na ime kraljeva španjolskih, s dodatkom, da će biti plaćeno tisuću dukata onomu, koji bi predao smotak onako zapečaćen. Omota ga dobro povoštanim platnom, koji ovije debelom korom od voska, spravi sve u jednu bačvicu, zatvori ju i baci ju u more. Mornarima reče, da je ovako ispunio poseban zavjet. Ali bojeći se, da bi se mogla izgubiti i ova uspomena, napiše drugi list, osigura ga isto onako kao što i prvi, a bačvicu stavi na krmu u nadi, da bi ova mogla lašnje biti nanesena na obalu, ako karavela još ustraje i ako se mora razbiti gdjekud o kraj. „Ja bih ovo sve bio podnio, piše Kolumb kraljevima, sa više ustrpljivosti, da je samo moja osoba bila u pogibli, jer znam da je svevišnji Stvoritelj gospodar moga života; a i prije sam bio u pogibli života. Ali me je neizmjerno boljelo i mučilo, promišljajući, da pokle nego zadobih od Boga snagu i potrebitu pouzdanost, da pokušam ovaj pothvat i pošto ga evo srećno izvedoh, u času kad sam mogao uvjeriti protivnike i steći Vašim Visočanstvima slavu neizrecivu, da je baš onda božja volja htjela, da mojom smrću sve uništi .... A vrhu svega mi je kipjelo srce misleći na svoja dva sina, koja bijah ostavio na nauke u Kordovi; sami, bez zapleća, u tudjini ne bi se bili mogli nadati ničemu od očeve uspomene, jer se ništa ne bi znalo, koliko im otac bijaše učinio i pretrpio u službi Vaših Visočanstva. Neka što me je s jedne

strane tješila vjera, koju sam imao u gospodina Boga, da ne će dopustiti, da ostane nedovršeno djelo slavno po crkvu njegovu i koje sam izveo sa toliko truda i uz toliko suprotivština; ali s druge, promišljajući na grijehe, mislio sam, da me je Bog u svojoj nedokučivoj mudrosti hotio pedepsati, da me je hotio lišiti one slave, koja bi mi na ovom svijetu bila došla od mojega djela."

Sutradan napokon vrijeme krenu na bolje, a u osvitak 15. februara čuli se utješljivi glasovi: kraj, kraj! Veselje, koje je sad vladalo na Nini, nije bilo manje nego kad bijahu ugledali za prvi put obale neznana svijeta. Zemlja se vidjala u istoku-sjeveroistoku. Piloti se okupe, da nagadjaju, koja je. Jedni su govorili, da je ono Madera, drugi, da je ono hridina Cintra nedaleko od Lisabona a treći, da je ono obala španjolska. Kolumbovi se računi nijesu slagali s računima pilotâ; po njemu onaj je kraj morao biti koji otok Azorskog ostrvlja. Tako je i bilo!

Na 18. u jutro baciše srećno sidro nekud na sjevernu stranu otoka Sv. Marije. Admiral otpremi na kraj čamac, da razvidi mjesto i da pronadje koje sigurnije pristanište. U smrknuće jedan čamac donese na brod na ime Kastanede, upravitelja otoka, piladi i kruha uz poruku, da žali, što nije glavom mogao da dodje.

Kolumb sjeti sutradan družinu, da valja ispuniti zavjet. Krajem a nedaleko od mora bio je samostan posvećen blaženoj Djevici. Pošto svi nijesu mogli ostaviti brod na jedanput, podje najprije polovica njih bosonoga i u košulji. Admiral ostane na brodu. Jedva što bili u crkvi, dodje Kastaneda s oružanom silom, opkoli ih i uapsi ih. Admiral, koji za ovo nije ništa znao, videći, da je podne blizu a da ih još nema s kraja, posumnja, da bi mogla biti kaka nevjera. Nakon malo eno vidi na kraju četu konjanika, koji razjahuju konje, spuštaju se u čamac i voze put Nine. Shvati odmah, da se nešto plete, pak naredi svojima, neka su pripravni na obranu. Kad čamac blizu, a unutra Kastaneda. Šara riječima i previja se; na što mu Kolumb zaprijeti, ako mu ne povrati družinu, da ne će ostaviti otok prije nego zarobi sto Portugiza. Kastaneda otide, a Kolumb podje da traži shodnije pristanište. Vjetar ga zanese daleko od otoka i tek se na 23. večer dokopa zaliva Sv. Marije. Videći upravitelj, da je Kolumb kadar izvesti ono, što je obrekao, pusti mornare na slobodu. Po onom, što su pak ovi pripovijedali, Kolumb razabra, da se kralj portugiški bojao, da bi izvedenje Kolumbova

pothvata moglo štetovati Portugiškoj, pak s toga bio i naredio svukud po svojoj kraljevini, gdje ga nadju, da ga uhvate.

Na 24. Nina zajedri put Španjolske. Za tri dana vrijeme je bilo povoljno, ali na sto dvadeset pet lega daleko od glave Sv. Vincenca nadje protivan vjetar i more veoma uzburkano. Na 2. marta bukne od jedne strašna oluja. Sila vjetra otpuhne im sva jedra. Kolumb je sada po drugi put bio gotovo kao izgubljen. I u ovoj teškoj prigodi obrati se k Bogu. Učiniše svi složno zavjet, da koga doskoči, da ide bosonog i u košulji k Gospi u Huelvi. I ovaj put doskoči Kolumba. Zavjetovaše se pak još, da će svi postiti prvu subotu, pošto se usidre. Na 4. marta na večer oluja kao da je sakupila sve svoje sile. Valovi se dižu kao brda a nesrećna Nina pluta po njima i uvija se kao kakova igraljka. Kad od jedne zabljesnu strašno. U onoj sinjavini raspoznaše, da nijesu daleko od kraja. Kraj! Kraj! Ova riječ, koja je u drugim prilikama bila znak spasa, sada se očitovala kao znak propasti. I zaista vjetar je Ninu zanosio put kraja; a kad dodje na kraj, što će biti od nje, što li od družine? Valovi oceana i pri tihom vremenu pjene se na obalama, a što mora biti sada pri ovakovu bjesnilu? Brod je bio bez jedara. Pogibao još veća, jer su ga tako valovi i vjetar zanosili sa sobom.

U osvitak razabraše, da su nedaleko od otoka Cintre na ušću Taja. Kolumb je imao razloga, da se boji Portugiza, ali ipak nije bilo kud, valjalo se ukloniti pogibli, koja je prijetila, i od dva zla odabrati manje, pak zaplovi rijekom i usidri se pokraj Rastela, na tri sata poslije podne. Napisa odmah list i otpremi ga svojim kraljevima. Pisa takodjer kralju portugiškomu moleći ga, da mu dopusti, da dodje s brodom u Lisabon. A da raspirši svaku sumnju, doda da ne dolazi ni iz Quineje ni ma iz koje zemlje portugiške, već iz Indije, koju da bijaše otkrio ploveći put zapada. Sutradan Don Alonzo de Acuna, zapovjednik nekog ratnog broda, koji bijaše ondje usidren, posla čamac k Nini s nalogom, da Kolumb mora odmah k njemu na brod, da pokaže svoje dokumente. Ali Kolumb odvrati, da mu dostojanstvo ne dopušta, da ostavi brod i da daje račune ma komu, da je on admiral kraljevine Kastiljske, a kao takov da ne može nikud. Poslanik mu na to reče, neka pošalje koga drugoga u mjesto sebe; ali mu Kolumb odvrati, da ne sluša zapovijedi ma čije i da će se samo sili pokoriti, jer da admiral kastiljski mora da prije život izgubi, nego što preda kojega

od svojih u ruke tudjincu. Ove riječi ovako odvažne i odrješite uvjeriše poslanika, da valja postupati obzirnije, pak zamoli, neka bi mu dajbudi pokazao kraljevske povelje, što Kolumb i učini. Kad Acuna razabrao kako stoje stvari, podje odmah ka Kolumbu uz glazbenu pratnju i iskaza mu pristojnu počast.

Po okolici glas se već bio prosuo o Kolumbovu dolasku. Teško je opisati utisak, koji je ta vijest bila učinila u glavnom gradu Portugiške. Rijeka je vrvila čamcima; svi su hodili da razgledaju čudovišta nepoznata svijeta. Na 8. marta eto Kolumbu lista od kralja Ivana, koji ga lijepo pozdravlja, čestita mu na uspjehu i pozivlje ga na dvor u Valparaiso. Ovaj ga poziv ne uzradova i rado bi mu se bio oteo, ali nije bilo kud, valjalo se odazvati. Kad bio nedaleko od kraljevskoga doma, došli mu na susret prvi dvorski časnici, da ga svečano uvedu pred kralja, koji ga primi ljubazno i milostivo. Što se rijetko zbivalo na dvoru, čini ga da sjedne spram njega i da se pokrije.

Kralj se bojao, da otkrivene zemlje možda leže u okviru Papine bule, po kojoj su morale pripadati Portugiškoj sve one zemlje, koje bi Portugizi otkrili od glave Nun do Indije, pak se izvijesti potanko o položaju i o smjeru, kojim je plovio. Kraljevski savjetnici bili su većinom oni isti, koji su straga nekoliko godina bili navalili na Kolumba, da je sanjar i rugali se njegovoj osnovi. Sada ih je ovo sve bilo smutilo i obružilo pred samim kraljem, pak kivni na Kolumba savjetovaše kralja, neka bi ga dao smaknuti. Ova nevjera teško da bi mogla biti vjerovana, da ne nalazi potvrde kod samih povjesničara portugiških, kao što su Vasconcelez i Garcia de Reesende. Ali je kralj bio odviše plemenit, a da bi pristao na tako podlo izdajstvo.

Na 11. marta Kolumb se oprosti od kralja, koji posla zapovjednika Martina de Noronna i mnoge druge odlične ličnosti, da ga otprate do broda. Putem se svrati u samostan Sv. Stjepana u Villafranci, da pozdravi kraljicu, koja je ovdje boravila. Na 13. marta digne se na jedro i zajedri put Španjolske, a nakon dva dana doplovi srećno u Palos. Bilo to na 15. marta u petak o podne, nakon sedam mjeseci i dvanaest dana, što se bijaše otputio. Da zabilježimo i ovu. U petak bijaše odjedrio put nepoznata svijeta, u petak ga bijaše otkrio, u petak ostavio da javi Evropi veliko otkriće, u petak napokon bio je na povratku u Palos.

Napomenimo, da je najveći dio družine bio iz Palosa; u Pa-

losu su se dakle najviše i zanimali za sudbinu putnika, za kojih se poslije odlaska nije znalo ništa na svijetu. Pak se nagadjalo svakojako. Ona je zima bila veoma oštra i rdjava za pomorce uopće; vremena ružna a oluje česte i strašne, pak se općenito držalo, da je brodovlje izginulo. Ko da opiše onaj trenut, kad se karavela pojavila začudjenomu pučanstvu! Muško i žensko, staro i mlado sve leti k žalu da vidi bolje, da čuje, otkud i kako, pak i gdje su druga dva broda, zašto i njih nema tu, kad je tu Nina. Mnoga majka roni suze radosnice a mnoga žena plače još muža, kojega u družini ne može razabrati. A netom se saznalo, da je Kolumb na brodu, sva zvona počela slaviti. Kad se pak iskrcao, svi ga pozdraviše ushitno, zanosno i svi ga otpratiše u crkvu, kamo podje da zahvali Bogu na tolikoj milosti. Još se po gradu orili radosni usklici ushićene svjetine, kad eto na večer dolazi i Pinta, koju ona oluja bijaše zanijela u zaliv Biskajski i prisilila, da se usidri u Bajonnu. M. A. Pinzon držeći admirala za izgubljena a s nakanom, da ga na dvoru svakako preteče, bijaše napisao i poslao kraljevima poduži list, kazujući u njem stvari i dogadjaje na svoj način, s molbom, da bi mu naredili, kada bi mogao doći pred njih, da im izvijesti o velikom otkriću. Možemo pomisliti, kako ga je moralo zazepsti, videći u luci kako se ponosno vije admiralova zastava, kako Paloško gradjanstvo bijaše Kolumba dočekalo. Pokunjen i osramoćen iskrca se na kraj u kasnu noć i podje ravno kući, čuvajući se, da ga ko ne vidi. Sve dok je admiral ostao u Palosu, nije se usudio izaći na božje svjetlo. Dodje mu i odgovor od kralja, ali ne onakav, kakvomu se bio nadao u Bajonni. Kraljevi su ga korili s nedostojna ponašanja i kazivali su mu, ako će na dvor, da dodje u pratnji Kolumbovoj. Ovaj ga kraljevski ukor ucvili i uništi. Razboli se i nakon malo dana umrije! Žalosna sudbina zaista za muža, koji bijaše ipak toliko doprinio k izvedenju velike osnove, ali pravedna svakako, jer izdajstvo briše više u trenutak, nego što krepost može osnovati i uraditi za godine i godine.

Čuvši Kolumb, da su kraljevi u Barceloni, pomisli od prve da podje onamo s karavelom; ali je Nina bila u tako žalosnom stanju, da je od te nakane valjalo da odustane. Odluči dakle, da podje krajem, a medjutim javi im listom svoj srećan dolazak u Palos.

Vijest o Kolumbovu povratku a još više o čudesnim stvarima, kojih je bio nosilac, potrese čitavim dvorom. Ferdinand i Izabela

odgovoriše mu odmah prijaznim pismom, čestitajući mu uspjeh i pozivajući ga, da što prije dodje na dvor, neka bi se mogla odmah prirediti nova ekspedicija; dajući mu medjutim oblast, neka naredi u Sevilji i drugdje sve, što mu se čini shodno i potrebito, da se brodovi što skorije uzmognu opremiti. List je nosio ovaj naslov: „Don Kristoforu Kolumbu, našemu admiralu Oceanskomu, potkralju i upravitelju otoka otkrivenih u Indiji".

Kolumb se dade odmah na posao. Odredi sve, što je odlazak brodova moglo pospješiti i krene put Barcelone, uzevši sa sobom Indijance i sve što je mogao slutiti, da će kraljeve zanimati i pružiti im sliku otkrivenih zemalja.

Sad se u Španjolskoj gotovo samo o Kolumbu govorilo. Kud je prolazio, svak je tražio, da se nagleda i njega i stvari, koje bijaše donio iz Novoga Svijeta. Svi otmeniji htjeli su da s njim govore, da ga ispitaju, da ga zadrže. To je i razlog, da je toliko odocnio na putu i da je prispio u Barcelonu tek okolo polovice aprila. Ulaz u Barcelonu bijaše pravo slavlje. Po kraljevskom nalogu podje mu na susret odabrana četa mladih vitezova; a za ovima sjatilo se mnoštvo znatiželjna svijeta. Vas grad bijaše nakićen zastavama i slavolucima; svagdje kud je morala proći povorka, bijahu razastrti sagovi. Sve ulice pune puncate svijeta; ljudi i žene zbijene na prozorima, a množina po kućnim krovovima. Kolumb je zaista morao biti zadovoljan; zadovoljan osobito, promišljajući na one mnogobrojne svoje protivnike, koji su sada morali gledati njegovu slavu. Na čelu je povorke bila kraljevska zastava, ona ista, koja se vijala u Novom Svijetu, a do nje četa oružanih mornara. Za njom mornari, koji nošahu razne životinje i razne plodove, nepoznate u Španjolskoj. Drugi su mornari nosili indijansko oružje i zlato. Dolazili su pak Indijanci a po za njima Kolumb, okružen od časnika i pilota. Svak je pozdravljao admirala otkrivene glave. Ako je doček i ulaz u Barcelonu bio sjajan, još je sjajniji bio doček na dvoru.

U velikoj i prostranoj dvorani dizao se bogato nakićen kraljevski prijestol. Oko kraljeva kraljević Ivan i svi dvorski i državni dostojanstvenici. Kolumb stupi u dvoranu sigurnim korakom i dostojanstveno. Kad je došao blizu prijestola, kraljevi ustanu. Kolumb kleknu i hoće da poljubi ruke svojim gospodarima, koji mu to jedva dopustiše. Pak kraljevi narediše, neka sjedne pred njih,

što je bilo izvanredno na onom dvoru, na kojem se toliko držalo do ispraznih običaja. Kad kraljevi razabrali iz njegovih usta znamenitost i važnost otkrivenih zemalja, ustadoše s prijestola i bacivši se na koljena, suznim očima zahvališe Bogu.

Ne prodje mnogo, i sva je Evropa znala za veliko Kolumbovo djelo. Nu još ga niko nije razabirao u pravoj njegovoj veličini. Sudilo se općenito onako, kao što je sudio i sam Kolumb, da je naime Kuba istočni kraj Azije, pak s toga i prozvaše one zemlje: „Zapadne Indije“.

Kolumb imadijaše u Barceloni poseban stan, koji je odgovarao njegovu dostojanstvu. Na dvoru imadijaše slobodan pristup. Kraljica ga je često htjela u svojem društvu, a kralj se rado šetao po gradu u družbi admirala i kraljevića Ivana. Da bi Kolumbovo ime ostalo spojeno na vijeke sa ovako velikim djelom, podijeliše mu grb, u kojem je dolazio jedan dio kraljevskoga grba opkoljen otočjem i morem uz pet sidara. Poslije Kolumbove smrti, valjda taknut od nepravde, kojom mu bijaše odvratio, kralj dade uklesati na grb, što je bio na grobnoj ploči, ove riječi:

Por Castilla y por Leon
Nuevo mundo halló Colon.*

Ove riječi nose i danas na grbu njegovi potomci.

Nakon počasti, što mu ih kraljevi bijahu iskazali i koje su mu danomice iskazivali, admiral se najviše radovao onim počastima, koje mu dodjoše sa strane velikoga kardinala Pedra Gonzaleza de Mendoza. Kad je bio jednom kod njega na objedu, jedan od pozvanika, ne znajući sakriti nenavidnost, koja ga je pekla, upita ga, e da li misli, da se niko drugi ne bi možda bio našao, da izvede ono, što on bijaše izveo. Kolumb mu ne odgovori, već uzme jaje i zamoli prisutne, neka bi kušali, ako bi komu pošlo za rukom, da mu ostane stojeći na jednom vrhu. Svi kušaju na poredje, ali uzalud. Tada ga uzme admiral, pritukne mu vrh, i jaje ostane osovljeno. Ovako je Kolumb odgovorio nenavidnomu upitu, dokazujući da nema lašnje stvari, nego učiniti ono, što su već učinili drugi.

Vidjeli smo, da je papa Martin V. bio darovao Portugiškoj sve zemlje, koje bi otkrila od glave Nun do Indije. Sada je Španjolska morala nastojati kako da sebi očuva zemlje, koje joj Kolumb bijaše otkrio, a u tu je svrhu valjalo zadobiti papinu privolu.

* Za Kastilju i Leon novi svijet obreo Colon.

Ferdinand dakle otpremi u Rim naročito poslanstvo, neka bi navijestilo svetomu ocu novo otkriće, naputilo ga, da otkrivene zemlje ne leže u okviru darovštine, što je crkva bila učinila Portugiškoj, te ujedno ishodilo, e da bi se sveti otac udostojio osigurati posebnom bulom kraljevini Kastiljskoj nove zemlje pak i one, koje bi poslije otkrivene bile. Aleksandar III. privoli odmah, te bulom od 2. maja god. 1493. podijeli kraljevima španjolskim sva ona prava na otkrivene zemlje, koja je imala i Portugiška na zemlje duž obala afričkih. A da ne bi došlo do razmirice i do sukoba izmedju dviju država, Aleksandar proglasi nakon dva dana drugu bulu, kojom je predjele oceanske podijelio od jednoga do drugoga pola meridijanom, što prolazi sto lega Azorskom ostrvlju u zapad i ujedno odredio, neka su Španjolskoj sve zemlje na zapadu, a Portugiškoj sve zemlje na istoku od onoga meridijana.

Znalo se u Španjolskoj, da je Portugiškoj teško, što će eto otkrivene zemlje pasti u ruke španjolske, pak čim su poslanici ugovarali s papom, lukavi je Ferdinand živo nastojao da što prije opremi znatno brodovlje za drugo putovanje. Ivan II. udari uzalud u diplomatične spletke, kako bi svoje nakane zabašurio, jer je bilo teško prevariti domišljatoga Ferdinanda. Kad je došla iz Rima papina bula o razdiobi zemalja, Ivan II. razabra, da ga Ferdinand bijaše nadmudrio.

Da bi odmah bilo reda u općenju s Novim Svijetom, bi osnovan kraljevski savjet za Indije, sa sjedištem u Sivilji, kojemu postaviše na čelo Ivana Rodrigueza Fonsecu. Drugi sličan savjet morao je biti ustrojen na Haitskom otoku, pod nadzorom samoga admirala. Posao oko opreme i opskrbe potrebitih brodova bio je u velike olakoćen i Fonseci i Kolumbu od mnogobrojnih kraljevskih naredaba, koje su sve disale najgorim apsolutizmom. Samo na 23. maja kraljevi potpisaše sedamnaest takovih naredaba, u jednoj od kojih je bila i zapovijed, da svi brodovi primorja Andaluškoga moraju biti na svaki zahtjev spravni na put. A pošto je valjalo nastojati o pokatoličenju urodjenika, bi odredjeno dvanaest svećenika, a medju ovima i otac Bernard Buyl, kojega papa imenova vikarom apostolskim u Novom Svijetu. Prije nego što se Kolumb otputio iz Barcellone, kraljevi potvrdiše ugovor, koji s njim bijahu sklopili. Predadoše mu kraljevski pečat i vlast, da može u Novom Svijetu izdavati naredbe u ime kraljeva i da može za svoje odsutnosti postaviti namjesnika.

Ne prodje mnogo, a sedamnaest brodova bilo je skoro sasvim gotovo. Bijahu nakrcani svim onim, što se znalo i moglo slutiti, da može biti od potrebe i od koristi u Novom Svijetu. Bi ukrcano konja, životinja svake vrste osobito pitomih, raznih stabala kao pruća od loze, sjemenja svakojakih zeleni, a napokon mnogo zrcala, zvončića, crevalja, kapa i drugo.

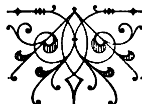
Glas o bogastvu otkrivenih zemalja bijaše mnoge namamio, da se pridruže pothvatu. Nasta prava utakmica, ko da bude primljen, ko da bude ukrcan. Svak je mislio, da je čovjeku dosta samo otići onamo, da se pak povrati bogat i čestit. Svjetinom su kolali glasovi, da je onamo rijekâ, kojima su korita puna zlatnoga praha, da ima brežuljaka posijanih zlatom i dragim kamenjem, da ima obala, što se sve sjaju od samoga biserja. Množina mladih hidalga (vitezova), opojena ratobornim duhom u ime slave i kršćanstva, sanjala je u Novom Svijetu zemlju, u kojoj bi se mogli proslaviti, jer se uopće mislilo, da otkrivene zemlje nijesu daleko od možnih vojska Velikoga Kana, koji da će se sigurno oprijeti oružanom silom napredovanju Španjolaca. S toga mnogi časnici dvorski i mnogi vitezovi andaluški ishodiše dopust, da prate admirala; a oni, kojima ne podje za rukom, da budu upisani kao redoviti učesnici, ukrcaše se kao dobrovoljci na svoje troškove.

Bilo je odredjeno s početka, da sve vojske skupa bude tisuću na broj; ali kad se brodovi otputili, našlo ih se tisuću i pet stotina. Izmedju svih ovih isticao se Alonzo de Ojeda, mezimče španjolske mladosti, znamenit sa svojih ličnih vrlina, i koji je u Novom Svijetu pak postao junakom od tisuću priča. Kolumb bijaše zapitao za svoju osobu nekoliko podvornika, čemu se Fonseca bijaše usprotivio, navodeći za razlog, da je na brodovima dosta ljudi, koji ga mogu služiti i dvoriti. Ali kraljevi dadoše pravo Kolumbu i naložiše Fonseci, neka bi admiralu odredio deset služinčadi i neka bi u svem nastojao, da mu ugodi i učini po volji. Ovo sve raspali u toliko Fonsecu, da je pak postao krvni i kobni Kolumbov neprijatelj.

Brodovi, odredjeni za put, bijahu sakupljeni u Cadixu; nu još svi ne bili sasvim gotovi, kad se prosuo glas, da se jedna karavela portugiška već zaputila put otkrivenih zemalja. Kolumb javi stvar kraljevima i predloži im, da bi poslali za njom u potjere. Ferdinand otpremi odmah poslanika u Lisabon. Ivan II. odgovori, da se to dogodilo bez njegova znanja, ali da će krivce svakako

kazniti, a u tu svrhu da će poslati tri karavele, da onu prvu prisile na povratak. Ovaj odgovor pobudi u Ferdinanda veliku sumnju; s toga naredi Kolumbu, neka se zaputi što prije, ne bi li one karavele dostignuo i uzaptio; a Fonseci, neka gleda da bude dobro obaviješten, ako bi se koji drugi brod portugiški zaputio put zapada, u kojem slučaju da odmah pošalje za Kolumbom dvojaki broj brodova. Nakane Ivana II. ostale su medjutim tajne, a Kolumb nije u Novom Svijetu naišao ni na jedan brod portugiški.

Dodje napokon dan 25. septembra g. 1493. Premda je još bilo rano jutro, na brodovlju i na obali bila je silna vreva ljudi. Jedni su se spremali rado i oduševljeno na novi put, a drugi su ih veselo puštali, puni nade u bogatstvo, kojemu su se s vremenom nadali. Kolumb dodje na brod, dopraćen od svojih sinova Diega i Fernanda, kojima se čitala na licu radost s očeve slave. Kud su prolazili, svjetina ih je zanosno pozdravljala a oca im blagosivljala. Još prije osvitka brodovlje rastvori jedra i ostavi luku. S Kolumbom bijaše se ukrcao i mladji mu brat Don Diego.

IX.

Odlazak na drugo putovanje. — Otkriće Malih Antila. — Kanibali. — Portorico. — Povratak na Haiti. — Sudbina posade Nadividadske. — Caonabo. — Kolumb osniva grad Izabelu. — Razočaranja. — Zlatni rudnici Cibaoski. — Nemiri u naseobini. — Tvrdja sv. Tome. — Opeta Caonabo.

Po naputku, što ga bijaše primio, Kolumb se držao daleko od obale portugiške zaputivši se put ostrvlja Kanarskoga. Na 5. oktobra pristane na Gomeru, da popuni živež i hranu, a tu nabavi i nekoliko telića, koza i svinja, sa svrhom da ih pak ostavi na Haitiu. Uzme i sjemena od naranača, kedara, pipuna i drugog voća. Na 7. oktobra u jutro pozove k sebi zapovjednike raznih brodova i predade svakomu po jedan zapečaćeni list, koji su mogli otvoriti jedino u slučaju, ako bi ih nevrijeme od njega odijelilo. U listu je bio naznačen put i smjer, kojega bi se morali držati, da uzmognu prispjeti k prijestônici kacika Guacanagaria. Netom ponestalo s vidika najzadnjih otoka evropejskih, Kolumb okrene nešto više put juga nego to bijaše učinio na prvome putu, a to u nadi, da bi se tako možda mogao namjeriti na otočje Karaibsko, o kojem su mu Indijanci kazivali toliko zanimljivih stvari. Za mnogo dana vrijeme je bilo uvijek lijepo, a vjetar povoljan. Na 24. oktobra bili su već četiri sto lega na zapadu od Gomere. Sad nije bilo više po moru onih trava, što ih prvi put bijahu susreli. Dne 27. na noć bukne od jedne jaka oluja, pade silna kiša uz veliko bljeskanje i strašnu grmljavinu. Družina na brodovima već gotovo da je Bogu dušu preporučala, kad se eto pojavlja na jarbolima vatra sv. Nikole, koja ih u brzo umiri, jer u onom pojavu mornar vidi još i danas biljeg lijepa vremena. I zaista oluja potraja samo četiri sata. Na 2. novembra god. 1493., po boji mora, po valovima, po promjeni

vjetra i još po mnogim drugim biljezima, Kolumb prosudi, da kraj nije daleko. Tako je i bilo! S toga naredi, neka svi brodovi umanje jedra i neka su straže svu noć na oprezu. I u ovoj se prigodi zrcali veliko Kolumbovo iskustvo i oštro mu mornarsko oko; i u ovoj se prigodi razabire, da ga je samo sistematično bilježenje pojava moglo dovesti da sudi ovako točno u doba, kad su drugi plutali po moru na sreću božju.

U cik zore sa admiralova broda razlegne se vika: kraj, kraj! Kad se razdanilo, eto na vidiku krasna i brežuljasta otoka. A budući da je bila nedjelja, Kolumb mu nadjene ime: Dominica. Kako se brodovlje približavalo, eto još drugih otoka, a papige i druge ptice prelijeću na jata s jednog ostrva na drugi.

Ovako je Kolumb bio otkrio Male Antile; a pošto ne nadje prikladna pristaništa na Dominici, krene k drugomu otoku na desno, koji prozva Maria Galante. Tu sadje na kraj i uobičajnim načinom prisvoji u ime kraljeva španjolskih i ovaj i sve bližnje otoke. Otok je bujio zelenilom i proraššem, ali na njemu ni živa duha. S toga podje na drugi veći, što bijaše nedaleko u sjeveru, koji prozva Guadalupa. Na 4. novembra u jutro posla na kraj nekoliko ljudi, ne bi li došli do razgovara sa kojim urodjenikom; ali netom ovi ugledali Španjolce, pobjegoše u goru; a strah bijaše toliki, da su mnogi roditelji zaboravili sahraniti svoju djecu. Selo je bilo kako obično od kojih tridesetak kuća, poredanih naokolo, tako da je po srijedi ostajao trg. Potleušice naličile su onim na Kubi i na Haitskom ostrvlju; bile su kako i ove načinjene od debla stabala isprepletenih trstikama i granjem, a pokrivene lišćem od pôme. Postelje su im bile od pamuka a kućno posudje od zemlje. Bilo je tu mnogo ispredena pamuka, mnogo strijela s vrhom od kosti, dosta gusaka i papiga. Tu se Evropejci namjerili za prvi put na ananas, a za čudo nadjoše tu i ostataka neke ladje, koja je morala biti evropejska i koju su onamo valjda bile nanijele struje. Nego vrhu svega ih iznenadi i neugodno dirnu, videći po zemlji razbacanih ljudskih košćurina, što ih navede na misao, da to moraju biti stanovi okrutnih Kanibala, koji su toliko zadavali straha i trepeta mirnim i dobroćudnim stanovnicima drugih otoka. Pošto se mornari povratili na brod, Kolumb proslijedi dalje i pošto prevali dvije lege puta, nadje prikladno pristanište, gdje se i usidri. Bilo je vidjeti nekoliko sela nedaleko od obale, ali su urodjenici svi bježali u goru, netom bi brodove ugledali. Sutradan posla na kraj neko-

liko ljudi, koji dovedoše na brod jedno dijete i nekoliko žena, od kojih su jedne bile slobodne a druge ropkinje. Po ovim su ženama razabrali, da su ovaj otok i još i druga dva u savezu, da ratuju protiva ostalih otoka; da jedu ubijene neprijatelje i zarobljenike, a budući da im žensko i dječije meso nije toliko po ćudi, da pridrže zarobljene žene, neka radjaju, a djecu da tove, dok ponarastu, da ih pak pojedu u kojoj svečanoj prigodi. Možemo pomisliti, kakov je utisak moralo učiniti na Španjolce ovo kazivanje, a tim više, što se one večeri ne bijaše povratio na brod Diego Marquez sa još osam momaka. Sutradan u zoru otpravi Kolumb jaku četu, neka bi tražila po okolici, ali uzalud. Španjolce je zeblo srce prevrćući po zapuštenim kućama urodjenika, koji su svi pred njima bježali glavom bez obzira. Gotovo u svakoj kući našli su ljudskih ostataka, a napose lubanja obješenih o zidu, koje su im rabile kao posude. U nekim potleušicama nadjoše ljudskog mesa gdje vjesi na sušilo, a u drugim ljudskog mesa nataknuta na ražanj i gotova za pečenje. Namjeriše se i na skoro osječenu glavu mlada čovjeka, iz koje je još kipjela krv; jedan dio trupla na ognju da se kuha, a drugi dio nataknut na ražanj da se peče. Ovo je sve mučilo u velike i admirala i vojsku, promišljajući na sudbinu, koja je valjda već bila zatekla izgubljene drugove. Navrvi medjutim na brodove mnoštvo žena zarobljenih po bližnjim otocima, koje same a koje s djecom, da pitaju utočišta i da se sahrane. Kolumb ih obdari zvončićima i drugim sitnarijama i otpremi silom na kraj, ne bi li tako namamio kojega urodjenika, da dodje na brod. Ali uzalud; već nakon malo one iste žene povratile se na brod bez dobivenih darova, koje im gospodari bijahu oduzeli. Sad su još vruće molile Španjolce, da bi ih uzeli na brod. Kolumb im se smilova i ukrca ih. Ove su pak još pripovijedale, da je ovaj čas otok gotovo bez muških glava, jer da su svi otišli sa svojim kacikom na lov ljudskog mesa po bližnjim otocima; da su ostale same žene s djecom, da brane otok od namjerne koje navale; a žene da su isto tako i okrutne i odvažne kao što i muževi.

Bilo je prošlo toliko dana da se za Diega Marqueza i za drugove mu nije ništa znalo, pak ih je Kolumb bio pregorio i već dao nalog da se putuje, kad ih eto od jedne na obali nedaleko brodova. Jedva da su ih mogli raspoznati, toliko su ih pretrpljene patnje bile ubatalile. Kako su pak kazivali, bili su se izgubili u nekoj gustoj šumi.

Na 10. novembra brodovi krenuše dalje put sjeverozapada. Kolumb je držao, da će ovako naići na Haitski otok, koji ga je

najviše zanimao poradi posade, koju ondje bijaše ostavio. Namjeri se na mnoge otoke; prvi nazva Monferrato, koji je po kazivanju Indijanaka bio ostao pust, jer Karaibi bijahu pojeli sve pučanstvo; drugi nazva S. Maria la Rotonda, treći S. Maria l' Antigua a četvrti San Martino i tako dalje. Na 14. novembra vrijeme okrenulo na gore, pak se brodovi usidrili na otoku Santa Croce. Kolumb posla na kraj oružanu četu, neka bi razgledala okolicu. Španjolci ne nadjoše od prve ni žive duše; vidješe samo pustu jednu varoš, jer se stanovnici bili razbjegli i sakrili u šumu, u kojoj nadjoše nekoliko žena i djece, većim dijelom roblje onih kanibala. Kad su bili u čamcu da se odvezu na brod, eto iza nedaleka uvora jedne indijanske kanoe a u njoj četiri muške glave, dvije ženske i jedno dijete. Indijanci su bili tako upiljili oči u brodove, da nijesu vidjeli čamac, a još su se manje dosjetili, da im ovaj siječe put i da vozi na njih. Ugledaše ga samo, kad im bijaše blizu. Uhvatiše vesla da pobjegnu, ali je bilo već kasno. Pak svi kao jedan stanu strijeljati na Španjolce. Dva Španjolca padoše ranjena. Znajući Evropejci za otrovne indijanske strijele, da samo što prije onemoguće urodjenicima svaki daljni napadaj, nagnaše čamac svom silom na kanou i prevrnuše je. Ali se Indijanci nijesu ipak htjeli predati. Premda su bili u moru, ipak su se još svedjer branili. Ali je borba bila odviše nejednaka, pak jedan po jedan padoše svi u ruke Španjolaca. Jedan urodjenik, težko ranjen, izdahne nakon malo, a od dva ranjena Španjolca, umrije samo onaj, kojega bijaše ubola otrovna strijela. Po načinu i po obziru, kojim su Indijanci postupali prema jednoj od onih žena, Španjolci su zaključili, da je ono valjda žena kojega poglavice, što je možda bio i razlog, da su se onako viteški i odvažno branili. Petar Martire, koji je ove Indijance pak vidio u Španjolskoj, pripovijeda, da je u njihovu pogledu bilo nešto živinsko, ogavno i odurno, tako da ga mnogi nijesu mogli podnositi. Po onom, što se moglo doznati, kaže Tarducci, o ovom okrutnom plemenu, reklo bi se, da se ovo sa Floridskog poluostrva malo po malo bilo preselilo na one malašne otoke, što od Floride idu skoro na krug do Pariaške obale. Misli se, da su mnogi prošli i u južnu Ameriku. Otok Guadalupa bio im je glavna tvrdja au svoje s nečovječje pothvate poduzimali po onim otocima, koji idu od Tabaga do Portorica.

Kolumb proslijedi i namjeri se opeta na mnoštvo otoka. Prvomu nadjenu ime S. Orsola a druge prozva od jedanaest tisuća djevica.

Prispije napokon na lijep i velik otok, koji su Indijanci zvali B o r i q u e n, a koji se danas zove P o r t o r i c o. Ovo je bila domovina onih jadnih žena, koje su u Kolumba bile isprosile milost, da ih povede sa sobom. Indijanke su kazivale, da su ovdje ljudi mirni i dobri, koji da su uzimali oružje samo onda, kad ih je nevolja silila da se brane od svojih krvnih neprijatelja. Ploveći čitavi jedan dan onom obalom, brodovlje se napokon usidri u lijep zaliv na zapadnoj strani otoka. Španjolci nadjoše tu lijepu varoš, kakove još ne bijahu vidjeli nigdje u Novome Svijetu. Široka i ravna cesta spajala je varoš s obalom. Svukud naokolo krasni vrtovi nasadjeni plodonosnim stablima; sve lijepo obradjeno i simetrično poredano. Španjolci pomisliše, da ovo mora da je sijelo kojega poglavice. Medjutim u varoši ni žive duše. Brodovi ostadoše tu dva dana, ali nijedan urodjenik da se pokazao. Treći dan brodovlje krene put H a i t i a, na koji prispije na 22. novembra. Kolumb je neustrpljivo čekao onaj čas, kad će što doznati o posadi Nadividadskoj. Pošto pristane u luku Strijela (sada Semana) iskrca na kraj jednoga od onih Indijanaca, što ih bijaše poveo sa sobom u Španjolsku. Obuče ga lijepo, nakiti ga svakovrsnim igraljkama; ali ga Španjolci nijesu nikad više vidjeli. Tako Kolumbu ostane još samo jedan Indijanac, koji se na krštenju bijaše prozvao D i e g o C o l o n i koji mu za uvijek ostane vjeran i odan. Na 25. novembra brodovi se usidriše u Monte Cristo. Kad Španjolci na kraj, nadjoše na obali malašne riječice dvije lešine, jednu od odrasla čovjeka a drugu od djeteta. Prvomu je bilo vezano uže oko vrata, a ruke mu otegnute i vezane na križ za kolac. Nije se moglo raspoznati, jesu li one lešine od Indijanaca ili od Španjolaca, ali pošto je ono uže bilo španjolsko, Kolumb se poboja o sudbini naseobine, koja nije bila daleko. Bojazan se pokaza opravdana, kad sutradan otkriše druge dvie lešine, od kojih jedna bila je svakako španjolska. Na 27. novembra u kasnu noć brodovlje dojedri prema tvrdji, a od straha da se koji brod ne bi gdje nasukao, Kolumb se usidri na otvoreno. Dade medjutim odmah ispaliti dva topa, ali se niko nije odazvao. Svi pak upri očima put tvrdje, ne bi li ugledali koje svjetlo, ali uzalud. Stanu osluškivati, e da li bi čuli kakov žamor, kakov znak, ali nigdje ništa, nigdje nikoga. Sve pusto, sve mrtvo. Oko ponoći eto se vozi put brodova neka k a n o a. Kad blizu, a unutra jedan rodjak Guacanagariev, koji pita za Kolumba. Pošto dozna za brod admiralov podje onamo, ali se ne htje uspeti prije nego se uvjeri, da je Kolumb na brodu. Bijaše

donio u Guacanagarievo ime dvije zlatne obrazine, jednu za Kolumba a drugu za nekog zapovjednika. Kad ga admiral upitao za Španjolce, odgovori, da su jedni pomrli, drugi da su se poubijali u medjusobnoj svadji a treći napokon da su otišli na drugu stranu otoka i poveli sa sobom koji četiri a koji pet žena. Reče još, da je kacik Caonabo bio napao na Guacanagaria, izgorio mu selo i ranio ga, što je i razlog, da glavom nije ovamo došao. Ove su vijesti bile teške, ali Kolumba razveseli misao, da posada nije pala s koje navale sa strane urodjenika. Drug Guacanagarieva brata povjeri medjutim Indijancu Diegu, da ni jedan od posade nije više u životu. Diego, vjeran i odan, kaže odmah stvar admiralu. Ali je brat Guacanagariev tako prostodušno stvar bio ispripovijedao, da se admiralu nije nikako dalo posumnjati u njegovu iskrenost, a tim manje, što je po njegovu kazivanju sutradan Guacanagari glavom mislio doći na brod. Sutra osvane dan, ali niko živ da dolazi na brod. Prodje sve božje jutro, ali uzaludno svako čekanje. Sad Kolumb počne prispodabljati ovaj doček s onim, što ga na prvom putu bijaše doživio. Otpremi napokon na kraj čamac, neka razvidi, kako stoje stvari. Mornari potekoše odmah k tvrdji; ali imadu što gledati. U mjesto nje, same ruševine, a ovud onud rastrijeskani sanduci; još po tlima porazbacane i pokvarene hrane, odrtina evropejskih haljina; sve jasni biljezi zla udesa, što im drugove bijaše zatekao. Kolumb hoće da se glavom uvjeri o nesreći i sadje na kraj. Nagadja svakojako. Da je tvrdja bila porobljena, možda se koji Španjolac bijegom mogao spasti, pak možda životari skićući se po šumi, u nadi da mu otkud dodje pomoć. S toga Kolumb dade ispaliti nekoliko hitaca iz topova. Ali uzalud, jer ni prije ni poslije niko da se pozivu odazvao.

Sad pade sumnja na Guacanagaria, jer zašto nije održao obećanja, zašto nije došao na brod? Admiral podje da vidi selo. Selo je u istinu bilo izgoreno; u njemu nikoga živa. Kolumbu je bilo teško pomisliti na izdajstvo sa strane Guacanagarieve, ali njegova odsutnost u ovako teškom času bila mu je svakako nejasna. Nesrećni Arana bio je u svoje vrijeme dobio nalog, da zakopa dolje ispod tvrdje sve zlato, koje bi sakupio. Dok su jedni kopali, drugi podjoše da istražuju okolicu, ne bi li se na što namjerili. Legu daleko nadjoše pusto selo a u njem stvari evropskih, koje urodjenici nijesu mogli dobiti u zamjenu. U podrumu ispod tvrdje ne bi nadjeno ništa, ali nekud, ne mnogo daleko od tvrdje, ležalo je na

*

tlima jedanaest lešina, koje sudeći po odijelu bile su od Španjolaca. Medjutim se bješe pokazalo nekoliko urodjenika. Evo što se po njima moglo razabrati.

Španjolci bili brzo udarili krivim putem. Pohlepni za zlatom, htjeli su da ga nagomilaju što više, a u tu su svrhu napadali i robili tužne urodjenike, noseći im nakite i sve što su zlata imali. Premda je Guacanagari bio dao svakomu po tri žene, oni su ipak zavadjali udate žene i djevojke. Živjeli su gotovo u neprestanoj medjusobnoj svadji baš poradi žena i poradi zlata; poradi žena, jer su se jagmili i otimali za indijanskim ljepoticama, a zlata je svaki od njih hotio imati najveći dio. Urodjenici su se čudili videći kako se stvorovi nebeski jagme samo za stvarima zemaljskim. Stvari nijesu ipak tekle sasvim loše, dokle su ostali pod Aranovom zapovijedi i dok su ga slušali; ali u kratko ponestade svake stege, te počeše bez dopusta ostavljati tvrdju. Mnogi je sasvim i zapustiše, te podjoše živjeti po selima neuredno i raskošno. Jedni su radili samo za se, a drugi udruženi nastojali su da podjarme ostale i da ih orobe. Petar Guttierez i Rodrigo d' Escobido, koje Kolumb bješe odredio da jedan nakon drugoga preuzmu zapovijed u slučaju Aranove smrti, upotrebiše ovaj nered, ne bi li srušili zapovjednika. Dodje jednom do ruku i jedan Španjolac poginu. Guttierez i Escobido, videći da Arana ne mogu lišiti zapovjedništva, ostaviše tvrdju sa deset drugova i podjoše put Cibao. Cibao bješe posred otoka a tu vladaše Caonabo, porijetlom Karaib, okrutan, silovit, odvažan i lukav. Caonabo bješe dočuo za španjolsku posadu i bojao se je. Ma koliko junak, nije mogao pomisliti da udari na ljude, koji su dolazili s neba, koji su imali onolike brodove i silom gromova ubijali. On je sa šakom svojih ljudi bio uskočio na otok i u kratko vrijeme sveo na posluh veliku pokrajinu. Njegovo vladanje bilo je pak tako pošteno i pravedno, da su ga svi podanici bili u brzo zavoljeli. Malo po malo ulije on u njih nešto svoje odvažnosti i tako dobi valjanih vojnika. Netom pak doču, da je Kolumb otišao, naumi da prvom prigodom navali na posadu i da je uništi. Kad se manje nadao dobroj prigodi, eto mu je. Dolaze ulaci i kažu mu, da se nekoliko bijelih ljudi razmahalo po njegovoj državi. Caonabo ne časeći ni časa, skupi okolo sebe četu najvaljanijih momaka i zaputi se. Nasrne naglo i poubija sve do jednoga, njih jedanaest na broj. Ova ga nenadana pobjeda osokoli, te nešto milom a nešto silom navede kacika Marienskoga, da ga pusti proći preko njegove države

i da mu pomogne. Pak udruženi dodjoše u gluho doba noći ispod tvrdje. Straže nije bilo. Sve je spavalo kao zaklano. Caonabo unidje tiho a za njim ostali. Još se Španjolci ne bijahu probudili, a već su ležali mrtvi njih deset na broj ujedno s Aranom. Tada Caonabo u potjere za onim Španjolcima, koji se bijahu rastrkali po otoku. Zapali sva mjesta, u kojima je mislio da je koji od njih. Njih osam videći pogibao potrčaše k tvrdji da se sahrane, ali je tvrdja bila već u plamenu. Caonabo za njima a oni put obale, pak u more. Plivaše i plivaše, u nadi da bi se ma kako bilo mogli spasti, ali umoreni, istrošeni jedan nakon drugoga nadjoše smrt u valovima. Uzalud se Guacanagari bijaše podigao na obranu Španjolaca. Izvježbani i odvažni Caonabovi vojnici raspršiše kao vuci ovce njegove plašljive momke; izgorješe mu selo a on sam ranjen jedva što se spasao.

Još i drugi biljezi potvrdiše pak ovo kazivanje. Kolumb bijaše poslao Melhiora Maldonada, da ide s jednom karavelom istočnom obalom i da razgleda, gdje bi se mogao udariti temelj novoj naseobini. U istu svrhu bijaše poslao drugi jedan brod obalom zapadnom. Jedva što Maldonado prevalio tri lege, eto se vozi put karavele neka kanoa, a unutar dva Indijanca, jedan od kojih brat Guacanagariu. Dolazio je u ime bratovo, da moli zapovjednika, ne bi li sašao na kraj i pohodio ga, jer da leži u krevetu s rane dobivene na nozi. Maldonado podje u selo sa nekoliko drugih časnika. Selo je brojilo kojih pedeset potleušica. Nadjoše Guacanagaria u krevetu a oko njega sedam žena, koje su ga dvorile. Izrazi svoju žalost za ono, što se bilo dogodilo i reče, da je učinio sve, što je mogao učiniti na obranu posade i pokaza ranjenu nogu. Zamoli Maldonada, neka reče admiralu, da ga dodje pohoditi, jer ga želi vidjeti. Darova i njemu i pratnji mu nekoliko zlatnih nakita i otpremi ih na najprijazniji način.

Sutradan podje sam Kolumb da ga pohodi. Da bi urodjenicima pokazao moć bijelih ljudi, povede sa sobom sjajnu pratnju. Opkoljen od prvih časnika, od hidalga svih u svečanom odijelu, uputi se put sela. Na čelu povorke, koja je brojila preko stotinu ljudi, orile se trublje i bubnji. Kacik ostane ganut videći Kolumba. Plakao je pripovijedajući dogadjaj. Osobito je nastojao, da uvjeri Kolumba, kako se bijaše zauzeo da sačuva Španjolce od nesreće. Darova mu osam stotina školjka, sto komadića zlata, jednu zlatnu kolajnu i tri tikve pune zlatnoga praha. Admiral naredi, da mu jedan

liječnik pregleda ranu; ali kad odmotali poveze, ne nadjoše rani traga. Liječnik ipak izjavi, da je spoljašnjih biljega moglo nestati u toliko vremena, ali bol da je mogla još trajati. Tada mnogi Španjolci, koji nijesu poznavali Guacanagaria, savjetuju Kolumba, neka bi ga kaznio za izgled ostalima, jer da se tu radi o očitoj nevjeri. Ali je Kolumb mislio drukčije o stvari i nije se nikako mogao sprijateljiti s mišlju, da je Guacanagari počinio izdajstvo. Otac Buyl hotio je svakako, da se kazni smrću, ali ga Kolumb napokon smiri i utiša, dokazujući mu, da je u svakom slučaju pametnije i korisnije biti s urodjenicima u dobrim odnošajima i ako prividnim, nego odmah s početka navući na se mržnju i zaslužiti osvetu. Guacanagari doprati Kolumba do broda. Admiral mu pokaza što sve bijaše donio sa sobom: razna stabla, životinje, orudja i drugo. Guacanagari se nije mogao dosta načuditi videći onako veliku životinju, kao što je konj, a još se više čudio, kako ga Španjolci znadu krotiti i kako ga se ne boje. Ovo je sve utvrdjivalo kacika i drugove mu u misli o velikoj moći i jakosti bijelih ljudi. Ali čemu se kacik manje nadao, jest to, da će vidjeti okovanih Karaiba. Na njihov pogled strese se od straha i niti da ih je više pogledao. Kako smo vidjeli, bilo je na brodu i žena, koje Kolumb bijaše poveo sa sobom. Ove su nesrećnice u velike zanimale Guacanagaria, koji kao da još nije mogao vjerovati, da su se bijeli ljudi mogli usuditi navaliti na Karaibe, njih nekoliko zasužnjiti i osloboditi one sirote. Izmedju ovih je bila jedna baš lijepa, koju su na brodu s njene ljepote bili prozvali Donna Catalina. S ovom se osobito rado razgovarao Guacanagari, što medjutim nije nikomu bilo palo u oči. Pošto bijahu sve razgledali, posjedaše da užinaju. Uzalud je Kolumb nastojao da povrati staro pouzdano prijateljstvo. Guacanagari ne bijaše više onaj od prije. Pouzdanih razgovora bijaše nestalo toliko s jedne strane koliko s druge. Admiral darova kaciku sliku blažene Djevice Marije, čemu se on obradova u velike. Ali kad je razabrao, da ona slika prestavlja neku španjolsku svetinju, odbi je od sebe i ne htje je primiti, nego na velike molbe. Kad se pomisli, da su lanjske godine oni urodjenici oponašali gotovo pobožno sve vjerske obrede španjolske i da su se pobožno znamenovali prolazeći mimo križ, što ga Španjolci bijahu ondje posadili, tad nema sumnje, da je posada svojim neljudskim i nekršćanskim ponašanjem bila mnogo pokvarila. Otac Buyl stane opeta nagovarati Kolumba, da se samo izdajnik može onako

podnositi, pak mu savjetova, neka kacika pridrži u ropstvu. Na to admiral ne htje nikako da pristane. Poslije užine Guacanagari pozdravi i otide. Sutradan dodje na brod ulak s njegove strane, da pita, koliko će još dana brodovi ostati u luci; a pošto mu bi odgovoreno, da do sutra, eto iste večeri na brod brata Guacanagarieva sa nekoliko Indijanaca. Bijahu donijeli zlata da trguju. Najviše i najživlje su se razgovarali s lijepom Catalinom, ali niko ni da posumlja, da se tu radi o kakoj otmici. Valja reći, da su njezine lijepe oči bile začarale kacika, jer kako se pak doznalo Guacanagariev brat bijaše došao na brod s namjerom, da je nagovori, neka pobjegne. I zaista one iste noći, kad je na brodu sve spavalo, Catalina prva a po za njom druge bace se u more i stanu plivati put kraja, put mjesta, koje im je bilo naznačeno od jedne svijeće. Straže su to opazile, kad su one bile već u moru i dobro naprijed. Spuste odmah čamac, da veslaju za njima, ali uhvatiše samo četiri; ostale s lijepom Catalinom bile su već u šumi. Sutradan jedva što osvane, podjoše Španjolci na kraj da ih traže; ali nigdje traga ni živoj duši. Kolumb posla ulake k Guacanagariu, neka bi povratio one žene, ali u selu ne nadjoše nikoga. Guacanagari i svi njegovi bijahu otišli bez traga. Sva ova novija razočaranja, i nezdravost predjela naputiše Kolumba, da traži zgodnije mjesto za naseobinu. A valjalo se žuriti, jer životinje donesene iz Evrope ginule su na očigled, a ginuli su i sami putnici, jer ne bijahu vični onomu životu. Kolumb posla dakle nekoliko karavela, neka istražuju i razgledaju obalu. Mnogo su tražili i gledali, ali uzalud. Nadjoše svukud lijepih luka i zaliva; ali sve same močvare a nigdje kamena. Nigdje ma kojega urodjenika na vidiku. Ono malo, što bi se slučajno pokazalo, bježalo je odmah u šumu.

Pošto se Kolumb uvjerio, da s ove strane otoka nema zgodna mjesta za naseobinu, odluči da ga ide tražiti inuda i na 7. decembra digne se na jedro. Nevrijeme ga nanese u neku luku, deset lega daleko od Monte Cristia. Luka je bila prostrana; dvije su rijeke natapale krasnu ravnicu, a nedaleko jedno indijansko selo. Predjel se činio plodan, podneblje krasno i zdravo, zlatni rudnik Cibaoski blizu; što sve navede Kolumba, da udari ovdje temelje naseobini. Svi pozdraviše zanosno i veselo zapovijed, po kojoj je valjalo ondje sagraditi novi grad, koji je morao nositi Izabelino ime. Trebalo je najprvo pripraviti zaklonište i ljudima i životinjama, u koju svrhu bijahu podignute same tri kuće od kamena, sve ostale od drva.

Premda je mjesto samo po sebi branilo stanovnike od koje nenadane navale, ipak neka je sigurnije, podigoše zid okolo naokolo grada. Dok su se jedni bavili zidanjem grada, drugi su naokolo trapili, kopali i obradjivali polja, sijali i sadili stabla donesena iz Evrope. Admiral se uz ostalo pobrine i za crkvu.

Nego prvi zanos i prvo veselje ne potraja dugo. Nadodjoše razne bolesti, a mnogi bili još i na brodu veoma oslabili. Podneblje toplo i vlažno s jedne strane, a s druge naporan rad, kojemu velika većina nije bila naučena, djelovalo je štetno na njihove organizme. Ali nije bilo to samo. Gotovo svi se bijahu pridružili pothvatu u nadi, da će ovdje moći grnuti zlato na lopate i da će se u brzo moći vratiti kući bogati i čestiti. Videći sada, da im je red kopati tvrdu zemlju, u kojoj nema zlatu ni traga; da im je red raditi i živo raditi, da se pak uzmognu čim prehraniti, bilo je za njih veliko, neizrecivo razočaranje, koje ih je gotovo isto toliko tištilo i ubijalo koliko i same bolesti. Kao što i zlatnih brda Cipangua tako za mlade španjolske hidalge bijaše ponestalo i Kataja i Velikoga Kana, a s ovim i prigode, da se proslave vojujući na korist i na slavu kršćanstva. Oni su sada morali raditi kao i svi ostali radnici, a bojno im oružje stade rdjaviti u onim vlažnim kolibama. Potištenost i razočaranje, a i bolest ne mimoidjoše ni samoga Kolumba. On se nadao naći u tvrdji Nadividadskoj zlata na vreće; mislio je poslati ga odmah kraljevima i ujedno im javiti zlatne rudnike, koje je ona posada bila otkrila. Ali ništa od svega toga, jer i sam Guacanagari, onaj kacik, kojega on pred kraljevima bijaše toliko pohvalio, sad mu se bijaše iznevjerio. Bježao je pred bijelim ljudima a da mu se nije znalo ni glasa ni traga. Urodjenici, koji su prije bili tako susretljivi, prijazni i puni pouzdanja, sad su bježali, sad im se nijedan nije više kazao na oči. Ovomu svemu valja dodati nevjeru, koja mu bi učinjena u samoj Španjolskoj, jer pošto bijahu iskrcani brodovi, nadje se, da je bilo ukrcano manje hrane i to loše vrste, da su mnoge bačve vina bile istekle, jer bijahu slabo osigurane; a u mjesto konja našlo se starih i nevaljanih konjušina.

Kolumb je znao, da će u Španjolskoj čekati neustrpljivo jasnih biljega o bogastvu Novoga Svijeta; znao je, da vas narod čeka neustrpljivo i pun nade povratak prvih brodova. Sad su brodovi bili prazni, a nije bilo što da se pošalje. U tolikoj stisci i nevolji admiral ipak ne klonu duhom i dade se na posao. On još medjutim nije znao, je li ovo otok Cipangu ili nije; ali ako je

ovo Cipangu, onda nekud po otoku, pomisli on, mora da je bogatih i velikih gradova. Svi su urodjenici zvali Cibaom predjel, u kojem su kazivali da je zlata, a gospodara onoga predjela zvali su Caonabom, to jest: gospodarom kuće zlatne. Ovo je sve davalo jasnih biljega, da se tu radi o velikoj množini zlata.

Pozove k sebi Alonza Ojedu i ponudi mu ozbiljan i pogibeljan pothvat, da bi naime otišao istražiti unutrnjost otoka. Ojeda se odazva veseo i srećan, što mu se eto pruža prilika, da izvede jedan od svojih običnih vratolomnih pothvata. Uzme sa sobom petnaest biranih konjanika, pa početkom januara god. 1494. krene na put. Prva dva dana ne nadjoše nigdje žive duše; rek bi da su urodjenici javljali jedni drugima njihov dolazak.

Na večer drugoga dana namijeraju se na visoku i strmenitu goru, na kojoj i prenoćiše. Kad osvanulo, vidješe s druge strane prostrano ravno, posijano šumama i livadama, kojim je strujila široka rijeka. Vidješe ovud onud i dimova. Spustiše se nizbrdo. Kad dalje, eto nedaleko jedna varoš, pak druga pak treća i tako dalje. Sasvim protivno, nego što su se nadali, urodjenici ih primiše prijazno i gostoljubivo. Hodili su tako još pet ili šest dana, kad im eto opeta sprijeda druga gora, koju je valjalo prevaliti. Prevališe je i evo ih u zemlji Caonabovoj, koji se ne pokaza, bilo da je bio zabavljen kojim pothvatom, bilo da se nije usudio izaći Španjolcima na susret. Urodjenici su ih medjutim i ovdje najprijaznije susretali. Tako su Španjolci mogli na milu volju istraživati i razgledati onu zemlju, u kojoj zaista nadjoše, da ima mnogo zlatnih rudnika. Videći urodjenici, da su Španjolci pomamni za zlatom, kupili su ga i prebirali, da im ga daruju. Sam Ojeda nadje komad, koji je težao devet unača. Ojeda se vrati u Izabelu, da donese radosnu vijest o novom otkriću. Isto tako radosnu vijest donese u isto doba i Gorvolan, kojega Kolumb bijaše poslao na drugu stranu.

Ovo je sve Kolumb želio da javi što prije u domovinu, pak i odluči da otpremi natrag nekoliko brodova. Napisa kraljevima poduži list, u kojem je veličao Ojedova i Gorvolanova otkrića, te obećavao do skora brodova krcatih zlatom; pitao je hrane, dok dozriju usjevi i dok se naseobina uredi; molio je, da mu pošalju valjanih radnika i ljudi od zanata, za čišćenje zlata; predlagao je uz ostalo, da bi se Karaibi hvatali kao robovi, što da bi s jedne strane umirilo ostale urodjenike, a s druge povećalo ugled bijelih ljudi.

Dne 2. februara god. 1494. dvanaest brodova pod zapovjedništvom Antuna Torreza zajedri put Evrope. I ako brodovlje nije nosilo mnogo zlata, nosilo je dobrih nada, kao što su to tvrdili listovi oca Buyla, doktora Chancae i drugih, koji su se svi sudarali s listom Kolumbovim.

Medjutim je u Novom Svijetu rastao i dizao se novi grad. Na 6. februara bi rečena u novoj crkvi sveta misa. Reče ju apostolski poslanik uz pripomoć od dvanaest svećenika.

Oni, koji bijahu ostali, gledali su donekle zavidnim okom one, koji su se eto vraćali u domovinu. Nade u zlato još su bile uvijek puke nade, pak ne samo da još nije bilo zlata, već je valjalo raditi, živo raditi, da se izbjegne nevolji i gladu. U odlasku brodova vidjali su samo pretrgnutu svaku svezu s materom zemljom; vidjali su još goru nevolju, koja ih je u onoj zemlji mogla mučiti. Pak počeše kriviti admirala, koji da ih izdajstvom i prijevarom bijaše ovamo dovabio. Na čelo nezadovoljnika postavi se Bernal Diaz, računarski preglednik, u nadi da bi ovako potkopao i ugled i moć Kolumbovu. Urotnici ustanoviše, da će zaposjednuti brodove, pa da će se vratiti u Evropu, a tamo ispričati svoje nedjelo potvorama protiva Kolumba i uvjeriti kraljeve, da ih vara svojim izvještajima, punim mašte i neistine. Tim više su se oni nadali uspjehu, što je Kolumb bio bolestan. Nego sreća mu posluži i urota bi otkrivena. U svojoj blagosti on ne upotrebi stroge kazni kao što je morao. Bernala Diaza postavi na brod pod sigurnom stražom, a ostale učesnike kazni, ali veoma blago. A da se takovih nakana ne bi više porodilo, ogoli sve brodove osim jednoga, na koji dade prenijeti sve topove i svu zairu, povjerivši ga pouzdanoj osobi.

Netom se oporavi, ostavi zapovijed grada bratu Diegu, pa se na 12. marta zaputi sa četiri stotine najvaljanijih vojnika, da ide glavom razgledati rudnike Cibaoske, i da ondje sagradi tvrdju, koja bi držala na uzdi one urodjenike. Pred dugom povorkom orili se bubnji i ratne trublje. Urodjenici, koji prebivahu u okolici Izabele, sjate se kao pomamljeni, da gledaju čudo još nevidjeno. Prvi dan stigoše na podnožje one gore, koju Ojeda bijaše već prevalio. Obidjoše okolicu i nadjoše usku i gotovo nepristupnu guduru za same pješake. Ali je valjalo da prodju i konji; valjalo je prenijeti i topove. U ovoj neprilici mladi hidalgi dadoše se prvi na posao. Radnici onda za njima, i put bijaše gotov. Na uspomenu mladih i odvažnih vitezova admiral prozva onu guduru el Puerto de

los Hidalgos. Sutradan bijahu već na brdu, na kojem Ojeda bijaše prenoćio. Nijesu se mogli dosta nadiviti i načuditi ljepoti one ravnice, što im se sada širila pred očima, a admiral je nazva Vega Real. Sadjoše u bojnom redu. Prvo konjaništvo, pak pješaci. Trublje i bubnji naviještali su urodjenicima njihov dolazak. Kako se povorka približala kojem selu, tako su urodjenici bježali, a mnogi bi se utvrdili u svojoj pojati pričvrstivši trstikama vrata iznutra. Čudnovato! Oni su mislili, da im je to dovoljna obrana. Admiral dirnut od tolike bezazlenosti, naredi svojima, da se nijedan ne bi usudio taknuti u koju kolibu. Nego je sa Španjolcima bilo i drugih Indijanaca, pak njihov pogled osokoli mnoge, te izadjoše iz svojih zakloništa. Pak ih nastala vreva, da vide i da razgledaju bijele ljude i da im donose kruha od kasave, zlata i drugo. Skakali su od radosti na svaku igraljku, koju bi za to dobili; osobito su ih zvončići veselili. Ovo je sve bilo uzrokom, da povorka ide sporije nego što bi inače bila hodila.

Pošto prevališe drugih pet lega, prispješe k nekoj rijeci, za koju admiral nije ni pomislio, da bi to mogla biti ona ista rijeka, koju bijaše vidio nedaleko Monte Cristia i koju bijaše nazvao zlatnom rijekom. Još dva dana putovanja i eto ih na kraju ravnice Vega-Realske, na podnožju zlatnih gora Cibaoskih. Gora krševita i gotovo pusta. Gotovo svukud golo kamenje, da su i sami konji jedva jedvice mogli lipsati. Da nije bilo one privlačive zlatne sile, koja je davala Španjolcima potrebitu odvažnost, oni bi se brzo bili povratili. Ali nadjoše prvih tragova zlatu, gotovo u svakom potočiću, kojih je bilo na pretek. Jedan urodjenik donese Kolumbu komad jantara i komadić neke kovine, koja je potezala na modrozeleno, što ga navede na misao, da bi ondje moglo biti i mjedenih rudnika.

Sad je već bio osamnaest lega daleko od Izabele, a put sve gori. S toga stane i odluči, da ondje sagradi tvrdju, koja bi s jedne strane štitila rudničare i bila im utočište u svakom slučaju, a s druge držala u svezi rudnike s Izabelom. Odabra u tu svrhu povisok brežuljak, opkoljen odasvud vodama malašne rijeke. Nadjene joj ime Sv. Toma.

Vijest o dolasku bijelih ljudi raznese se brzo po okolici, pak su urodjenici dolazili na jata, da ih gledaju. Kolumb bijaše zabranio svaku zamjenu, ako to ne bi bilo za zlato, pak su oni i donosili mnogo zlatnoga praha.

Admiral ostavi u tvrdji Petra Margarita sa pedeset i šest ljudi i zaputi se put Izabele. Putem prouči i razvidi, kud i kako bi se mogla sagraditi cesta, koja bi vodila iz grada u tvrdju. Na 26. marta stigne u Izabelu, i uzradova se u velike videći kako bijahu uspjeli usjevi. Na 30. marta jedan mu orač donese klasja od pšenice, koju bijaše posijao koncem januara. Zelje je bilo naraslo u šestnaest dana, a tikve, pipuni i krastavci bijahu dozreli u mjesec dana.

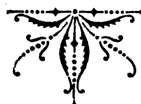
Na 2. aprila dolaze ulaci u Izabelu i javljaju, da su urodjenici ostavili svoja sela, da ih oko tvrdje nije više vidjeti, i da je sva prilika, da se Caonabo sprema da navali na tvrdju. Ovo je sve bila istina živa, a bila je i istina, da su ovomu svemu sami Španjolci bili krivi. Jer netom što se Kolumb bio otputio, oni se bili odmah dali na nedjela, pak se urodjenici moradoše razbjegnuti, da tako očuvaju svoje žene i svoje kćeri.

Ove vijesti nijesu bile mnogo uznemirile admirala, koji ipak otpremi dvadeset ljudi pojačanja i trideset kopača, neka bi otvorili put od grada do tvrdje. Njega su mučile krupnije misli, jer se medju njegovim ljudima bila pojavila teška bolest, plod nerazborite putenosti, a kojoj bolesti nijesu španjolski liječnici ni znali ni mogli naći kojega lijeka. A harala je uz to i groznica, pak što s jedne bolesti, a što s druge, svakim je danom bivalo manje radnika i manje vojnika. Pak počela ponestajati hrana. Da se ugne većemu zlu, smanji svakomu a sebi prvomu svagdanji obrok, što sve izazva veliko nezadovoljstvo i neprestano rovarenje. Na čelo nezadovoljnika postavi se apostolski poslanik otac Buyl, koji nije mogao oprostiti admiralu, što je i njemu umanjio udjelak. Kad je već prijetilo, da će ponestati i kruha, jer nije bilo čim da se melje pšenica, admiral se požuri, da sagradi mlin. Ali je za to trebalo ruku, jer je bilo i drugih nuždnih radnja, da se što prije izvede. Pozove dakle na opći rad i same hidalge, što ove u velike uvrijedi i ozlovolji, pak se mnogi nijesu htjeli pokoriti zapovijedi. Ali admiral ne popusti, premda se na čelo buntovnika bijaše postavio i ovom prigodom sam otac Buyl. Da ih prisili na posluh, smanji obroke i njima i apostolskomu poslaniku. Otac Buyl počne tada javno navaljivati na admirala; izopći ga i dade zatvoriti crkvu. Otac Buyl je dakako računao na Kolumbovu pobožnost, ali se bijaše prevario, jer mu ovaj ustegne svako jelo, dok ne digne izopćenje i opeta ne otvori crkvu. Otac Buyl prisiljen od glada pokori

se, a mladi hidalgi, i ako bolnim srcem, prignuše ruke na posao. Ovo je sve dakako samo povećalo broj Kolumbovih neprijatelja, jer su mladi hidalgi bili sinovi uglednih obitelji, koje mu takva šta nijesu pak nikad znale oprostiti.

Netom su bile dovršene glavne radnje, admiral izdade potrebite naredbe, kako bi s jedne strane odstranio od Izabele one, koji bijahu još zdravi, a s druge istražio dovoljno otok i ujedno preplašio Caonaba i prisilio ga, da se pokori. Zato ostavi u gradu samo bolesne i one, koje je grad svakako trebao, a sve ostale, njih tri sta šezdeset na broju, sa dvadeset časnika i šesnaest hidalga otpremi na put. Vodstvo ovih ljudi moralo je biti povjereno Pedru Margariti, zapovjedniku tvrdje Sv. Tome, koja je morala biti predana u Ojedove ruke. Ojeda krene put tvrdje na 9. aprila, a Kolumb se počne spremati na daljna otkrića.

Kad brodovi bili gotovi, da bude reda za njegove odsutnosti, imenova odbor, koji je morao upravljati gradom. Pozove u nj oca Buyla, Petra F. Coronela, Alonza Sancheza, Carvajala i Ivana Lussana. Za predsjednika postavi svoga brata Diega. Ostavi im dva najveća broda, a on krene na put na 24. aprila sa tri karavele, pravcem put zapada.

X.

Otkriće Jamajke. — Boj s urodjenicima. — Dolazak na Kubu. — Kolumbova nagadjanja o Kubi. — Zapisnik o Kubi da nije otok, već veliko kopno. — Opeta na Jamajku. — Povratak u Izabelu. — Admiralova bolest; brat mu Bartol.

Kolumb se bijaše donekle uvjerio, da je Kuba otok, ali još nije bio sasvim na čistu. Računao je, da bio otok ili ne bio otok, ploveći put zapada morao se svakako približiti k Kataju. Pristane u luku Nadividadsku, da po mogućnosti vidi Guacanagaria, ali ovaj bijaše iščeznuo u nevid. Dodjoše neki urodjenici i rekoše, da će Guacanagari doći pohoditi admirala, ali ga ovaj ne htjede čekati, već proslijedi. Na 30. aprila g. 1494. dojedri do glave Alfa, odakle ploveći put juga, naidje na širok zaliv, koji prozva Porto Grande, a koji se danas zove Quantanamo. Vidješe nedaleko od obale dvije potleušice, pak ovud onud po koji oganj. Pošalju na kraj vjernoga Diegu sa nekoliko oružanih ljudi, ne bi li s urodjenicima došao do razgovora. U kućama ne nadjoše žive duše, ali nadjoše gotov dobar objed. Pojedoše već pečenu ribu i drugo, pak podjoše da razgledaju, ne bi li se na koga živa namjerili. Kad eto ugledaše nekoliko urodjenika, koji su se plašili stupiti blizu. Kad Španjolci put njih, a oni svi u bijeg osim jednoga, koji popostane gledajući začudjen te čudnovate ljude. Već htijaše i on da pobjegne, ali na glas Diegov počeka ga; a pošto razabra, da mu bijeli ljudi zla učiniti ne će, već protivno da će ga darovati, preda se razlogu i podje k Španjolcima. Malo za tim eto i onih drugih. Kažu, da su ovdje bili došli da love ribu za svoga kacika, koji je htio da počasti drugog kacika, svoga prijatelja; a ribu da su bili popekli, neka se na putu ne bi

pokvarila. Admiral da im namiri štetu, darova svakomu po koju stvarčicu, što je sve za njih imalo najveću vrijednost.

Sutradan krenuše brodovima dalje put zapada. Glas o njihovu dolasku bio se u brzo prosuo po okolici, pak su im urodjenici dolazili na susret, povjerljivo i susretljivo. Brodovi su bili uvijek opkoljeni čamcima, koji su nosili na dar kruha, ribe, vode i drugo. Kad ih Španjolci upitali, e da li imade u njih zlata, odgovoriše pokazujući prstom put podneva, da ga onamo na jednom otoku ima mnogo. Ovo se kazivanje sudaralo s kazivanjem drugih urodjenika još prigodom prvoga putovanja, pak Kolumb pomisli na Babequeu, koju je uvijek uzalud tražio. Na 3. maja zajedri naznačenim pravcem. Već drugi dan eto neke zemlje na vidiku. Bio to otok Jamajka. Kad blizu otoka, a otok posijan selima i varošima. Kojih osamdeset kanoa voze se s kraja put brodova. U njima mnoštvo urodjenika, svi namazani, glave im nakićene perjem, a u rukama drveni bodeži. Gledaju osorno put brodova i krikom, vikom kao da prijete, kao da hoće da izazivlju. Diego im počne govoriti njihovim jezikom a Španjolci im dobaciše nekoliko igraljka i tako se umiriše i pustiše bez ma kojega otpora, da se brodovi usidre. Onaj zaliv nazva Kolumb Santa Gloria. Danas ga zovu zalivom Sv. Ane. Sutradan proslijediše da nadju bolju luku, da uzmognu popraviti jednu karavelu, koja je bila počela puštati vodu. Ne bijahu prevalili mnogo puta, kad eto se namijeraju na lijepo pristanište. Admiral otpremi jedan čamac da izmjeri dubinu. Kad čamac blizu kraja, eto s kraja dvije velike kanoe pune Indijanaca, koji počeše strijeljati iz svojih lukova. Da izbjegne sukob, koji bi mogao za uvijek poremetiti dobre odnošaje s urodjenicima, admiral pozove natrag čamac i zaputi se u zaliv sa svima brodovima, u nadi, da će se urodjenici razbjegnuti. Ali kad ovi vidjeli brodove u luci, stala ih vika i sazivanje na pomoć. Druge se kanoe sada zaletjele s obale, koja je vrvila urodjenicima. Svi bijahu pod oružjem, svi bacahu strijele na brodove, urličući i kričeći čudnovatom krikom, kako bi Španjolce preplašili. Ova se stvar dakako nije mogla svršiti mirnim putem. Brodovi su trebali vode. Admiral otpremi na kraj svoje čamce s dovoljnim brojem naoružanih momaka. Kad čamci blizu kraja, Španjolci udriše strijeljati u urodjenike, pak skočivši na kraj dadoše se za njima u potjere. Desio se u jednom čamcu velik pas, koji navali gristi one gole neprijatelje. Lajanje psa a još više nemilosrdno grizenje preplaši ih u velike. Niko živ

da se više onog dana pomolio na obalu. Kad sutradan, eto dolazi šest urodjenika na ime kacikovo i nudjaju mir. Admiral ih primi ljubazno i darova ih. Sad obala vrvi opeta mnoštvom golih urodjenika, svakojako namazanih. Donose one iste hrane, koja bijaše u porabi i po ostalim otocima, ali bolje vrste. I čamci su im bili mnogo bolje izradjeni nego na Kubi. Ovaj je narod u opće bio napredniji od svih drugih, na koje se Španjolci bili dosle namjerili. Kolumb proslijedi na 9. maja put istoka i tako dojedri do istočne strane ostrva. Brodovi su bili gotovo uvijek opkoljeni mnoštvom čamaca. Prije nego ostaviše Jamajku, dodje na brod mlad Indijanac moleći Kolumba, da ga uzme sa sobom, jer da želi vidjeti domovinu bijelih ljudi. Premda mu je rodbina sva bila došla na brod da ga odvrati od takove nakane, on ipak ne htjede da sluša, već ostane.

Na 18. maja brodovi prispješe na rt de la Cruz na Kubi. Ovdje urodjenici kazaše Kolumbu, da je Kuba otok, ali da mu niko ne bijaše još došao do kraja. Digne se na jedro, i sutradan eto mu na vidiku veliko mnoštvo otoka i otočića, kojima je svima bilo teško nadjenuti posebno ime; zato ih nazva sve skupa kraljičinim perivojem. Htijaše na prvu da prodje s lijeve strane ovih otoka, ali promišljajući na Marka Pola i na ono tisuću otoka, koji da ostaju spram azijske obale, dodje na misao, da možda nije daleko od države Velikoga Kana, pak se predomisli i ne htje pustiti otok s vidika. Zajedri dakle onim otočjem, kojim je plovidba bila veoma pogibeljna, i koje je valjda bilo pusto, jer nigdje da su vidjeli žive duše. Samo na nekom povećem otoku opaziše jednu varoš. Španjolci na kraj, a urodjenici u bijeg. Malo dalje naidjoše na nekoliko ribara, koji se na veliko čudo Španjolaca nijesu na pogled bijelih ljudi ni ganuli. Na 3. juna pristadoše opeta na Kubu. Pošto prevališe još nekoliko lega obalom, namjeriše se na lijepu i veliku varoš, gdje bijahu primljeni veoma susretljivo. Svi su govorili, da je Kuba otok, ali tako velik, da mu još niko kraja ne bijaše vidio. Govorili su još, da bi o tom znali bolje kazati stanovnici Mangona, koji da prebivaju nekud dalje na zapadu i koji da sakriju rep, što ga imaju, ne idu goli već obučeni kao i Španjolci. Kolumb pomisli, da Mangon ne može biti drugo već Mangi Marka Pola, to jest jedna pokrajina prostranoga carstva Velikoga Kana. Proslijedi dakle put zapada, svedjer južnom obalom Kube. Urodjenici su pozdravljali ushitno i zanosno bijele ljude i neslu-

teći, da će ih baš ti nebeski gosti u nedaleko vrijeme progaujati i napokon iskorijeniti. U dva dana brodovi prejedriše more Haguasko i prispješe na druge nebrojene otočiće, iz kojih se oslobodiše samo na velike muke. Pošto se opet dohvatiše obale Kubske, razabraše iz daleka neke visoke gore, put kojih i zajedriše. Sutradan eto se namijeraju na prostran zaliv. Pošto baciše sidra, podje nekoličina mornara na kraj, da sakupi drva i donese vode. Jedan se od njih odvoji od svojih drugova i zaleti se u šumu, da štogod ulovi. Ali se od jedne povrati naglo natrag, zapomagajući i kazujući, da bijaše vidio čovjeka u bijelim haljinama, kojega da u prvu bijaše zamijenio s jednim fratrom, što je na brodu; nu gledajući bolje, da ih bijaše vidio za njim još kojih tridesetak, jednako odjevenih i naoružanih kopljima i buzdovanima; da su svi bili pogledali onako nehajno put njega i da se samo onaj prvi bio polagano put njega zaputio; da nije bio opazio ni prijetnje ni neprijateljske nakane, ali da se bio preplašio pak s toga i pobjegao. Kad ovo čuli drugovi mu, skočiše od straha svi brže bolje u čamac, te na brod. Sad je Kolumb bio uvjeren, da je napokon stigao u Mangi. Sutradan otpremi na kraj oružanu četu, neka bi istražila okolicu sve do četrdeset milja daleko od obale. Četa se vrati kazujući, da nema nigdje traga ni kojem selu ni kojoj varoši; da nije bilo nigdje prolaza u šumu, a da im je na otvorenu trava dosezala do ramena, iz koje da su se jedva iskopali. Podje druga četa drugim pravcem, ali se vrati i ova, pošto naidje na neke stope, za koje bijaše posumnjala, da su lavske. Sva su nastojanja ostala bez uspjeha, jer je sva ona obala bila puna močvara i nepristupnih šuma. Jedva nakon devet lega puta vidješe obalom nekoliko urodjenika. Kolumbu bi teško pri duši videći, da su i ovi goli kao i svi ostali. Njegove tumače nijesu mogli razumijevati, pak mu se pričini, da su znakovima htjeli reći, da je daleko u zapad, s druge strane one visoke gore, veliko kraljevstvo, u kojem da ljudi idu odjeveni u dugoj bijeloj dolami, a sam kralj da se zove Svetim, koji da nikad ne bi riječi progovorio, već samim znakovima da daje svoje zapovijedi. Na ovo kazivanje Kolumb u svojoj mašti pomisli odmah, da taj kralj mora da je onaj glasoviti Pop Ivan, o kojem su u Evropi toliko razbijali glavu, i kojega su dosle uzalud tražili sad u Aziji, sad na istočnoj strani Afrike, a sad na zapadnoj. Dovodeći u suglasje ovo kazivanje s onim, što je onaj lovac kazivao, da je vidio u šumi, Kolumb je sada stalno računao, da će se od časa do časa

naći u kojoj napučenoj i prosvijetljenoj državi. Nije mogao ni pomisliti da bi Kuba, koja se toliko otezala put zapada, mogla biti otok; a još je manje mogao pomisliti, da će poslije uzalud tražiti odjevenih ljudi na otoku, te da je samo ugrijana mašta onoga mornara mogla ondje vidjeti ljudi u bijelim haljinama i da to nijesu bili drugo već ždrali, koji su se u istinu na neku daljinu mogli predočiti čovjeku u strahu kao koje prikaze ljudske.

Kolumb dakle proslijedi, ali nastaše odmah nove neprilike. Nabasa opeta na nebrojene otočiće i sike, koje su bile očita pogibao, da se brodovi od jedne na koju ne nasuču. Na 11. juna nadjoše se u plitkoći, iz koje jedva što ih mogaše istegnuti. Što su se više približavali k onim visokim gorama, put kojih su jedrili, kraj je bivao sve niži, dok napokon ne prispješe na obalu, kojom se širila, kud je samo oko dopiralo, velika močvara. Iza ove, daleko daleko, dizale su se nepristupne šume, u podobi kakove zidine, kojom se onaj predjel bio opasao prema močvari. Onamo iza šume, a visoko po gorama, vidjalo se dimova, prije samo nekoliko, pak što dalje, to više. Uzalud su Španjolci čeznuli da onamo dopru, pak su uzalud i jedrili obalom nekoliko dana, ne bi li gdje našli koji put na kraju, kojim bi onamo mogli udariti. Silne poteškoće, na koje ovom prigodom bijahu naišli, dodijaše im u velike, pak su svi željeli, da bi se krenulo natrag. Ni danas nijedan brod da bi se onud usudio jedriti; još i danas ona je obala pusta i onim se morem vidja samo po koja ribarska ladjica. Obala je sada zavijala put jugozapada, što je Kolumba i utvrdilo u misao, da je ovo azijsko kopno. Sada je više nego ikada bio uvjeren, da bi ovako prispio na Malački poluostrv, pak obalom Taprobane (Ceylona), bilo preko Bab-el-Mandeba, Crvenoga mora, Jeruzolima i Sredozemnoga mora, bilo okolo Afrike u Španjolsku. Kad čovjek pomisli, da se i ovaka misao bila porodila u Kolumbu u ono doba, kad su još neki htjeli da nagadjaju o obliku zemaljskom, tad valja zaključiti, da neki njemački učenjaci, kad navaljuju na Kolumba, navaljuju besmisleno i nepravedno. Premda su rasle neprilike, jer je i sama hrana bila počela pomanjkavati, ipak je nastojao kako bi svijetu dokazao, da je dopro do azijske obale, da je spojio jednu stranu svijeta s drugom, zapad s istokom. Ali su sada i najiskusniji njegovi sudrugovi bili mnijenja, da nije moguće ići više naprijed s onako slabim brodovljem, pak su živo nastojali, da ga sklonu na povratak. A to im napokon i podje za rukom. Proslijedi još za četiri dana, neka bi

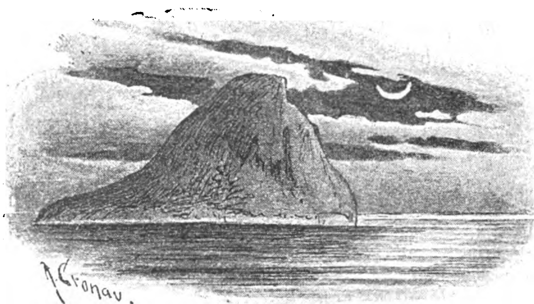
se svi još bolje uvjerili, da se tu radi o veliku kopnu. Na 12. juna posla javnoga bilježnika Fernanda Pereza su četiri svjedoka od broda do broda, neka bi pitao mornare jednoga po jednoga, e da li ima koji, te ne bi u duši bio uvjeren, da je obala, kojom plove, obala velika kopna a ne kojega otoka. Ako bi koji o tom i najmanje sumnjao, morao se izjaviti. Svi časnici izjaviše dogovorno pod prisegom, da o tom nema nikakove sumnje; pak prisegoše i svi ostali mornari. Javni je bilježnik sastavljao o tom redoviti zapisnik, izjavivši u isto vrijeme na ime admiralovo, da bi svaki časnik, koji bi poslije porekao svoju tvrdnju, platio deset tisuć maravedisa globe a svaki ostali mornar da bi dobio sto batina ne samo, nego da bi izgubio i jezik. Ovo sve bi uvršteno u isti zapisnik, koji se još čuva u arhivu Seviljskomu. Čudnovato u istinu! Ovaj je zapisnik bio sastavljen u nekom zalivu, s kojega bi, da se ko pepeo na jarbuo, bio vidio, da je Kuba otok i da se, preko otočja, što im je bilo na jugu, širi veliko more. I Kolumb je umro uvjeren, da bijaše dopro do istočne strane azijskoga kopna!

Na 13. juna g. 1494. brodovlje okrene natrag i zajedri put jugoistoka, da tako izbjegne onim neprilikama, na koje bijaše naišao ploveći put ovamo. I zaista put bijaše čistiji i nakon malo lega eto krasna otočića, koji danas zovu de'Pini. Admiral bijaše naumio obići sjevernu obalu Jamajke i zajedriti pak ravno put Haitia. Nego eto im od jedne zatvoren svaki izlaz. Bijahu se uvukli u onaj zaliv, koji zovu Laguna di Siguanca i koji prodire duboko u otok. Budući da je bilo još veoma malo hrane na brodovima, ova neprilika smuti mornare i preplaši ih; ali ih Kolumb umiri i utješi. Na 25. juna udariše natrag, da se opeta dokopaju Kube. Kad tamo, nastaviše obalom put istoka. Nakon nebrojenih patnja i muka nadjoše se napokon u moru Haguaskom, prema pokrajini Ornofayskoj, koja slovi toliko sa svojih prirodnih ljepota. Na 7. jula sadjoše na kraj. Kacik ih dočeka s velikim veseljem, a podanici mu nosili su Španjolcima na dar od svega, što su imali. Sutradan osvanu nedjelja. Prirediše oltar, te admiral i većina družine sadjoše na kraj, da slušaju svetu misu. Kacik, starac od kojih osamdeset godina, dodje k admiralu u pohode, te je sa svojim Indijancima prisustvovao gotovo skrušeno i pobožno kršćanskomu obredu. Nakon svete mise približi se k Kolumbu i reče mu: „Ovo što si sad učinio, dobro je, jer u koliko razabiram, ti na ovaj način zahvaljuješ Bogu. Rekli su mi, da nije mnogo vremena, da si došao na ove strane, da imaš

veliku moć i da si podjarmio mnogo država i da te se svi boje. Gledaj samo da se ne uzoholiš. Valja da znaš, da duša čovječja nakon smrti nadje pred sobom dva puta: prvi vodi k mjestu punu smrada i tmine, a taj je za one, koji su za živa postupali nepravedno prema svomu iskrnjemu; drugi vodi k mjestu punu radosti i blaženstva, a ovaj je samo za one, koji su čuvali mir na zemlji. Ako je dakle i tebi sudjeno da umreš, te ako vjeruješ, da će po smrti biti svak nagradjen onako kao što je za živa zaslužio, čuvaj se i gledaj da ne činiš hotimice zla nikomu, koji ti zla učinio nije.“ Starac se nije mogao dosta načuditi, čuvši da Kolumb nije nikakav vladar, već samo podanik; a tumač Diego uzveliča toliko sjaj španjolskih gradova i moć španjolskih vladara, da se starac vas zanio te počeo moliti Kolumba, da ga povede sa sobom, da uzmogne vidjeti sve to veličanstvo. Žena i sinovi jedva da ga odvratiše od takove namisli. Brodovlje krenu dalje na 16. jula, pravcem put juga. Nu jedva što je bilo na otvorenom moru, udari takovo nevrijeme, da se jedva spaslo. Na 22. zajedriše napokon put Jamajke, pokraj koje naidjoše na neprestani vjetar s istoka. Južnom obalom otoka križali su gotovo mjesec dana, te malo koju večer da se ne bi usidrili u koju luku. Jedne večeri svratiše se u prostran zaliv, koji kao da čuva sedam krasnih otočića. Tu dodje na brod kacik onoga kraja, ispitujući neprestano o zemlji, u kojoj su prebivali bijeli ljudi. Riječi admiralove i Diegove učine takav utisak na kacika, da ga eto sutradan na brod sa svom svojom obitelju, naime sa ženom, sa dvije kćeri i sa petero braće. Najstarija kći, djevojka od kojih osamnaest godina prilično lijepa, bila je isto tako naga kao i mladja joj sestra, samo što je bila opasana pasom od malašnih kamenčića, s kojega je visio pamučan ustrižak ništa širi od lista brštanova. Ni žena mu nije bolje bila obučena, osim što je imala nekoliko zlatnih nakita na glavi, okolo ušiju, na čelu i na prsima, a pamučnu pregaču sprijeda i po dvije uske poveze na rukama a po dvije na nogama. Njih bijaše dopratilo nekoliko urodjenika, nakićenih perjem. Jedan je nosio bijelu jednu zastavu; dva su udarala u neku vrst bubnja; druga su dva trubila u neku vrst trublje a još njih šest kao da su bili kacikovi gosti. Ovaj netom stupi nogom na brod, darova časnike i mornare. A kad ugledao admirala, podje mu na susret i reče mu: „Prijatelju, odlučio sam da ostavim svoje rodno mjesto i da podjem s tobom. Ovi Indijanci, što ih imaš na brodu, opisali su mi moć tvojih gospodara;

kazali su mi narode, koje si u njihovo ime osvojio. Znam, da čeka kazan svakoga, koji se ne bi pokorio. Ti si uništio čamce i kuće Karaiba, poubijao si im vojnike i poveo si im u sužanjstvo žene i sinove. Svi se otoci tresu na sami zvuk tvoga imena; jer ko da ti odoli, sada kada su ti poznate tajne ovih krajeva, kada znaš slabost stanovnika? Prije nego izgubim svoju državu, evo me na brod sa svima svojima, da se idem pokloniti tvomu kralju i tvojoj kraljici i da vidim divno im kraljestvo, o kojem tvoji Indijanci pripovijedaju tolika čudesa.“ Kolumb mu odvrati, da ga u ime kraljeva prima u njihovu zaštitu, ali da ga za ovaj put ne može povesti sa sobom. Kacik se vrati na kraj srećan i radostan, a Španjolci proslijediše, dok se ne dohvatiše istočnoga kraja otoka.

Na 19. augusta zajedriše ravno put Haitia, te sutradan eto

Sl. 41. Ostrv «Alta Vela».

im na vidiku onaj dugi Haitski poluostrv, koji danas zovu glavom Tuberon, ali za koji Kolumb ne pomisli da spada k otoku. To dozna tek na 23. augusta, kad mu dodje na brod neki kacik, koji progovori nekoliko španjolskih riječi. Ploveći obalom, nevrijeme odijeli brodove. Admiral sa svojim ostane sam, te se koncem augusta usidri pokraj nekog ostrva, koji nazva Alta Vela, jer je iz daleka naličio kojem velikom brodu (sl. 41.). Brodovi se nadjoše tek šesti dan, pak jedreći zajedno prispješe naprama veoma lijepoj ravnici, punoj puncatoj sela, da se gotovo za legu daljine sve topilo u veliku jedincatu varoš. Mnoštvo urodjenika zaletjelo se k obali, a put brodova zavezli mnogobrojni čamci da nose darova bijelim ljudima.

Na drugom mjestu, nedaleko od ovoga, urodjenici, misleći, da

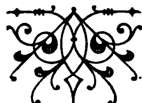
dolaze strašni Karaibi, sadjoše pod oružjem na obalu, da ih dočekaju; ali videći, da su to bijeli ljudi, za koje bijahu čuli, da su se nastanili nekud na otoku, podjoše im na susret kao starim znancima i prijateljima, noseći im na dar sve, što su imali. Ovo su bili Higueyski urodjenici, koji stanujući na istočnoj strani ostrva bijahu najviše izvrgnuti navalama Karaiba. Morali su po tom biti uvijek pod oružjem, uvijek spravni na obranu. Tako bijahu postali mnogo odvažniji i smioniji od ostalih otočana. Po nekim biljezima u vazduhu admiral navijesti mornarima, da će buknuti orkan; a prije nego je buknuo, sahrani se sa svojim brodom u tjesno, što ga malen otočić čini sa Haitiom, i koje on nazva Saonsko tjesno. One iste noći pomrča mjesec, a on po tablama pokuša da izračuna razliku u duljini izmedju Saone i Cadixa. Račun nije odgovarao, bilo da je on sam pogriješio u računu, bilo da table nijesu bile točne, što je vjerovatnije.

Na 24. septembra dopriješe srećno do Egana, najistočnijega rta Haitskog ostrva. Odavle krenuše put jugoistoka. Admiral bijaše naumio da navali još jednom na Karaibe, ali ga zateče teška bolest. Padne od jedne u takovo mrtvilo, da nije više ni čuo ni vidio ništa. Drugovi mu svi preplašeni mišljahu, da ne će preboljeti. Na navalu na Karaibe već niko ni da pomisli. Povoljnim vjetrom s istoka dojedriše srećno u Izabelu na 29. septembra, nakon pet dana jedrenja. U sve ovo vrijeme admiral se ne bijaše razabrao. Kad napokon došao k sebi, eto mu ugodna iznenadjenja. Brat mu Bartolomije stoji uz uzglavlje!

Da stvar bude jasnija, valja nam se za kratak čas povratiti nekoliko godina natrag. Kolumb videći, kako se uzalud trudi i muči, da ga svijet razumije, bijaše otpravio brata Bartolomija u Englesku, neka bi podastro njegovu osnovu Henriku VII. Ne zna se za izvijesno, ni kako ni zašto je Bartolomije toliko zakasnio. Nećak mu Ferdinand govori, da je to s razloga, što su ga na putu gusari bili zarobili. Stoji medjutim, da je Henrik VII. bio odmah pristao na prijedlog, te opunovlastio Bartolomija, neka pozove Kolumba na dvor. Bartolomije krene na put, ali kad je bio u Parizu, stignu mu radosni glasovi o slavi, kojom mu se brat bijaše već ovjenčao. A on sam oćuti odmah utješljive posljedice od imena, koje je nosio, jer mu vlada francuska dade sto škuda, da uzmogne proslijediti put Španjolske. Dvor bijaše u Valladolidu. Kraljevi ga primiše veselo

i zanosno; a znajući ga vješta pomorca, dadoše mu tri karavele, da ide dostignuti brata i da mu bude pri ruci. Kad Bartolomije u Izabelu, Kolumb je bio već na putu.

Bartolomije nije bio Kolumbova znanja, ali je bio okretan i djelatan, odvažan i hladnokrvan. Bio je visoka stasa, donekle ukočen u svome držanju, što mu je pribavljalo dosta neprijatelja. Kolumb se samo malo po malo oporavljao od svoje bolesti. Trebalo je raditi, živo raditi i nastojati, što on sam nije mogao. Imenova dakle Bartolomiju adelantadom, naime upraviteljem otoka.

XI.

Politička razdioba Haitskog ostrva. — Neredi na ostrvu za Kolumbove odsutnosti. — Caonabova urota. — Ojeda ga hvata na prijevaru. — Bojevi protiva urodjenikâ. — Nove tvrdje. — Sveopći ustanak. — Odlučna bitka. — Očajno stanje urodjenika. — Sudbina Guacanagarieva.

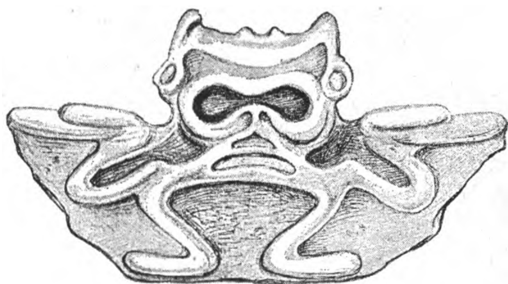
Da naše kazivanje bude što više razumljivo, red je da u kratko prikažemo političku razdiobu otoka Haitia u doba, kad su ga Španjolci otkrili, a u isto vrijeme da se dotaknemo i običaja urodjenika, u koliko to već prije nije bilo rečeno.

Otok Haiti se dijelio na pet nezavisnih državica, kojoj je svakoj stajao na čelu po jedan kralj ili knez, kojega su zvali kacikom. Kacik je bio apsolutan gospodar u svojoj državi, a imao je ispod sebe do šezdeset, osamdeset manjih kacika, koji su u njegovo ime upravljali raznim kotarima. Ovi su donekle bili nezavisni, ali je valjalo da mu budu na pomoć u ratu i da mu pomažu obradjivati polja.

Prva se državica širila posred Vege Realske; a tu je vladao kacik Guarionex, potomak najstarije obitelji na otoku. Druga se zvala Marien, koja se protezala sjevernom obalom do zapadnoga kraja ostrva, i zauhvaćala je sjevernu stranu Vege Realske. Ovdje je vladao nama već poznati kacik Guacanagari. Treća, po imenu Maguana, sterala se od Cibaoskih gora sve do južne obale. Na čelu joj nama već takodjer poznati Caonabo, gotovo najugledniji kacik na otoku. Četvrtu su zvali Haragua, koja imadijaše najviše stanovnika. Širila se južnom obalom do na kraj rta Tiburonskoga. Gospodar joj zvao se Behechio. Ovaj je imao sestru po imenu Anacoanu, udatu za Caonaba. Anacoana je bila slavljena po svem otoku sa svoje nježne ljepote i s narodnih pjesama, koje bijaše sastavila. Petu su državicu na istočnoj strani otoka zvali Higuey. Sta-

novnici, izvrgnuti navalama Karaiba, bijahu postali najodvažniji narod na otoku. Njima je vladao kacik Cotubanama.

Svega stanovništva skupa na otoku misle neki da nije moglo biti manje od milijuna. Malo kada da bi se medjusobno zaratili, a kad bi se to i dogodilo, malo bi krvi poteklo, jer nije u njih bilo velikih potreba, kojima da zadovolje, pak bi u brzo i nestalo razloga neprijateljstvu. Vjerovali su u jedinoga Boga, neumrla, nevidljiva i svemožna, porodjena od djevice. Imali su još i manjih bogova (Zemes), ali su ovi bili posrednici izmedju njih i velikoga Boga, kojemu se čovjek nije smio da izravno moli. Svaka je obitelj imala svoj Zemes (sl. 42. *a* i *b*), a imao ga je pak napose svaki pojedinac. Gotovo svi kaciki imali su još i po tri kamena, koja su čuvali kao moći i kojima su se svi narodi klanjali. Svećenici su se zvali

Sl. 42. ***a*** **Zemes «sprijeda».**

b **Zemes «sa strane».**

butios, koje su urodjenici držali za svece. Ovi su proricali budućnost a do potrebe narod i liječili (sl. 43.). Svetost im nije ih ipak mogla uvijek očuvati od batina, kad bi gdjekad uzalud liječili kojega mogućnika.

Kaciki su malo kada umirali od naravne smrti, jer kad bi bili na samrtnoj postelji, u znak počitanja zadavili bi ih, samo da ne umru kao što umire prosti narod. Ova bi čast zapala gdjekad i prosta pučanina, koji bi bio na umoru, ako bi mu se samo kacik smilovao i dopustio da ga zadave. Imali su nekakav i ako ne posve jasan pojam o neumrlosti duše, jer su na primjer vjerovali, da se mrtvi rado šetaju po noći, i da duše dobrih idu nakon smrti u raj, u kojem da uživaju sve svjetovne slasti u društvu najljepših žena, i da jedu najljepša i najbolja voća. Nu svaki je narod imao

svoj poseban raj, te ga je svaki pomišljao u kojem lijepom kraju svoje domovine.

Za Kolumbove odsutnosti nijesu na otoku tekle stvari onim putem, koji on bijaše naznačio. Petar Margarita, u mjesto da razvidi i da razgleda Cibaoske gore, spusti se u Vegu Realsku da se skita od sela do sela, da vodi razuzdan život, noseći nemir, prkos i uvrede u kolibe siromašnih urodjenika. Zločest primjer zavede i ostale Španjolce, te on i njegovi postadoše prava četa razbojnička. Tužbe i žaobe doprije̊še do Izabele. Diego Kolumb spočitne Margariti nedostojno i nepošteno ponašanje, ali ovaj poduprt od mnogo hidalga i od samoga oca Buyla, dodje glavom u Izabelu da prkosi

Sl. 43. Liječenje bolestnika.

i njemu i zakonitoj vlasti. Nego na sreću nijesu stvari okrenule onim putem, kojemu su se od prve buntovnici nadali, jer najbolji dio naseobine ostane vjeran Diegu. A bojeći se, da bi se Kolumb mogao do skora povratiti, Margarita i Buyl ukrcaše se na brodove, koje bijaše doveo Bartolomije Kolumb, i zajedriše put Španjolske. S njima se bijahu ukrcali i ostali buntovnici. Poslije odlaska Margaritova, vojska ostane bez vodje, a Diego nije imao ni utjecaja ni moći da joj drugoga nametne. Ona se s toga porazdijeli u čete, koje se dadoše u skitanje od sela do sela, zavodeći žene i djevojke i sileći urodjenike, da im skrbe za hranu, koje i njima samima

bijaše ponestalo. Urodjenicima napokon dodijalo, pak se dali na otpor. Prvi se digne kacik Vege Realske. Poubija dvanaest Španjolaca i spali kuću, u kojoj je ležalo četrdeset bolesnika. Ovaj ga prvi uspjeh osokoli, te krene da navali na tvrdju Maddalena, koju Španjolci bijahu baš onda dosagradili. Ovi pojavi razveseliše Caonaba, koji je samo čekao zgodnu prigodu. Sakupi dakle deset hiljada momaka i krene put tvrdje Sv. Tome. Tvrdjom je upravljao Ojeda. Caonabo je opsadi, ne bi li je gladom prisilio na predaju. Ojeda, da se riješi neprijatelja, nasrtao je svaki dan sad s jedne strane sad s druge na Caonabove vojnike.

Indijancima u brzo dodijao ovaj vojnički život, u kojem je padalo svaki dan toliko glava i bivalo toliko ranjenih, pak se nakon trideset dana razbjegoše, a Caonabo, da snuje i da ruje, kako bi iznenadio Izabelu. Predobi lako za svoju osnovu sve kacike, jer su Španjolci bili svima dodijali, osim Guacanagaria, koji im se nije znao iznevjeriti. Caonabo, da mu se osveti, spali mu mnogo sela i poubija mnoge podanike. Pade žrtvom i jedna od Guacanagarievih žena, a drugu mu odvedoše u sužanjstvo.

Ovako su stajale stvari na otoku u doba Kolumbova povratka s puta. Guacanagari javi Kolumbu, što je sve Caonabo naumio i ponudi mu svoju pomoć. Admiralu podje za rukom sklopiti savez i s kacikom Quarionexom, te vjenča Indijanca Diega s jednom od njegovih kćeri. Ali je bilo teško predobiti Caonaba, koji je bio nepomirljiv. On je možda jedini na otoku predvidjao sudbinu, koja čeka tužni indijanski narod, pak je i ćutio, da dok na otoku teče i jednoga Španjolca, ne može s mirnom dušom pristati na mir. U što su Španjolci viječali i nagadjali, kako bi se mogli riješiti toliko opasna i odvažna neprijatelja, eto se Alonzo Ojeda ponudi admiralu, da će mu ga dovesti i predati u ruke živa ili mrtva. Admiral, znajući Ojedu, primi ponudu. Ojeda sa deset oružanih momaka krene odmah na put. Podje ravno k Caonabovoj prijestonici. Reče kaciku, da dolazi u ime admiralovo, koji da s njim želi živjeti u miru. Caonabo ga primi prijateljski. U svojem surovom i bezazlenom divljaštvu on se samo divio Ojedi, koji se bijaše iskazao velikim junakom prigodom opsjedanja tvrdje sv. Tome. Smatrao ga velikim prijateljem, gotovo bratom. Lukavi Ojeda znao je upotrebiti ovu ličnu simpatiju; a da mu još bolje omili, dade se sa svojim sudrugovima na razne igre na konju. Coanabo, vojnik u duši i u srcu, samo se divio okretnosti i vještini Španjolaca. Ojeda

mu napokon predloži, neka bi došao glavom u Izabelu i tu utanačio mir s admiralom. Ali kacik ne htje od prve ni da čuje. Ojeda, da ga namami, reče mu, da će mu admiral darovati zvono, što se čuje u Izabeli. A valja ovdje spomenuti, da su Indijanci smatrali ono zvono kao najljepšu i najbolju stvar, što su ju imali Španjolci; jer, kad bi ono zazvonilo, njima se činilo da govori, jer Španjolci, ma gdje oni bili, svi bi se u grad sakupili. Ako je ono zvono imalo toliku moć na Španjolce, Caonabo bijaše pomislio na vlast, koju bi na otoku mogao vršiti, kad bi se zvona dokopao. Ova ga misao predobi i on popusti. Ojeda ostane neugodno iznenadjen videći velik broj urodjenika u pratnji kacikovoj, ali pritaja svoje bojazni.

Kad došli u Vegu Realsku i pošto se spustili na počinak, Ojeda izvadi jedne svijetle ocalne verige i reče kaciku, da se njima kite španjolski vladari svaki put, kad izlaze pred narod; a ako ih želi, da će mu ih darovati, ali samo da valja prije da se opere u rijeci. Kacik pristane, te podjoše do bližnje rijeke. Pošto mu postavi verige, uzme ga Ojeda sprijeda na konja, te se s ostalim Španjolcima vrati k vojsci kacikovoj. Indijanci su se veselili i smijali videći svoga gospodara na konju. Malo po malo Ojeda se približi k šumi, pak se od jedne zaleti naprijed, a ostali Španjolci za njim. Prije nego što se Caonabo i dosjetio, da tu nema šale, Španjolci mu zaprijetiše, da će ga smaknuti, ako i samo pisne. Pak ga svezaše dobro i dadoše se u bijeg. Udariše stranputicama, te pošto prevališe kojih šezdeset lega, prispješe srećno u Izabelu. Kad ga izveli pred admirala, Caonabo osta ponosan i neuplašiv kao da je još svedjer okružen od vjernih svojih podanika. Ispovjedi bez okolišanja, da je on glavom uništio posadu Nadividadsku, u nadi, da će se tako riješiti svojih najpogibeljnijih neprijatelja; a u istu svrhu da bijaše navalio i na tvrdju Sv. Tome, te da je snovao, kako bi s pomoću ostalih kacika provalio u Izabelu. Jedino prema Ojedi bijaše prijazan. Velikodušan kao što je bio, divio se njegovoj okretnosti, lukavosti i junaštvu. Nije mu zamijerao prevare, jer kod Indijanaca, u ratno doba, neprijatelj se mogao poslužiti proti neprijatelju svakim oružjem, pak i nevjerom. S toga je on i držao, da je Ojedin sužanj i ničiji drugi.

Brat Caonabov naoruža na brzu ruku sedam hiljada momaka i krene put tvrdje Sv. Tome. Ali je Ojeda već bio u tvrdji i bdio na njezinu obranu. Nego ne htje da čeka neprijatelja, već mu podje

na susret. Brat Caonabov ga dočeka. Ali kad navalilo konjaništvo, Indijanci se dadoše u bijeg. Caonabov brat, koji ne htje uzmaknuti, pade u ruke Španjolaca.

U Izabeli je bila medjutim velika oskudica živeža i hrane, kad eto dolazi Antun Torres sa četiri broda krcata svega po malo. Dodjoše i dva kraljevska lista od dne 16. augusta godine 1494., jedan upravljen Kolumbu a drugi naseljenicima. Kraljevi su zapovijedali naseljenicima posluh prema admiralu pod kazan od deset tisuć maravedisa globe, a hvalili su njegovo nastojanje, te mu javljali, da je raspra s Portugiškom, u koliko se tiče medje novih zemalja, srećno i korisno privedena kraju; ujedno su ga molili, neka bi došao u Španjolsku, da im u ovom poslu pomogne svojim savjetom; ako bi bio zapriječen, da pošalje pouzdanu osobu, koju da providi potrebitim kartama i da naputi na sve, što bi stvari moglo koristiti.

Admiral otpravi brata Diega a s njim i sve zlato, koje bijaše sakupio. A da državi kakogodj nadoknadi velike troškove, ukrca i pet stotina robova. Poradi toga je sve do danas palo na njega teških žaoba; ali valja pomisliti, da su i sami kraljevi, za rata protiva Maura, slali zarobljenike na prodaju.

Ropstvo Caonabovo i poraz brata mu uvjeriše ostale kacike, da dok je na otoku bijelih ljudi, nijedan od njih nije siguran ni usred same svoje države. Svi se digoše listom. Manicaotex, drugi brat Caonabov, preuzme vodstvo naroda, a nadje odvažna pomoćnika u lijepoj Anacoani, Caonabovoj ženi, i u bratu joj Behechiu, najmožnijem kaciku na otoku. Svi urodjenici kao jedna duša dali se na priprave za navalu na Španjolce; zadnji i odlučni pokušaj, da s tresu tudji jaram i da oslobode domovinu. Jedini Guacanagari stupi u savez sa Španjolcima. Zaista da nestaje prema njemu one simpatije, s kojom ga je čovjek vidjao za prvi put u odnošaju sa Evropejcima. Blaga mu ćud i prirodjena mu dobrota sad se predstavljaju pod drugim oblikom; pak čovjek ne vidi u njemu nego kukavicu, koji od straha pred bijelim ljudima izdaje svoju domovinu.

Kolumb krene na 27. marta g. 1495. sa dvije stotine pješaka sa dvadeset konjanika, sa dvadeset pasa i s vojskom Guacanagarievom put Vege Realske, gdje se bilo sakupilo do sto hiljada urodjenika s namjerom, da navale na Izabelu. Pak porazdijeli svoje ljude na malašne čete, koje navališe sve od jedne. Ojeda naskoči neprija-

telja sa svojim konjaništvom; navališe ujedno i nahuškani španjolski psi, te za kratko jadni Indijanci moradoše uzmaknuti. Sad su samo bježali pred bijesnim psima, pred brzim konjaništvom, koje ih je gazilo, pred oštrim sabljama, koje su ih sjekle po golim životima i pred puškama, koje su ih dohitale i ubijale na daleko. To ne bijaše boj već mrcvarenje, pokolj; to bijaše nedužna janjad, koja je bježala pred bijesnim nezasitljivim vukom. Guacanagari se ne bijaše ni maknuo. Prezren od Španjolaca vrati se u svoju prijestonicu pod teškim proklestvom ostalih kacika i svih svojih suplemenika.

Nakon ove bitke gotovo sav otok pade malo po malo pod španjolsku zapovijed. Kolumb je i od prije snovao, kako bi državi namirio ogromne troškove, što ih je pothvat zahtijevao, a sada eto prilike da se naum izvede. Osvojene zemlje morale su plaćati harač. Svaki Indijanac, stariji od četrnaest godina, morao je sakupiti svaka tri mjeseca i donijeti stanovitu količinu* zlatnoga praha. U onim predjelima, u kojima nije bilo zlata, svaka tri mjeseca morao je donijeti svaki Indijanac dvadeset i pet librica pamuka. A da ne bi bilo prijevare, svakomu, koji bi platio namet, objesili bi o vrat mjeden biljeg i teško onomu, koji ne bi tako mogao dokazati, da je ispunio svoju dužnost. Kaciki su morali plaćati mnogo više; tako je Manicaotex morao slati svaka tri mjeseca pô tikve zlatnoga praha. Samo Behechio bijaše ostao slobodan; samo njegovi podanici nijesu plaćali harača. Kolumb da osigura plaćanje udarenih nameta, a ujedno i mir na ostrvu, sagradi još tri tvrdje, a najveću u Vegi Realskoj, prozvanu C o n c e p t i o n.

Možemo samo pomisliti, veli Tarducci, tužno stanje, u kojem su se sada našli urodjenici. Nevješti sakupljanju zlata, morali su po čitave dane prevrćati pržinu pokraj rijeka da zrnce po zrnce sakupe stanovitu količinu. Admiral uvidi brzo, da ovako dalje ne ide; da zahtijeva što je nemoguće, pak smanji namet na polovicu. A i to je bilo svedjer mnogo i odviše. Urodjenici, koji su prije slobodno plandovali slobodnom svojom zemljom, koji za rad nijesu znali, jer im je priroda davala sve što su trebali, sad od jedne prignuti k zemlji od jutra do mraka, padoše u veliko očajanje. A što ih je još jače tištilo, bilo je uvjerenje, da su im se krvnici stalno udomili na otoku. Valja reći, da su uzdisaji i vapaji bijednoga onoga

* 15 današnjih dolara.

naroda bili doprli do koljena Svemogućega, da su proklestva, izrečena protiva Kolumba, našla odziva, jer već sada zvijezda mu pratilica ne stoji više posred neba, već naginje k zapadu. Da, recimo slobodno, Kolumb se pokazao okrutnim, nemilosrdnim. Da se obrani od svojih moćnih klevetnika na dvoru, htio je dvor nasuti zlatom i ne obzirući se na muke i na suze nesrećnih Indijanaca. A oni ne znajući napokon, kako bi se izbavili od takova ropstva, izgorješe svoje kuće, uništiše svoja sela i pobjegoše u planinu, da se dave travom i korijenjem.

Sada, jače nego ikad, pokazuje se životinjska i nasilnička ćud španjolskih naseljenika. U strahu, da ne ostanu bez hrane, prignuše se sami na rad, da posiju sjemenje, što ga Torres bijaše donio, pak udri u potjere po gorama i po šumama za Indijancima, da ih prisile na povratak. Žalosne li njihove sudbine! Umoreni od glada, nemaju mira ni po noći ni po danu, već kao zvjerad gonjena od lovaca, moraju bježati od planine do planine, sakrivati se u pećine, nositi na ledjima djecu, starce i iznemogle. Ali ova borba ne potraja dugo. Mnogi izginuše od glada i od nemoći. Oni, te preživješe, padoše malo po malo svi u ruke Španjolaca, koji su ih gonili pred sobom kao marvu i opeta silili na rad. Ista sudbina zateče Guacanagaria i njegove podanike. Uzalud je pomišljao na španjolsku nezahvalnost. Proklet od svojih podanika, prezren od ostalih kacika kao izadajica domovine, povuče se u goru, da tu kukavno pogine.

XII.

Spletke na dvoru. — Aguadovo poslanstvo. — Zlatni rudnici. — Kolumb se vraća u Španjolsku. — Pristaje putem na Guadalupu. — Indijanke pod oružjem; sukob s urodjenicima. — Smrt Caonabova. — Dolazak u Cadix. — Kolumb utemeljuje prvorodstvo od svih svojih prava i dobara. — Priprave za treće putovanje.

Netom otac Buyl i Petar Margarita prispjeli u Španjolsku, dadoše se odmah na posao, kako bi Kolumba ocrnili. Njihove potvore, potvrdjene od ostalih buntovnika, koji se s njima bijahu povratili u domovinu, zavedoše dvor, koji odluči poslati pouzdanu osobu, da preuzme vladu do Kolumbova povratka (s Kube), da stvari raspita i razvidi. Ali ako se admiral bijaše već povratio, sve je moralo ostati pod njegovom zapovijedi. Vidi se odavle, da i ako je bilo obzira prema admiralovoj osobi, pouzdanje krune nije prema njemu bilo više neograničeno.

I zaista po ugovoru, što ga Kolumb bio sklopio s dvorom, niko živ nije imao prava da se upušta u otkrića u Novi Svijet, a ipak na 10. aprila g. 1495. bi izdana kraljevska naredba, kojom se dopuštalo svakomu španjolskomu podaniku, da se može nastaniti na Haitiu, da može trgovati sa Novim Svijetom, uz odredjeni namet, za stvari uvedene u materu zemlju i da se može upuštati u otkrića s vladinom dozvolom.

Nego u isto doba prispje Torres u Španjolsku s Diegom, Kolumbovim bratom. Ovi donesoše izvješće admiralovo o putovanju na Kubi i na Jamajci. Uz toliko dokaza nije moglo biti sumnje, da admiral nije bio dopro do istočne obale Azije. Zahvalnost kraljeva prema Kolumbu oživi opeta za jedan čas, te kraljevi izabraše za povjerenika Ivana A g u a d a, čovjeka admiralu privržena. Aguado krene na put koncem mjeseca augusta sa četiri karavele; s njim

se ukrca i Diego, brat admiralov. Nego red nam je ovdje navesti slijedeći dogadjaj.

Don Diego bijaše donio sa sobom u Španjolsku nešto zlatnoga praha, koji mu Fonseca uzapti. Don Diego uvrijedjen, potuži se kraljici, koja odmah naredi Fonseci, da mu dade zadovoljštinu; a u isto doba da uspiše admiralu i da mu stvar razjasni, jer da uvreda nanesena bratu mu, bila je uvreda i njemu samomu. Za čovjeka ohola kao što bijaše Fonseca, stvar je bila teška, a poniženje veliko. Od onog dana svaki mu je korak bio naperen na Kolumbovu propast. Biskupske haljine nijesu nikako mogle da u njemu uguše mržnju i osvetu, pak je njegovo ime usko i spojeno s nesrećnom sudbinom, koju je pak doživio otkrilac Novoga Svijeta.

Aguado dojedri na Haiti mjeseca augusta g. 1495. Kolumb je tad boravio unutar otoka. Aguado bijaše jedan od onih, kojima sreća lako zavrti glavom, te se više ne sjećaju svojih dobročinaca. Netom se iskrca, počne se baniti gospodarem, prezirući zakonite oblasti. Nosio je sa sobom kraljevsko pismo, koje je kazalo mnogo i nije kazalo ništa. Dade ga razglasiti:

„Vitezovi, stremenici i svi, koji ste po našoj naredbi tamo u Indijama, šaljemo vam Ivana Aguada, našega komornika, koji će vam govoriti s naše strane. Zapovijedamo vam, da vjerujete njegovim riječima.“

Prosu se tada glas, da je admiral pao u nemilost, na što se sakupiše okolo Aguada svi nezadovoljnici, pak i svi oni, koji naginju uvijek na jaču stranu. Svi mu ovi nose svoje pritužbe i žaobe proti admiralu i braći mu, a on sve prima i zapisuje.

Netom Kolumb dočuo za Aguadov dolazak i za njegovo postupanje, priskoči odmah u Izabelu. Primi Aguada svečano i prijazno, a ovaj dade po drugi put rastrubiti kraljevsko pismo. Kad Kolumb vidio pismo, reče mirno Aguadu, da će učiniti sve, što kraljevi žele, da bude učinjeno. Ova Kolumbova hladnoća i mirnoća iznenadi izaslanika i iznenadi ga neugodno, jer se nadao, da će Kolumb u svojoj naglosti počiniti što proti kraljevskom nalogu. Ali je Kolumb bio već shvatio, da je Aguado samo orudje njegovih neprijatelja, pak je odmah bio uvidio, da im spletke može samo dostojanstvenim ponašanjem uništiti. S toga Kolumb i ne dodje s Aguadom u sukob ni onda ni poslije. Kad je ovaj mislio, da je sakupio dovoljan broj dokaza, da Kolumba ocrni i obijedi pred

dvorom, odluči da se povrati u Španjolsku. A Kolumb uvjeren, da će ga njegovi neprijatelji pobijediti, ako im ostavi slobodno polje, odluči takodjer da podje pred kraljeve i da se brani.

Brodovi bili pripravni na odlazak, kad buknu orkan. Svi brodovi osim Nine odoše rastrijeskani, razbijeni. Kolumb dade napraviti Ninu i naredi, da se s ostacima ostalih brodova sagradi nova karavela. Dok su trajale ove radnje, eto Kolumbu radosne vijesti s unutrnjosti otoka, da se naime pokraj Hayne našlo bogatih zlatnih rudnika. Evo kako bijaše došlo do toga otkrića:

Mihovio Diaz, dodijeljen na službu Bartolomiju Kolumbu, dodje jedan dan na riječi s nekim Španjolcem, rani ga teško i pobjegne sa pet drugova. Lutajući simo tamo prispješe napokon u neko selo, što je na južnoj strani ostrva, nedaleko rijeke Ozeme, gdje no se sada diže grad S. Domingo. Urodjenici ih dočekaše prijazno i pogostiše ih. Selom i okolicom vladala je mlada i lijepa djevojka, koja se u brzo zaljubi u Diaza. Diaz odvrati ljubav za ljubav i nakon malo postadoše muž i žena. Brak je bio srećan, ali ne potraja dugo te Diaz postane sjetan, turoban, gorući od želje, da se povrati k svojima. Ovo ne izbježe mladoj mu ženi, koja da ga utješi, povjeri mu, da je nekud nedaleko od sela bogatih zlatnih rudnika, te ga savjetova, neka bi naputio svoje suplemenike, da ostave nezdravu Izabelu i da se ovdje dodju nastaniti. Diaz podje i uvjeri se o istini. Pak sa pet urodjenika krene put Izabele, da javi radosnu vijest, siguran, da će ga ova spasiti od svake kazni. Adelantado ga primi veselo a admiral zanosno, jer mu je sad više nego ikad trebalo dokazati vrijednost i znamenitost otkrivenih zemalja. Adelantado podje onamo glavom s oružanom četom momaka. Sad nije više bilo sumnje, jer tu nadjoše mnogo više zlata nego u Cibaoskoj pokrajini. Naidjoše takodjer i na duboke jame iskopane rukom čovječjom, po čem sudiše, da je tu kogodj i prije zlato kopao. To ih začudi u velike, jer su znali, da ga urodjenici kopali nijesu. Kolumb naredi, neka se ovdje sagradi jedna tvrdja i neka se počne odmah kopati zlato. Admiral bi rado još bio ostao na otoku, ali je prkosnu ponašanju Aguadovu i njegovih pristaša valjalo doći na kraj. Netom dakle brodovi bili gotovi, ukrca Caonaba, brata mu i nećaka, pak sve one, koji naseobini nijesu bili ni od potrebe ni od koristi, te pošto povjeri upravu adelantadu, na 10. marta godine 1496. krene s Aguadom put Španjolske.

Admiral ne potegne ovoga puta put sjevera, da tako dostigne povoljne vjetrove sa zapada, već krene ravno put istoka proti alizeju, koji mu bijaše protivan. Jedva na 9. aprila takne se Marije Galante, odakle podje na Guadalupu, da se iznova opskrbi vodom i drvima. Kada čamci bili nedaleko od kraja, eto iz bližnje šume veliko jato naoružanih žena, koje se spremaju na obranu. Na što Španjolci prestadoše voziti i poslaše dva Indijanca, neka preplivaju na kraj i neka ih uvjere, da u bijelih ljudi nema neprijateljskih nakana. Indijanke odgovoriše, da one na kraj ne mogu primiti nikoga, već neka podju do sjeverne strane otoka, gdje su im muževi, pak ovi kako učinili. Španjolci podjoše onamo i nadjoše mnoštvo naoružanih Indijanaca, koji pošto baciše nekoliko strijela, povukoše se u šumu. Ali kad Španjolci prispjeli na obalu i kad počeli silaziti na kraj, Indijanci izletješe iz šume i vičući na vas glas, zatrkaše se put čamaca. Na to s brodova stalo pucanje, a urodjenici kao pred božjim strijelama i gromovima opeta u šumu. Sad Španjolci za njima u potjere. Uhvatiše deset žena i troje djece. Jedna od ovih bijaše žena nekog kacika.

Da bi se urodjenici uvjerili, da im namjere nijesu bile neprijateljske, admiral ih obdari nekim sitnarijama, pak pusti na slobodu. Na što žene da se pomame od radosti. Sama kacikova žena ostane zamišljena i odgovori, da više ne će na kraj, da će ostati na brodu. Njezine su je drugarice uzalud molile i zaklinjale. Pridrža sa sobom svoju malašnu kćer i skuči se u jedan ugao. Zašto i po čem ovaka odluka u ove žene? Na brodu bijaše Caonabo. Ona čuvši za njegova junaštva i za izdajstvo, kojemu bijaše pao žrtvom, ostane tako začarana, da je htjela dijeliti njegovu sudbinu. Valja reći, da ma koliko zadavao brige Španjolcima ovaj odvažni i ponosni Indijanac, on je ipak jedna od najsimpatičnijih ličnosti u Kolumbovoj povijesti. Slobodan i nezavisan bio je kralj u svojoj zemlji, vladao je svojim narodom mudro i snažno; i zato što je nastojao da ga izvuče iz ropstva, vidimo ga zarobljena na prijevaru, vidimo ga okovana na brodu kao zvijer, i da ga smrt nije izbavila od okova, možda bi ga u ime evropske prosvjete bili prodali na tržištu Seviljskom. Caonabo umrije na putu, ponosan prema svojim neprijateljima sve dok je u njemu bilo duha. Jadna Indijanka, koja njemu za ljubav bijaše ostavila muža, obitelj, djecu i ugledan položaj, osta sama, da dijeli sudbinu ostalih zarobljenika.

*

Brodovi ostaviše Guadalupu na 20. aprila i krenuše opeta pravcem put istoka. S nepovoljna vjetra lutali su simo tamo sve do juna mjeseca. Bilo je ponestalo hrane, te Kolumb smanji obroke na šest unača kruha i na pô vrča vode. Da ublaže glad, što ih je mučio, mnogi Španjolci bijahu predložili, da bi Indijance poubijali i pojeli; a mnogi rekoše, da bi ih valjalo pobacati u more, jer bi tako hrana više trajala. Jedva da je admiral mogao zapriječiti takovo nedjelo.

Na 11. juna g. 1496. brodovi se napokon usidriše u Cadix. Tu bile tri karavele pripravne da krenu put Novoga Svijeta. Kolumb posla po njima list bratu Bartolomiju, preporučujući mu, da pospješi kopanjem rudnika i da izabere ondje nedaleko shodno pristanište. Pak piše kraljevima, da im javi svoj srećan povratak u domovinu. Nema sumnje, da je do odgovora živio u neugodnoj neizvijesnosti, jer je znao, da mnogobrojni i možni mu neprijatelji nastoje odavna okolo dvora, kako da ga ocrne i bace u nemilost; znao je, da je Aguadovo poslanstvo bilo plod njihovih nastojanja, a imao je i inače jasnih biljega o nezahvalnosti i dvora i naroda. Da nam dadu kakovu takovu sliku njegova stanja i raspoloženja u ovo doba u Cadixu, povjesničari su zabilježili, da su ga vidjeli saći s broda u franjevačkim haljinama, s bijelim pasom o pojasu, neostrižena i zapuštene brade. Oviedo kaže, da ga je na ovo bilo nagnalo ogorčenje poradi ljudske nezahvalnosti. Ovaj sud ne bi dakako za Kolumba bio povoljan, jer bi valjalo reći, da mu je ustrajnost bila malaksala, što se nikako ne sudara sa čvrstim mu značajem. Valja dakle reći sa Tarduccijem, da su one haljine za nekoliko dana značile ispunjenje kojega zavjeta. Na 12. jula god. 1496. stigne mu odgovor od kraljeva, koji mu čestitaju povratak i poručuju mu, da dodje na dvor. Krene odmah put Burgasa. Ponese sa sobom sve što je mislio, da može oživjeti prvašnji zanos i prijašnje oduševljenje; povede sve Indijance, pak Caonabova brata u zlatnim verigama i nećaka mu. Na dvoru ga dočekaše mnogo ljepše, nego što se nadao. Kraljevi bijahu veoma prijazni i ljubeznivi; nije palo riječi ni o ocu Buylu ni o Margariti. Ispripovjedi im doživljaje; reče, da Kuba nije nego čest velika kopna a Haitski otok da bi mogao biti negdašnji Ophir, s kojega su Salamunovi brodovi bili izvezli zlato za hram Jeruzolimski. Predloži im napokon treće putovanje. Na što kraljevi i pristadoše, ali

s raznih političkih dogodjaja ostalo je na tom sve do pramaljeća g. 1497.

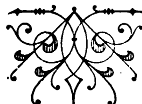
Da je on još svedjer uživao kraljevsku milost, dovoljan je tomu dokaz, što mu još jednom potvrdiše sve povlastice i sva prava, koja mu pripadahu po ugovoru. Ponudiše mu još na dar veliko imanje na Haitskom otoku i naslov bilo vojvode bilo markiza. Ali Kolumb ne htje primiti dara primjećujući, da bi to izazvalo još veću zavidnost u njegovih neprijatelja, koji da bi pak tvrdili, da se brine samo za svoje zemlje, a ne za državu. Kraljevi da ga ipak nagrade odrediše, da može utemeljiti prvorodstvo od svih svojih prava i dobara i tako ovjekovičiti u svojoj obitelji spomen svoje slave i svojih zasluga za Španjolsku. Već g. 1498. Kolumb se služi ovim pravom u oporuci napisanoj u Sevilji. Ostavlja sva svoja dobra muškim nasljednicima po prvorodjenstvu; kad bi ovih nestalo, neka isto pravo prodje na bratovlje sinove i njihove potomke; a u slučaju, da ne bi bilo muških baštinika, pravo je moralo proći na ženske glave u njegovoj porodici. Baštinik je morao nositi grb admiralov i potpisivati se s istim naslovom.

Sjetimo se, da su kraljevi aprila g. 1495. bili dopustili svojim podanicima, da mogu putovati u Novi Svijet na otkriće novih zemalja, koja se stvar bila neugodno dojmila Kolumba, jer je krnjila jednu od njegovih povlastica. Kraljevi, da mu udovolje, proglasiše na 2. juna g. 1497. drugu naredbu, u kojoj je uz ostalo bilo rečeno i ovo: „Nije bilo nikad u našoj namjeri, da prikratimo ma u čem prava rečenoga Kristofa Kolumba, i da dopustimo, da ko gazi ugovore i da dira u podijeljene mu povlastice, jer smo mu naumili podijeliti i drugih milosti.“

Ferdinandu nije bilo po ćudi, što je Kolumb bio uzdigao na čast adelantada brata svoga Bartolomija, jer je to pravo po mnijenju Ferdinandovu pripadalo kruni. Kralj dakle, da žaštiti svoje pravo i da ujedno ne ozlovolji admirala, naredbom od 22. juna imenova Bartolomiju adelantadom indijskim i ne spominjući, da mu je tu čast bio Kolumb već prije podijelio.

Dok su kraljevi obasipali Kolumba svojom milošću, ovaj je nastojao kako da sakupi dovoljnu družinu za novi put. Glasovi, što su ih bili prosuli oni te se bijahu povratili, odvraćali su sada svakoga od toga puta. Niko da se dobrovoljno hotio upisati, da učestvuje pothvatu. Tada predloži, da se onamo povedu zločinci kaž-

njeni na zatvor ili na progon, što mu bi i dozvoljeno. Ovo je dakako bila velika pogrješka, jer ovi rastrovani elementi unesoše pokvarenost u novu naseobinu na veliku nesreću ostrva. Fonseca, vječni Kolumbov neprijatelj, otezao je što je više mogao s opremanjem brodova i veselio se kad je samo mogao istaći kakovu zapreku. Nadodje i smrt jedinoga kraljevskoga sina Infanta Ivana, koji umrije gotovo naglo u Salamanci. Nakon mnogo nezgoda i neprilika otputova napokon Kolumb put Novoga Svijeta sa šest karavela na 30. maja g. 1498.

XIII.

Odlazak na treće putovanje. — Otkriće Trinidadskog ostrva i Pariaškog zaliva. — Urodjenici. — Biserje. — Povratak na Haitski otok. — Kolumbova nagadjanja o obliku zemaljskom. — Adelantadova uprava na otoku. — Anacoana. — Neredi u Izabeli. — Buna urodjenika. — Frano Roldan. — Opeta Anacoana. — Roldanova buna. — Rat Indijanaca.

Kolumb odluči ovoga puta, da se drži više put juga, u nadi, da će se tako dokopati kopna Zajedri dakle put Porto Santo, gdje se sustavi nekoliko dana, da se opskrbi vodom i drvima. Na 10. juna g. 1498. takne se Madere, a na 19. istoga mjeseca pristane na Gomeru. Odakle otpravi tri karavele put Haitia a s ostale tri krene put Kapverdskih otoka, na koje prispje na 27. juna. Odavle pak na 5. jula zajedri put jugozapada. Pod novim podnebljem spopade ga guta; trpljaše jake boli, ali za to ne prestane bilježiti svaki božji dan sve, što je mislio, da je korisno i zanimivo. Na 31. jula ostadoše skoro bez vode; ali sutradan eto im kraja na vidiku. Admiral se bijaše zavjetovao, da će prvu zemlju koju ugleda nazvati „Trinidad.“ Na svoje veliko čudo s kraja, što su ga ugledali, dizale su se tri gore usporedo. Onom se otoku čuva ovo ime još i danas. Kad bliže kraja, raspoznaše, da tu ima sela, da tu ima stanovnika. S istočne strane otoka morade krenuti dalje put zapada, da traži shodno pristanište, da popravi brodove. Ploveći tako opazi kraj u jugu, i ne sluteći, da je to ono veliko kopno, koje je tražio. Misleći, da je otok, nazva ga Santa. Nekoliko lega dalje pristupiše k obali da uzmu vode. Uzalud su tražili, da bi došli do razgovara s kojim urodjenikom, jer su svi bježali, netom bi brodove opazili. Na 2. augusta dojedriše prema onom rtu, koji se danas zove Icacos Kad eto jedna ladja vozi s kraja put brodova, a u njoj do dvadeset pet mladih naoružanih urodjenika. Svaki je od njih imao

po jedan štit, čega Španjolci ne bijahu još vidjeli u Novom Svijetu. Kad bili nedaleko brodova, stadoše s ladjom kao da gledaju i čekaju. Admiral, da ih dovabi k brodu, pokaza im raznih sjajnih stvari. Oni zaveslaše malo, pak stadoše opeta. Ne znajući, kako bi ih primamio, naredi, neka jedan udara u bubanj, a drugi neka plešu. Kad to čuli i vidjeli Indijanci, napni svi lukove i udri svi strijelama put broda admiralova. Kad odvratili s brodova, a oni u bijeg. Kao što se poslije doznalo, oni su običavali svirati i plesati prije nego bi navalili na neprijatelja, pak su mislili, da je ona glazba i ono plesanje na brodu priprava na juriš. Nakon malo pristupiše opeta k brodovima, ali uvijek daleko od broda admiralova, koji su smatrali neprijateljem. Brodovlje se pak usidri blizu rta Icacosa. Nego Kolumb brzo uvidi, da nije pogodio, poradi jakih struja, koje su onuda vladale. Jedne noći čuje od jedne strašan šum, koji dolazi s juga, pak zatim vidi ogroman talas, koji navaljuje na brodove. Pomisli, eto njega sa svim brodovljem podušena. „I danas“, govori Kolumb „zebe me srce od straha, pomišljajući na onaj tren, kad val nahrupi na brodove“. Nego val podigne brodove u vis i projuri naprijed. Ovo bijaše jedan od onih pojava, koji se zbivaju na ušću rijeka, jer val plime dolazeći s mora nalazi u ušću malo prostora, pa se s toga i diže visoko.

Poradi pogibli, kojoj je ondje bio izvrgnut, Kolumb nazva ono tjesno Bocca del Sierpe. Prvim povoljnim vjetrom prodje tjesno i prispije u prostrani i mirni Pariaški zaliv. Mislio je, da je na otvorenom moru, ali voda je bila slatka za čudo. Ploveći dalje obalom Trinidadskog ostrva, opazi Pariaški rt, koji misleći, da je otok, nazva zemljom milosti. Ploveći naprijed namjeri se na drugo tjesno, u kojem su valovi još gore zanosili i šumili i nazva ga Bocca del Drago. Videći, da je ovo tjesno pogibeljnije od onoga prvoga, okrene put zapada. Prispješe napokon na neki kraj, na kojem su zemlje bile obradjene i tu se usidriše. Neki podjoše na kraj, ali nigdje žive duše. Vidješe samo veliko mnoštvo majmuna. Krenuše dalje, te nakon petnaest lega doploviše spram ušća neke rijeke. Kad brodovi stali, eto s kraja u jednom čamcu tri urodjenika. Neki španjolski kapetan bojeći se, da i ovi ne pobjegnu, dovabi ih do ispod broda, te od jedne skoči u čamac, prevrne ga i dade ih pohvatati. Sve preplašene povede ih k admiralu, koji ih darova i pusti na slobodu. Odmah iza toga eto mnoštvo

drugih čamaca na brod. Svi nose na dar hruha, maisa i neke vrsti pića. Nijesu marili za staklo, ali su bili pomamni za zvončićima i za mjedom. Prije nego bi koju stvar uzeli, onjušili bi je. Tako su njušili mornare, brodove, zvončiće, mjed i drugo. Rekoše, da im se mjesto zove Paria, a da je zemlja na zapadu mnogo napučena. Admiral uzme sa sobom četvoricu, neka bi mu služili kao tumači i krene dalje do rta A g u g l i a. To bio krasan predjel, te ga nazva p e r i v o j e m. Tu dodje na brod mnogo Indijanaca, koji hoće gotovo na silu, da admiral sadje na kraj. A pošto se ovaj nije nikako dao, eto put brodova mnoštvo Indijanaca, da ga vide. Donesoše na dar mnogo g u a n i n a, to jest zlata niže vrste a i biserja. Ovo potonje obradova Kolumba u velike.

Upita, odakle ga dobivaju, a oni mu rekoše, da ga ima mnogo na sjevernoj strani zaliva. Pošalje tada na kraj nekoliko časnika. Dočeka ih kacik sa sinom uz pratnju mnoštva naroda. Najprije ih pogosti otac, pak sin. Dadoše im za užinu kruha od maisa, razna voća i pića slična pivu. Proslijediše put zapada, ali što dalje, to more plitčije, tako da se moradoše usidriti. Pak admiral otpravi najmanju karavelu, neka bi po mogućnosti našla koji izlaz izmedju otoka. Karavela se vrati, a zapovjednik joj izvijesti Kolumbu, da bijaše naišao na ulaz, koji da vodi u poveći zaliv, u koji da se izlijevaju četiri rijeke. Onaj zaliv nazvaše z a l i v o m b i s e r j a, misleći, da ga ima mnogo, ali koji ga u istinu nije imao. Premda su mornari tvrdili, da ono mora da je kopno, on ostane ipak pri tom, da nijesu nego otoci. Bio je naumio da istraži i razgleda onu obalu, što bi možda bilo preokrenulo tok dogadjaja u Novom Svijetu, a njemu urodilo većom slavom, ali je nestajalo hrane, pak je valjalo misliti na povratak. Uza to mučila ga je guta i neka bolest u očima.

Pošto prodje tjesnom, što je medj Pariaškim rtom i Trinidadskim otokom, otkri Tabago, Granadu i mnoge druge otoke. Kad se na 15. augusta približio k otoku Cubagui, vidi mnogo Indijanaca, koji se odmah dadoše u bijeg. Otpremi brže bolje put kraja jedan čamac. Urodjenici mu se približiše. Jedan Španjolac videći na nekoj Indijankinji veliku kolajnu od biserja, darova joj nekoliko komadića jedne razbijene zemljane posude, a ona njemu na uzvrat lijep broj bisernih zrnaca. Tako sakupiše tri librice biserja. Sad je Kolumb želio jače nego prije, da proslijedi put zapada, jer su ga oni urodjenici uvjeravali, da je ona obala bogata biserom;

a htio se ujedno i uvjeriti, je li ona zemlja čest velika kopna ili kojega otoka. Ali uzalud; zdravlje mu je bilo takovo, da na dalje putovanje nije mogao ni pomisliti. Krene dakle put Haitia, s namjerom da pak pošalje adelantada, neka nastavi otkrića onom obalom. Nakon pet dana jedrenja eto mu Haitia na vidiku. Pak otpremi krajem ulaka u Izabelu. Netom Bartolomiji stigla vijest, da mu eto brata, ukrca se na jednu karavelu i podje mu na susret. Osta tužan i žalostan videći ga u onakovu stanju, jer jedva da ga je raspoznao.

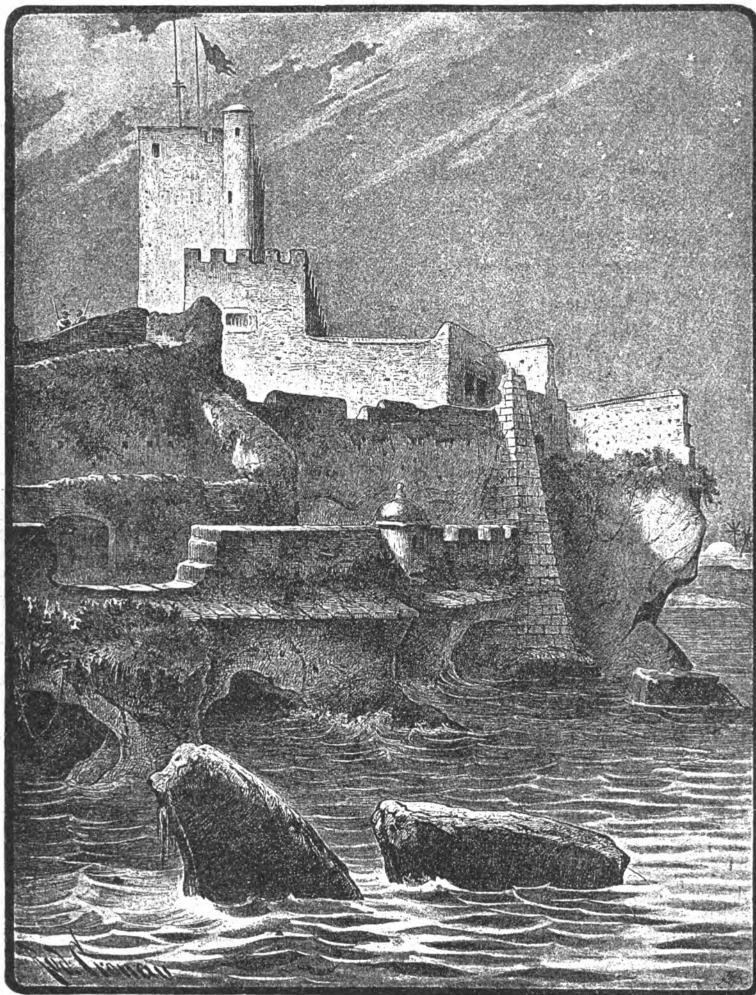
Sustavimo se na ovom zadnjem Kolumbovom otkriću. Kako vidjesmo, on je plovio obalom južne Amerike, a da se nije ni stavio. On ipak ne bijaše uvjeren o istini. U svojem dnevniku kaže doslovce: „Mislim, da je ova zemlja veliko kopno, za koje se dosle nije ni znalo ni čulo, a to sudim po velikoj množini vode, što ju rijeke izlijevaju u more ...... a ako je ovo kopno, stvar je zaista divna i čudna a biti će znamenita i u očima mudraca, jer ima rijeka, koje čine, da je morska voda slatka na četrdeset i osam lega daleko od obale.“ Da je Kolumb bio uvjeren, da se za ovu zemlju još nije znalo! Ali napojen, kao što je bio, kazivanjem starih pisaca, Marka Pola i mnijenjem Toscanellievim, on nije mogao vjerovati u taj nepoznati Novi Svijet, koji je samo letimice napomenuo; on je uvijek mislio, da je negdje na istočnoj strani azijskoga kopna. Neki zaključci, što ih izvodi o Pariaškom zalivu napose, a o ovom putovanju uopće, pokazuju ga s jedne strana hladna motrioca prirodnih pojava, a s druge ga predočuju takovim pjesnikom, kojega je samo mogla poroditi nauka onog doba. I prije nego se bijaše zaputio put neznana svijeta, nagadjao je po raznim piscima o položaju raja zemaljskoga. Ne valja smetnuti s uma, da mnoge stvari, koje bi nam danas bile smiješne, onda su zapremale najbolje duhove. Raspravljalo se i nagadjalo se o mjestu, na kojem može biti ili na kojem je bio raj zemaljski. Jedni su ga stavljali u Palestinu, drugi u Mezopotamiju, treći u Armeniju, četvrti na Taprobanu, današnji Ceylon, peti na Sumatru, šesti na Kanarsko ostrvlje i dalje. Nego u svetom pismu stoji, da rijeka, koja teče rajem zemaljskim, dijeli se pak na četiri rijeke nazvane Phison, Gehon, Eufrat i Tigar; pak su s toga bili na velikoj muci, kako da to sve dovedu u sklad. Da se udovolji opisu, najsmjelije ideje izbiše na površinu. Oni na primjer, te su ga pomišljali negdje na ekvatoru, kazivali su, da Nil, pošto je prevalio

Indijski ocean i popeo se na abisinske gore, dolazi napokon u Misir. Neki su pak nagadjali, da je sva prilika, da Nil prolazi plivajući Indijskim oceanom. Mnogi su tvrdili, da više nema raja zemaljskoga, jer da ga je potop uništio; a po tom da i rijeke, koje su valjda promijenile svoj tok, ne mogu više onako teći, kao što to stoji u svetom pismu. Nego je sv. Augustin tvrdio, da postoji još u svoj svojoj krasoti, ali da čovjeku nije pristupan, jer da je na nekoj velikoj gori, koja da ga je i spasla od potopa.

Kolumb je znao za sva ova razna mišljenja i nagadjanja, pak i za druga, koja kratkoće radi nijesmo naveli. Putujući dakle put zapada, začudi ga promjena u moru, u zraku, u nebu i u magnetičnoj deklinaciji. Smisli na misao, dodje do toga, da pomisli zemlju kao veliku krušku ili bolje kao kruglju, na kojoj se diže velika ogromna izbočina, a na toj izbočini da je raj zemaljski. On je po tom mislio, da sada plovi na više, da se uspinje, o čem ga je uvjeravala promjena u magnetičnoj deklinaciji, pak i blagost podneblja nedaleko od obale, a napokon mast i ćud onih urodjenika. Bijaše čitao u nekoj knjizi, da je sv. Ambroz rekao, da je raj zemaljski negdje na istoku, na visokoj gori, s koje da se spušta velika rijeka sa tako jakim šumom, da su ljudi naokolo svi gluhi. Premda sveti Ambroz toga rekao nije, njemu je ipak bilo dosta, da je to čitao, pak je odmah tako i rastumačio slatkoću vode u Pariaškom zalivu, one rijeke i one nagle struje, koje smo napomenuli.

Kako smo vidjeli, admiral bijaše krenuo put Španjolske na 10. marta g. 1495. Brat mu Bartolomije bijaše se dao odmah na posao, da sagradi tvrdju pokraj zlatnih rudnika, koju nazvaše zlatnom kulom, poradi zlata, što se našlo pomiješano s kamenjem, kojim je bila sagradjena. Pak potraži i nadje shodno pristanište na ušću rijeke Ozeme nedaleko od prijestonice one kacike, koja se bijaše udala za Mihovila Diaza. Na bližnjem brežuljku podigne tvrdju, kojoj na uspomenu oca svoga nadjenu ime San Domingo (Sl. 44.). Iza ovoga krene znatnom vojskom da pokori kacika Behechia, koji jedini nije plaćao harača. Behechio je vladao Haraguom, onim krajem ostrva naime, koji se sterao na zapadu sve do rta Tiburonskoga. Kako smo vidjeli, ovaj je kacik bio brat Caonabovoj ženi Anacoani, koja poslije nesrećne sudbine muža svoga bijaše pribjegla k njemu u Haraguu. Adelantadu podje na susret i kacik i sestra mu. Što se kacik ovako sam predao bez otpora, misle neki, da je to po nagovoru i nastojanju lijepe i

darovite Anacoane, koja bijaše uvidjela, da bi svaki otpor bio uzaludan. Njezina slava kao pjesnikinja ne samo što bijaše prodrla u sve kolibe Haitskog ostrva, nego su joj se i sami Španjolci morali

Sl. 44. Tvrdja «San Domingo».

diviti. Ona primi i pozdravi adelantada i časnike dostojanstveno i ljubazno; njezino je kretanje bilo tako slobodno i tako dražesno, da su ovi ostali začudjeni, te morali ispovjediti, da uza sve gla-

sove, koji su o njoj kolali, oni se takova šta nijesu nadali vidjeti. Pak podjoše u stan kacikov i posjedoše za gotov stol. Tu je bilo pripravljeno razne vrsti riba, voća i drugo. Bartolomije je sjedio uza Anacoanu. Njoj za volju okusi i neku vrst zmije (guana), koja od onog dana postane i za Španjolce najtečnije jelo.

Kacik je napinjao sve svoje sile, da što bolje ugodi Bartolomiju i njegovim vojnicima. S toga je priredjivao zabavu za zabavom. Jednoga dana, na prostranoj nekoj poljani, dvije su oružane čete Indijanaca morale prestaviti bitku. Ali u brzo od šale dodje do zbilje. Stala tuča i vriska. Pade nekoliko mrtvih na veliku kacikovu zabavu. Krvna igra htijaše još i dalje potrajati, da nije adelantado zamolio, neka bi odmah prestala.

Na veliko veselje Behechiovo utanačiše harač u pamuku i lanu, jer u njegovoj državi zlata nije bilo, a bojao se, da ga Španjolci ne bi zahtijevali.

Bartolomije se pak vrati u Izabelu, gdje nadje velik nered i veliko nezadovoljstvo. Hrane bijaše ponestalo; nije bilo nade, da je dodje tako brzo, a polja su ležala neobradjena, jer svak se mamio za suhim zlatom. Za drugo se niko nije ni brinuo. Kako smo u svoje vrijeme spomenuli, bilo je došlo u Novi Svijet dvanaest svećenika, da obraćaju narod na vjeru kršćansku, ali dva sama bijahu ostala, da vrše svoje uzvišeno zvanje. Ovi bijahu po imenu Romano Pana i Ivan Borgognoni, oba fratra, prvi reda sv. Jerolima, a drugi reda sv. Frane. Njihov je rad rodio dobrim plodom i bili bi uspjeli, da im nije kvarila posao razuzdanost i pokvarenost samih Španjolaca. Narod ih je indijanski susretao s velikim počitanjem. Sam kacik Quarionex njima za ljubav govorio je dvaput na dan „Oče naš“ i „zdravu Mariju“. Fratri su se već bili počeli veseliti, da će pokrstiti možnoga kacika, a s njim i mnoštvo naroda, kad mu neki vidjeniji Španjolac zavede i otme najmiliju ženu. Uvrijedjen takim nedjelom, o kakovoj vjeri bijelih ljudi Quarionex više ni da čuje. Pobožni fratri, videći, da se uzalud muče, sagradiše crkvicu i otidoše, da drugamo siju riječ božju. Nakon malo, šest Indijanaca navalili na crkvu, porazbacali križ i svete slike. Prema španjolskim zakonima bijahu osudjeni na lomaču.

Kad Indijanci vidjeli onako tešku kazan, kojoj pade žrtvom ona šestorica, urotiše se, da će na dan plaćanja harača navaliti svi složno na Španjolce. Ali ih Bartolomije iznenadi i pohvata im

kacike sve do jednoga. Dva osudi na smrt, a ostale pusti slobodne. Pusti na slobodu i kacika Quarionexa, a kazni nepoštenog Španjolca, koji ga onako teško bijaše uvrijedio.

Bartolomije je budnim okom uredjivao posle naseobine, a zadavali su mu najveću brigu nezadovoljni elementi; izmedju kojih se isticao Frano Roldan, kojega Kolumb bijaše uzdigao, te napokon imenovao i velikim sucem otoka. Što je sve Roldan bio tako zaboravio, da je i kidisao na sam život brata mu Bartolomije. Kacik Behechio poslao medjutim ulaka, da je harač gotov. Bartolomije krene odmah na put. Behechio ga dočeka sa druga trideset dva kacika njemu podložna. Doček je bio sjajan, a lijepa se Anacoana osobito brinula, da bude i srdačan. Osim utanačena harača dobi Bartolomije i kruha od kasave, koliko je samo hotio. Pak Anacoana zaželi da pohodi karavelu, koja je bila došla da ukrca harač i darove. Kad se putem svratili u jednu njezinu kuću, položenu o sami, Španjolci su se samo morali čuditi, što sve nije znala nakupiti u svoj stan ova darovita indijanska kneginja. To je bio pravi muzej indijanske umjetnosti; tu bilo uz ostalo ljudskih kipova i svake vrste životinja izradjenih u ebanovini. Pošto karavela odjedrila put Izabele, Bartolomije obdari kacika, Anacoanu i glavna lica njihove pratnje i hoće da se oprosti. Ali ga Anacoana počela moliti, da ostane. Uvidi, da je kneginja zaljubljena, osobito onda, kad mu se ponudi, da će s njim ma kud otišao. Obeća joj, da će se do skora povratiti i tako je donekle umiri.

Roldan je medjutim u Izabeli neprestano rovario i potajno bunio narod. Adelantado nadje na povratku gotovu bunu. A ne znajući joj zamašaja, jer Roldan bijaše već krenuo prama tvrdji Conception, pokuša da stvar umiri na lijepe. Ali uzalud, jer Roldan ne samo što bijaše privlačio na svoju stranu mnoge kacike, već je i snovao kako bi njega sama ulovio. Na 3. februara god. 1498. stignu u San Domingo dva broda krcata hranom; stiže i kraljevski dekret, koji ga imenuje adelantadom. Na to Bartolomije izdade proglas, kojim oprašta buntovnicima svaki prekršaj, ako se samo odmah pokore. Ali Roldan ni da čuje. A bojeći se, da ga vojnici, ako doznadu za ponudjeno pomilovanje, ne bi ostavili, uteče s njima u Haraguu, da ih tamo zabavi i još čvršće k sebi priveže razuzdanim i raskalašenim životom.

Sad svi kaciki Vege Realske naumiše da navale iznenada na tvrdju Conception. Na čelo urodjenika postavi se ovaj put

kacik Quarionex. Utanačiše, da će udariti složno na dan punog mjeseca. Nego za njihovu nesreću neki se kacik pomutio u računu i navalio prije vremena. Španjolci ga odbili i potukli i tako doznali za urotu. Nesrećni kacik utekao se k Quarionexu, koji ga umah dade smaknuti. Na ove vijesti Bartolomije pohiti k tvrdji, a Quarionex pribjegne u Ciguayske planine ka kaciku Mayobanexu, koji ga primi srdačno i obeća mu pomoć. Quarionex počne sada silaziti u ravno i napastovati ne samo Španjolce već i one Indijance, koji se bijahu odmetnuli. Adelantado odluči da traži neprijatelja u njegovoj kući. Sa devedeset momaka i sa nekoliko konjanika udari odvažno na šest tisuća Mayobanexovih vojnika i hametom ih potuče. Tako doprije do Cabrona, do Mayobanexove prijestonice. Posla mu ulake s nalogom, neka predade Quarionexa, jer da će mu inače izgorjeti sva sela i sve varoši. Ali Mayobanex odgovori: „Recite Španjolcima, da su zli, da su okrutni i tirani, da nose tudje i da su omašteni nevinom krvlju. Ja ne ću prijateljstva sa takovim ljudima. Quarionex je dobar, prijatelj mi je, moj je gost; došao je k meni da traži utočište; obećao sam mu, da ću ga braniti. Ja ću svoju riječ održati."

Ovakov je odgovor morao potresti dušom značajnoga adelantada, ali je hotio dobiti u ruke nevjernoga Quarionexa. S toga dade odmah zapaliti selo, u kojem se nahodio; pak navali na okolicu paleći i pustošeći, sve što bi mu se na putu namjerilo. Nakon toliko mjeseci borbe podje mu napokon za rukom, te ulovi oba kacika.

Namjerilo se medjutim, da je puki slučaj znatno pojačao broj Roldanovih pristaša. Ovaj je pašovao krasnom Haraguom, a njegovi ljudi plivali u raskošju i u bludu na veliku sablast onih mirnih urodjenika. Ona tri broda, što ih admiral bio poslao put otoka, zaneseni od struja pristali baš ondje, gdje se Roldan bijaše utaborio. Ovaj im najprije izmami na prijevaru znatan broj pušaka, praha i olova, a privabi napokon na svoju stranu i četrdeset oružanih ljudi, koje je Carvajal bio poslao krajem put San Dominga.

XIV.

Dogadjaji na Haitskom otoku poslije Kolumbova dolaska. — Buna traje i razvija se. — Prisiljeni ugovor s buntovnicima. — Ojeda dolazi na otok. — Novi nemiri. — Roldan postaje opeta admiralov privrženik. — Higuanota, kći Anacoanina.

Ovako žalosne bile su prilike na Haitskom otoku, kad se Kolumb povratio sa Pariaškog zaliva. Izdade odmah proglas na narod, kojim je odobravao postupak i naredbe adelantadove, a osudjivao Roldana i njegove pristaše. Nego shrvan od bolesti i žalostan, što ga ove nenadane nezgode prieče, da pošalje adelantada, da nastavi otkrića, objelodani drugi proglas, kojim je naredjivao, da se stvar istraži, neka bi pak mogao izvijestiti Njihova Veličanstva. Ovako radeći pružao je prigodu buntovnicima, da se opravdaju. A znajući, da se mnogi naseljenici žele povratiti u domovinu i da kola glas, da je njegova krivnja, ako im to nije dopušteno, na 12. septembra g. 1498. dade proglasiti, da će što prije pet brodova krenuti put Španjolske, i da je svakomu, koji samo želi, slobodan povratak u domovinu. Dodje medjutim Carvajal javljajući, da eto dolazi Roldan sa svima svojima, ne bi li se došlo do kakove nagodbe. Ova vijest uznemiri admirala, jer se poboja, da nije možda Roldan što gore zasnovao. Roldan odbi osorno admiralovu ponudu i doda, da nije došao da pita oproštenje nikomu, već da je došao, da pita oslobodjenje onih Indijanaca, koji su bili na njegovoj strani; a da on može smrviti admirala, ako samo hoće.

Vidi se, da je položaj Kolumbov bio težak i pogibeljan. Dostojanstvo mu nije dopuštalo, da se upušta u dalje dogovore. Naredi s toga, neka bi se svi stanovnici San Dominga stavili pod oružje. Teško razočaranje u istinu, jer ih se odazvalo samo sedamdeset, a od ovih mogao je samo na četrdeset stalno računati. Pokoriti Roldana oružanom silom nije dakle bilo moguće. Da ne

poveća broj buntovnika, na 18. oktobra otpremi ono pet brodova put Španjolske. U listu, što ga je ovom prigodom poslao kraljevima, ispripovjedi potanko bunu i reče, da je sve ovo zlo došlo s toga, što se oteglo s odlaskom na treće putovanje. Molio je uz ostalo dozvolu, da naseljenici uzmognu još za dvije godine držati kao robove Indijance zarobljene u ratu, navodeći kao razlog običaj vremena. U drugom im je listu javljao učinjena otkrića, koja da će nastaviti, netom mu to dopuste poslovi naseobine. Roldan i drugovi mu poslaše takodjer listova znancima u domovini, punih dakako svakojakih kleveta proti admiralu i braći mu.

Uzalud je admiral nastojao da ublaži zlo, koje je točilo naseobinu; uzalud je tražio da na lijepe umiri buntovnike. Što je on prijaznije s njima postupao, to su veći bivali njihovi zahtjevi, jer su znali, da ih silom ne može pokoriti. Na 21. novembra g. 1498., da otkloni gore zlo, morade potpisati ovaj ugovor: prvo, da će se Roldan i drugovi mu ukrcati u Haragui na dvije karavele i otići u Španjolsku; drugo, da će svakomu od njih biti podana svjedodžba dobra ponašanja i da će svakomu biti namirena zaostala plaća; treće, da mogu povesti sa sobom stanovit broj robova; četvrto napokon, da će biti namirena šteta svim onima, kojima su dobra bila zaplijenjena. Ali se dogodilo, da je vrijeme zadržalo brodove na putu put Harague, te jedan i oštetilo. Dok su ga popravljali, buntovnici se predomislili drugomu. Izjaviše od jedne, da ne će nikamo, da će ostati na otoku. Admiral medjutim obidje razne stanice, da vidi, što su sve bili pokvarili buntovnici i da po mogućnosti popravi, pak stupi opeta s njima u dogovore. Došao medjutim odgovor na list, što ga je bio pisao proti Roldanu. Fonseca, ovaj krvni Kolumbov neprijatelj, otpisivao je dakle u ime kraljeva, da se o Roldanu ne može za sada ništa osuditi, jer da Njihova Veličanstva hoće, da stvar bude prije pomno i svestrano ispitana. Kako se vidi, Kolumbovi su neprijatelji napokon uspijevali. Njemu ne preosta dakle drugo, već doći do ma bilo kakova ugovora s buntovnicima, prije nego ovi doznadu za kraljevski odgovor. Nego valja reći, da su bili ipak nešto doznali, jer admiral morade pristati i na ovaj ugovor:

1. Da mogu poslati u Španjolsku petnaest svojih drugova s brodovima, što su u San Domingu.

2. Da oni što ostaju, moraju dobiti zemljišta u mjesto zaostale plaće.

3. Da će Kolumb odmah izdati proglas, kojim izjavljuje, da su neistinite i neosnovane sve tužbe proti Roldanu i njegovim ljudima.

4. Da Roldan postaje opeta vrhovnim sucem svega otoka. Ovomu svemu bi još pridodano, da su buntovnici ovlašteni izvesti silom onu točku ugovora, kojoj bi se admiral poslije usprotivio, pak da i prvi ugovor ostaje u kreposti, u koliko se ovomu ne protivi. Ovo je sve admiral morao potpisati uz jedinu primjedbu, da naredbe kraljeve, njegove i činovnika od njega imenovanih, moraju biti vršene.

Netom se Roldan vidio uspostavljen u prvašnjoj časti, prinese admiralu osnovu u ime sto svojih bivših drugova, koji su pitali, da im dade u Haragui zemlje, koje su morali dobiti. Ipak podje admiralu za rukom rastrkati ih simo tamo po otoku. Da ih kako god pripitomi, ugovori sa nekoliko kacika, da će u mjesto harača davati onim Španjolcima nekoliko Indijanaca, neka im budu na ruku pri obradjivanju polja. Ovo je bio začetak neke vrste službe feudalne, koja dovede do tako zvanih d i p a r t i m i e n t o s a, to jest do diobe slobodnih Indijanaca na korist naseljenika. Ovo varvarsko pravo bi pak uvedeno u sve španjolske naseobine.

Kad je admiral mislio, da je već vrijeme, da podje glavom u Španjolsku. da prinese kraljevima sve što se bilo dogodilo i kad se već spravljao na put, eto glasa, da su negdje na otoku pristala četiri neznana broda. Ostane dakle, da vidi što je; a da po mogućnosti ukloni gore koje zlo, otpremi put Španjolske one dvije karavele, već pripravne za Roldanove pouzdanike i za one, koji su željeli da se povrate u domovinu. S njima posla vjerne svoje časnike Mihovila Ballestera i Garciu Barrantesa, neka bi ga branili na dvoru.

Kad su karavele bile već zajedrile put Španjolske, dozna se, da su ona četiri neznana broda pristala nedaleko od Jacquemala i da im je glavnim zapovjednikom poznati Alonzo Ojeda. Kolumb se uzbuni i uznemiri na ovu vijest, jer je svakako nešto značilo, ako Ojeda dolazi kradimice na otok. Posumnja odmah, da kraljevi nijesu održali svoja obećanja, da su možda povrijedili sklopljeni ugovor. Proti Ojedi valjalo je poslati čovjeka odvažna i lukava. Adelantado bijaše otišao u Ciguayske planine, da pokori one pobunjene urodjenike, pak ne preostade nego da se posao povjeri samomu Roldanu. Stvar je bila pogibeljna, jer se moglo lako dogoditi, da

se Roldan sporazumije s Ojedom. Nego čemu se čovjek ne bi bio nadao, Roldan se podnese kao pošten čovjek, što se može time tumačiti, da mu je sad bilo samo do toga, da zakonito održi bogastvo, koje bijaše nezakonito stekao. Krene dakle na put na 29. septembra g. 1499. sa dvije karavele. Ojeda mu izjavi, da nema neprijateljskih namjera, da ga je sama nevolja nagnala na otok, jer da bijaše ostao bez hrane, a da će svakako u San Domingo, da pozdravi admirala. Reče mu još, a ovo u ispovjedno ime, da je admiral pao u nemilost i da će mu do malo biti oduzeta svaka zapovijed. Ojeda je zaista imao sa sobom prijepis svih pisama, što ih Kolumb bio poslao kraljevima o svom putu u Pariaški zaliv, a to preko Fonsece, koji bijaše dao Ojedi pismenu dozvolu, da može ići u zapad, da traži nove zemlje; a da bi nekako pokrio nedjelo, a ujedno dao Kolumbu težak udarac, Ojedi nije bilo dopušteno, da se takne ma koje zemlje portugiške, a niti zemalja, što ih Kolumb bijaše otkrio prije g. 1495. Ojeda bijaše ostavio Španjolsku maja mjeseca g. 1499., te pristao u Novi Svijet dvije stotine lega daleko od Orinoka; podje Pariaškim zalivom, te ploveći sjevernom obalom otkri zaliv Venezuelski. Ovo je sve admiral samo poslije doznao; ali je već i sad bio uvjeren, da su mu u Španjolskoj bili počeli kršiti povlastice. Čekao je Ojedu, da mu stvar razjasni, ali ovaj podje sa svojim brodovima u Haraguu, gdje se uroti sa negdašnjim Roldanovim drugovima, s namjerom da navali na San Domingo. Admiral upravi onamo Roldana. Oba lukava, oba bez obraza, nastojahu sada, kako bi jedan drugoga prevarili. Roldan napokon nadmudrio Ojedu i prisilio ga, da ostavi otok.

Još se ne bili utišali svi ovi nemiri, kad eto novih izvora neredu a i prolijevanju krvi. Nije bilo davno, što je bio došao na otok Don Fernando Gvevara, rodjak Adrianu Moxici, negdašnjemu Roldanovu drugu. Ali poradi raskalašena života, što ga je bio počeo voditi, admiral ga progna s otoka i posla ga u Haraguu, neka bi se ukrcao na koji od Ojedovih brodova; ali ne dodje na vrijeme. Roldan, s prijateljstva prema Moxici, primi ga ljubazno i dopusti mu, da se nastani u Cahaysku pokrajinu. Quevara podje jednom u Haraguu k Anacoani, Caonabovoj udovici u pohode. Ova ga primi u kuću kao gosta. Bila u Anacoane lijepa i mlada kći, po imenu Higuanota, u koju se on u brzo zaljubi. Mlada djevojčica odvratila ljubav, a majka pristala, ne znajući za pokvareno i raskalašeno njegovo življenje. Kad Roldan za ovo doznao, a ne sluteći dobro, na-

redi mu, neka se kani poštene djevojčice i neka se povrati na svoje mjesto. Quevara ga stao moliti, neka se ne protivi, jer da su mu namjere poštene, da će djevojku vjenčati; ali mu Roldan nije vjerovao, te ponovi zapovijed. Quevara se pokori i otide; ali ne prodjoše tri dana, eto ga opeta u kući Anacoane. Kad mu Roldan poručio, da će ga javiti i tužiti admiralu, Guevara ne samo što mu odvrati osorno, već se i uroti sa nekoliko drugova, da ga smakne. Ali Roldan bijaše hitriji. Dade ga uhvatiti u samoj Anacoaninoj kući, ujedno sa još sedam mu drugova. Moxica, videći, da mu zlostavljaju rodjaka, uzbuni se, te s jakom četom hoće da ga oslobodi i da smakne prije Roldana, pak admirala. Roldan hitriji i ovaj put od svoga neprijatelja, samo je vrebao na njegove korake. Jedne noći iznenadi ga i uhvati ga. Javi stvar admiralu, koji mu odvrati, neka ga kazni po zakonu. Roldan ga osudi na smrt. Kad Moxica vidio, da su mu časovi izbrojeni, zakloni se uz skut ispovjedniku, koji ga je s Bogom morao namiriti, te nikad na kraj. Roldan mu naredi, neka se trsi, neka dovrši ispovijed. A kad vidio, da još oteže, dade ga baciti kuli niz bedeme. Ovaj čin pripisuju neki pisci samomu admiralu, ali u listu, što ga je napisao u ono vrijeme Infantovoj dojilji, stoji ovo: „Alcad (Roldan) ga uhvati sa nekoliko drugova, i istina je, da ga je osudio, premda ga na to ja nijesam bio ovlastio.“ — Pak se Roldan dade u potjere za ostalim buntovnicima; on i adelantado podjoše za njima u Haraguu. Ovako bi utišana i ova buna i napokon povraćen toliko žudjeni mir na otoku. Sad je Kolumb nakon toliko nemira, straha i pogibli mogao napokon slobodno odahnuti.

XV.

Spletke na dvoru protiva Kolumba. — Fonseca. — Kraljevski listovi. — Bobadilla dolazi u San Domingo. — Sramotno postupanje protiva Kolumba. — Kolumb i braća mu dolaze okovani u Cadix na 20. novembra godine 1500. — Odjek u Španjolskoj. — Kolumb na dvoru.

Dok je Kolumb nastojao da uredi odnošaje na otoku, neprijatelji mu bili su gotovo opsadili dvor i svalili ga napokon u nemilost. K ovomu su mnogo bili doprinijeli mnogobrojni nezadovoljnici, koji su se vraćali u domovinu praznih ruku, srditi i kivni na admirala, što se nijesu bili obogatili. Zloglasni Fonseca samo je pirio oganj; a njemu za volju još je više tužaba dolazilo na dvor. Znao je i ustegnuti plaću po kojem mornaru, koji se bijaše povratio, samo da hucka proti Kolumbu, samo da je više ljudi, koji viču proti njegovoj upravi.

Ferdinand se bijaše odavna pokajao, što je bio podijelio Kolumbu toliko povlastica i tolike časti. Ovo ga je sada još više uznemirivalo, osobito s razloga, što država nije crpla one koristi, kojoj se nadao. I sama Izabela dodje do toga da posumnja, ako ne u poštenje, a ono barem u sposobnost admiralovu, kao upravitelja. Sami listovi Kolumbovi predočivali su kao žalosno i tužno stanje naseobine. Njegov prijedlog, da se dopusti još za dvije godine robovanje urodjenika, ozlovolji kraljicu u velike; a molba, da mu se pošalje valjana čovjeka za suca, dodje dobro Ferdinandu, koji je odavna snovao, kako bi poslao onamo pouzdanu osobu i do potrebe joj povjerio upravu otoka. Još je s pramaljeća god. 1499. dvor bio odlučio poslati posebna povjerenika. Izbor pade na dvorskoga časnika Don F. Bobadillu, Fonsecova prijatelja i privrženika. Kraljevi su mu ovako naredjivali u pismu od 21. marta g. 1499.: „Zapovijedamo Vam, da stvar raspitate, da razvidite, koji su oni, te su

se pobunili proti admiralu i za što; što su ukrali i koje su zločine još počinili. Istražit ćete sve potankosti, a pošto dovršite istragu i raspoznate istinu, uzapit ćete krivce ma koji oni bili i zaplijenit ćete im sva dobra; postupat ćete proti njima bili oni prisutni, bili oni odsutni i pedepsat ćete ih, kako su zaslužili.“ Nadalje su mu nalagali, neka do potrebe zahtijeva pomoć od admirala.

Ovaj je list potpuno odgovarao molbi Kolumbovoj, upravljenoj kraljevima oktobra mjeseca g. 1498. Njegovim neprijateljima nije dakako mogao biti po ćudi, te oni uznastoj i spletkari, neka bi Bobadilla imao slobodnije ruke. Da su klevete samo malo po malo prodirale, dokazom su druga dva pisma od dne 21. maja iste godine. Jedno imenuje Bobadillu vrhovnim upraviteljem otoka, s nalogom na sve naseljenike, da ga moraju slušati bez prigovora. Kolumb u ovom pismu nije ni spomenut. Drugo pismo naredjuje Kolumbu i braći mu, da moraju predati u ruke Bobadilline tvrdje, brodove, oružje i sve napokon što kraljevima pripada, pod prijetnjom kazni uporabive protiva onih, koji se ne pokoravaju kraljevskim naredbama. Četvrto pismo napokon, od 26. istoga mjeseca, glasilo je ovako: „Don K. Kolumbu, našemu admiralu Oceana: Zapovjedili smo komendaturu F. Bobadilli, nosiocu ovoga lista, neka Vam nešto reče u naše ime; molimo Vas, da mu vjerujete što Vam bude kazao, a prama tomu da se i vladate.“ Dadoše napokon Bobadilli bijelih listova sa kraljevskim potpisom, da ih ispunja po volji.

Kako se vidi, Bobadilla je mogao raspolagati i sa samim Kolumbovim životom, pak valja misliti, da su kraljevi gojili prema njemu slijepo pouzdanje. Reklo bi se medjutim, da se povjerenik mogao služiti drugim i trećim listom samo u slučaju, kad bi bila dokazana krivnja Kolumba i braće mu. Pak ako je kraljica pristala, da se Bobadilli podijeli tolika vlast, pristala je s jedne strane s uvjerenjem, da je ne će zlorabiti, a s druge u nadi, da su neredu krivi buntovnici i da do mrskih i odurnih koraka proti admiralu ne će ni doći. A reklo bi se, da se kraljica svedjer protivila ovako skrajnim sredstvima protiva muža toliko zaslužna, pak da je ovo i razlog, što odlazak Bobadillin nije odmah slijedio. Nego kad došli u Španjolsku Roldanovi drugovi sa toliko robova, izmedju kojih i nekoliko kćeri kacika, nasta vika proti admiralu, kako je to mogao dopustiti. Ballester i Barrantes bijahu donijeli admiralovo pismo, koje je sve tumačilo; oni su sami dokazivali admiralovu nevinost. Ali uzalud. Neprijatelji mu bili su mnogobrojni i jaki. I u ovom

pismu, za svoju nesreću, govorio je o potrebi, da se još za koje vrijeme uzdrži ropstvo na otoku, premda je znao, da se Izabela tomu odlučno protivi.

Bobadilla se dakle otputi sa dva broda put Novoga Svijeta oko polovice jula mjeseca g. 1500. i doplovi u San Domingo na 23. augusta. Pošto se usidriše, ostane on na brodu, da tu prima tužbe i žaobe nemirnjaka i nezadovoljnika, sve samih Kolumbovih neprijatelja. On po tom osudi odmah, da je kriv. Sutradan sadje na kraj sa svom momčadi i podje u crkvu, da sluša svetu misu. Admiral bijaše u Vegi Realskoj, a adelantado i Roldan u Haragui, da hvataju buntovnike, koji onamo bijahu pribjegli. Diego je bio u San Domingu i desio se u crkvi ujedno s Bobadillom. Nakon svršena obreda dade Bobadilla pročitati prvi patentni list od 21. marta, kojim je bio ovlašten, da vodi istragu o buni, te naredi Don Diegu, da mu predade odmah u ruke Quevaru i druge uznike. Ali se Diego usprotivi i reče, da to ne može učiniti bez znanja admiralova i zamoli ga, neka bi mu dao prijepis onoga lista, da mu ga pošalje. Bobadilla odvrati, da ne da prijepisa i da će vidjeti, ako možda ne će biti poslušan ni kao upravitelj otoka.

Sutra u jutro podje opeta u crkvu i dade pročitati drugo kraljevsko pismo, koje ga je postavljalo za vrhovnog upravitelja svih otoka i zemalja Novoga Svijeta. Položi običajnu prisegu i naredi, neka bi se zaprisegli i svi prisutni. Pak po drugi put zapita, neka bi mu predali uznike. Diego i admiralovi privrženici odvratiše opeta, da to ne mogu učiniti bez admiralove dozvole. Bobadilla uvrijedjen i razjaren izvadi tada i treće pismo, u kojem su kraljevi naredjivali Kolumbu i braći mu, neka predadu u ruke Bobadilline sve tvrdje, sve oružje, sve napokon, što je kruni pripadalo. A da bi zadobio svjetinu, koja je to sve začudjeno gledala, dade pročitati i neki dodatak k pismu, kojim su kraljevi zapovijedali, da moraju odmah biti namirene sve zaostale plaće. Pak naredi po treći put Don Diegu, neka mu predade uznike. Ali Don Diego odvrati po treći put, da ne može. Isto odgovori i Mihovio Diaz, koji je zapovijedao tvrdjom, u kojoj su bili zatvoreni. Bobadilla, kivan i srdit, sakupi koliko je ljudi mogao i navali na tvrdju. Vrata se rasklimala i razbila pod prvim udarcima, a on oslobodivši zatvorenike predade ih Ivanu Espinosi, da ih čuva. A kao da mu sve ovo nasilje nije bilo dosta, podje u stan admiralov i zaplijeni sve, što je našao, sve do samih mu privatnih listova. Bilo tu komada od zlata

velikih kao jaje; bilo tu mnogo toga, što je za admirala otišlo izgubljeno za uvijek. „Ali što me najviše muči“, pisao je onom prigodom, „to su one karte, koje bi bile najbolje dokazale moju nevinost, ali koje je baš zato zatajao“.

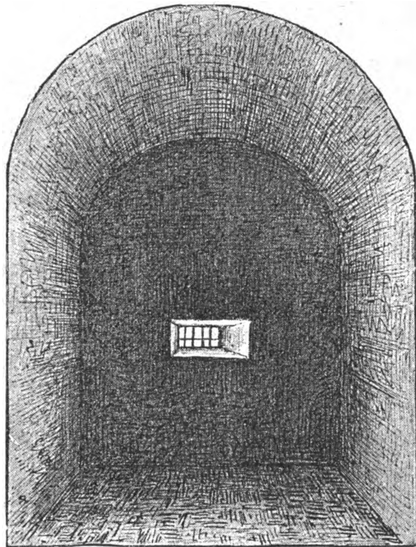
Bobadilla, koji je već bio zagazio krivim putem, nije se znao zaustaviti. Da još bolje omili svjetini, koja je njegovu nedjelu povladjivala, i da se pokaže pravim osloboditeljem od Kolumbova tiranstva, proglasi, da je za dvadeset godina dopušteno svakomu kupiti i kopati zlato uz samu desetinu za krunu u mjesto trećine kao do sada. Premda još admirala ne bijaše ni vidio ni čuo, javno se hvalio, da će ga okovana poslati u Španjolsku.

Kad Kolumb dočuo, što se sve dogadja, pomisli, da je kakav pustolov navalio na otok. Zaputi se put San Dominga i sustavi se u Bonao, da s bližega promatra dogadjaje. Tu dodje u isto doba i neki Alcad, da proglasi kraljevske listove, po kojima se svatko morao pokoriti Bobadilli, kao upravitelju otoka. Sad Kolumb nije mogao više sumnjati o istini; sad je bio uvjeren, da su njegovi neprijatelji bili pobijedili, da ga je kraljica bila zapustila. Tješila ga jedino nada, da je kraljevski povjerenik možda i prekoračio granice svoje punomoći. Ne znajući, što da učini, a želeći odstraniti bar donekle teški udarac, pisa Bobadilli, moleći ga, da se ustrpi, da će ostaviti do skoro otok i predati mu zapovijed. Molio ga je ujedno, neka bi odgodio za sada svoje odredbe, što se tiče kopanja zlata. Ali ga Bobadilla nije udostojio odgovora. Da bi donekle odstranio štetu, koja bi takim sloboštinama bila nanesena državi, izdade proglas, u kojem je kazivao, da Bobadilla ne može imati toliko vlasti, jer da je vlast, što su ju njemu kraljevi podijelili, svakako veća, jer je vjekovita i koje da ga ne može lišiti Bobadilla, kao što ga ni Aguado nije bio lišio.

Vidi se odavle, da Kolumb nije još bio posve shvatio svoj položaj. Uvidi golu istinu tek na 7. septembra na večer, kad mu predadoše list od 26. maja g. 1499., u kojem su mu naredjivali, neka bi vjerovao Bobadilli i neka bi ga slušao. Oni, što mu list uručiše, uručiše mu i zapovijed sa strane povjerenika, neka bi odmah došao u San Domingo. Nije bilo kud, sve je bilo jasno. Posluša i otide.

Kad Bobadilla doznao, da Kolumb dolazi, dade uhvatiti Diega, te ga okovana baci na dno neke karavele. Sazove pak sve svoje ljude pod oružje, da dočeka Kolumba, bojeći se tobož, da ovaj ne sakupi urodjenike na svoju obranu i da ne pokuša pobu-

niti narod. Ali Kolumb dodje gotovo sam. Bobadilla ga dade odmah uhvatiti s nalogom, da ga okovana bace na dno tvrdje (sl. 45.). Tolika drskost rastuži i najkivnije Kolumbove neprijatelje. Svi uzmakoše stideći se staviti ruke na sijedoga starca, na čovjeka, kojemu je vas svijet, a osobito Španjolska bila toliko dužna. Nadje se ipak jedan a to neki poslužnik admiralov. „To bijaše“, govori Las Casas, „neki bezočni i bezobrazni kuhač, koji radosno i veselo okova svoga gospodara, kao da mu je zgotovio koje izvrsno jelo. Ja sam poznavao toga nesrećnika, mislim, da se zvao Espinosa“. Adelantado bijaše još svedjer negdje po otoku. Bobadilla se poboja, da ne bi navalio na San Domingo, da oslobodi i da osveti braću. Zato pošalje k admiralu, moleći ga, neka bi mu pisao, da se mirno povrati u San Domingo. Admiral posluša i pisa bratu, koji dodje; a Bobadilla ga dade uhvatiti i zatvoriti. Bobadilla nije hotio da vidi ni jednoga brata, ni drugoga ni trećega. A da bi im što teže dao oćutiti zlu sudbinu, zabrani svako općenje medju njima i ne dopusti nikomu, da ih pohodi. Nastavi pak istragu, primajući kao istinite najbedastije i najnevjerovatnije potvore. Dok su uz ostalo jedni tvrdili i prisezali, da je navlaš mučio i progonio Indijance, samo da ih pobunjene može loviti i prodavati, drugi su prisezali i tvrdili, da ih miluje i potpomaže, neka bi bili uz njega, kad se podigne protiva kraljeva. Bobadilla je sve pomno bilježio, srećan i zadovoljan, da može prikazati kruni tako nepobitnih dokara o admiralovoj krivnji. Tužni je Kolumb medjutim čamio u zatvoru, a fukara halabučila naokolo i rugala mu se, samo da bolje ugodi Bobadilli, koji je za to sve znao i tim se nasladjivao. „Ja“, piše Kolumb, „nijesam mogao nikao govoriti s Bobadillom, koji nije nikomu hotio dopustiti, da sa mnom progovori; i prisežem, da ne mogu doseći razloga, zašto sam zatvoren .... Bijah uhvaćen

Sl. 45. Kolumbova tamnica u San Domingu.

ujedno s braćom, bijah okovan teškim verigama i bačen na dno broda, gotovo nag, sramotno zlostavljen, a sve to bez preslušaja, bez osude ....“

Kad je Bobadilla mislio, da je sakupio dovoljan broj dokaza, da admirala i braću mu uzmognu pak osuditi, odluči da ih otpremi put Španjolske. Povjeri ih Alonzu Villeju, s nalogom, da ih predade u Fonsecine ruke. Ovaj nalog dovoljno dokazuje, da je Bobadilla radio po Fonsecinu naputku. Nego Villejo bio mladić plemenita srca, skladan i značajan, pak je prama admiralu i postupao, kako je samo bolje mogao. Las Casas pripovijeda, da ga je lično poznavao, i da mu je kazivao ove potankosti. Kad Vellejo ušao u tamnicu admiralovu, da ga povede na brod, nadje ga potištena, shrvana i ucviljena. Bojao se, da će poginuti prije, nego se bude mogao obraniti od toliko teških osvada, te da će tako možda ostaviti potamnjeno svoje ime. Videći mladića gdje dolazi s jednim oružnikom, pomisli, da ga vode na stratište. Vas tužan i zabrinut upita: „Villejo, kamo me vodite?“ — „Na brod, gospodine, da se ukrcamo.“ — „Da se ukrcamo? Je li istina to, što mi govorite?“ — „Poštena riječ, gospodine, istina je.“

Na ove riječi zaiskre mu oči od radosti. Sad se mogao nadati, da će pravda ipak pobijediti. Brodovi krenuše put Španjolske u početak oktobra. Villejo htijaše putem da mu raskuje okove, ali se on usprotivi. „Ne“, reče Kolumb, „hvala Vam na vašoj dobroti, ali ne mogu da na to pristanem. Njihova su mi Veličanstva pismeno naredila, da se moram pokoriti i da moram učiniti sve, što mi Bobadilla bude naredio u njihovo ime; u njihovo me je ime okovao u verige, a ja ću ih nositi, sve dok kralj i kraljica ne zapovjede, da mi ih dignu. A čuvat ću ih kao spomen nagrade, podijeljene mi za moje zasluge.“

U zadnje doba mnogo se toga napisalo na opravdanje kraljeva španjolskih, ali je svakako sramotno i po Španjolsku i po njezine vladare, da je Kolumb bio doveden okovan iz zemlje, koju je bio otkrio. Jer ako su bili i povjerovali njegovim neprijateljima, ako su ga po tom htjeli i odstraniti i lišiti ga zapovijedi, nijesu smjeli nikad zaboraviti, što je on sve bio uradio za krunu. Bilo je lasno pozvati ga natrag pod bilo kojom izlikom, a ne pustiti ga sramotno na milost i nemilost bahatu i nadutu neprijatelju. Imali su dovoljnih dokaza, da mu je Fonseca smrtni neprijatelj, a ipak su poslovi Novoga Svijeta bili njemu uvijek povjereni. Da su kraljevi htjeli

obuzdati ma u čem Bobadillu, ne bi mu bili dali toliko bijelih listova, neka ih ispunja po volji. Nije bez prijekora ni sama plemenita Izabela, jer je svakako nepojmljivo, što se ona protivila ropstvu gotovo u toliko samo, u koliko ga je Kolumb predlagao. Jer samih pet mjeseci prije, nego što su ga okovana doveli u Španjolsku, kraljica je potpisala u Sevilji ugovor s Rodrigom Bastidas, koji se spremao na put u Novi Svijet, u kojem je ugovoru bilo ustanovljeno, da će četvrti dio roblja, što dovede, pripasti kruni. Niko nije ma u čem smetao Ojedi, da javno prodaje robove, koje bijaše doveo baš iz Novoga Svijeta. Pak je i sama kraljica odlukom od 30. oktobra g. 1530. dopuštala svojim podanicima, da robe i da zasužnjuju Karaibe. Nego valja reći, da su kraljevima bile sad teške velike povlastice, koje mu bijahu podijelili, jer se tako jedino mogu tumačiti sva njihova protuslovja a i sve gorčine, koje je do zadnjega časa morao ispiti. A kao što je povijest zabilježila blagodarnu Izabelinu ruku, koja je doprinijela k izvedenju velike njegove osnove, tako one verige pripovijedaju muče o španjolskoj nezahvalnosti.

Karavele s uznicima pristaše u Cadix dne 20. novembra g. 1500. Odmah se prosuo glas, da na jednoj čami okovan otkrilac Novoga Svijeta. Niko ne bi bio pomislio, da će se u zemlji, u kojoj je Kolumb brojio toliko neprijatelja, tako nemilo dojmiti njegova žalosna sudbina. Sva Španjolska kao jedna duša zgrozi se na takovo nedjelo. I u prostoj svjetini, u onoj naime, koja sudi ljudska djela po odmjerenoj nagradi sa strane mogućnika, nasta iznenadan preokret. Progonstvo bijaše doseglo vrhunac; bezobraznost i drskost bijaše u toliko zaslijepila nenavidost, da se priroda sama morala osvetiti. Pak ono čustvo užasa, o kojem govore povjesničari, da je dvor bilo obuzelo, nije valjda bilo drugo već grižnja savjesti, koju nije bilo lako ugušiti, jer je sva Španjolska bila odmah osudila sramotno nedjelo. Ako je Ferdinand dao odmah nalog, da se uznici puste na slobodu, to je valjda bilo s toga, što je ćutio, da mu dostojanstvo krune nalaže, da se opere pred svijetom, da se opravda pred povijesti, koja i okrunjenim glavama neumitno sudi.

Kolumb je znao, da su kraljevi prvi uzročni, što ga vode okovana iz zemlje, koju on, niko drugi nego on, bijaše dao Španjolskoj. Što je i razlog, da kraljevima nije ni pisao. Dobrotom Villejevom i kapetana karavele Andrije Martina posla podaži list na ruke bivše Infantove dojilje, Ivanice della Torre. U ovom se

listu tuži bez pritajivanja na nepravdu, koja mu je bila učinjena i na nečovječno postupanje Bobadillino. Pak uz ostalo kaže doslovce: „Došao sam, da služim ovim knezovima s najvećom odanošću i iskazao sam im još nečuvenih usluga. Bog me izabrao poslanikom u neznano nebo i u neznanu zemlju. Svi su sumnjali, ali Bog dade kraljici, mojoj gospodarici, razum i podijeli joj potrebitu odvažnost, te kao odabranoj kćeri dade joj u miraz Novi Svijet .... A sada evo padoh tako nisko, da nema duše, od najuzvišenije do najmanje, da ne traži kako bi me vrijedjala; ali će osvanuti dan, ako ushoće Bog, da će se ovo pripovijedati po svijetu i bit će sramotni i prokleti moji klevetnici. Da sam orobio Indije i da sam ih dao Maurima, ne bi u Španjolskoj bilo veće mržnje protiva mene ..... Nijesu me mogli gore uvrijediti, nego što kad su poslali čovjeka, koji je znao, da ako me ozloglasi, da će sam postati upraviteljem otoka ..... Bog je pravedan, pak će se sve doznati, što se dogodilo, zašto i kako .... Pogrješke, koje sam mogao počiniti, nijesu potekle od zle namjere, i mislim, da će Njihova Veličanstva vjerovati ono, što kažem; nego ujedno znam i vidim, da su oni milostivi prema onima, koji ih neiskreno služe. Mislim i držim, da će prama meni biti blaži ..... Oni će sve postaviti na mjerila, kako govori Sveto Pismo, da će na sudnji dan biti učinjeno i zla i dobra ......“

List pak dovršuje ovako: „Bog naš gospodar ostaje u svojoj mudrosti i mogućnosti, te posebnim načinom kazni nezahvalnost.“

Kraljevi dakle, prisiljeni valjda javnim mnijenjem, osudiše Bobadillino postupanje, pak ne samo da narediše, neka uznici budu pušteni na slobodu, već i pisaše Kolumbu, živo žaleći nemili dogadjaj. U isto doba narediše, neka mu odmah bude isplaćeno dvije tisuće dukata, da uzmogne doći na dvor, kako se dolikuje njegovu položaju. Ovo sve dakako dodje kao melem na rastuženo mu srce. Naruči odmah odijelo i na 17. decembra podje na dvor uz sjajnu pratnju. Kažu povjesničari, da su kraljicu oblile suze, kad ga je ugledala. Sama ledena Ferdinandova duša morala se ganuti, videći pred sobom čovjeka, koji bijaše toliko povećao sjaj njegove krune a kojega ipak bijaše tako duboko uvrijedio. A što se moralo zbivati u Kolumbovoj duši? Ganut i uzbunjen pade na koljena, zajeca se i nije riječi mogao da progovori. Kraljevi ga podigoše, uvjeravajući ga o svojoj ljubavi i milosti. Na Bobadilline klevete

nije se više niko ni obazirao, dapače bi odlučeno pozvati ga natrag i činiti ga, da odgovara za zloglasno nedjelo. Nego sve ovo Kolumbu nije moglo biti dosta. Znao je, da su mu kraljevi bili oduzeli naslov potkralja; znao je, da pusta obećanja ne vrijede, pak napisa podužu spomenicu i predade je državnomu savjetu, ne bi li se dokopao onoga, što mu je nepravedno bilo oduzeto. Plemenite nakane Izabeline, u koliko nijesu bile oslabljene od tančina Ferdinandove politike, bile su valjda iskrene, ali koja korist, kad njezin duh nije mogao uvijek bditi nad Kolumbovom sudbinom, niti odstraniti one udarce, koje mu je nezahvalnost Španjolska bila namijenila.

XVI.

Drugi savremeni putnici. — Ivan i Sebastijan Caboto. — Braća Cortereal. — Gama i otkriće Istočne Indije. — Cabral i otkriće Brazila. — Ojeda. — Amerigo Vespucci. — Pedro Alonzo Niño iz Moguera. — Vincente Yanez Pinzon. — Diego di Lepe. — Rodrigo Bastidas. — Vespucci i njegova zadnja putovanja.

Da se bolje shvati nezahvalnost Španjolske prama Kolumbu, red nam je navesti u kratko neke suvremene dogadjaje, koji su utjecali na Ferdinandovu politiku. Vijest o otkriću novih zemalja na zapadu začudi čitavi svijet, a osobito se za nju zanimali narodi pomorski. Još prije, Engleska je bila obećala svoju potporu Bartolomiju Kolumbu, ali kako vidjesmo, veliko djelo bilo je već izvedeno. Tada ova država podupre Ivana Cabota, rodom Genueza. Ovaj se godine 1461. bio preselio u Mletke, te postao mletačkim gradjaninom. Nekud okolo g. 1490. podje sa svoja tri sina, Ludvikom, Sebastijanom i Santom u Englesku, i nastani se u Bristolu, tada najvažnijoj engleskoj luci. Reklo bi se, da je on prvi naputio Bristolske trgovce, koji g. 1491. poslaše jedan brod put onih nepoznatih otoka, kojima su geografi, kako smo vidjeli, ispunjali praznine na Atlantiku. Ovaka su putovanja do g. 1496. preduzimali samo privatni poduzetnici, kad na 5. marta rečene godine bi izdana kraljevska naredba, koja je porodici Cabotovoj davala povlasticu, da može preduzimati slične pothvate, koje je pak i država sama na svoju ruku preduzimala. Ivan Cabot krene na put maja mjeseca god. 1497. i na Ivanj-dan namjeri se na neku zemlju, valjda na Labrador. Ploveći uskraj, put sjevero-zapada, naidje na mnoštvo leda, koje ga prisili na povratak. Ova vijest obradova Bristolske pomorce, a sačuvao joj se trag u nekoj bilješci kraljevskih računa, gdje je bilo upisano deset lira šterlina nagrade onomu, koji bijaše otkrio „novi otok“. Odmah slijedeće godine Cabot se

stavi opeta na put sa pet ili sa šest karavela, uz kukavnu pripomoć od samih sto i deset lira sa strane krune. Ne zna se za uspjeh ovoga putovanja, ali po karti Ivana de la Cosa, nacrtanoj god. 1500., reklo bi se, da je Cabot bio dopro nekud do rta Hatteras. Sin mu Sebastijan nastavi očeva putovanja, ali se o njima znade veoma malo. U ljetopisu Roberta Fabiansa stoji, da je (valjda g. 1503.) jednom bio krenuo put sjeverozapada, te donio sa sobom nekoliko divljaka, koji da su jeli sirovo meso.

Portugizi, da bi po mogućnosti nadoknadili ono, što su s Kolumbom bili izgubili, otpremiše neke putnike put sjeverozapada, ne bi li ga pretekli na putu do Indije. Prvi pothvat, koji bijaše povjeren Gasparu Cortereálu, ostane bezuspješan, ali na drugom putu, naime g. 1500. prispije srećno na obale Labradora. Bježeći ispred ledenih odvalina, dopre do onih otoka, što su blizu Nove Zemlje. S pramaljeća dojduće godine stavi se opeta na put. Ne zna se odakle, valjda sa Nove Škotske ili sa Nove Engleske otpremi u Lisabon dvije karavele sa nekoliko Indijanaca, ali njemu samomu nestane traga. Brat mu Mihovio Cortereal podje da ga traži. Pošto se ni ovaj nije više vraćao, kralj Emanuel otpremi za njima godine 1503. nekoliko brodova; ali im ne nadjoše traga. Ovako prestane svaki pothvat portugiški, upravljen put zapada. Za dvadeset godina niko ne posjeti više one krajeve, ako se možda izuzme koji od ribara Guaškonskih, za koje se zna, da su gdjekad pri lovu kitova bili naišli na nepoznate zemlje.

Dok su s jedne strane ova poduzeća put sjeverozapada ostajala bezuspješna i neplodna, portugiški su putnici neumorno nastojali i s druge strane, da preteku Kolumba i Španjolce na putu do Indije. Vidjeli smo, kako je Bartolomije Diaz god. 1486., za kraljevanja Ivana II., bio srećno prošao rt Dobre Nade. Glasoviti Portugiz Vasco de G a m a krene iz Lisabona god. 1497., a kako hoće neki g. 1498. Nakon dosta neprilika i nepogoda, zanesen od oluje, prodje srećno rt Dobre Nade. Družina, umorna dugim i mučnim putem, uroti se proti njemu s namjerom, da ga ubije i da se pak povrati u domovinu. Nego se Gama dosjetio pogibli, pak bacio u more instrumente i pomorske knjige i doviknuo buntovnicima: „Sada ako ste kadri, povratite se sami u domovinu.“ Krene pak put sjevera i dojedri do Mozambika, gdje se morade boriti proti nevjeri arapskih trgovaca, koji nijesu gledali dobrim okom ove nove takmace u trgovini. Ostavi Mozambik i pristane u Melindu, gdje

ga primiše gostoljubivo. Ovdje nadje valjana pilota, da ga povede u Indije. Na 20. maja g. 1498. doplovi u Calicut. Arapi mu i ovdje radiše o glavi, te jedva što ju ponio živu, jer kralj Samorin, po njihovu nagovaranju, bijaše naumio da smakne njega, družinu mu i da prisvoji brodove. Na 8. januara g. 1499. Gama se vrati u Melindu. Kad bio na povratku u Lisabon, kralj mu Emanuel posla na susret prve dostojanstvenike kraljevine, obdari ga plemstvom i imenova ga admiralom indijskim. Put u Indije bio je sada otvoren, ali kako to Gama bijaše iskusio, nije bilo lako trgovati pojedinim brodovima, a prije svega valjalo je svladati Arape, ove vječne neprijatelje i Portugiza i Španjolaca. Otpremiše dakle Pedra Alvareza Cabrala, koji s jakim brodovljem ostavi Lisabon na 9. marta g. 1500. Pošto prodje Kapverdsko ostrvlje, nagne više k zapadu. Zanesen od vjetrova i od struja, nadje se dne 21. (po drugima 24.) aprila iznenada blizu kraja. Zemlja na vidiku bila visoka, a po njegovu računu daleko od Afrike kojih četiri stotine i pedeset lega. Radostan s ovoga otkrića, proslijedi obalom put juga, te zanesen od struje brazilske pristane u današnju luku Porto Seguro. Namjeri se višekrat na urodjenike, koji su hodali nagi. Neznanu zemlju nazva Tierra de Sta Cruz, sadašnji Brazil. Proslijedi put Indije, a jednu karavelu otpravi u domovinu, da javi namjerno otkriće. Nije naša zadaća, da slijedimo daljnje portugiške pothvate na ovoj strani. Dosta je, da napomenemo, da doploviše do Moluka, do Sundajskog ostrvlja, odakle su pak izvažali mirodije, koje su im donosile velike dobiti. Cabral na primjer, premda je na svom putu bio izgubio sedam brodova, dobi ipak toliko na mirodijama, da je još bio na dobitku. Ove uspjehe portugiške Ferdinand dakako nije gledao dobrim okom. Ugovor, sklopljen s Kolumbom, smetao je njegovim pohlepnim osnovama i, kako smo jur naveli, već god. 1495. bio ga je počeo kršiti, dopustivši svojim podanicima, da traže zemlje na zapadú.

Ojeda, kojemu Fonseca bijaše dao u ruke prijepis svih Kolumbovih spisa o Pariaškom zalivu, otputova iz Cadixa na 18. maja g. 1499. Vidjeli smo neprilike, koje je Kolumbu bio zadao. Imao je na brodu Ameriga Vespuccia, još tada nepoznata, i Ivana de la Cosa. Amerigo Vespucci (sl. 46.), ovaj glasoviti putnik, koji je pak dao svoje ime Novomu Svijetu, rodi se u Florenciji na 9. marta g. 1451. od oca Anastasija, bilježnika, a umrije u Sevilji na 22. marta g. 1512. Nakon dovršenih trgovačkih nauka udje u službu kod trgovca Bernarda Ivanota, a nakon smrti ovoga pošljednjega

preuzme upravu one bogate trgovačke kuće. Poslovi ga više-krat doveli u Španjolsku, gdje napokon i ostane. Za prvi put vidimo ga s Ojedom. Po Vespuccievu kazivanju, reklo bi se, da se Ojeda bio na povratku svrnuo i na Bahame, da hvata robove, ne bi li tako namirio troškove pothvata.

Sl. 46. Amerigo Vespucci.

Na prvoj karti o Novom Svijetu, koja potječe od Ivana de la Cosa, južna je obala Amerike prilično naznačena; na istoj se razabire i onaj dio Brazila, što ga je otkrio Vincente Yanez Pinzon. Nego što je nekako mučno razumjeti, to je, da je na ovoj karti Kuba već naznačena kao otok, za što, kako vidjesmo, Kolumb nije

bio doznao. Valja dakle reći, da su Španjolci onom prigodom bili obišli Kubu, jer Ivan de la Cosa, koji je bio s Kolumbom na drugom njegovom putu, bijaše takodjer potpisao pod prisegom, da je Kuba čest velika kopna.

Kolumbova otkrića osobito su pak utjecala na poduzetni duh onih gradova, koji su najviše bili doprinijeli k izvedenju njegove namisli. Pedro Alonzo Niño iz Moguera zajedri put Novoga Svijeta juna mjeseca g. 1499., dakle malo vremena nakon Ojede i Vespuccia. Pristane nešto malo na jug onomu mjestu, u koje bijaše pristao Kolumb; nakrca se kampića (crvena drva), podje Dragovim tjesnom, te prispije u Cumanu četrnaest dana prije Ojede, gdje sakupi devedeset i šest librica bisera. A pošto se uvjeri, da ono nije nikakov otok, već čest velika kopna, vrati se srećno u domovinu januara mjeseca g. 1500.

Na 18. novembra g. 1499. zajedri iz Palosa Vicente Yanez Pinzon sa četiri karavele. Prodje blizu Kapverdskog ostrvlja i potegne pravcem put jugozapada. Pristane na obalu brazilsku, nešto na jug od petoga paralela južne širine, i to na 26. januara god. 1500. Prvi rt, koji ugleda, nazva Rostro Hermoso, današnji rt Sv. Augustina. Proslijedi obalom, te otkri Amazonsku rijeku. Prodje Dragovim tjesnom i dojedri na Haiti na 23. juna g. 1500. Na putu do Evrope zadesi ga nevrijeme. Izgubi dvije karavele, a sa preostale dvije prispije u Palos na 30. septembra god. 1500. Pinzonov put je znamenit s toga, što on prvi stupi odvažnim korakom na južnu stranu ekvatora s one strane Atlantika i što tako otkri veliku čest južne Amerike.

Mjesec dana iza Pinzona bijaše krenuo na put, takodjer iz Palosa, Diego di Lepe, koji pošto nadje obalu južne Amerike, proslijedi odvažno put juga još dalje od Pinzona. Reklo bi se, da je Amerigo Vespucci sučestvovao i u ovom pothvatu, te da je bio odredio i širinu (8°) rta Sv. Augustina. Pak oktobra mjeseca godine 1500. odjedri iz Cadixa Rodrigo Bastidas sa dvije karavele. Pohodi zaliv Venezuelski, prodje ušće Maddalene i unidje u Darienski zaliv; odatle pak proslijedi put sjeveroistoka do San Blasa ili nekud nedaleko od luke de Escribanos. Kolumb je one krajeve pohodio tek u novembru g. 1502. Kad Bastidas na povratku sustao na Haitski otok, ostane bez brodova. Podje sirotan pješke u San Domingo, a zloglasni ga Bobadilla utamniči, jer da je došao na otok, da potajno trguje s urodjenicima.

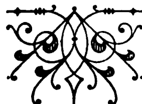
Januara mjeseca godine 1502. krene Ojeda opeta na put uz Fonsecinu pripomoć, s namjerom, da utemelji naseobinu blizu zaliva Maracaibskoga. Ovaj put svrši nesrećno, jer mu se s neuspjeha pobunili mornari i poveli ga svezana u San Domingo.

Namjerno Cabralovo otkriće bi pozdravljeno u Portugiškoj s velikim oduševljenjem. Ona je zemlja bila nekako na putu do Indije, pak brodovi, koji bi put onamo putovali, mogli bi u svakoj potrebi ondje sustati, da se poprave i da ponove opskrbu. Glas o Amerigu Vespucciu bijaše dopro daleko. Pozovu ga, a on se odazva i podje u Portugišku. Već ga je čekalo pripravno brodovlje namijenjeno da istraži bolje one zemlje. Otputi se iz Lisabona na 10. maja god. 1501., te pristane na obalu američku nekud blizu petoga paralela južne širine. Tri mornara podjoše na kraj, da dodju u razgovor s urodjenicima, ali ih ovi poubijaše i pojedoše, pokazujući pak s obale mornarima na brodu oglodane kosti njihovih nesrećnih drugova. Vespucci proslijedi put juga; prodje rt Sv. Rocca, rt Sv. Augustina, te se na 21. decembra nadje prema rtu Sv. Tome. Kako on sam pripovieda, otkrivena obala protezala se do 52^0 južne širine. Na 7. septembra god. 1502. bio je već na povratku u Lisabon. Uspjeh ovoga putovanja bio je svakako sjajan, a Vespucci ne htjede da sakrije svijetu plod svoga truda i svoga nastojanja. Vodja ekspedicije bio je u istinu barem po imenu admiral Orejo, ali ga Vespucci svojim pismima tisne u zaborav. Najljepši opis njegova puta sadržan je u listu upravljenu „a Lorenzo di Pierfrancesco de Medici“. U ovom listu tvrdi Vespucci, da je ona zemlja neki Novi Svijet. Opisuje one narode kao mirne i dobre, koji da žive bez kraljeva i poglavica; kaže, da svaki uzimlje žena koliko ga volja, da jedu ljudsko meso i da se čude, što to isto ne čine i Evropejci. Opisi su mu, što se tiče onih naroda, uopće pretjerani. Pak govori o nebu i o zvijezdama i o zvijezdanim rpama. Vespuccijeva pisma u brzo se rasprostraniše i bijahu već g. 1503. prevedena na latinski jezik, pak na njemački. Da Kolumb nije gledao tajiti svoja otkrića, već da ih je nastojao rastrubiti u svijet kao što i Vespucci, danas bi Amerika nosila možda drugo ime.

Na 10. maja g. 1503. krene Vespucci po četvrti put u Novi Svijet sa Gonzalom Coelhom. Naidjoše na otok Noronha, gdje se nasuče Coelhova karavela. Družina se spase, a on se jedini utopi. Vespucci bijaše medjutim otišao sa svojom karavelom, da obidje otok, ali kad se povratio, ne nadje više nijednoga broda. Pomisli

na kakovo izdajstvo s Coelhoeve strane, te krene dalje. Pristane srećno u današnju Bahiju i tu počeka dva mjeseca, ne bi li možda što doznao od ostalih brodova. Pak proslijedi put juga kojih dvje sta i šezdeset lega. Namjeri se na lijepu i obranjenu luku, u kojoj popostane pet mjeseci u nadi, da bi što dočuo za ostale. Kad mu uzaludno čekanje dodijalo, ostavi u tvrdji, koju za to bijaše sagradio, dvadeset i četiri mornara i povrati se u Lisabon na 18. juna g. 1504.

Premda je Vespucci bio ovako učinio velikih usluga Portugiškoj, ipak mu ova odvrati najvećom nezahvalnošću; tako da ga već g. 1406. vidimo opeta u Španjolskoj, gdje se februara mjeseca susreta s Kolumbom. Ova dva velika Talijanca postadoše odmah tijesni prijatelji, na što ih je možda bila više navela nezahvalnost kraljeva, kojima su kraljevstva bili povećali, nego srodnost težnja i osjećanja. Lukavi Ferdinand pozove odmah Vespuccia u službu i imenova ga kasnije vrhovnim kosmografom kraljevine, uz sto dukata plaće. Doživio je, da vidi Novi Svijet nazvan svojim imenom.

XVII.

Ferdinand prema Kolumbu. — Bobadillina uprava. — Žalosna sudbina urodjenika. — Ovando zamjenjuje Bobadillu. — Kolumb u Španjolskoj. — Priprave za četvrto putovanje.

stavili smo Kolumba izmirena barem prividno sa svojim kraljevima, i željna da se povrati u San Domingo. Ali veći dio otkrića, što smo ih u prošlom poglavlju napomenuli, bili su već ugušili u ledenom Ferdinandovu srcu svaku poštenu misao, da ga uspostavi, da se drži ugovora svečano sklopljena. A da učvrsti svoju moć na onim obalama, odluči da porazdijeli otkrivene zemlje na razne pokrajine, a glavnu zapovijed da usredotoči u San Domingu. Pošto već nije htio da misli na Kolumba, nastojao je samo da ga opsjenjuje uzaludnim obećavanjima, snujući medjutim, kako bi ga se napokon riješio. O Bobadillinoj upravi dolazili su veoma nepovoljni glasovi. Čovjek nadut i bahat nastojao je samo da steče popularnosti. Prodade u bescijenje kraljevska dobra i prisili kacike, da dodijele svakomu Španjolcu po nekoliko urodjenika, da mu budu na ruku pri kopanju zlata, uopće da ga dvore i služe. Ovo sramotno nasilje na one nedužne ljude urodi dakako dobrim plodom po državnu blagajnu, jer je u malo vremena više donosila desetina, nego što je prije nosila trećina. Valja da se sjetimo, što je sve bila u domovini velika većina tih Španjolaca; da su to bili ljudi, kojima je jedino Novi Svijet bio rastvorio vrata od tamnice. Dvoreni i služeni ovi lopovi evropejski, banili su se izmedju nesrećnih urodjenika kao kakovi knezovi, kao kakovi odabrani sinovi ljudske zadruge, kojima se hoće podvorbe, raskošja i dangubice. Svaki je ovaki lopov imao mnogobrojnu služinčad; svaki je imao gotov harem tužnih kćeri urodjenika, koji nijesu bili u stanju da se otmu sili i sramoti. Mnoga je kacikova kći, upala u jato

prostih priložnica. Ni ugled oca joj, ni suze podanika oca njezina nijesu je mogle obraniti. Ovi razbojnici nijesu znali više sami ni hodati; nijesu dapače htjeli više ni jahati. Bilo im je udobnije rastovaliti se u nosiljku i dati se nositi od Indijanaca. Smetala im je i vrućina, te jedan je morao da drži list od pôme, da lopovsko lice ne pocrni od sunca, a drugi ga je prnatom lepezom morao hladiti. Ako bi se Indijanci i malo otimali, kazan je bila neizbježiva. Za neznatnu uvredu znali su nesrećnika kazniti i smrću.

Suze i krv nevinih Indijanaca dopriješe napokon i do prijestolja, te kraljevi odlučiše da pozovu Bobadillu natrag i da mu pošalju zamjenika. Bi za to izabran Nikola Ovando, koji je imao nalog, da razvidi zloporabe Bobadilline uprave, da namiri one, kojima je bila učinjena krivica i da kazni krivce. Mogao je zahtijevati od urodjenika samo onaj harač, što su ga bili dužni plaćati i ostali podanici; a niko nije smio od njih zahtijevati, da ga služe bez primjerene nagrade. Nikakovo čudo, ako je pak ova odredba ostala mrtvo slovo, jer su kraljevi bili u isto doba potpisali drugu, kojom su dopuštali, da se mogu unositi kao robovi u Novi Svijet sinovi crnih robova, rodjeni u Španjolskoj. Ovando je pak imao osobit nalog, da uredi Kolumbove interese; u koju je svrhu morao zaplijeniti sve Bobadillino imanje. Kolumbu su morali biti isplaćeni svi zaostaci njegovih dohodaka, koje je odsele morao redovito potezati. A da mu ne bi bila nanesena krivica, kraljevi dopustiše, da pošalje pouzdanu osobu, koja da bdije i da pazi, što je njegovo i što ga po ugovoru ide. Kolumb izabra u tu svrhu vjernoga svoga prijatelja Alonza Carvajala. Lukavi Ferdinand, da pokrije krokodilskim suzama žalost, što ne može da otpravi samoga Kolumba, naredi Ovandu, da izaslanika Kolumbova susreta s najvećim obzirom.

Ovando zajedri put Novoga Svijeta na 13. februara g. 1502. sa trideset brodova i sa dvije tisuće i pet stotina ljudi. Netom se bijahu uputili, snadje ih strašna oluja. Jedna karavela i potonu, a ostale doploviše srećno u San Domingo na 15. aprila god. 1502.

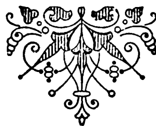
Dok se sve ovo zbijalo, Kolumb je živio skromno i oskudno. Bolnim je srcem morao gledati, kako se udešava sudbina zemalja od njega otkrivenih, a da ga niko ni za što gotovo i ne pita. Videći se prisiljenim na nerad, dade oduška svojim mislima i svojoj budnoj mašti u pismu o proročanstvima, u kojem se bavio o svršetku svijeta pak i o nuždi, da se čitavi svijet sjedini u jednoj jedinoj Hristovoj vjeri. Po njegovu mnijenju to vrijeme nije bilo

daleko; a on je tomu svojim otkrićem bio doprinio ili bolje rekavši, božja ga providnost na to bila pozvala. S toga mu se sad življe nego ikada pojavljala misao oslobodjenja Hristova groba iz ruku nevjernika. Nego je sad morao gledati, kako su tomu uzvišenomu cilju na putu još jače poteškoće. Hoće ipak da zadobije kraljeve za svoju misao i podastre im svoja proročanstva o oslobodjenju Jeruzolima. Kaže kraljevima u listu, da su se ljudi rugali i njegovoj namisli, da putuje put zapada, a ipak da je uspio. Ovo sve dakako valja suditi duhom onoga vremena; valja držati pred očima, da je sva Španjolska, barem svojom vanjštinom, bila tako pobožna kao kakova zadruga posvećena postu i molitvi, pak bi bilo sasvim krivo pripisati kakovoj duševnoj slabini ono, što je bilo plod dubokoga vjerskoga čustva i iskrene pobožnosti.

Sprovodeći vrijeme u teškoj dangubi, ali slijedeći razna otkrića i španjolska i portugiška, dodje do namisli, da ploveći put zapada, morao bi napokon naići na koje tjesno, kojim bi došao do Indije. Pak podastre kraljevima svoju osnovu. Ovi ga primiše ljubazno; ali Ferdinandu nije bilo po ćudi, da Kolumb putuje u Novi Svijet. Nego je i ovoga puta odlučila Izabelina volja, koja reče, da se Kolumbu ne smije uskratiti bar nekoliko brodova, kad ih se Ovandu moglo povjeriti trideset. Ferdinand se dade sklonuti, ali ne na ove kraljičine razloge, koji za njega nijesu mogli imati vrijednosti. On popusti na misao, da bi ovako otvorio možda svojim brodovima kraći put do Indije; popusti s razloga, što bi ovako mogao lašnje otezati s ispunjenjem svojih dužnosti prema Kolumbu, koji svoja prava na otkrivene zemlje nije htio ni pustiti, ni zaboraviti. Nastojanja okolo opreme potrebitih brodova nijesu ga ipak sprečavala, da se svraća na ljubljenu svoju misao o oslobodjenju Jeruzolima. Februara mjeseca g. 1502. napisa podužі list papi Aleksandru VI. Piše mu uz ostalo, da se bio dao na otkrića s isključivom svrhom, da plodove svoga truda posveti oslobodjenju Svetoga Groba. Da se bijaše zavjetovao, da će u tu svrhu u sedam godina staviti pod oružje pedeset hiljada pješaka i pet tisuća konjanika, a u drugih pet godina isto toliko; čemu svemu da je svojim dohocima mogao doskočiti. Ali da se Satana bijaše umiješao, neka se sveto djelo ne bi moglo privesti kraju. Da se sada spravlja na četvrti put, te svečano obećaje, da će na povratku doći odmah u Rim, da Svetomu Ocu kazuje na riječ sve svoje doživljaje.

Na 26. februara upravi kraljevima drugi list, u kojem ih je sjećao svojih prava, te ih molio, da mu dopuste, da na polasku bude mogao pristati u San Domingo. Kraljevi mu odgovoriše, da će njegova prava i njegove povlastice ostati netaknute, a ako ustreba, da će mu sve opeta pismeno potvrditi. Što se tiče njegove želje, da na polasku pristane u San Domingo, kraljevi su tomu bili protivni, jer da bi to donijelo sa sobom uzaludnih zakašnjenja, da se pak na povratku može slobodno sustaviti, ali za kratko vrijeme, jer da oni žele doznati što prije za uspjeh njegova putovanja.

Kolumb je već sada bio star i od silnih patnja tijelom shrvan i istrošen. Premda su ga kraljevi uvjeravali, da se nema česa bojati ni za se ni za svoje potomke, pomisli ipak da sahrani što sigurnije svoje dokumente, koje mu je ljudska nenavidost mogla uništiti. Domisli se dakle, da mu nigdje ne mogu biti sigurniji nego u rodjenoj zemlji. Učini dakle dva zakonita prijepisa svih svojih povelja, te ih po raznim osobama otpremi u Genovu na ruke svoga prijatelja Nikole Oderica, bivšega Genoveškoga poslanika na dvoru španjolskomu, neka bi ih sahranio. Svakomu je prijepisu bio dodan po jedan prijepis lista, upravljena „al Banco di S. Giorgio in Genova“, kojim je ostavljao ovoj zadruzi, nakon svoje smrti, desetinu svih svojih dohodaka.

XVIII.

Odlazak Kolumbov na četvrti put. — Ovando ne da Kolumbu da pristane u San Domingo. — Guanajsko ostrvlje. — Honduras. — Zlato. — Kolumb traži tjesno u Istočne Indije. — Veragua. — Kacik Quibian. — Zlatni rudnici. — Pokušaj naseljenja. — Povratak u Jamajku. — Kolumb ostaje bez brodova.

Na 9. maja god. 1502. krene Kolumb po četvrti i zadnji put u Novi Svijet, i to sa četiri karavele, od kojih je najveća potezala samih sedamdeset bačava. S njim se ukrca sin mu Fernand i brat mu Bartolomije, koji pošljednji, premda mu bijaše dodijala nezahvalnost dvora, ne htje ostaviti brata, kojega je žarko ljubio i koji, pritisnut godinama i veoma oslabljen, mogao je trebati njegove pomoći. Iz Cadixa Kolumb zajedri put Arcille, da po nalogu svojih kraljeva priteče u pomoć portugiškoj tvrdji, koju Mauri bijahu opkolili. Dojedri onamo na 13. istoga mjeseca. Nego opsada bila već dignuta, pak on proslijedi još istoga dana put zapada. Na 15. juna prispije srećno na Karaibsko ostrvlje. Jedna mu karavela bila trošna i u veoma rdjavu stanju, pak naumi da pristane u San Domingo, i da je tu zamijeni drugom boljom. Kad na 29. juna bio blizu luke, posla na kraj, da javi Ovandu razlog i svrhu, u koju je došao. Ovando mu odvrati, da ga u luku ne može nikako da pusti. U luci je stalo pripravno brodovlje, koje je moralo odvesti u Evropu Bobadillu, Roldana i sve one, koje je Ovando bio našao da valja odstraniti s otoka. Kolumb se nije mogao nadati, da će nezahvalnost španjolskoga dvora ići tako daleko, jer se ovo nečovječje Ovandovo postupanje ne može drukčije tumačiti, već tako, da je radio po nalogu. Prva mu bi misao, da proslijedi, ali vješto mu pomorsko oko bijaše opazilo neke znakove, koji su naviještali nedaleku oluju. Poruči s toga Ovandu, neka ne pušta brodovlja u more, jer da će nastradati. Ovando se ne osvrne

na ovaj savjet, misleći, da mu je bila svrha prisiliti ga, da ga pusti u luku. Kolumb potraži i nadje utočišta u nekom zatonu. Nakon dva dana bukne naviještena oluja. To je bio jedan od onih strašnih vihrova, što ih zovu orkanima, koji pustoše polja i šume, ruše sela i gradove i teško brodu, na koji se namjere. Bobadillino brodovlje, koje je jur bilo odjedrilo, zateče orkan na istočnoj strani ostrva. Brod, na kojem je bio Bobadilla, nastrada prvi. Ode u bezdan i Bobadilla i silno zlato, koje bijaše nagomilao. Od dvadeset i osam brodova spasla se samo četiri. Tri sva rastresena i bez jedara vratila se u San Domingo, a četvrti, onaj, na kojem je bio Carvajal s Kolumbovim zlatom, izbježe srećno i najmanjemu kvaru, te prispije zdravo u Španjolsku. I Kolumbovo brodovlje pretrpi mnogo, ali nijedan mu brod ne bi izgubljen. Nakon što prodje oluja, nadjoše se svi u Formoškoj luci, nedaleko od San Dominga.

Ovaj užasni dogadjaj smuti mnogo Kolumbove neprijatelje. Svjetina je vidjala ruku božju, koja se osvećuje. Sam Kolumb, kad dočuo, što se sve bilo dogodilo, reče, da „nije Bog odavna bio počinio ovako očito čudo“.

Admiral popostane nekoliko dana u luci, da ponapravi brodove i da mu se družina malko odmori, pak se digne na jedro. Ali ga druga oluja prisili da se sahrani u Jacquemal. Na 14. jula zajedri opeta i nadje se blizu nekih otočića pokraj Jamajke. Odavle zanijele ga struje prema južnoj obali Kube, posred onih otoka, što ih još g. 1494. bijaše nazvao „kraljičinim perivojem“. Kad mu od jedne zaduvao povoljan vjetar, zajedri pravcem put jugozapada. Na 30. jula nadje se blizu nekog otoka, koji se ujedno s ostalim otocima, koji su mu blizu, danas zove Guanaja. Ovi su otoci nedaleko od Hondurasa. Bartolomije sadje na kraj, da ga razgleda. Kad bio blizu obale, eto velike indijanske kanoe, pokrivene zastorom od lišća od pôme. Dva joj čamca podjoše u susret, uhvatiše je i povedoše je do pokraj broda. U njoj bio neki kacik sa svojom obitelji. Sve je odavalo, da ovi ljudi stoje na višem prosvjetnom stepenu od svih onih plemena, na koja se Španjolci bili dosle namjerili. Prije svega nijesu odavali ni najmanji strah na pogled bijelih ljudi. Muški su nosili komad poduge tkanine okolo pojasa, a žene su bile gotovo sve omotane lijepim izvezenim košuljama, koje je pokrivala poduga plahta, što se protezala od očiju gotovo do nogu; tako da im je i lice bilo dijelomice sakriveno. Imali su u kanoi svakojakih stvari, kao što oružja, mjedenih sjekira, mje-

denih zvončića, neku vrstu posude, u kojoj su rastapali mjed, a uz ostalo zemljanih i mramornih posuda veoma lijepo izradjenih. Bilo tu pamučnih truba raznovrsno omaštenih i velika množina kakao-a, za koji Španjolci nijesu još bili doznali i koji je služio Indijancima i kao hrana i kao novac. Imali su nekog pića, koje je naličilo našemu pivu.

Admiral uznastoja da bi ih mogao razumjeti, ali nijedan tumač da im je znao jezika. Po znakovima, reklo bi se bilo, da kažu, da dolaze iz bogate neke zemlje, koja da leži na zapadu. Nastojali su kako bi sklonuli admirala, da je podje da pohodi. Kamo sreće za njega i za Španjolsku, da ih je poslušao! Uspjeh njegovih nastojanja bio bi sasvim drugi i možda ne bi bio doživio onako crnih dana u svojoj starosti, kao što ih je u istinu doživio. Nego valja reći, da je i ovdje škrtost španjolskoga dvora više kriva, nego sam Kolumb. Jer da mu nijesu dali onako malo brodova, da ih je imao više i boljih, sva je prilika, da bi bio zaplovio naznačenim pravcem, u nadi, da će pak jednako moći proslijediti svoja istraživanja, što se tiče tjesna, koje vodi u Indije. Ali je morao računati, da s brodovljem onako slabim i trošnim mogao je tako staviti u pogibao glavnu svrhu svoga putovanja.

Uzme dakle u zamjenu u onih urodjenika sve, što mu se činilo novo i zanimljivo, obdari ih raznovrsnim stvarčicama i proslijedi put juga. Nakon malo lega naidje na rt Honduras, koji bijaše nazvao Caxinas. Na 17. nadje se pokraj rijeke della Possessione na sedamnaest lega rtu u istok. Pak zajedri dalje put istoka, uvijek uz nepovoljno vrijeme i uz protivne struje, tako da je gdjekoji dan pošao naprijed za same dvije lege. Obnoć bi se usidrio nedaleko od obale. Kolumb je svedjer bio bolestan, ali uza sve to znao je vršiti muževno svoju dužnost. Da uzmogne vidjeti svaku i bditi na sve, stanovao je i obnoć i obdan na palubi u maloj izbi na krmi.

Nakon četrdeset dana neprestane borbe proti nepovoljnu vjetru nadje se na 14. septembra g. 1502. pokraj nekog rta, s kojega je obala zavijala naglo put juga. To je bio najistočniji kraj Hondurasa, koji prozva Gracias a Dios. Krene dalje obalom Mosquitosa i usidri se pokraj neke rijeke, da se opskrbi vodom. Čamci zavezli uz rijeku, da napune bačve, pak kad bili na povratku, nahrupio strašan morski val, koji jedan prevrne. Svi, koji su bili u čamcu, potope se. Kolumb ostavi odmah ono ne-

srećno mjesto i zajedri dalje obalom. Nakon nekoliko dana putovanja nadje izmedju kopna i nekog otočića napokon zgodno pristanište, i tu se usidri.

Otok bijaše lijep, pun pôma, kakaoa i banana. Kopno je bilo daleko jednu legu. Na ušću neke rijeke dizala se prilično velika varoš. Admiral nazva onaj otok Huerta. Varoš na kopnu zvali su urodjenici Cariay. Urodjenici pohrliše naoružani na obalu, da im zabrane pristup. Prodjoše dva dana i nijedan Španjolac ne podje na kraj. Bili su svi zabavljeni uredjenjem brodova. Videći ovo Indijanci, smiriše se; pak tražijahu, kako bi došli do prijateljske riječi sa Španjolcima. Mnogi se baciše u more, te plivajući okolo brodova nudjahu u zamjenu košulja, vrhnjaka i nakita od guanina. Nego Kolumb ne htio primiti ništa, a svakoga obdari kojom evropskom sitnarijom. Kad se povratili na kraj, stali čekati, ne će li možda koji čamac na obalu. A videći, da se Španjolci ne miču, pokupiše sve stvari, što bijahu primili, postaviše ih na obalu i otidoše. Pak pomisliše, da se Španjolci možda boje saći na kraj poradi neprijateljstva, što im ga od prve bijahu iskazali. Kad pristao sutradan jedan španjolski čamac na obalu, da traži vode, eto mu na susret sijeda starca, koji vodi sobom dvije mlade djevojčice a nosi u ruci štap, a na štapu bijelu zastavicu, u znak mira i prijateljstva. Nudja Španjolcima u taoce one dvije djevojčice, dok brodovi budu ondje boravili. Djevojčice stupiše bez straha na brod. Kolumb ih obuče i obdari pak otpremi opeta na kraj. Nego čudnovato, sutradan one iste djevojčice, praćene od onog starca i od drugih pedeset Indijanaca podjoše k Španjolcima na susret i povratiše im sve, što bijahu primile. A ovo je očevidno bilo s razloga, jer se urodjenici smatrali uvrijedjeni, što Španjolci nijesu ništa htjeli primiti na uzdarje. Nego ovi dobri odnošaji ne potrajaše dugo. Bartolomije sadje jednom na obalu, da razvidi onaj predjel i povede sa sobom jednog pisara, da sastavi zapisnik. Ali kad pisar izvadio kartu, crnilo i pero i kad počeo pisati, urodjenici se dadoše u bijeg. Pak se opeta povratiše paleći neku vrst praha na žeravi i nastojeći, da dim zahvaća Španjolce. Htjeli su možda ovim da se oslobode španjolskih čarolija. Nego se sad Španjolci sami počeli bojati urodjenika i njihovih čarovština. Nije stvar bila mnogo po ćudi ni samomu admiralu, jer je kasnije pisao kraljevima, da su urodjenici uzduž ove obale veliki i pogibeljni čarobnici.

Pregledajući njihove stanove, nadje u velikoj drvenoj kući sačuvane mnoge mrtve, od kojih je jedno tijelo bilo balsamovano, a dva bila zamotana pamukom. Sve je odavalo veliko počitanje prema pokojnicima. Prije nego se stavi na jedro, Kolumb dade uhvatiti sedam urodjenika, od kojih pridrža samo dva, neka bi mu služili kao tumači. Na 5. oktobra zajedri dalje i namjeri se na današnju Costa-Ricu, koja ovako bi prozvana s množine zlata i srebra, što se pak ondje iskopalo. Pristane napokon u velik zaliv, koji su urodjenici zvali Caribaro. Zaliv je bio obranjen od nekoliko otočića, zelenih i šumovitih. Kad čamci na obalu, urodjenici preplašeni pobjegoše. Samo se na glas tumača opeta približiše. Bili su svi goli kao od matere rodjeni, a nosili su obješene o vrat velike kolajne od zlatnih pločica. Jedan urodjenik dade za tri zvončića zlatnu ploču, vrijednu deset dukata. Ovo je bio prvi put, što se Španjolci bili namjerili na suho i čisto zlato. Sutradan susretoše deset indijanskih čamaca (sl. 47.). Urodjenici su bili nakićeni cvijećem, perjem i zlatnim pločama. Rekoše, da unutar zemlje ima mnogo zlata. Na ovu vijest Španjolci da se pomame. Zahtijevaju od admirala, da još popostane, neka ga uzmognu što više sakupiti. Ali je admiralu bilo sada samo do toga, da sakuplja podatke i da se upoznade s obalom, težeći svedjer, kako bi otkrio ono žudjeno tjesno.

Na 17. oktobra krene dalje ploveći onom obalom, koju danas zovu Veraguom. Blizu rijeke Guaige dodjoše do razgovora s urodjenicima i za nekoliko zvončića dobiše zlata u vrijednosti od sto i pedeset dukata; pak se usidriše pokraj rijeke Calibe. Ovdje dodje na brod jedna kanoa, da pita Španjolce, koji su i što žele. A pošto urodjenici vidješe one iz zemlje Cariayske, popeše se bez otezanja na brod. Kad Španjolci sašli na kraj, kacik ih dočeka veoma prijazno. Bijaše nag kao i svi njegovi podanici. Nosio je o vratu veliku zlatnu ploču, koju drage volje zamijeni za neku španjolsku sitnariju. Premda su urodjenici uvjeravali Kolumba, da je onud na mnogim mjestima mnogo zlata, on ipak proslijedi. Bogate i napučene zemlje, o kojima su mu govorili, sjetiše ga opisa Marka Pola. Sad je računao, da je možda kojih deset dana putovanja daleko od Gangea, do kojega da će moći prispjeti tjesnom, kao što je tjesno Gibraltarsko.

Na 2. novembra usidri se u neku luku, koju nazva Puerto Bello. Okolica je bila sva zelena, obradjena i posijana kućama.

Urodjenici donašahu na brod jestiva i pamuka, da ga zamjenjuju sa španjolskim igraljkama. Bili su svi goli i namazani nekom crvenom mašću. Na 9. zajedriše dalje put istoka i dospješe do uvora Nombre de Dios. Tri lege dalje nadjoše lijepu luku, koju admiral prozva Puerto Bastimentos, na uspomenu hrane, što ju tu bijaše našao. Tu ostadoše do 23. novembra, da poprave brodove. Nastavi pak put, ali ga nepovoljan vjetar prisili, da udje u neku luku, koju prozva El Retrete, i gdje ostane punih petnaest dana. Urodjenici susretahu Španjolce prijazno i gostoljubivo. Nego brodovi bili tik same obale, pak mornarima bio slobodan izlaz na kraj obdan i obnoć.

Sl. 47. Indijanski kanoe (čamac). (Po drvorezu 16. vieka.)

Ovi, u općenju s urodjenicima, zaboravili brzo i poštenje i obraz, a urodjenici se od jedne dogovorili, da navale na brodove. Admiral dade ispaliti nekoliko hitaca samoga praha, što ne poplaši urodjenike, dapače ih rek bi samo gore razdraži. Pošto su brodovi bili odviše blizu kraja, Kolumb se poboja kakova iznenadjenja. Dade dakle ispaliti hitac sa zrnom u rpu Indijanaca. Kad ovi vidjeli, što sve mogu nositi sa sobom španjolski gromovi, pobjegoše glavom bez obzira.

Vojska je na brodovima odavna žamorila, što admiral hoće da traži neko umišljeno tjesno, a ostavlja za sobom zemlje bogate

i pune zlata. Nagovoren i od svojih podčasnika napokon popusti i odluči, da se povrati k obali Verague. Na 5. decembra ostavi luku El Retrete, te nakon mnogo neprilika prispije na 6. januara g. 1503. k ušću rijeke Belen, nedaleko od rijeke Verague. Videći uz rijeku neko indijansko selo, pošalje čamac sa nekoliko Španjolaca, neka bi ga razvidjeli. Urodjenici se pripravili na obranu; ali videći, da stranci nemaju neprijateljskih namjera, dodjoše do razgovora. Rekoše, da je okolo Verague najviše zlata. Španjolci podjoše sutradan onamo, te donesoše na brod uz ostalo dvadeset zlatnih pločica, što sve dobiše u zamjenu za nešto sitnarija. S toga admiral odluči da ostane ondje koje vrijeme, da stvar bolje razvidi. S prvom plimom uljeze s brodovima u rijeku. Treći dan podje adelantad k rijeci Veragui sa nekoliko čamaca, s namjerom, da se zaveze uz rijeku do prijestonice kacika Quibiana. Ovaj je već znao, da Bartolomije dolazi, pak mu i izadje na susret. Sutradan dodje Quibian glavom k admiralu u pohode. Admiral ga darova lijepo. S početka, prijateljstvo kao da je uglavljeno. Ali od jedne, kao da se kacik nečemu dosjetio, podje s broda nekako nezadovoljan. Na 6. februara Bartolomije sa šezdeset i osam momaka otidje da istraži Veraguu i da nadje zlatne rudnike. Podje u pohode kaciku; ali razabra, da ovomu nije po ćudi dolazak stranaca. Dade ipak adelantadu tri čovjeka, da ga povedu do rudnika. Španjolci su se zaista imali čemu da dive. Sva zemlja kao da je posijana zlatom. U sama dva sata svaki ga je Španjolac bio nekoliko sakupio po samomu površju. Vodje ih povedoše na neku visoku goru i pokazaše im prstom, kud je oko moglo doprijeti, rekavši, da je sva ona zemlja, na dvadeset konaka daleko, pokrivena zlatom. Kad admiral razabrao, da su zlatni rudnici u Veragui mnogo bogatiji od sve ostale okolice, pošalje opeta adelantada u svrhu novih, točnijih izvida. Ovaj posjeti mnoge kacike, koji ga svi primiše gostoljubivo. Nadje, da su zemlje plodne i da bivaju marljivo obradjene. Vidi u nekom srezu prostrano polje, dugo kojih šest lega sve posijano kukuruzom. Nadje zlata gotovo na svaki korak. Svi su urodjenici nosili o vratu dajbudi po jednu pločicu zlatnu, vezanu žicom od pamuka. Ovi su mu uz ostalo kazivali, da je daleko na zapadu neki bogati i veliki narod, koji da ima oružja kao i Španjolci, i da svi idu odjeveni.

Ove su vijesti padale kao melem na tužno i ojadjeno Kolumbovo srce. Shrvan od bolesti, koja ga je na tjedne držala prikovana

na krevetu, morila ga jošte misao, što se bila izjalovila nada o otkriću tjesna, koje bi vodilo u Indije. Ali otkriće ovih zlatnih rudnika davalo mu možno oružje, da se brani; što više, pred množinom zlata sami njegovi neprijatelji morali su pokleknuti. Da bi ove zemlje osigurao Španjolskoj, odluči da ostavi jaku posadu. Španjolci se dadoše odmah na posao. Sagradiše dovoljan broj drvenih kuća, koje pokriše lišćem od pôme. Za hranu se nijesu trebali mnogo brinuti, jer je zemlja bila plodna a rijeka puna riba. Adelantad ostane sa osamdeset ljudi. Admiral mu ostavi jednu karavelu, uznastoja da uredi što bolje odnošaje naseljenika s urodjenicima, darova bogato Quibiana i htjede da se otputi u more, kad u rijeci pala voda, te karavele ne mogle da odjedre. Quibian medjutim žalostan i srdit, što mu se stranci udomili u državi, htjede da ih uništi odmah s početka. Stao sakupljati sve svoje vojnike uz rijeku Veraguu pod izlikom, da ih vodi u rat proti nekom neprijateljskom plemenu. Pak je svaki čas prolazilo mnoštvo Indijanaca pokraj španjolskih kuća, na što se Kolumb nije obazirao. Ali Diego Mendez, koji je morao ostati s posadom kao kraljevski bilježnik, upozori admirala, da se oni vojnici možda skupljaju s drugom kojom svrhom. Ponudi se, da će poći vidjeti, što je u istinu, te se zaputi sa nekoliko sudrugova. Jedva što se bio zavezao uz rijeku, namjeri se na znatnu vojsku. Ne časivši ni časa sadje na obalu. Pomiješa se s urodjenicima, nudeći im svoju pomoć proti neprijatelju; ali oni odbiše ponudu. Mendez se vrati u čamac i ostane da ih motri. Kad se oni tomu dosjetili, onu istu noć povratiše se svi u Veraguu. Mendez se tada brže bolje spusti niz rijeku, da javi stvar admiralu. Ovaj svedjer oprezan nije htio da se odvaži na kakav odlučan korak, prije nego što se sasvim uvjeri o Quibianovoj nevjeri. Mendez mu se tada ponudi, da će poći glavom do Quibiana, da stvar bolje razvidi. Ovaj je pothvat bio svakako vratoloman, jer je Mendez stavljao svoj život u pogibao. Ali su vratolomna poduzeća bila kod Španjolaca još svedjer viteška, tako da nadje odmah druga odlučna da ga prati. Taj drug bijaše Rodrig Escobar, mladić stasit i odvažan. Ova se dva junaka dadoše odmah na put.

Quibianova prijestonica širila se na razdaleko, a njegov stan uspeo se po srijedi na povisok brežuljak. Svukud naokolo sama vreva oružanih ljudi. Naši junaci kao da za sve to ne mare, podjoše ravno put kacikova dvora. Kad bili navrh brežuljka, neki im Indijanci zabraniše hoditi dalje. Lukavi Mendez, koji je znao,

da je Quibian bio ranjen, reče na to, da dolazi da im liječi gospodara. Tada ga pustiše. Oni dalje, te ravno u dvorište, što se širilo ispred konaka. Tu bilo poredano okolo na okolo trista posječenih neprijateljskih glava. Mendez se ne smuti. Podje dalje i dodje na vrata. Tu bila kacikova obitelj, žene i djeca. Na pogled neznanih i stranih lica nasta graja i vika djece i žena. Sve pobježe kao pomamljeno. Na ovu buku skoči van jedan sin kacikov, te odmjeri Mendezu takovu pest, da se ovaj ugnuo nazad za nekoliko koraka. Španjolac stisne zube, ali se u brzo razabra te htjede da mladića uvjeri na lijepe, da mu je došao liječiti oca. Mladić ni da čuje, već ga svedjer gura nazad. Videći Mendez, da mu svojstvo liječnika ne pomaže, dosjeti se drugomu. Izvadi iz džepa češalj i nožice i dade ih Escobaru. Sjedne, a Escobar mu počeo strići vlase. Sin kacikov pak i svi oni, koji se na onu graju bijahu nakupili, ostadoše kao nijemi. Niko živ da se ni maknuo. Kad Escobar bio gotov s poslom, Mendez ustane i dade mladiću malo jedno zrcalo, pak naredi Escobaru, neka i njega očešlja i ostriže. Mladić začudjen podvrgne se češljanju i striženju. Kad i s ovim bili gotovi, Mendez mu darova češalj i nožice i reče mu, da bi štogod pojeo. Mladić mu odmah učini po volji. Nego do kacika nije mogao doći nikako. Videći, da bi svaki dalji boravak mogao imati nenadanih posljedica, oprosti se što je prije mogao i otide.

Sad je Kolumb bio uvjeren, da mu Quibian dobro ne misli. Posada je bila jaka, ali sama bez drugog zapleća mogla je napokon podleći. Valjalo je dakle dati kakav primjer od onoga, što mogu bijeli ljudi. Bartolomije predloži, da se navali na samu kacikovu prijestonicu, a njega i obitelj mu zasužnji. Admiral pristane i dade mu sedamdeset i četiri momka. Vojska se ukrca na čamce i nadje se u prijestonici, a da se Indijanci ničemu i ne dosjetiše. Kad Quibian dočuo, da Bartolomije ide k njemu, poruči mu moleći ga, neka čeka, da će mu on glavom doći na susret. Bartolomije uzme tada samu petoricu sa sobom. Ostalima naredi, da ga slijede dva po dva, a na prvi hitac da dotrče k njemu. Udje u dvorište, a kacik izadje na vrata od kuće. Pristupi k njemu, te nakon kratka razgovora, pod izlikom da mu vidi ranu, uhvati ga čvrsto za mišice. Quibian tek sada razumio, da mu se o glavi radi, pak skoči kao vuk, da se brani. Ali adelantado bio jači i svlada ga. Priskočiše ostali Španjolci; svezaše mu noge i ruke.

Udjoše u kuću i pohvataše žene i sinove mu. Sad se valjalo žuriti, jer su kacikovi podanici bili svi pod oružjem. Oni, što se tu bili namjerili, nijesu se bili ni makli. Samo su plakali i molili, da im gospodara puste na slobodu. Bartolomije otpravi odmah Quibiana i ostale zarobljenike put rijeke, i povjeri ih Ivanu Sanchezu, neka ih odvede k admiralu, a on ostane da lovi ostale poglavice. A kad uvidio, da to ne ide tako lako, vrati se i on sutradan na brod, noseći sa sobom zlato nadjeno u kacikovu stanu, vrijedno koje tri stotine dukata. Nego na svoju veliku žalost ne nadje Quibiana izmedju ostalih zarobljenika. Evo što se bilo dogodilo. Ploveći niz rijeku, Quibian se tužio i jaukao, što mu negve tištile ruke. Kad bili na ušću rijeke i legu daleko od kraja, Sanchez mu se smilova i popusti uže, držeći ga ipak svedjer vezana jednim krajem. Lukavi Indijanac vrebao samo na zgodan čas, pak od jedne skočio u more. Sanchez iznenadjen pusti uže iz ruke. Bila je noć a Quibianu više ni traga ni znaka.

Svi su bili uvjereni, da se kacik utopio, a admiral se nadao, da će ovo sve naučiti Indijance, da poštuju bijele ljude. Mislio je, da sada može mirne duše ostaviti posadu i zajedriti svojim putem. Kad voda poskočila, oprosti se s bratom, pusti se niz rijeku i usidri se nedaleko ušća, čekajući povoljan vjetar. Na 6. aprila pošalje Don Diega Tristana s jednim čamcem uz rijeku, da donese vode, ali se čamac više ne povrati. Evo što se medjutim bilo dogodilo.

Quibian ne bijaše poginuo; vješt plovilac, bijaše preplivao srećno do kraja. Tužan i žalostan, što mu obitelj bi povedena u sužanjstvo, naumi da se osveti. Sakupi što jači broj vojnika i približi se potajno k španjolskim kućama. Španjolci nijesu ni sanjali o svojim neprijateljima. Quibiana su držali mrtva, a bez poglavara, znali su, da se Indijanci ne će ni maknuti. Jedni su bili zabavljeni na karaveli, a drugi su radili u svojim stanovima. Indijanci stupiše neopaženi na samih deset koraka. Stade ih huka i vriska, kako bi Španjolce gore preplašili, pak baciše jato strijela i nekoje raniše. Španjolci iznenadjeni i preplašeni skočiše na oružje.

Njih dvadeset protiva nekoliko stotina Indijanaca održaše pobjedu. Indijanci ostaviše devetnaest mrtvih, a od Španjolaca pogine samo jedan. Bartolomije ostane ranjen. Poginu s neopreznosti i Diego Tristan.

Ovo uvjeri Španjolce, da im nije boravka u onako malašnom broju medju narodom onako ratobornim i odvažnim. Pomisliše odmah, da se ukrcaju na karavelu i da dostignu ostale brodove; ali je voda bila pala, pak se s karavelom nije moglo na otvoreno more; a more se vani tako prelijevalo, da se na čamac nije moglo ni pomisliti. Indijanci medjutim nijesu tajili, da kane opeta navaliti. Čula se samo vika i buka po obližnjoj šumi. Često su padale strijele na španjolske stanove. Videći Bartolomije pogibao, koja mu ovako prijeti, sagradi neku vrst tvrdje pokraj same rijeke i tu se zakloni. Netom bi se koji Španjolac pojavio na dvor, iz bližnje bi šume zazviždala po koja strijela. Urodjenici pokušaše navaliti, ali bijahu odbijeni.

Kolumb medjutim, za ništa ne znajući, a ne videći čamca natrag, poboja se kakove nesreće. Dogodi se u to vrijeme na brodu slučaj, koji ga zanese u misli. Zarobljenike, koje je sa sobom bio uzeo, držao je na provi, ispod palube, a gornji bi otvor dao obnoć navaliti teškim verigama. Mornari, koji su znali, da zarobljenici ne mogu do otvora bez ljestava, nijesu uvijek postavljali verige, već bi polegli na sama vrata otvora. Ovomu se zarobljenici dosjetili, pak jedne noći, kad je na palubi sve spavalo kao zaklano, nagomilaše ispod otvora sve, što su samo imali pri ruci, pak potisni zdola, prevali mornare i skokom u more. Ipak svi ne pobjegoše, jer mornari navališe i mnoge pohvataše. Nego sutradan grozna prizora od svih onih, koji se ne domogoše slobode. Nadjoše ih sve mrtve, sve povješane. Jadnici! svi dogovorno izabraše smrt u mjesto ropstva, u koje bijahu pali. Ova odvažnost, ova okrutnost prama samu sebi otvori admiralu oči. Uvidi odmah, da ljudima ovakova kova šaka Španjolaca ne bi nipošto odoljela. A ne videći još čamca natrag, još se gore zabrine. Nego more bilo uzburkano, pak ne bilo moguće poslati drugi čamac, da bi stvari razvidio. U ovoj neprilici mornar Petar Ledesma rodom iz Sevilje ponudi se admiralu, da će preplivati na kraj. Čamac ga povede do nedaleko od obale, a on se junački baci u more, te uza sve prelijevanje valova srećno se dočepa kraja. Podje do naseobine, razabra nesrećno joj stanje i vrati se. Čamac ga je čekao svedjer daleko od obale, jer mu valovi nijesu dali da joj se približi. Skoči opeta u more, prepliva do čamca, koji ga povede na brod. Tek je sada Kolumb uvidio golemu nesreću. Nije bilo kud, valjalo se za sada odreći

svakog naseljenja; pak koncem aprila g. 1503., pošto ukrca brata i družinu mu, zajedri put Haitskog ostrva. Zapusti karavelu Gallego, jer nije mogla iz rijeke. Uputi provu ravno put istoka, premda su se tomu protivili ostali piloti, koji su govorili, da ovaj pravac ne odgovara putu put Haitskog otoka.

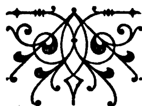
Kolumb se bijaše uvjerio, da će se najlašnje dokopati otoka, ako potegne što više put istoka, poradi struja, koje zanose put zapada, ali ovo ne htje da kaže nikomu. Pusti mornare i pilote, neka žamore, koliko ih volja. Nije htio da niko znade, za što i u koju svrhu što radi, jer se bojao, da se drugi opeta ne okoristi otkrićem, koje je on sam bio učinio. Porras dapače tvrdi, da je admiral oduzeo sve karte ostalim pilotima, neka ne bi mogli držati račun o preplovljenom putu. Porras bijaše krvni Kolumbov neprijatelj, pak je ovo valjda samo potvora i kleveta. Stoji medjutim, da je kraljevima pisao doslovce ovako: „Neka piloti pokažu, ako znadu, gdje ostaje Veragua; tvrdim, da mogu samo reći ovo: bili smo u nekim mjestima, gdje je puno zlata; i ovo oni mogu posvjedočiti; ali ne znadu puta, da ih nadju; ko hoće da se onamo povrati, valja da one zemlje po drugi put otkrije.“ Jedna je karavela bila tako pokvarena, da je morade zapustiti. Tako mu ostaše same dvije, i ove trošne i pokvarene. S ovima potegne naprijed put istoka. Vidi opeta iz daleka luku el Retrete i dodje spram Darienskog zaliva. Sad se u njem opeta uzbudila želja, da traži tjesno. Pozove na dogovor sve pilote, ali se ovi usprotiviše. Popusti, te na 1. maja zajedri put Haitia. Piloti su računali, da su im sada Karaibski otoci u zapadu a Kolumb se protivno bojao, da ga struje nijesu zanijele u zapad od Haitia. Tako se bilo i dogodilo. Na 10. maja nadje se pokraj otoka Tortugas, danas Caymans; pak pokraj onih otoka na jugu od Kube, što ih bijaše prozvao kraljičinim perivojem.

Brodovi su sad već bili u takovu stanju, da su mornari mogli jedva odolijevati, da izlijevaju vodu, koja je ulazila otvorima, što ih crvi bijahu učinili. Bilo je ponestalo svake hrane; davili su se samo pokvarenim kruhom, koji su umakali u ulje i u ocat. Pak jedva što se bijahu usidrili, bukne strašna oluja. Jedva da su se spasli. Pak krenuše dalje put istoka. Nakon nekoliko dana uvidješe napokon, da će im od jedne ponestati brodova ispod nogu, te podjoše na Jamaiku. Brodovi su već tonuli, pak Kolumb na-

redi, da se obje karavele svežu jedna k drugoj i što jače nasuču na kraj. Pak dade napraviti stanove na palubi; naredi, da niko ne smije na kraj bez dopusta i uredi sve, kako bi zasnovao što bolje odnošaje s urodjenicima. Ovi videći, kako su bijeli ljudi dobri, dodjoše im u svaku na susret. Diego Mendez se dapače i pobrati s kacikom Ameyrom, koji mu i darova jednu kanou. Nego nastalo je pitanje, što sada? Dani su prolazili, a na ovom nije moglo da ostane. Ona kanoa probudi u Kolumbu spasonosnu misao. Pozove k sebi Mendoza i reče mu, kako bi on jedini mogao spasti Španjolce od propasti; kako bi on jedini mogao kušati, da s onom kanoom podje do San Dominga. Mendez nije od prve znao, što da odgovori. Bilo je četrdeset lega daljine, koju je valjalo prevaliti. Napokon reče odvažno, da hoće.

S jednim Španjolcem i sa šest Indijanaca stavi se na put. Kad došao na istočnu stranu otoka, sadje na kraj on i drugovi mu. Tu od jedne navalilo iznenada jato urodjenika, koji ih pohvataše sve do jednoga. Nego na sreću, urodjenici ne mogli se odmah nagoditi, kako da svoj plijen podijele, pak se dali na neku igru, koja je morala odlučiti. Kad Indijanci bili svi upiljeni glavom i očima u igru, Mendez se trgne, skoči i pobjegne k svojoj kanoi; spusti se odmah s kraja, rastvori jedra, pusti se u more i prispije srećno k admiralu. Za ostale nije se više nikad ni što čulo ni što doznalo. Ovaj slučaj rastuži Kolumba u velike, jer se evo i ovaj pokušaj, gotovo jedini, koji je mogao sve spasti, bio izjalovio. Ali se na veliku Kolumbovu radost sam Mendez ponudi, da će još jednom pokušati sreću, ako ga samo ko doprati krajem do istočne strane ostrva. Ova njegova odvažnost i odanost bila drugima na prijekor, pak se mnogi sami ponudili, da će s njime. Odrediše dakle ne jednu već dvije kanoe; jednu pod vodstvom Mendeza, a drugu pod vodstvom Bartolomija Fiesca, čovjeka isto tako odvažna i srčana kao što bijaše i Mendez. U svaku se kanou ukrcalo još po šest Španjolaca i po deset Indijanaca. Morali su se voziti uporedo, a netom prispiju na Haiti, Fiesco se morao povratiti, da javi uspjeh, a Mendez je morao ići u San Domingo, pak odanle u Španjolsku. Adelantado ih s jakom četom otprati krajem sve do istočnog kraja ostrva. Pak se kanoe bacile oceanu u naručje. Nakon nekoliko dana vožnje i nakon krvava truda, jer u malo da ne pogiboše od žedje, dodjoše do rta Tiburonskoga, na žudjeni Haitski otok.

Mendez, premda bijaše obolio, proslijedi put San Dominga. Doznade putem, da je Ovando u Haragui. Ne časeći ni časa, uputi se sam pješke put onamo. Ovando mu obeća, da će admiralu poslati što prije na pomoć; ali da je ovaj čas zabavljen ratom protiva urodjenika, a u San Domingu da nema za sada prikladne karavele. Držeći ga ovako s dneva na dan na riječi, zadrža ga u Haragui punih sedam mjeseci! Videći ovo Mendez, podje u San Domingo, ne bi li kako našao koju karavelu, na troškove samoga admirala.

XIX.

Ovandova uprava. — Anacoana. — Užasan pokolj i španjolska kukavština. — Navala na Hygeneysku pokrajinu. — Kacik Cotabanama. — Ovandova nedjela. — Kolumb čami na Jamajci. — Porrasova buna. — Ovandova nepravda prema Kolumbu. — Povratak u San Domingo.

Kao što i s Kolumbom tako je i s Ovandom bilo došlo na Haitski otok mnogo skitalica i lopova, koji su hlepili samo za zlatom. Ali se zlato nije moglo grnuti, kao što su oni od prve pomišljali; valjalo je kopati tvrdu zemlju, valjalo ga je tražiti. Pak oni, koji ne bijahu vikli trudu, moradoše prodati sve do odijela, što su na sebi imali, samo da se prehrane; a mnogi i pogiboše.

Vidjeli smo, kako su kraljevi bili naredili Ovandu, da nema pravo siliti Indijance na rad i da im trud u svakoj prigodi mora primjereno biti nagradjen. Kad oni doznali za ovu kraljevsku naredbu, a siti španjolskoga pašovanja, baciše orudje iz ruku i pobjegoše u planine, da se naužiju i mira i slobode. Ovando javi kraljevima sve ovo i doda, da će se urodjenici ovako otudjiti svakom napretku, ne slušajući više ni samu riječ božju. Kraljevi ga tada ovlastiše, da ih može uz primjerenu nagradu siliti na rad, ali samo u koliko to bude prijeka nužda i u koliko to bude od koristi po same urodjenike. Na što Ovando zapovjedi svakomu kaciku, da dade odmah stanovit broj Indijanaca, koji da će točno biti plaćeni od onih, kojima budu služili. Nego plaća bila kukavna a zlostavljanje veliko, gore nego pod zloglasnom Bobadillinom upravom. A oni nesrećnici, koji bi kušali da pobjegnu, da traže malko odmora u svojim rodjenim planinama, morali bi pak raditi okovanih nogu. Oni, koji bi obavili ovo ropstvo sad od šest a sad od osam mjeseci, bili bi pak pušteni kući. Ali koja korist! Kuća im daleko gdjekad kojih šezdeset i osamdeset lega, a jedina

popudbina malo korijenja i komad hljeba od kasave! Većina bi ih zaglavila putem. Las Casas piše doslovce: „Našao sam mnoge sad mrtve na putu, sad na umoru ispod kojega stabla, te su slabim glasom zapomagali: gladan sam, gladan sam!“ Oni te bi se i dočepali kutnjega praga, našli bi ga većim dijelom pusta; pusta i polja, jer djeca i žene sad pomrli od glada a sad rastjerani na sve strane od neprijatelja. U ovakom očajanju mnoga je majka zadavila svoje dijete, samo da ga ne dopadne ovaka sudbina. Ovo sve označuje nesrećnu Ovandovu vladavinu. A koliko je ovaj čovjek izdao nadu, što su je u njega bili postavili kraljevi, dosta bi bilo navesti podlo njegovo postupanje s tužnom Anacoanom, udovom Caonabovom i sestrom kacika Behechia. Pošto ovaj umrije bez potomaka, vlast prodje u ruke Anacoanine. Pronicava duha kao što je bila, znala se prignuti okolnostima, te je samo nastojala, kako bi ublažila tešku sudbinu iskušana svoga naroda. Nego na njezinu veliku nesreću podanici joj dolazili često u sukob s onim Roldanovim drugovima, koji se bijahu nastanili nedaleko od njezine prijestônice. Ovi su dakako vladi u San Domingu predočivali urodjenike kao buntovnike, da tako pokriju svoje nasilno postupanje. Dodjoše i do toga, te potvoriše i samu Anacoanu, kao da ona osokoljuje svoje podanike na otpor. Ovake su tužbe dolazile često Ovandu, koji im napokon povjerova, te se sa snažnom četom zaputi put Haraguе. Anacoana mu podje na susret, primi svečano njega i njegove ljude. Dade izvesti razne igre od svojih Indijanaca, kako bi svoga visokoga gosta što bolje razveselila. Ovando joj obeća, da će u prvu nedjelju, koja dodje, dati izvesti od svojih ljudi koju španjolsku igru.

Za urečeni dan, gotovo svi manji kaciki sakupili se u prijestônicu. Da prisustvuje igri, navrvi i mnoštvo naroda iz okolice. Svi bijahu došli goloruki; niko na oružje ni da pomisli. Vojnici su španjolski čekali vani na prostranu trgu, a Anacoana s lijepom svojom kćeri Higuanotom, s mnoštvom uglednijih žena i sa svima svojim kacikima bijaše otišla u Ovandov stan, da ga zamoli, neka bi se što prije započelo. Ovando se zabavljao u jednoj dvorani s nekim svojim časnicima. Izidje tada na prozor da vidi, je li svaki na svojem mjestu. A kad vidio, da je sve u redu, takne rukom, kako jedni kažu, zlatnu ploču, što je nosio o vratu, a kako vele drugi, uhvati se za križ, što mu je bio izvezen na prsima. To je bio znak sramotna pokolja. U jednu zaorile trublje a u drugu pješaci

i konjanici španjolski navalili golim sabljama na jadan narod, da ga kolju i ubijaju. Djeca, starci i žene: sve je moralo biti žrtvovano umišljenoj španjolskoj veličini. Što sablja ne bi posjekla, što bodež ne bi probio, to je sve padalo pod kopita bijesnih konja i konjanika. Diego Velasquez bijaše medjutim odmah uhvatio Anacoanu i njezine kacike. Anacoana bi svezana i bačena u tamnicu, a kaciki svi do jednoga povješani.

Da opravdaju ovo podlo, kukavno i sramotno Ovandovo nedjelo, španjolski pisci navode, da su se za njegove prisutnosti u Haragui bili svi urotili da smaknu njega i njegove ljude. Ali ga ovo ne opravdava ni za što; jer nije trebalo kaljati ruke nevinom krvlju, nije trebalo ostavljati u povijesti traga onako kukavnu junaštvu, onako sramotnu prizoru varvarstva i okrutnosti. Čovjek gotovo da ne bi vjerovao, da je ljudstvo izvadjalo ovakih nedjela, da nije tu puno jato očevidaca, koji su to potvrdili. Pak kao da sve ovo nije bilo dosta, Ovando se dade u potjere za onima, te se bjehu spasli od pokolja. Tužni Indijanci, na sami pogled Španjolaca, bježali su kao od demonskih prikaza, jer jedva što bi kojega uhvatili, smakli bi ga bez milosti. Ovaj pokolj potraja šest mjeseci! Kad Španjolci vidjeli, da je velika većina sela izgorena, a što nije posječeno, da je to sve prignulo glavu kao marva, da je Haragua opustošena, rekoše, da su pobijedili! I na uspomenu ovakove pobjede Ovando utemelji grad pod imenom Santa Maria de la Verdadera Paz (Sv. Maria Pravoga Mira). A kao da nije bilo dosta ovo poganjenje svetoga imena Marijina, dadoše gradu za grb golubicu, koja nosi kiticu masline. Ovolike bezobraznosti još povijest nije bila zabilježila.

Nego razbojnici još ne bili siti nevine ljudske krvi, još se španjolsko ime nije bilo dovoljno okaljalo, pak navališe na državu Hygeneysku, koja jedina još nije bila oćutila Španjolsku pravdu i blagodat evropejske prosvjete. Desilo se, da je jedan Španjolac divljom šalom nahuckao jednom svoga psa na nekog manjeg kacika one države. Hygeneyci, ponosni i odvažni, zahtijevahu zadovoljštinu. Ali Ovando nije pojmio, što je pravica, kad se radilo o Indijancima. Kad se neki od njih jednog dana namjerili na otoku Saonskom na osam Španjolaca, poubiju sve do jednoga. Ovando skoči kao bijesan na prolivenu krv svojih razbojnika, te brže bolje otpremi Ivana Esquibela, dostojna njegova povjerenja, sa četiri stotine Španjolaca, da uhvati krivce i da ih kazni. Vladaše tada Hygeneyom

kacik Cotabanama, čovjek visoka stasa, dapače gorostas, a odvažan kao i svi njegovi podanici. Kad Cotabanama dočuo, da se Španjolci primiču, sazove svoj narod pod oružje. Uzalud je Esquibel kušao, ne bi li se kacik predao na lijepe, jer mu ovaj nije mogao vjerovati. Esquibel navali i protjera neprijatelje, koji su se uza sve loše oružje ipak odvažno i junački bili počeli braniti. Indijanci poraženi pobjegoše u planinu a Španjolci za njima u potjere. Sve što bi našli živo, sve bi poubijali. Nijesu opraštali život ni djeci ni ženama; sve, sve je moralo biti uništeno. Kad ne mogli dalje, sadjoše na otok Saonski, da tu kazne one, koji bijahu poubijali onu osmoricu Španjolaca. Kad otočani vidjeli, da im dolazi neprijatelj, svi kao pomamljeni dadoše se u bijeg. Nego Španjolci nanjušili neko skrovito mjesto, u koje ih se bilo sahranilo šest ili sedam stotina. Navališe kao gladni vuci na jagnjad, te strijelama, puškama i bodežima smakoše sve i u malo vremena grozan pokolj bio je izvršen. Šest ili sedam stotina božjih stvorova: muž uz ženu, majka uza sina, a sin uz oca sve je, jedno uz drugo, ležalo zaklano. Esquibel bijaše gotovo natkrilio svoga gospodara.

Kad vidjeli Indijanci, da se nije kud kamo braniti od takovih neprijatelja, prignuše glavu i ponudiše mir. Moradoše pristati na to, da obradjuju prostrano polje na korist Španjolaca. Esquibel sagradi jednu tvrdju u nekom selu pokraj mora i tu ostavi osam vojnika. Vrati se pak u San Domingo vodeći sa sobom nekoliko stotina robova.

Nakon svega ovoga dakako da španjolska bahatost i drskost s urodjenicima nije više imala granica. Martin Villaman, koji bijaše na čelu posade, banu se odmah gospodarom i tiranom. Dopusti svojim vojnicima najrazuzdaniji život, te oni bezobrazno ne štedi ni majke, ni žene, ni djevojke. Kad Indijancima dodijalo, navališe na tvrdju i zakolju Španjolce sve do jednoga. Ovando, koji ni ovaj put ne bijaše čuo jauk i lelek potlačena naroda, trzne se kao vuk na vijest o pokolju one čete razbojnika. Koliko je samo vojnika mogao sakupiti, sve otpravi put Hygeneya, a vodstvo dade Ivanu Esquibelu, za kojega je znao, da će mu nečovječne namjere najbolje pogoditi. Znajući Indijanci, što im sve čeka djecu i žene, ako padnu u španjolske ruke, otpraviše sve u najviše gore i u najdalje šume. Cotabanama ostane, da sa svojim vojnicima brani odlučno svoju domovinu. Nego i ovaj put ne posluži mu sreća; a drukčije nije moglo da bude. Njegovi su se podanici borili kao

lavi, borili su se očajnički, ali koja korist, kad je španjolsko oružje odlučilo pobjedu. Desilo se slučaja, da je indijanski vojnik izvadio iz svoga tijela španjolski bodež, da njim navali na svoga neprijatelja. Ova je pobjeda stajala Španjolce teških muka, jer su Indijanci sve upotrebili, što su samo znali i mogli na svoju obranu. Dočikali su neprijatelje na obroncima, u gudurama, u prodolima, samo da se okoriste položajem, kad ne mogu oružjem. Ne znajući puta, Španjolci su vodili zarobljenike, da im ga kažu, pak se često dogodilo, da je zarobljenik volio smrt, nego da počini izdajstvo. Takove bi značajnike Španjolci nagradjivali najsramotnijom smrću. Mnogi se Indijanac strmoglavio niz koju kosu, samo da ne pokaže puta. Španjolci su medjutim ipak napredovali, ostavljajući za sobom samu pustoš. Dodje napokon do odlučna boja, u kojem Cotabanama bi hametom potučen u samoj svojoj prijestônici. Sad nije više bilo indijanske vojske, da se protivi. Svi se bili razbjegli, misleći svaki da spase sama sebe. Sad ni Španjolci nijesu više trebali da stoje na okupu. Esquibel ih porazdijeli na malašne čete i uputi ih na lov Indijanaca. Teško onomu, koji bi im panuo u ruke; jer kad ga ne bi smakli, odrezali bi mu ruke i poslali ih njegovim prijateljima i njegovoj rodbini. Pripovijeda Las Casas, da su ih jednoga dana povješali trinaest od jedne na slavu Hristovu i njegovih dvanaest apostola; a još prije nego bijahu duše ispustili, da su ih sjekli svojim sabljama, samo da kušaju, kako sijeku. Jednoga dana, pripovijeda nadalje Las Casas, da je svojim očima vidio, kako su pekli na pet raznih lomača pet otmenijih Indijanaca. Jadnici su bili još živi a oganj tih, kako bi smrt bila groznija i strašnija. Dizao se takav jauk i lelek, da bi i kamen bio proplakao. Jaukanje i zapomaganje ne dalo spavati zapovjedniku, koji s toga naredi, neka bi ih zadavili od jedne. Ali krvniku ne bila po ćudi takova zapovijed, pak da kapetanu ne dodijavaju i da ga puste spavati, napunio sjekotinama usta svakoj žrtvi, te svoj nečovječni posao nastavio. Govori Las Casas, da je doživio takovih okrutnosti, da gdjekad sam dolazi do sumnje, nije li možda sanjao. Nego ipak sve ovo nečovječje i varvarsko postupanje nije moglo uzdrmati u urodjenicima ljubav, odanost i privrženost, što su je gojili spram svomu zakonitomu gospodaru. Znali su, što ih čeka, ako se ne predadu, a ipak su se otimali. Znali su, da Španjolci kolju i ubijaju sve, što odaje i najmanju odanost prema Cotabanami, a ipak su mu ostajali vjerni. Uvidi po tom Esquibel, da nema mira, dok je

Cotabanama živ i slobodan. Ovaj se bio sahranio na Saonski otok, s kojega su mnogobrojne straže čuvale i gledale svako kretanje Španjolaca na protivnoj obali. Došla Esquibelu karavela s hranom iz San Dominga, a on se tiho tiho u gluho doba noći dao prevesti na otok sa pedeset vojnika; iznenadi Cotabanamu i uhvati ga. Bi pripravljena lomača, da ga odmah izgore, ali se pak dosjetiše drugomu, te ga povedoše u San Domingo. Premda je od silnih patnja i muka bila u njemu još sama sjena prijašnjega gorostasa; premda mu je sva država bila uništena i opustošena, Ovando ga ipak dade sramotno objesiti. Ista sudbina bila je zapala i lijepu Anacoanu. Ovako nestade i najzadnjeg traga nezavisnim indijanskim državama na otoku. Sa smrću Anacoane i Cotabaname ponestade s otoka indijanskih vladara. Sad je sve ležalo pod nogama Ovandovih krvnika i razbojnika. Otkad su Španjolci bili došli na otok, broj urodjenika, izginulih što od glada, što od patnja, što od razbojničke španjolske ruke, bijaše toliko spao, da ih je otok sad brojio tek jednu šestinu od prijašnjega broja. I ono malo, što je još ostajalo, bilo je osudjeno skoroj propasti.

Dok se Mendez trudio da pohiti u pomoć admiralu, ovaj je čamio odijeljen od ostaloga svijeta; brojio je dan po dan, kad će mu zasijevnuti tračak nade, da spase sebe i svoju družinu. A kao da nijesu bile dovoljne ove moralne patnje, običajna ga bolest držala prikovana u krevetu. Uz slabu hranu i pod onim vrućim i vlažnim podnebljem pojavile se u brzo teške bolesti. Samo zdraviji i krepčiji mogli su donekle odolijevati, pak su ovi bili i jedini, koji su mogli tumarati s kose na kosu, s brežuljka na brežuljak, ne bi li možda ugledali kakovo jedro na dalekom obzoru. Ali uzalud. Prolazili su dani, prolazili su mjeseci, a kojemu brodu ni traga. Pak neki počeli žamoriti proti admiralu, kriveći jedino njega sa svega zla, kojemu bijahu izvrgnuti. Ovaj žamor nadje odziva. Na čelo nezadovoljnika postavila se dva brata, Frano i Diego Porras. Bilo to na 2. januara god. 1504. Admiral je ležao prikovan u krevetu. Kad od jedne eto dolazi preda nj Frano Porras vas uzrujan. Admiral se skosne ne sluteći ništa dobra, a Porras njemu: „Gospodine, što će reći, da se ne vraćate u Kastilju i zašto zahtijevate, da i mi s vama ovdje ginemo?“ — Admiral mu odvrati, da se bez broda ne može nikamo; da ako znade kakov izlaz ovomu nepovoljnom stanju, neka ga kaže. Na što Porras srdito, da ne treba toliko riječi, već ako hoće da se ukrca u kanoe, a ako

ne će, da slobodno ostane; pak stupiv van zaviče: „Ja idem u Kastilju, ko hoće, neka me slijedi.“ Buntovnici, na sve ovo pripravni, zaviknuše kao jedan: ja, ja, ja. Čulo se još glasova: „Kastilja, Kastilja“ i „neka poginu, neka poginu.“ Admiral ne znajući, na što smijera sve ovo, spusti se niz krevet, te se na ruke i na noge povuče iz izbe. Ali njegovi vjerni, bojeći se gorega, podigoše ga i postaviše ga opeta u krevet. S braćom Porras otide ih četrdeset i osam. S admiralom ostanu gotovo samo nemoćni.

Porras podje obalom put istoka i ponese sa sobom sve kanoe, koje admiral bijaše nabavio. Robio je Indijance, silio i činio im svaki zulum govoreći, da to sve radi po nalogu admirala, kojega da bi bilo najbolje smaknuti, jer da je krvni neprijatelj svih Indijanaca. Kad se dovezao do istočne strane otoka, uzme sa sobom, dakako na silu, nekoliko urodjenika i pusti se u more, ravno put Haitskog otoka. Bila je tišina, ali još ne bijahu provalili četiri lege, kad zapuše jako. More se uzburka. Nasta pogibao, da nalije kanoe. Naprijed se nije više moglo; valjalo se povratiti. Vjetar pojača. Da kanoe uzmognu odoljeti, Španjolci bodežima u ruci prisiliše one Indijance, koji nijesu vozili, da skoče u more. Boreći se s valovima dotakli bi se gdjekad kanoe, da malko opočinu, što su im s početka i dopuštali. Ali kad vjetar stao još jače duvati, tada Španjolci navali na one jadnike golim sabljama i sijeci ih, samo da su od ladje daleko. I buntovnici se spasoše. A zlo, što su ga bili počinili i što ga činjahu urodjenicima prkosom i nasiljem, svali se gotovo sve na admirala, u čije ime su govorili da tako postupaju. Jer Indijanci ne htijahu da mu nose više hranu, kao što bijaše ugovoreno; ili ako bi je donijeli, zahtijevali su deset put veću cijenu nego prije.

U ovako teškom položaju, kad je već glad prijetio svima, Kolumb se sjeti, da do koji dan mora mjesec pomrčati. Posla od jednoga do drugoga k svim kacikima otoka, neka bi se na urečeni dan sakupili, jer da im mora nešto važna priopćiti. Kad došli, reče im, da se Bog bijelih ljudi na njih rasrdio, što hoće da ih puste poginuti od glada; da će ih doskora spopasti glad i teške bolesti; a ako toga ne vjeruju, neka gledaju noćas božje znamenje na nebu. Kad nastupila noć, a na mjesecu se počela opažati sjena, Indijanci se uznemiriše. Što dalje, to mjesec tamniji. Napokon potamni vas, te niko živ nije sad više sumnjao o istinitosti Kolumbovih riječi. Stalo ih trčanje na sve strane, da nose na brod

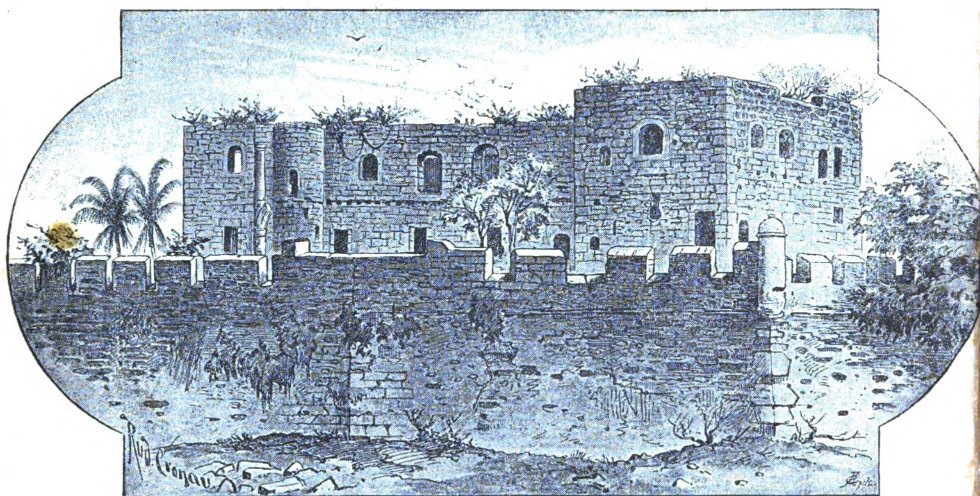
sve što su samo mogli naći, ne bi li što prije pošli k admiralu, da ga mole, neka ih mimoidje zlo, što im je prijetilo. Kolumb im tada reče, da će zapitati svoga Boga, što misli i da će ga moliti, neka bi im se smilovao. Pak se povuče u svoju izbu i tu ostane do potpune pomrčine. Urodjenici su medjutim na dvoru vikali, kumili, molili i zapomagali. Kad Kolumb vidio, da će se mjesec početi brzo javljati, izadje van i reče, da im se Bog na velike njegove molbe bio napokon smilovao; da će brzo ugledati lice mjeseca. Ova nedužna prijevara urodi dobrim plodom, jer su Indijanci od onoga dana održavali ugovor i donosili svaki božji dan potrebitu hranu.

Nego dani su prolazili a ni Mendezu ni Fiescu ni glasa ni traga. Za goru muku buntovnici bili prosuli glas, da se nekud na otoku razbila karavela, koja je admiralu dolazila u pomoć. Sad je nestajalo i ove jedine nade, te su neki već bili počeli žamoriti i snovati, kako bi pribjegli k buntovnicima. Kad od jedne, eto u samo smrknuće dolazi u luku neka karavela. Zapovjednik joj je Diego Escobar, onaj isti, koji je za Roldanove bune bio desna ruka buntovnika. Osudjen na smrt od admirala a riešen od Bobadille, bijaše sada stekao Ovandovo povjerenje. Escobar je dolazio u Ovandovo ime, nosio je admiralu jedan list, bačvicu vina i četvrt svinje na dar. Kolumb razumi odmah, na čemu je. Escobar reče još admiralu, kako Ovando žali, što nije mogao poslati veću koju karavelu, da ga uzmogne ukrcati; ali da će je poslati što prije; pak doda, ako mu hoće pisati, da može, samo da se trsi brzo, jer da valja da se žuri natrag. Kolumb stisne srce i napisa poduži list, crtajući žalosno stanje, u kojem je, i moleći ga, da mu priteče u pomoć. Escobar uzme list, vrati se na karavelu i pusti se u more. Sad Španjolci gotovo da nijesu vjerovali svojim očima. Ovo je sve izgledalo kao kakova prikaza. Pomisliše, da je admiral osudjen na progonstvo, a što je još gore, da ih vara, samo da ne ostane osamljen. Nego Kolumbu podje ipak za rukom te ih umiri; reče im, da se Escobar požurio, samo da se uzmogne što prije povratiti s većom karavelom. Kolumb dakako nije mnogo vjerovao svojim riječima; imao je pravo, da sumnja, da je Ovando poslao Escobara samo da vidi, je li još živ, bojeći se njegova povratka u Španjolsku, jer ga je vijest o zlatnim rudnicima mogla opeta uspostaviti na prvašnje mjesto. I ovako je po svoj prilici i bilo. Plemenite nakane u Ovandovu srcu ne možemo ni pomisliti, pak ne može da bude istina ono, što se na njegovu obranu reklo, da je naime tako radio,

bojeći se nemira, ako bi Kolumb prispio u San Domingo za njegove odsutnosti. On je naime onda slavio one sramotne pobjede nad jadnim urodjenicima. Jer da je mislio dobro admiralu, da se bojao, da ga u San Domingu ne zateče kakovo zlo, bio bi se postarao da mu odmah pošalje pomoć na Jamajku, a ne bi bio pustio, da proteče osam mjeseci, da mu pak tešku ranu na srcu još gore ozledi.

Kolumb medjutim svedjer pošten, svedjer dobar, svedjer velika srca i prema svojim neprijateljima, odpremi dva ulaka k braći Porras, da im javi skori dolazak jake karavele, koja će ih sve moći ukrcati. Ujedno im poruči, da ih samo čeka i da im svima prašta. Ali uzalud, jer Frano Porras nagovori ostale, da admiral radi na prijevaru; uvjeri ih napokon, da karavela s Escobarom nije bila drugo nego čarolija, što ju Kolumb bio izazvao, samo da ih lašnje prevari. A ovo su mornari tim lašnje povjerovali, što se i njima čudnovato činilo, da on može proricati, kad će mjesec pomrčati. Nego Porras se ipak bojao, da bi se njegovi pristaše mogli kad li tad li razvidjeti te uteći k admiralu, pak odluči da ih na što navede, kako bi im onemogućio svako oproštenje. Naumi dakle da kuje gvoždje, dok je još vruće, te ih onako nahuckane i razdražene povede proti admiralu, s nakanom da osvoje brodove a njega da uhvati. Kolumb je ležao u krevetu. Kad dočuo, da je Porras u selu Maima (današnji grad Sevilja) na samu četvrt lege daleko od luke, posla brata Bartolomija, neka bi ga na lijepe predobio. Bartolomije uzme sa sobom pedeset ljudi i otide. Porras ga dočeka osorno i srdito, pak njegovi pristaše navališe s namjerom da ga ubiju. Buntovnici su bili jači, ali pravda ipak pobijedi. Njih šest navali složno na adelantada, ali ih ovaj ubije četiri a ostale izrani. Nasrne na njega i Frano Porras, te ga udari tako jako sabljom po štitu, da ovaj ostane probušen; ali ga u isti mah Bartolomije uhvati za vrat i strovali na zemlju. Skočiše drugi u pomoć i tako ga svezaše. Kad ovo vidjeli buntovnici, dadoše se u bijeg. Sutradan poslaše k admiralu, moleći ga, da im se smiluje, da im oprosti i da ih primi pod svoje okrilje, a oni da će mu na vijeke ostati vjerni i privrženi, kunući se, „da ih svećenik ne ispovjedio, da im bila uzaludna svaka pokora, da ne primili crkvenih svetotajstava, da ne imali koristi od svetih bula i od oproštenja; da ih ni papa ni kardinali, ni nadbiskupi, ni biskupi, ni popovi ne odriješili“, ako ma u čem ne održe obećanja.

Kolumb oprosti svima; samo Porrasa zadrža u tamnici. Nego bojeći se, da ne bi došlo do kavge izmedju ljudi, koji su se jučer bili poklali, odredi buntovnike, da trguju s urodjenicima i da pribavljaju potrebitu hranu. Stvari su ovako tekle u priličnom redu, kad eto od jedne, nakon godine dana čekanja, pomaljaju se na obzoru dvije karavele. Kolumbu se stisne srce ne znajući, što može biti; a mornari gledaju uprtim očima u more, bojeći se, da se ne bi ponovilo ono teško razočaranje s Escobarovom karavelom. Brodovi pristaju u luku, bacaju sidra, a admiral može slobodnije disati na pogled vjernoga Diega Salceda, kojemu Mendez bijaše povjerio karavelu, kupljenu i opremljenu na admiralove troškove.

Sl. 48. Ruševine Kolumbove palače u San Domingu.

Drugu karavelu slao je Ovando, koji je valjda htio da tako donekle zabašuri svoje sramotno postupanje prama velikomu mužu, neka Mendez, koji se bijaše ukrcao put Španjolske, ne bi mogao reći, da Ovando nije pružio admiralu nikakove pomoći. A i u samom San Domingu sudbina admiralova bila je ražalostila svijet, te je gotovo sve vikalo na veliku i sramotnu nepravdu.

Na 28. juna godine 1504. ostavi napokon Kolumb sa svojom vjernom i nevjernom dru om onu luku progonstva i zajedri put San Dominga (sl. 48.), gdje, poradi nepovoljna vremena, prispije tek na 13. augusta. Staro i mlado, bogato i siromašno nahrupi na obalu,

da vidi čovjeka, koji je toliko bio pretrpio. Ona ista svjetina, koja ga je s veseljem gledala svezana, sad se žalila i plakala nad njegovom sudbinom. Sa koliko iskrenosti, ne zna se, ali mu i Ovando podje na susret; dapače ga pozove u svoju kuću i primi ga kao gosta. Pak, dok ga je s jedne strane gostio, nastojao je s druge, kako da ga potajno vrijedja i ponizuje. Pusti buntovnika Porrasa na slobodu, govoreći, da mu to pravo pripada kao upravitelju otoka. Zaprijeti onima, te su bili ustali na admiralovu obranu, da će ih staviti pod istragu, što su bili naskočili na svoje drugove i nekoje ubili. Uzalud je Kolumb pokazivao patentske listove, po kojima je njemu jedinomu bila podijeljena vlast nad svom družinom; uzalud je nastojao da bi s Ovandom uredio račune o svojim prihodima, u kojima se ćutio prikraćen, jer svi prihodi jedva da su bili dotekli za troškove one karavele, koju mu Mendez bijaše opremio i poslao. Nadajući se boljemu, ako podje u Španjolsku, unajmi dvije karavele, te na 12. septembra god. 1504. zajedri put Evrope. Nema sumnje, da se sijedim licem velikoga starca nije zaletjela gorka suza, kad je za pošljednji put bacio pogled na zemlju, koju bijaše otkrio i koju je znao da više ugledati ne će.

XX.

Kolumbov povratak u Španjolsku. — Smrt Izabelina. — Kolumb u nevolji. — Ferdinand i španjolska nezahvalnost. — Smrt Kolumbova. — Njegove zasluge za prosvjetu; njegovi našljednici.

Dva se puta nadje Kolumb u pogibli, ali napokon na 7. novembra g. 1504. pristane srećno u luku San Lucar. Bijaše bolestan, te ga ponesoše u Sevilju. Tu nadje, da su njegovi ekonomični poslovi u isto tako lošem stanju kao i u San Domingu. Otkad ga Bobadilla bijaše okovana poslao u Španjolsku, njegovi su prihodi bili svedeni gotovo na ništa uza sve silno zlato, koje i Bobadilla i Ovando bijahu državi nagomilali. „Svak mi kaže“, piše sinu Diegu, „da na Haitiu (Españoli) moram imati od jedanaest do dvanaest hiljada kastiljanosa, a ja sam primio samo četvrti dio te svote.“ Ovando bijaše primio nalog, da isplati izaslanicima Kolumbovim sve zaostatke i da im unaprijed daje točno sve, što ga bude hodilo, ali se Carvajal morao tužiti dvoru, da to tako ne biva. Dvor ponovi Ovandu nalog, ali bilo uzalud. Ovando je znao, da se Ferdinandu malo mari, a Izabela ubijena od tuge, što izgubi jedinca sina, kćer i kćerina sina, ležala je na samrtnoj postelji. Kad doznala za sva Ovandova nedjela, osta nemilo dirnuta i ražalošćena. Bila je na umoru, a ipak htjede, da joj Ferdinand obeća, da će Ovanda odmah dati opozvati. Izabela umrije na 26. novembra g. 1504. u Medina del Campo u pedeset i četvrtoj godini svoga života. Ferdinand ne održa rieči, koju plemenitoj svojoj ženi bijaše dao na samrtnoj postelji. Na njega je moglo više zlato, što mu ga je slao Ovando; više je mogla mržnja na Kolumba, nego želja kreposne kraljice, nego nevina krv Indijanaca, kojom je ona ljudska nakaza bila natopila otkrivene zemlje. Ovando ostane u San Domingu još pune četiri godine.

Kolumb dodje u Sevilju gotovo puki siromah. Ono malo no-

vaca, što bijaše potegao, bijaše sve otišlo za opremu onih dvaju brodova i za povratak u Evropu. Bolestan, nije mogao da ide na dvor, pak je valjalo da se utječe za pripomoć svojim znancima i svojim prijateljima. U ovolikoj stisci i bijedi upravljao je kraljevima list za listom, ali Ferdinand nije htio da odgovara, a Izabele već gotovo nije bilo. Žalio se na nepravdu učinjenu njegovoj družini, koja ne bijaše dobila zasluženu plaću, ali sve uzalud, jer su mornare slali od ureda do ureda, dok bi došli k njemu a on uzaimlji i duži se, samo da im štogod pripomogne. Na 21. novembra sinu je Diegu pisao: „Želio bih kakov odgovor od Njihovih Visočanstva, a ti uznastoj da ga dobiješ.“ To je isto ponavljao u listu od 28. novembra i od 1. decembra, ali sve uzalud. Vidi se odavle, u kakvoj se uzrujanosti morao nalaziti, kakove su ga brige morale mučiti. Ali on još nije znao, da Izabela nije više u životu. Prem shrvan od bolesti odluči ipak da ide na dvor, a budući da nije mogao jahati, zamoli starešine Seviljske katedrale, da mu uzajme onu nosiljku, kojom bijahu prenijeli mrtvo tijelo kardinala Mendoze. Starešine pristaše na molbu, ali uz uvjet, da kogod zajamči, da će nosiljka biti povraćena! Nadje se Frano Pinedo, koji položi jamčevinu, i tako se Kolumb trebao samo postaviti u tu mrtvačku nosiljku. Nego zlo se pogoršalo i ne pustilo ga iz kreveta, iz kojega je ipak neprestano pisao. Na 3. decembra dodje mu žalosna vijest o Izabelinoj smrti. Izjadi svoje srce u listu na svoga sina Diega, u kojem mu je preporučao, da se valja moliti Bogu za dušu dobre kraljice, i da valja moliti za kraljevo zdravlje. Ovo bijaše težak udarac za Kolumba, — najteži, koji ga dosle bijaše snašao. Nije više njegove zaštitnice a mnogobrojni njegovi neprijatelji samo će pogoditi Ferdinandove namjere. Živo je želio da podje na dvor i da tamo glavom brani svoja prava, ali se svu onu zimu i dio pramaljeća god. 1505. ne uzmogne maknuti iz Sevilje. Pak otpremi sina Fernanda i brata Bartolomija, neka bi pomogli Diegu na obranu obiteljskih prava. I Amerigo Vespucci, u koliko je mogao, bio mu je na ruku. Nego bi od velike radosti za njega vijest, da je vjerni mu prijatelj fratar Diego Deza postao nadbiskupom Seviljskim. Preporuči Diegu, neka bi novomu biskupu sve povjerio, a on da će se za njih zauzeti. Ali je na žalost sve malo pomagalo, jer su sva nastojanja Kolumbovih prijatelja zapinjala o Ferdinandovoj nezahvalnosti. Nije više bilo prama Kolumbu ma kojega obzira; njegovi listovi, njegove žaobe, njegove molbe ostajale su glas vapijućega u

pustinji. Kad bi odlučeno poslati u Novi Svijet tri biskupa, uzalud je Kolumb zapitao, da se čuje njegovo mnijenje prije imenovanja. Ovo ga je sve duboko vrijedjalo, te je jedva čekao da podje na dvor, da vidi i da čuje sam, što se sve snuje i misli na njegovu štetu. Maja mjeseca godine 1505. krene napokon put Segovije, gdje se kralj nalazio. Dodje u grad na mazgi, neopažen, negledan od nikoga, gotovo kao nepoznat. Koliko razlike od onoga dočeka na dvoru, kad se bijaše povratio sa svoga prvoga puta! Onda konji, onda sjajna pratnja, a sada ništa, pod Bogom ništa! A ipak onda je donosio samih nada, a sada te nade bijahu ispunjene. Ali ga je onda Ferdinand trebao; trebao ga je, da one nade ispuni. A sada, — sada ga nije više trebao. I ovako je sve pojmljivo, kad se zna, koliko je malodušno bilo Ferdinandovo srce. Kralj ga primi lijepim riječima poput tvrdice i kamatnika, koji za svoju žrtvu nema nego riječi milovanja. Srce Ferdinandovo nije se ganulo na prizor, što mu ga pružao onaj sijedi starac, koji mu bijaše darovao nenadanih kraljevina a nije mu pitao na uzdarje nikakove milosti; pitao mu je samo, da održi svoju kraljevsku riječ, da mu povrati ono, što ga je pripadalo i pred Bogom i pred ljudima; pitao mu je, da ne okalja vjerolomstvom poštenje i dostojanstvo krune španjolske. Ne ganu se ni onda, kad mu prinese podlo Ovandovo postupanje i Porrasovu bunu. Slušao ga je samo, a nije dao važnosti nego zlatnim rudnicima u Veragui. Nakon nekoliko dana obrati se kralju pismeno, ali lukavi i nezahvalni kralj, pod izlikom, da se tu radi o mnogo zahtjeva ujedno, kao što su prava na naslove, prava na upravu, razni računi, zaostali dohoci i drugo još, odvrati, da bi valjalo da sve ovo razvidi trijezna koja osoba. Kolumb pristane, da se stvar povjeri nadbiskupu Seviljskomu Diegu Dezi, ali ujedno očitova, da ne prepušta nikomu da sudi o njegovu pravu na upravu otkrivenih zemalja, jer da mu je to pravo zajamčeno kraljevskim potpisom. Ferdinandu nije ovo bilo po volji, pak do suda dobrih ljudi nije ni došlo. Kolumb je uzalud ponavljao molbu, da se stvar riješi. Kralj je imao za nj samo laskavih riječi i ništa drugo. A da stvar pred svijetom kako zabašuri, predade Kolumbove zahtjeve posebnu sudu, nazvanu J u n t a d e D e s c a r g o s, koji je sud bio pozvan da bdije nad ispunjenjem zadnje kraljeve volje, u ovom slučaju preminule Izabele i da podmiri sva njezina obećanja. Ali su članovi ovoga suda bili imenovani od samoga kralja i znali su, što kralju ne bi bilo po ćudi, pak ništa i ne zaključiše. Vidi se jasno, da bi

Ferdinand bio rado pogazio svoju kraljevsku riječ, da je samo našao, ko da mu savjest umiri.

Ova su otezanja i razvlačenja dakako samo trovala i onako slabo Kolumbovo zdravlje. Da kakogod umiri mnogobrojne svoje neprijatelje a tim možda i da smekša otvrdnulo Ferdinandovo srce, ponudi mu, da će se odreći svih svojih prava na korist svoga sina Diega. Diego u isto doba uspiše kralju, da će uzeti za savjetnike samo ljude, koje kralj bude imenovao. Ferdinand obeća i ovaj put da će stvar urediti po admiralovoj želji, ali ne učini ništa. Kolumb je ležao bolestan, kad mu kralj ponudi neke zemlje i naslove, samo da se odreče svojih prava. Odbi prezirno sramotnu ponudu, te u listu, što ga pisa iz kreveta nadbiskupu Seviljskomu, govori doslovce: „Rek bi da Njegovo Visočanstvo ne misli održati obećanja, koja sam primio od njega i od kraljice (koja je sada u slavi nebeskoj) i koja su mi zajamčena i njihovom riječju i njihovim pečatom.“ Vidi se po ovom, da se sijedi i zanemareni starac nije od Ferdinanda mogao više ničemu nadati. Zasijevnu mu ipak tračak nade na vijest, da Infanta Ivana, kći Izabelina, dolazi sa svojim suprugom Filipom, da zasjedne na materin prijestô. Pošto nije mogao iz kreveta, posla im u svoje ime brata Bartolomija na susret. Kraljevi primiše Bartolomija veoma prijazno i obećaše mu, da će stvar riješiti što prije. Ali su tužnomu admiralu dani bili već izbrojeni. Pozove k sebi javnoga bilježnika i predade mu jedan dodatak k oporuci od godine 1498. Osim prvorodstva, utemeljena u oporuci, kako smo to napomenuli, bijaše odredio, da mu brat Bartolomije mora dobivati dva a sin Fernand jedan milijun maravedisa na godinu. Osim toga glavni je baštinik morao podržavati u Genovi jednoga člana svoje porodice i to tako, kako bi odgovaralo dostojanstvu njegova imena. Uz ostalo sjetio se i majke Fernandove, Beatrice Enriquezove, koju preporuči sinu Diegu na osobiti način, „neka je to sve“, kaže doslovce, „na utjehu mojoj savjesti, jer je uspomena na njezino ime težak prijekor mojoj duši.“ Molio je napokon kraljeve, neka štuju na vijeke njegova prava, „jer“, kaže, „rodjen u Genovi došao sam u Kastilju da ih služim, i otkrio sam na zapadu kopno, otoke i Indije . . . Moj sin neka je admiral onoga dijela oceana, koji je na zapadu od jednoga pola do drugoga.“ Ovako je raspolagao na svojoj samrtnoj postelji otkrilac Novoga Svijeta, premda ga gotovo svi bijahu zanemarili i zapustili. Iz kreveta, koji nije bio njegov, u siromašnoj sobi jedne gostione

(sl. 49.) u Valladolidu, ćutio je ipak silu, što su mu je davala njegova prava genijem stečena i zajamčena kraljevskom riječju, te je dijelio mora, otoke i pokrajine! Pomiren i naredjen s Bogom, miran i vedar preminu na dan Uzašašća Gospodinova, na 20. maja godine 1506. Zadnje su mu riječi bile: I n m a n u s t u a s, D o m i n e, c o m m e n d o s p i r i t u m m e u m. Samrtni ostanci velikoga pokojnika bijahu najprije sahranjeni u Franjevačkoj crkvi u Valladolidu, pak godine 1513. preneseni u Sevilju. Odatle, nekud okolo

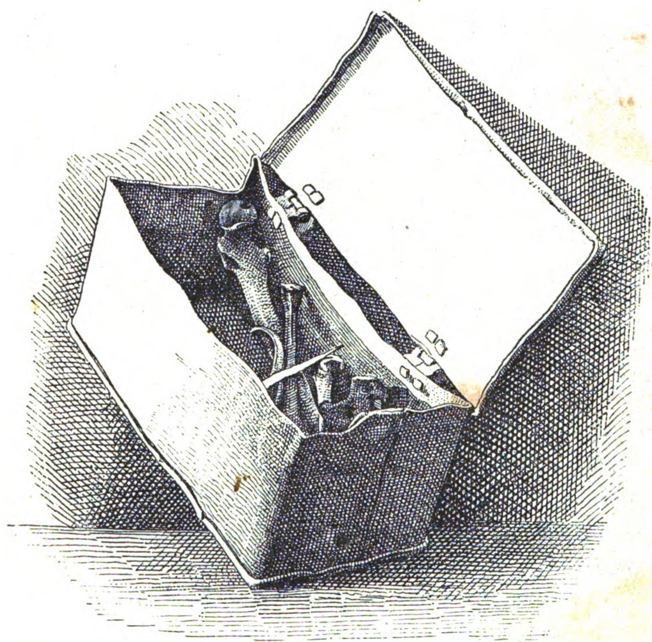

Sl. 49. Gostiona u Valladolidu, u kojoj je umro Kristof Kolumbo.

godine 1541., bijahu preneseni u Novi Svijet i sahranjeni u stolnoj crkvi u San Domingu. Kad je godine 1795. morala Španjolska ustupiti Francuskoj Haitski (Españolu) otok, Španjolci htjedoše da prenesu na Kubu Kolumbove kosti. To i učiniše na svečani način na dan 20. decembra iste godine. Ali se dogodi da su uzeli ostanke Don Diega, jer je nepobitno dokazano, da kosti Kolumbove počivaju još i danas u katedrali u San Domingu (sl. 50.).

Malo je zaista velikih ljudi, o kojima je s jedne strane bilo

rečeno toliko zla a s druge toliko dobra, koliko o Kristofu Kolumbu. Ali sva njegova povijest kao da dokazuje, da ga je živa progonila lična a mrtva narodna nenavidnost. Jer njegovi klevetnici hvataju se zaista za kojekakvim umišljenim manama, samo da ga bijede i da ga omalovažuju. Dok Peschel slavi i kuje u zvijezde neke njemačke naučnjake, koji samo spadaju u red časnih uspomena, nema za Kolumba ni cigle simpatične riječi i jedva da ga spominje! A ipak za sve one njegove velike naučnjake ujedno svijet ne pita i ne bavi se toliko, koliko se bavi i pita za samoga Kolumba; a

Sl. 50. Smrtni ostanci Kolumbovi u katedrali San Dominga.

ipak sve zasluge tih velikih muževa, postavljene skupa na mjerila, ne bi pritegle ma ni težinu same Kolumbove uspomene. Humboldt govori o njem, da se čovjek mora čuditi i diviti, kako je prost mornar mogao toliko znanja nagomilati; a Lamartin kaže, da su u njem bila sakupljena sva obilježja velika čovjeka, genija. Rosselly ga riše u svojoj povijesti gotovo kao sveca; a neki su nastojali oko rimskoga dvora, da ga se proglasi blaženim, na što sveta stolica nije privoljela. I zaista, Kolumb je bio dobar kršćanin, dobar,

kao što je mogao biti u ono doba, ali svetac bio nije. A da nije bio svetac, dovoljan je tomu dokaz njegov odnošaj s Beatricom Enriquezovom, koja mu je porodila sina Fernanda. Vojuje protiva njega i ropstvo, koje je u više prigoda zagovarao, premda je to bilo s kršćanskom namjerom, da iskorijeni kanibale kao takove i da ih prosvijeti. Poradi česa je proteklo mnogo suza; malo manje možda nego što ih je činio proljeti biskup Las Casas, kad je predložio, da se šalju u Indije afrički robovi. Kolumb je bio dobar i ustrpljiv, ali do stanovite granice; kad bi prekipjelo, znao bi se uspaliti. Tako je jednoč pošteno izlupao nekog Fonsecina skutonošu, koji bijaše došao na brod, da ga izazivlje. Što ne znači, da je bio osvetljiv, a to nam dokazuje dovoljno sva njegova povijest: to mu inače ne bi bila ni dopustila njegova velika pobožnost. Vidjeli smo, kako je djetinski bio odan naukama svetoga pisma i otaca svetih i kako je često dolazio do takova ushićenja i zanesenja, da bi katkad došao do zaključaka, koji, i ako su odgovarali idejama vremena, bili su u opreci s istinom. Tako je, kako smo vidjeli, bio pomislio zemlju, da je nekud izbočena, da nalići kruški. Nego i ovakovi zaključci bili su u njega plod došljednosti; prema nauci onog doba i prema motrenju još neznanih i neprotumačenih pojava bili su logični.

Humboldt navodi znanstvene istine, koje je ovaj veliki Talijanac bilo otkrio bilo naslutio, i nabraja: prvo, promjenljivost magnetične deklinacije; drugo, zavijanje izoterma preko oceana; treće, položaj mora Sargaškoga; četvrto, općeniti smjer morskih struja; peto, njihov utjecaj na oblik otoka u obće a na ostrvlje Antilsko napose. K ovomu valja dodati, da se on bavio i pitanjem o razdiobi ljudskih plemena i da je prvi kušao kako da odredi geografijsku duljinu na moru varijacijom magnetične igle. Kao pomorac ostavljao je daleko za sobom sve svoje suvremenike. Bio je strukovno naobražen, koliko je u ono doba bilo samo moguće. Obično se ne navodi, ali je red istaknuti, da je bio jedan od onih rijetkih biranih umova, koji su bili uvjereni, da se sveto pismo ne protivi okruglosti zemaljskoj; — a što je još više, da je to i dokazao. U koliko nam je Las Casas sačuvao njegov dnevnik, vidimo ga točna i poetična spisatelja; vidimo ga kako riše krasno i divno one krasne i divne predjele; vidimo kako ništa ne izbježe njegovu oku svedjer otvorenu istini i ljepoti, tako da se čovjek mora upravo diviti gipkoći njegova uma. Skroman u sreći, ne prima od kraljeva

bogatih baština u Novom Svijetu; ponosan u nesreći, ne će da mu puste verige, kojima ga Bobadilla bijaše okovao. Ponizan u svemu, ponosio se samo djelom, koje bijaše izveo. Držao je do svojih prava jedino za to, neka mu ime ostane sačuvano, neka mu slava ostane netaknuta.

Kolumb je svakako izvanredna pojava u ljudskoj povijesti. S gotovom osnovom u ruci, uvjeren o još nepoznatoj istini, muči se dvadeset godina da nadje koga, da mu pruži sredstva, da tu osnovu izvede, da dokaže tu istinu. I premda su ta sredstva bila u rukama mogućnika i premda svoga nije još imao pod Bogom ništa, nije ipak htio da popusti od svojih zahtjeva; htio je i tražio je, da mu zasluge za Španjolsku budu i štovane i cijenjene. Zaista je njegovo tvrdo uvjerenje o uspjehu i njegova ustrajnost dokaz njegove veličine. Pak čovjeka valja da hvata rumenilo svaki put, kad čita, s kojim su prezirom neki naučnjaci o njem pisali. Zaslijepljenost je išla tako daleko, da su ga nazvali neznalicom, jer nije znao imena nekih biljaka.

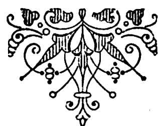
Kolumb nije dakako iznašao zakon o universalnoj gravitaciji; nije otkrio zakone, što ih je otkrio Kepler; nije izumio stroj na paru; nije otkrio električnu silu; nije osvojio svu Evropu kao prvi Napoleon; Kolumb je samo otkrio Ameriku! Izveo je djelo, koje je potreslo čitavim svijetom; uništio je predsuda od vijekova; spojio je istok sa zapadom; ujedinio je čovječanstvo; usavršio je božje djelo.

Od onda je na stotine okrunjenih glava za veliku većinu utonulo u more zaboravi; ali ime Kolumbovo živi i svijetli svojim sjajem na samu krunu svojih nezahvalnih španjolskih gospodara. Plemena i narodi mogu biti nezahvalni, ali čovječanstvo ne zna za nezahvalnost. Čovječanstvo mu se odužuje; čuva mu uspomenu i čuvat će mu je, dok bude svijeta i vijeka.

* * *

Kolumbov prvorodjenac Don Diego bijaše naslijedio sva očeva prava; ali dvor, koji bijaše onako nesmiljeno zapustio oca, nije se htio osvrćati ni na zahtjeve sina. Don Diego se uteče pravdi. Mnogo je krat došlo do nagadjanja, ali bi stvar opeta zapela sad s jednoga razloga, sad s drugoga. Ali pošto se Don Diego oženi Marijom Toledskom, nećakinjom Ferdinandovom, dodje godine 1509. do neke i ako ne konačne nagodbe, po kojoj Don Diego bi ime-

novan generalnim namjesnikom svih naseobina u Novome Svijetu. Otputi se kao takav iste godine put Novoga Svijeta, a s njim i stričevi mu Bartolomije i Diego. Bartolomije bijaše dobio na dar ostrv Mona, što je izmedju Haitia (Españole) i Portorica. Ali je Fonseca, govori Rossely, još živio, pak je i Diegovo vladanje bilo ogorčeno od mnogobrojnih neprilika, što su mu ih pribavljali neprijatelji, valjda potajno nahuckani od samoga dvora, koji se na prava Kolumbove porodice nije sad više mnogo obazirao. Don Diego, da brani porodične povlastice i da se obrani od osvada, što su ih protiv njega neprestano podizali njegovi neprijatelji, vrati se godine 1523. u domovinu. Godine 1526. zateče ga smrt u Montalbanu, te ostavi sinove Luisa i Kristofa. Stariji brat Luis nastavi pravdu protiva dvora, ali je napokon napusti nagodbom, kojom se odreče svih prava na otkrivene zemlje i dobi na uzdarje tisuću zlatnih dublona na godinu i naslove: vojvoda od Verague, markiz Jamajke i admiral indijski. Kolumbova braća Diego i Bartolomije umriješe na Haitskom otoku i ne ostaviše potomaka. Porodica vojvodâ od Verague živi još i danas u Španjolskoj.

GDJE JE ŠTO.

KOLUMBOVA PUTOVANJA.

1. Putovanje Kolumbovo.
2. „ „
3. „ „
4. „ „

FLORIDA
LUCAYOS
Guanahani San Salvador
Fernandina
Cabo del Isleo
Isabella
Rakov obratnik
CUBA ili JUANA
Isla de Pinos
YUCATAN
Alpha & Omega (C. Maysi)
Tortugas
Monte Christi
Isabella
Tortugas ili Cayman
C. Cruz
St. Jago de Cuba
Santa Gloria
Mole S. Nicolas
La Navidad
Concepcion
C. Cabron
Samana
ESPANOLA
St. Domingo
C. Engano
Navassa
JAMAICA
C. S. Miquel (Tiburon)
Port Brazil
C. Farol (Punta Morant)
Alta Vela
Beata
Azua
Saona
Mona
PORTORICO
Virgines
San Eustaaus
Santa Cruz
Redonda
Montserrat
Guadalupe
Dominica
Martinique
C. Honduras
Guanaja
KARAIBSKO MORE
HONDURAS
C. Gracias à Dios
Cabo La Vela
Curacao
Margarita
Boca del Dragon
Cubagua
Trinidad
Zaliv Venezuela
Jezero Marakaibsko
PARIA
Boca del Serpente
Orinoco
Rio Magdalena
COSTA RICA
Rio Belen
Bastimentos
Zaliv Darien
Puerto Bello
Chiriqui
VERAGUA
Zapad. duž. 75° od Greenwicha

